

HISTORIALLINEN
ARKISTO

TOIMITTANUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

XXVIII

HELSINKI 1920

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

HELSINKI 1920, SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ

Sisällys.

	Siv.
1. <i>K. O. Lindeqvist</i> , Suomen puolustuksesta suuren Pohjanso- dan aikana	1—20.
2. <i>K. R. Melander</i> , Hirvieläimistä Suomessa ynnä niitten pyy- tämisestä 16 ja 17 vuosisadalla, ynnä Liite: <i>K. Grotenfelt</i> , Muutamia tietoja Ahvenanmaan hir- vistä 1600-luvun lopulla	1—68.
3. <i>Kustavi Grotenfelt</i> , Muutama kertomus veronkannosta ja ra- joista Lapissa keskiajalla	1—6.
4. <i>Kustavi Grotenfelt</i> , Kysymys Ahvenanmaan siirtämisestä Tukholman läänin alle ison vihan aikana	1—5.
5. <i>J. M. Salenius</i> , Käkisalmen kaupungin talojen luettelo vuodelta 1618	1—8.
6. <i>W. Tawaststjerna</i> , Arvi Henrikinpoika Tawast	1—29.

Tieteellisiä ilmoituksia:

<i>K. Grotenfelt</i> , Viipurin maaherran J. Törneskiöldin kirjelmä erään venäläisen lähetystön kulusta Suomen kautta	1—5.
<i>I. Laati</i> , Turun lääninarkistossa löytyvät 1700-luvun asiakirjat	5—12.
<i>Jully Ramsay</i> , Narvas rådsturåts protokoll för d. 1 okt. 1700 angående generalen R. F. Bauer	12—14.
<i>J. Gummerus</i> , Anders Chydeniuksen autobiografian originaali- konseptista	14—15.
<i>J. M. Salenius</i> , Eräs 1700-luvulla toivottu ja joskus asetettukin liikeraja Viipurin ja Haminan välillä	16—19.
<i>J. M. Salenius</i> , Otteita Valkjärven kirkkoherran Stråhlmanin tilikirjasta vv. 1812—39	19—20.
<i>K. R. Melander</i> , Kevätvehnän viljelemisestä Suomessa 1400- luvulla	20.
<i>K. R. Melander</i> , Keskiaikaisia pappisveroja Hämeessä	20—22.

Suomen Historiallisen Seuran pöytäkirjat 8 p:stä lokak. 1917— 16 p:ään jouluk. 1918	1—152.
Pöytäkirjain hakemisto	153—154.
Oikaisuja	154.

Referate	155—166.
--------------------	----------

1. Suomen puolustuksesta suuren Pohjansodan aikana.

Esitelmä, jonka Historiallisen Seuran vuosikokouksessa
marraskuun 9 p. 1917 piti

K. O. Lindeqvist.

Tarkoitukseni on esitelmässäni käsitellä Suomen puolustustoimintaa koskevia seikkoja suuren Pohjansodan aikana. En tietysti saata yksityiskohtaisesti kertoa koko tämän pitkän taistelun menosta, mainitsen vain joitakuita yleisiä piirteitä, jotka osottavat, minkälaisissa olosuhteissa Suomen puolella sotaa oli käytävä ja jotka toivoakseni jossakin määrin saattavat valaista itse tapahtumia sekä selittää syyt, minkätähden sodan loppulos tuli sellaiseksi kuin tiedämme sen tulleen

Heti Narvan taistelun jälkeen näkyy Kaarle XII:lla olleen halu vielä lähteä hätyyttämään venäläisiä; hän tahtoi näet tunkeutua Venäjän rajan yli ja valloittaa Pihkovan, tehdäkseen saamansa voiton siten vankemmaksi. Mutta hänen kenraalinsa, etupäässä Rehnsköld, kehottivat häntä luopumaan tästä aikeesta, elatusvaroja kun olisi ollut mahdoton saada niillä laajoilla harvaan asutuilla seuduilla, joiden kautta sotajoukon oli kuljettava, varsinkin kun venäläisten tapoihin kuului hävittää kaikki varastot ja tehdä maa autioksi. Hän heittikin tämän tuumansa ja lähti Puolan kuningasta vastaan. Selvää kuitenkin oli, ettei taistelu tälläkään puolen tulisi taukoamaan, ja sen vuoksi kuninkaan täytyi jättää Itämeren-maakuntiin melkoinen määrä jouk-

koja. Ja vaikka pääjoukko lähti pois, näyttää kuitenkin siltä, että sotaa venäläisiä vastaan olisi tahdottu tehdä hyökkäys-sodaksi; tällainen sodankäyntihän kuului Ruotsin vanhoihin traditsioneihin. Hyökkäämään kehottaa kuningas itse tänne jääneitä sotapäälliköitä; Narvan uljas puolustaja Henning Rudolf Horn uskoi myöskin, että ankarasti ahdistamalla olisi parhaat tulokset saatavissa; kenraalimajuri Kaarle Magnus Stuart, jonka kuningas jätti Kuurinmaan kenraalikuvernööriksi, teki niinkin rohkean suunnitelman, että Laatokan poikki olisi pienillä laivoilla vietävä 12,000 miestä; Laatokasta Syväri-jokea myöten oli mentävä Äänisjärveen, jonka pohjoisrannalle tultua lähdetäisiin Arkangelia valloittamaan; siten saataisiin Venäjä kokonaan eristetyksi länsimaista. Tästä miltei haaveellisesta ehdotuksesta ei kuitenkaan tullut mitään. Gööteporista lähetettiin kuitenkin keväällä v. 1701 muutamia laivoja Vienan vesille; mutta niiden retki päättyi onnettomasti. Ne hyökkäysyritykset taas, joita Itämeren-maakunnista tehtiin Venäjän rajan toiselle puolen, supistuivat muutamiiin vähäpätöisiin ryöstö- ja hävitysretkiin, joista ei sen parempia tuloksia ollut kuin että venäläiset kostivat vielä runsaammalla mitalla. Nämäkin loppuivat ennen pitkää; Ruotsin joukkojen täytyi asettua kokonaan puolustavalle kannalle. Mutta huonosti puolustuskin menestyi; venäläiset saivat pian voittoja sekä valtasivat alueen ja linnoituksen toisensa perästä.

Se sotavoima, jonka kuningas Kuurinmaalle mennessään jätti Itämeren-maakuntiin, oli noin 30,000 miestä, eikä siis silloisiin oloihin nähden varsin vähäinen. — Hänen oma sotajoukkonsa oli Riiaan tultaissa noin 23,000 miestä. — Mutta näiden miesten täytyi olla hajaantuneena siellä täällä laajalla alalla, mikä vaikeutti yhtenäistä ja pontevaa toimintaa; Itämeren-maakuntien monissa linnoituksissa tarvittiin runsaammin kuin puolet tästä voimasta, ja toisesta puolesta muodostettiin 3 armeijaa, mutta näistäkin täytyi aina pitää pienempiä osastoja rajapajakoilla vartiota pitämässä ja ehkäisemässä venäläisten hyökkäyksiä. Sotatoiminta olisi kuisenkin ajoittain vaatinut yhdessä kohden suurempia voimia, mutta niitä oli miltei mahdoton saada

koolle pitkien matkojen takaa, varsinkin kun puuttui yhtenäistä, lujaa johtoa. Ja keskitetyn johdon puute oli alusta alkaen tämänpuoleisen sodankäynnin heikkoja kohtia. Kuningas kyllä seurasi aluksi Itämeren-maakuntien tapahtumia, antoi ohjeita ja määräyksiä, eikä hänen huomionsa hänen Puolassa ollessaan liene ollut niinkään kohdistunut yksinomaan August II:een ja hänen syöksemiseensä valtaistuimelta, vaan hän piti aina silmällä Venäjää ja muodosteli omia suunnitelmiaan ottamalla huomioon tämänpuoleisen sodan vaatimuksia ja tarpeita, kuten muutamat viimeaikaiset ruotsalaiset Kaarle XII:n historiantutkijat — esim. Hjärne ja Uddgren — väittävät. Varmaa ainakin on, että niin kauan kuin Kaarle XII oli lähempänä oman valtakuntansa maita hän oli tällä puolen olevien sotapäälliköiden kanssa kirjeenvaihdossa ja saattoi vaikuttaa siten tapahtumiin; suurin osa asioita, vähäpätöisimmätkin, kulki hänen kauttaan. Mutta ennen pitkää hän väsyi tähän kirjeenvaihtoon ja käskee päälliköitä kääntymään suoraan maaherrojen tai Tukholmassa olevien virkakuntien puoleen. Ja mitä kauemmaksi hän joutui Puolaan, sitä vähemmän hän saattoi seurata Itämeren-maakuntien sotatapahtumia. Hänen täytyi väkisinkin niistä vieraantua. Hänen sotansa ja Itämeren-maakuntien sota joutui siten kokonaan erilleen toisistaan. Huomattava kuitenkin on, ettei kuninkaan vaikutus koko sodan aikana tyyten loppunut, sillä aika ajoin hänelle tehdään tiliä maan tilasta, sotatapahtumista esitetään uudet suunnitelmat, ja hän lausuu myöskin arvelunsa niiden johdosta, antaa määräyksiä ja ohjeita, mutta ne ovat yleistä laatua.

Itämeren-maakuntien ja Suomen puoleisen sodan ylin johto tuli olemaan Tukholmassa. Sotaan lähtiessään oli Kaarle XII jättänyt valtakunnan asioiden hoidon eri virkakunnille, pidättäen itselleen kuitenkin ratkaisuvallan tärkeimmissä asioissa. Valtaneuvoskunnan sinänsä hän oli syrjäyttänyt ja valtuuttanut sen vain »arvaamattomien tapahtumain sattuesssa, jotka eivät siedä niin pitkää viivytystä, että ne joutuisivat kuninkaan ratkaistaviksi, päättämään ja toimeenpanemaan, mitä Hänen Majest:nsa palvelukseksi oli tehtävä». Sotatoiminnan kanssa tekemisissä oli näin ollen monta virkakuntaa; valtiokonttorin tuli

pitää huolta palkoista, maksumääräyksistä, leveransseista y. m. raha-asioista; sotakollegion tehtäviin kuului aseiden ja muiden sotavarustusten hankkiminen; mutta varsinainen johto oli kuninkaan asettamalla puolustuskomissionilla, johon kuului 8 neuvosherraa. Sen tehtävään kuului alkuaan vain kotimaan, s. o. varsinaisen Ruotsin, puolustuksen valvominen, mikä oli tärkeätä sen vuoksi, että Tanska aina oli epäluotettava naapuri; mutta myöskin Itämeren-maakuntien ja Suomen puolustus tuli sen valta-
piiriin, ja v. 1703 kuningas nimenomaan määrää, että puolustuskomissionin tuli pitää huolta Itämeren-maakuntien ja Suomen sotavarustuksista ja joukoista odottamatta häneltä käskyjä ja määräyksiä. Laivasto, joka vuosittain myöskin otti osaa sota-toimintaan Suomenlahdella, oli kuitenkin erotettuna puolustuskomissionin käskynalaisuudesta, sillä se toimi Karlskronassa työskentelevän amiraliteetin ohjeiden ja määräysten mukaan. Ainoastaan silloin tällöin ne sopivat keskenään yhteisestä suunnitelmasta. Puolustuskomissionin kanssa sotapäälliköt ovat kirjeenvaihdossa, tekevät sille tiliä toimistaan, sekä lähettävät sille ehdotuksiaan, miten olisi meneteltävä, ja sen antamia käskyjä heidän tuli noudattaa. Mutta puolustuskomissioni oli liian kaukana voidakseen tapahtumia oikein arvostella, eikä se myöskään täsmällisiä määräyksiä antamalla kernaasti ottanut edesvastuuta itselleen. Strategisiin seikkoihin se ei ollenkaan puuttunut, ja päällikön esittämät menettelysuunnitelmat se tavallisesti jätti näiden oman harkinnan varaan, he kun paikalla olevina saattoivat asioita paremmin arvostella. Päälliköt olivat erimielisiä eivätkä saattaneet saada aikaan yhteistoimintaa, vaikka sitä toisinaan yritettiin; niinpä esim. H. R. Horn ja V. A. Schlippenbach, joka oli Liivinmaalla, koettivat saada keskenään aikaan yhteistä toimintaa ja kehottivat Cronhiortiakin järjestämään suunnitelmansa sen mukaan, mutta tulosta ei syntynyt; v. 1703, jolloin venäläiset jo olivat saavuttaneet suuria edistyksiä, äsken mainittu Stuart teki yhteisen puolustussuunnitelman Itämeren-maakuntien puolustusta varten, lähetti sen puolustuskomissionille, mutta tämä ei ottanut siitä mitään lausuakseen, vaan lähetti sen V. A. Schlippenbachin, Riian kenraalikuvernöörin Kustaa Frölichin sekä Rää-

velin kenr.kuvernööriin Aksel Julius Delagardien arvosteltavaksi, ja sille tielle se jäi ilman mitään tulosta; ja vähän myöhemmin sama Stuart ehdottaa, että yhteinen ylipäällikkö määrättäisiin, muttei puolustuskomissioni sitäkään ota ratkaistakseen, vaan asiat jäävät entiselleen. Kun eri joukko-osastot toimivat ilman yhtenäistä suunnitelmaa erillään toisistaan, vaikutti se heikonlaisesti sodan menoon; venäläiset taas käyttivät sitä hyväkseen.

Kun tappioita sitten kärsittiin, syyttivät päälliköt toinen toistaan, valituksia sekä panetteluja lähetettiin hallitukselle; niinpä Inkerinmaan ja Suomen armeijan päällikköä Cronhiortia moitittiin monelta taholta. Horn syytti häntä toimettomuudesta, Nevanlinnan päällikkö Apollof teki hänet syypääksi Nevanlinnan antautumiseen, Cronhiort kun ei antanut suojelusväkeä, laivaston komentaja v. Numerus valitti, että vaikka Cronhiort oli saanut tehtäväkseen tukea maan puolelta laivaston toimintaa, hän ei ollut tehnyt siinä kohden mitään. Mutta lisäksi vielä sotilas- ja siviiliviranomaisten kesken vallitsi huono sopu, mikä johtui etupäässä siitä, etteivät viimeainitut tarpeeksi avustaneet sotajoukkoa, nämä taas vetoavat kansan köyhyyteen, joka esti veroja saamasta, ja kansaa oli säästettävä kokonaan nääntymästä. Cronhiortin ankaria moittijoita oli Viipurin maaherra Lindhjelm; hän oli myöskin alusta pitäen huonoissa väleissä uuden ylipäällikön Majdellin kanssa, ja kun Lybecker oli tullut Viipurin maaherraksi, alkoi hän heti vehkeillä Majdellia vastaan, lähettäen pitkiä moite- ja syytöskirjoituksia Tukholman hallitukselle. Ja kun Lybecker taas sai sotajoukon komennon, alkoivat valittelut ja moitteet hänen ja Suomen muiden maaherrojen välillä. Yhteisistä kokouksista, joihin maaherrat ja päälliköt Tukholman hallituksen kehotuksesta toisinaan kokoontuivat maan puolustuksesta yhdessä neuvotellakseen, ei apua ollut. Esim. talvella 1702—3 olivat Turun, Häm.-Uudenmaan ja Viipurin maaherrat sopineet Cronhiortin kanssa siitä, että kukin heistä hankkisi vuoronperään 2:ksi kuukaudeksi armeijan tarpeet, mutta Cronhiort sanoo, etteivät he täyttäneet lupauksiaan, ja maaherra Lindhjelmistä hän sanoo, ettei tämä hanki hevosia muonavaroja kuljettamaan vaan »häväistyksellä peruuttaa käskyjäni» (med chikaner contramanderar).

Viipurin jouduttua venäläisten valtaan rupesi sodan vaara uhkaamaan itse Ruotsia; Suomen puolustus tuli emämaan edun kannalta entistä tärkeämmäksi. Sen vuoksi hallituskin kiinnitti tälle puolen suurempaa huomiota. Neuvoskunta, joka olojen pakosta Pultavan taistelun jälkeen oli ottanut itselleen suuremman valtuuden, lähettää tänne kenraalimajuriksi korotetun Hannu Henrik von Liewenin, joka aikaisemmin oli ollut Virossa, ottamaan selkoa Suomen oloista ja etenkin puolustuksesta; neuvoskunnan kokoonkutsuilla säätyvaltiopäivillä otetaan Suomen puolustus myöskin pohdittavaksi, ja sekä sekreettivaliokunnasta että aatelistosta lähetetään neuvoskunnalle pyyntö, että tänne lähetettäisiin ylipäälliköksi mieluummin joku kenraaliluutnantti sekä hänen apulaisikseen kaksi tai kolme muuta kenraalin arvoista henkilöä. Liewen myöskin esittää neuvoskunnalle lähettämässään kirjeessä, että »Suomeen olisi lähetettävä päällikkö, jonka käskijävalta ulottuisi yli koko Suomen ja myöskin laivastoon nähden».

Neuvoskunta valtuuttikin heinäkuussa v. 1710 kreivi Kaarle Kustaa Nierohtin kenraalikuvernööriksi, antaen hänelle siten sekä sotilaskomennon että siviilihallinnon, koska se kaikkien epäjärjestysten välttämiseksi piti välttämättömänä, »että siellä joku henkilö valta-arvonsa nojalla säätää ja käskee mitä Teidän kuninkaall. Majesteettinne etu ja maan puolustus saattaa vaatia, varsinkin koska ei aika eikä tilaisuus aina salli, että me voisimme saada siitä tietoa ja lähettää tarpeellisia ohjeita», kuten neuvoskunta kuninkaalle lähettämässään kirjeessä lausuu. Kuningas valtuuttaa myöskin Nierohtin ylipäälliköksi, muttei mainitse hänen asemastaan hallintomiehenä, jonka johdosta hän siitä myöhemmin tiedustele; mutta kuninkaan vastaus ei nähtävästi joutunut saapumaan ennen Nierohtin kuolemaa. Kaarle XII oli kuitenkin tammik. 7 p. 1711 kirjoittanut hänelle käskevänsä kaikkia Suomen ja Pohjanmaan maaherroja »kaikella mahdollisella avustuksella ja kannatuksella auttamaan häntä», jota paitsi hän vähää myöhemmin (toukok. 30 p.) antoi yleisen käskykirjeen, jonka mukaan maaherrojen niissä lääneissä, joissa oli sota-voimia, tai näiden läheisyydessä, tuli antaa komentavalle kenraa-

lille apuansa kaikessa mitä sotaväen tarpeisiin vaaditaan, ja jos ei joku tee mitä vaaditaan, saa kenraali itse ottaa hänen läänistään. Ja näiden käskykirjeiden mukaan neuvoskunta kehottaa Nierohtiakin menettelemään.

Nierohtin täällä ollessa oli toiminta keskitetympi ja sen johdosta lujempi, varsinkin kun Nieroht, kuten tiedetään, oli jännetevä ja tarmokas mies; mutta riippuvainen hänkin oli Tukholman hallitusvirkakunnista ja myöskin kuninkaan määräyksistä; hän ei saanut käyttää kaikkia maasta tulevia veroja, hänen täytyi esim. keskeyttää ankara rästien periminen, kun kuningas antoi määräyksen, jonka mukaan verorästit annettaisiin anteeksi. Eikä hänen aikansa ollut pitkä. Jo tammikuussa 1712 hän kuoli, ja silloin Lybecker tulee uudelleen ylipäälliköksi; hajaannus, epäjärjestys, valittelut, moitteet ja panettelut käyvät entistä räikeämmiksi. Lybeckerin täytyy neuvoskunnan kutsua pois, »vaikkakaan ei saattanut olla minkäänlaista epäilystä hänen rehellisestä tarkoituksestaan ja kyvystään, varsinkaan kun Teidän Kuninkaall. Majesteettinne on uskonut hänelle Suomen puolustuksen; mutta hän on koko Suomen kansakunnan vihan esineenä, päivittäin kun saapuu valituksia, myöskin nimettömiä, häntä vastaan, vaikka meidän täytyy olla vakuutettuja, että tämä tapahtuu ilman hänen syytään», kuten neuvoskunta kirjoittaa kuninkaalle. Lybeckerin jälkeläiseksi koetettiin saada jotakuta valtaneuvosta, joka arvonsa nojalla olisi saattanut paremmalla menestyksellä toimia, muttei kenelläkään ollut halua ottaa tätä epäkiitollista tointä vastaan; kenraaliluutnantti Taube siihen lopulta määrättiin, vaikka hänkin siitä esteli. Hän oli kuitenkin vain nimellisesti ylipäällikkönä. Kaarlo Armfelt, jolle Lybecker oli komennon jättänyt, johti tosioloissa puolustusta, siksi kun hän sai käskyn lähteä täältä.

Se monipäisyys sekä siitä johtuva hajanaisuus, mikä hallituksessa vallitsi, vaikutti haitallisesti kaikilla aloilla, mutta varsinkin sotatoimiin, jotka vaativat suurempaa täsmällisyyttä, nopeutta ja lujutta. Oli monta määrääjää; mutta yhtenäistä koossa pitävää mahtia puuttui. Kuninkaan olisi tietysti rajattoman valtansa nojalla tullut tätä edustaa, mutta hän oli kaukana

kotimaasta, eikä hän saattanut sen vuoksi tapahtumia seurata; silloin kun hän oli lähempänä ja kauemmin samalla paikalla, yhteys oli verraten vilkas, esim. Saksista kirjeet kulkivat 10:ssä päivässä; mutta pitempien matkojen päähän kirjeenvaihto kävi hankalaksi, eikä aina kunnolleen tiedetty edes missä hän oli; vastaukset viipyivät kuukausimääriä, esim. Benderistä tavallisesti 6 kuukautta. Kotimaassa olevilla virkakunnilla oli epämääräiset valtuudet; tarpeellista yhteyttä ei ollut niiden kesken, mutta lisäksi ne arkailivat käskyjä antaa ja päätöksiä tehdä peläten edesvastuuta ja myöskin loukkaavansa kuninkaan majesteettia. Tämä vaikutti alaspäin kenraaleihin ja maaherroihin herpaisevasti ja heikensi heidän toimintaansa. Hajanaisuus, höllyys, kurittomuus, panettelut ja syytökset, joita yhtämyötään tehdään, muistuttavat niitä ilmiöitä, jotka seuraavalla aikakaudella olivat tunnusmerkiksellisiä. Suomen puolustussodassa on huomattavissa samallaisia oireita, jotka seuraavassa pikkuvihan sodassa esiintyivät paljon raikeämmässä muodossa.

Toinen ja vielä tuntuvampi haitta kuin sodan johdosta johtui tarvittavien varojen puutteesta, ja siitä tavallisesti kinasutukset, valitukset ja muut ristiriidat johtuivat kenraalien ja maaherrojen välillä. Sota kävi monen mielestä jo alusta alkaen yli Ruotsin voimien; siitä neuvoskunta kuninkaalle tuontuostakin huomauttaa. Niinpä se kirjoittaa 22 p. syyskuuta 1704: »Teidän kunink. Maj:nne valtakunta alamaisineen ei milloinkaan ennen ole itsestään ollut kykenevä omilla varoillaan ja voimillaan ilman muiden avustusta käymään sotaa tai sitä kauemmin kestäämään, vielä vähemmän se tätä nykyä saattaa kyetä, kun se jo viidettä vuotta on ollut ankaran sodan rasittamana», j. n. e. huomauttaen samalla Venäjän yhä paisuvasta voimasta. Muiden varoilla ja vieraisissa maissa Ruotsin kuninkaat ja sotapäälliköt olivat ennen voittonsa suureksi osaksi saavuttaneetkin, emmekä saata käsittää, että Ruotsi olisi nytkään voinut edes näinkään kestää tässä sodassa, ellei Kaarle XII itse pääjoukkoineen olisi Puolan ja Saksin maissa ankarilla pakko-määräyksillä ylläpitänyt armeijaansa ainakin suureksi osaksi. Mutta vaadittiin hänenkin armeijalleen kotimaasta vuosittain, paitsi uusia miehiä, vaatteita y. m. tar-

peita, ja sinne suurin osa menikin. Erään laskelman mukaan, joka nähtävästi on tehty valtiokonttorissa, otettiin Ruotsista sodan 10:n ensimmäisen vuoden kuluessa noin 25 milj. hop. tal. ylimääräisiä varoja, jotka, vähäpätöisiä summia lukuunottamatta, käytettiin sotamenoihin, mutta vain lähes $2\frac{1}{2}$ milj. eli noin $\frac{1}{10}$ niistä joutui Suomen puoleisen sodan tarpeisiin. Pultavan taistelun jälkeen asema kävi paljon tukalammaksi. Vihollisten lukumäärä karttui: ne rupesivat hyökkäilemään eri tahoilta Ruotsin maihin, ja hallituksen huomio kohdistui luonnollisesti siihen vaaraan, joka etelästäpäin uhkasi varsinaisen Ruotsin maita. Suomen puoleiseen sotaan ei riittänyt enää mitään silloin kun sekin joutui pahimman vaaran alaiseksi; sen täytyi yksinomaan omillaan tulla toimeen silloin kun apu kipeimmin olisi ollut tarpeen. Hallitus ilmoittaa Nierohille heti kun tämä oli Suomeen tullut, ettei hänen tarvitse ottaa ollenkaan laskelmiinsaakaan minkäänlaista Ruotsista tulevaa avustusta; sieltä ei voitaisi lähettää miehiä eikä varoja. Saatamme käsittää kuinka ahtaissa taloudellisissa olosuhteissa puolustussota oli käytävä, varsinkin kun tiedämme, että edellisinäkin vuosina aina oli vajausta ollut ja sitä seuraavaa puutetta; esim. v. 1707 oli tehtyjen laskelmien mukaan vajuus sotamenoissa yli 43,000 hop. tal. ja seuraavana vuonna noin 60,000 hop. tal. Tämä ei tosin muodollisesti ole täyttä $\frac{1}{10}$ osaa menoarviosta — se oli n. 550,000 ja 1708 noin 730,000 hop. tal. —, mutta on huomattava, että vajuus tuli tosioloissa paljon suuremmaksi sen vuoksi, että tarpeet olivat suuremmat ja että suuri osa määrättyistä varoista jäi saamatta. Melkoinen osa niistä piti näet tulla Suomesta; valtiokonttori lähetti maksumääräyksiä, jotka kertyneillä kontributionsivaroilla oli lääninrahastoissa lunastettava; mutta kun varoja ei maasta saatu, ei maksumääräyksiä voitu lunastaa. Esimerkkinä mainittakoon, että Turun lääninrahastossa ei voitu v. 1706 lunastaa kahta jotenkin pientä kahdelle Viipurin kauppiaille annettua maksumääräystä, toinen 1,710, toinen 2,888 hop. tal. heidän armeijalle toimittamistaan tarpeista; samaan aikaan oli samassa lääninhallituksessa 40,000 hop. tal. maksumääräykset suorittamatta; v. 1708 oli vielä kahden edellisenkin vuoden maksumääräyksiä 26,000 hop. tal. lunastamatta.

Sama laita oli muissa lääneissä. Viimein kävi rahan saanti yhä huonommaksi, esim. v. 1712 saatiin vain 4 à 5,000 hop. tal. eli suunnilleen sen verran minkä armeijan laskettiin kuukaudessa tarvitsevan. Suurin osa veroista otettiin silloin viljassa, jota v:sta 1710 alkaen oli hyvien satojen johdosta verraten runsaasti, ja ainoastaan hyvät sadot tekivät Suomessa sotatoiminnan viimeisinä aikoina mahdolliseksi siinäkin määrin kuin sitä ylläpidettiin.

Rahan puute olikin ainainen, mistä johtui monenlaisia haittoja sotatoiminnalle sekä ylipäällikölle mieliharmia; upseerit eivät saaneet lähimainkaan kunnollisesti sitäkään pientä palkkaansa, jonka heidän tuli saada. Tämä koski kipeästi varsinkin kaksinnus- ja kolmikasrykmenttien sekä värvättyjen joukkojen upseereihin, joilla ei ollut virkataloja; sillä näiden omistajat, jotka olivat varsinaisissa rykmenteissä, saivat ainakin jonkun verran niistä. Niinpä Maijdell sanoo v. 1705, etteivät upseerit ole saaneet 9:ään kuukauteen palkkaansa, ja Nieroht kirjoittaa v. 1711, etteivät upseerit siitä asti kun hän oli tullut päällikkyyteen eli 9:ään kuukauteen olleet saaneet muuta kuin 2 kuukauden palkan, ja »siitä mitä varemmita ajoilta on saamatta, en tahdo mainitakaan», lisää hän, »mutta niistä monista valitteluista ja huokauksista, joilla minua päivittäin rasitetaan, sen paraiten tunnen». Armfelt kertoo elokuussa 1713, että upseerien täytyy olla pitkät ajat lääninhallituksessa odottamassa rahojen saantia; toiset saavat jonkun verran toiset ei mitään j. n. e. Samoin kuin palkat jäivät maksut leveransseista suorittamatta v:sta 1710 alkaen, mikä teki kauppiat ja talonpojat vastahakoisiksi antamaan armeijalle tavaroitaan; yksityiset olivat toisinaan antaneet säästöjään lainaksi; mutta kun niitä ei maksettu, ei sitäkään tietä kipeän tarpeen vaatiessa enää saatu. Sotakassa oli miltei aina tyhjä; esim. Nieroht sanoo Viipuria piirtämään lähtiessään, ettei siinä ollut talariakaan. Sen vuoksi ei satunnaisiin tarpeisiinkaan voitu saada tarvittavia varoja; niinpä sekä Maijdell että Nieroht ja Armfelt valittavat, etteivät saata palkata vakoilijoita, ja vakoilujärjestelmä olikin tässä sodassa huonolla kannalla, samoin kuin 1808—09 vuosien sodassa; yllätyksiä tuli tavan takaa. Venäl. Myshlawjewski sanoo vakoilua niin heikoksi, että sitä voipi sanoa miltei rikolliseksi.

Armeijan muonitus tuotti myöskin paljon vaikeuksia. Viljavarat sekä muut ruokatarpeet, joita maasta saatiin joko veroina tai ostamalla, kuljetettiin Pohjanmaan tai Länsi-Suomen ranta-kaupunkeihin, joista ne porvarien pakko-otolla eli, kuten sanottiin »kruunaamalla» saaduilla aluksilla vietiin armeijaa varten rakennettuihin makasiineihin, joita oli armeijan tukipaikoissa. Sellaisena oli ensin Nevanlinna, niin kauan kuin sotaa käytiin Inkerissä, sittemmin Viipuri, kunnes sekin oli menetetty; Savonlinnaan kokoili Nieroht varastoja 1710, ja Viipuria korvaamaan hän koetti saada Vehkalahden, jonne hän rakennutti varustuksien suojaan makasiineja. Lybecker ne kuitenkin hävitti ensi töikseen otettuaan Nierohtin jälkeen uudelleen päällikkyyden, eikä armeijalla ollut sen jälkeen varmaa tukipaikkaa, johon olisi voitu suuremmassa määrässä koota varastoja. Hämeenlinnaa ajottiin siksi, mutta se oli huonosti varustettu ja asemansa puolesta epäedullinen, kuten Nieroht sanoo, »koska ei voitu tietää miltä taholta vihollinen tulisi». Siitä luovuttiinkin ilman vastarintaa. Pohjanmaan kaupunkeihin koottiin sitten jonkun verran viljaa, mutta tästäkin osa hävitettiin tai joutui se venäläisten haltuun. Makasiinien puute teki armeijan muonittamisen sodan viimeisinä aikoina vielä heikommaksi kuin se ennen oli ollut, vaikka viljaa olisi ollut saatavissakin. Sen kuljetus tuotti entistä suurempia hankaluuksia, kaikki kun oli maata myöten vietävä; mutta sitä paitsi syytettiin Lybeckeriä siitä, ettei hän käyttänyt pakko-ottoja, joihin kuninkaan ennen mainittu julistus v. 1711 komentavan kenraalin oli valtuuttanut. — Tämä oli muun muassa yhtenä syytöskohtana, jonka nojalla sota-oikeus v. 1717 lausui kuolemantuomion. — Tunnetun entisen Nevanlinnan kauppiaan Juh. Henr. Frisiuksen ponnistuksilla saatiin armeija säilymään kokonaan nälkäkuolemaan nääntymästä.

Armeijan muonituksesta kun on kysymys, on vielä huomioon otettava se seikka, että sotatoiminta tapahtui useimmiten etäällä sieltä missä varastot olivat; niinpä tehtiin retkiä Nevanlinnasta Venäjän rajan taakse; ja kun Viipuri oli tullut tukipaikaksi, tahdottiin vallata takaisin Inkerinmaa, etenkin vastarakennettu Pietarin kaupunki. Ne seudut, joiden kautta oli kuljettava ja

jossa armeija toimi, olivat olleet sodan jaloissa ja tulleet hävitettyiksi tai kokonaan autioiksi. Ei voitu sen vuoksi saada niistä tarvittavia ruokavaroja, eipä edes ajojuhtia kuormastoa kuljettamaan. Etäältä muista lääneistä oli sen vuoksi hankittava hevosia samoin kuin ajopelejäkin; mutta niin paljon kuin tarvittiin, ei milloinkaan voitu saada, ja ne mitkä monien muistutusten jälkeen saapuivat, olivat usein hyvin huonoja; niinpä Majdell valittaa v. 1704, että Turun läänistä tulleet hevoset olivat niin huonoja, että ne perille päästyään pian kuolivat, ja ajopelit kokonaan kelvottomat. Seuraavana vuonna oli sama asia. Hevosten ruokaa oli myöskin vaikeata saada kokoon niin paljon kuin tarvittiin ja miltei mahdoton tarpeeksi suurta määrää mukana kuljettaakaan. Retkille ei voitu sen vuoksi viedä pitkäksikään aikaa ruokavaroja, ja näiden loppuminen teki paluun välttämättömäksi, yritykset sen kautta epäonnistuivat. Muonavarojen puutteen sotapäälliköt miltei aina sanovat vaikuttavaksi syyksi. Siihen Cronhiort aina vetoaa; Majdell sanoo muun muassa v. 1704 täytyneensä keskeyttää retkensä Pietaria vastaan, kun armeijalle ei voitu hankkia elatusvaroja; Lybecker, varustautuessaan kuuluisalle retkelleen Inkerinmaahan v. 1708, oli pyytänyt kustakin läänistä 300 hevosta ja vähän myöhemmin saman verran lisäksi, sekä kunkin hevosen mukana selkäsatulan ynnä 2 tynnyrinsäkkiä ja yhden kyytimiehen 2:n hevosen kohdalle. Puolustuskomissioni, jolle hän asian esitti, ei ollut hevost määrän lisäämiseen oikein halukas, se kun rasittaisi talonpoikia liiaksi, mutta käski maaherrojen ne kuitenkin hankkimaan. Koko määrää hän ei kuitenkaan saanut mukaansa; hän ei voinut viedä muuta kuin yhden kuukauden varat, ja ruuan puutteeseen hänkin vetoaa puolustellessaan itseään retken epäonnistumisesta. Nierohtin yrityksen Viipuria vastaan keskeytti muonavarojen puute, Vehkalahden makasiineista kun ei voitu hevosten puutteen tähden niitä kuljettaa, jota paitsi hänen oli täytynyt jättää tykkinsäkin Kymijoen seuduille.

Suomen puolustusarmeija oli lukumäärältään aina pienempi kuin venäläisten; se vaihteli eri aikoina 6- ja 11,000 miehen välillä; mutta jos sitäkin olisi aina voitu käyttää sen mukaan kuin asiantaajat vaativat, olisi tulos epäilemättä ollut parempi. Muonava-

rojen puutteen vuoksi sen täytyi yhtämyötään olla hajallaan; sotamiehet lähetettiin tuontuostakin, usein jo aikaisin syksyllä, ruoduilleen virkistymään, kuten sanottiin, mutta oikeastaan kuluttamasta armeijan vähäisiä varoja, tai, elleivät olleet ruoduillaankaan, täytyi heidät hajoittaa laajalle alalle, joten heitä oli vaikea saada tarpeen tullessa kokoon. Kenraaliluutnantti Hannu Henrik Liewen sanookin v. 1710 eräässä ehdotuksessaan, ettei suuresta armeijasta saattanut olla täällä hyötyä, koska sitä ei voida järjestää yhtä hyvään kuntoon kuin vihollisen armeija oli; 1,000 ratsumiestä sekä 5,000 jalkamiestä olisi kylliksi, arvelee hän, mutta niiden tulisi olla »lentävänä joukkona», aina valmiina missä tarvittiin; ruokavaroja tarpeeksi, upseerien tuli saada palkansa, ja tykistö oli oleva hyvässä kunnossa. — Tästä ehdotuksesta ei kuitenkaan mitään tullut. — Ratsuväkeä varsinkin oli vaikea ylläpitää, heiniä ja muita appeita kun oli vielä vaikeampi kuin ruokavaroja saada kuljetetuksi yhteen paikkaan tarpeeksi asti. Sen vuoksi Lybecker ehdottaa Nierohtille ja sittemmin hallitukselle, että osa ratsuväkeä muodostettaisiin jalkaväeksi; hän vetoaa myöskin siihen, että ratsuväen on vaikea toimia sellaisessa maassa kuin Suomi on, monien järvien ja vuorien vuoksi, ja sen hyöty tähän nähden verraten vähäinen. Tätäkään muutosta ei pantu toimeen.

Jos vielä luomme silmäyksen itse sotamiehiin, jotka Suomen armeijassa olivat, niin emme niiden joukossa tapaa sellaisia, joita olemme tottuneet kaarlolaisiksi kuvittelemaan. Suomen armeijaan kuului pääasiallisesti kaksinnusväkeä, vähän kolmikkaita ja värvättyjä pieni määrä; sen jälkeen kun Maijdel nimitettiin ylipäälliköksi, toi hän tosin mukanaan oman rykmenttinsä, Häm.-Uudenmaan varsinaisen jalkaväkirykmentin. Näin ollen tämä Inkerin ja Suomen puolustukseksi määrätty armeija oli epäilemättä harjaantumiseen nähden heikoin kaikista joukoista. Kaksinnusmiehet, jotka olivat tietysti pääasiallisesti talonpoikaisrenkejä, oli ilman sanottavaa harjaantumista lähetetty sotaan; ruodut eivät saattaneet hankkia kunnollisia aseita, vaan vanhoja rikkonaisia, joita ei korjaamallaakaan voitu saada käyttökelpoiksi, kuten Cronhiort sanoo, ja Kaarle XII oli nimenomaan sano-

nut, että ratsumiehille sai antaa vanhat varustukset, ja hevonenkin saisi olla matalampi kuin varsinaisille ratsumiehille oli säädetty. — Karbiinin eli ratsumieskiväärin hankki kruunu.

Eikä tämäpuoleinen sotilas edes ulkoasultaankaan ollut kaarlolaisen sotilaan näköinen. Harvoin hänen yllään nähtiin tuota laissa säädettyä sinistä verkkapukua; vaan hän kulki harmaasta kotikutoisesta sarasta tehdyissä vaatteissa, jotka ruodut hankkivat. Ne olivat halvemmat, mutta eivät kestäneet kauaa; Lybecker sanoo, että ne jo 6:ssa kuukaudessa kuluivat kelvottomiksi, ja ainakin kerran vuodessa oli puku uusittava, mikä sen johdosta itse asiassa tuli kalliimmaksi, kuin jos olisi paremmista aineksista tehty. Nämä sotilaat, joille ruodut kustansivat puvun, olivat sittenkin paremmassa asemassa kuin värvät, joille kruunun tuli hankkia vaatteet, sillä he eivät tarvittaessa niitä useinkaan saaneet, jonka vuoksi heidän täytyi käydä repaleisempina kuin muut. Aliupseerit taas, joiden palkka oli pieni ja sekin usein jäi saamatta, olivat niinkään surkeassa asemassa; »yksi on hankkinut itselleen vanhan sinisen takin, toinen saman komppanian mies käy vanhassa mustassa, punaisessa tai muunvärisessä», kirjoittaa Lybecker. Upseeritkaan eivät saattaneet pitää täysikelpoista pukua. Koko sotajoukko näytti ränstyneeltä ja rappeutuneelta päältä nähden, mikä oli omiaan alentamaan sen arvoa, ja päälliköt sanovatkin, ettei sennäköinen sotaväki saata herättää vihollisissa oikeata arvontoa, ja että se lamauttaa asianomaisia itseäänkin.

Mitä taas taistelukuntoisuuteen tulee, oli sekin, varsinkin aluksi, huono. »Taistelussa sotamiehet eivät osaa oikein käyttäytyä, vaan lähtevät pakoon, jättäen upseerit pulaan», kuten Cronhiort sanoo. Mutta upseeritkin olivat saman ylipäällikön lausunnon mukaan taitamattomia, heidätkin kun oli yhtäkkiä usein toimeen otettu. Tietysti nämäkin sotamiehet saavuttivat jonkun verran harjaantumista ja kokemusta sodan kestäessä; mutta kenraalit, kuten Majdell ja Lybecker, jotka olivat olleet kuninkaan armeijassa, pitivät heitä ala-arvoisina kuninkaan joukon miehiin verrattuina. Värvättyjen joukkojen miehiä he pitivät tämänpuoleisesta väestä paraimpina. Eikä sellaisissa oloissa,

joissa Suomen armeija toimi, saattanut kehittyäkään sellaista lujarakenteista, yhteishengen elähyttämää joukkoa kuin kuninkaan armeija oli tai jollaiseksi se muodostui. Suomen armeijaa täytyi, kuten mainittu, jotenkin usein pitää hajallaan, joten se ei voinut tottuakaan yhteiseen laajaperäisempään sotatoimeen; sillä ei ollut sellaista jumaloitua päällikköä kuin kuningas oli sotilaittensa silmissä. Viimemainittujen itseluottamus kasvoi saavuttamiensa voittojen johdosta; mutta Suomen joukon täytyi aina taistella lukuisampaa vihollista vastaan; se kärsi tappion toisensa perästä, mikä oli omiaan lamauttamaan mieitä ja heikontamaan itseluottamusta ja toimintakykyä.

Järjestys ja kuri kävivät myöskin huonoiksi, ja tämäkin johtui suureksi osaksi vallitsevasta puutteesta. On kuitenkin otettava huomioon, että kansassa vallitsi suuri vastenmielisyyys soturitoimeen ja sotaan lähtemistä tahdottiin päästä välttämään. Sama ilmiö on muuten Ruotsissakin nähtävänä. Täytyi käyttää väkijoukkoa, ja vastoin asianomaisen mieltä useimmiten kirjoitettiin sotamieheksi. Nämä taas karkailivat, piileilivät metsissä omaistensa avustamina ja suojelemina, kuten edellisten sotien aikana. Tavataan sellaistaikin, että sotaväkeen kirjoitetut miehet ryhtyivät aseellista vastarintaa tekemään kruununmiehiä vastaan, jotka heitä hätyyttivät; maaherra Creutz mainitsee, että talonpojat valittavat hovioikeuteen, kun hän oli kirjoittanut heidän taloistaan muka laittomasti miehiä, jonka johdosta syntyy pitkiä rettelöitä. Matkalla sotatantereelle vielä karattiin; yhtämyötään kuulutettiin sellaisia pidätettäväksi, ja kerran v. 1705 pantiin Häm.- Uudenmaan ja Turun-Porin läänneissä oikea ajojahti toimeen. Armeijan luettelossa on aina koko joukko karanneiksi ilmoitettuja, ja sodan loppupuolella puutteen lisääntyessä niiden luku yhä lisääntyy; niinpä Nieroht sanoo surukseen kuulleensa, että Savon rykmentin miehet joukottain karkailivat; siihen aikaan kun Lybecker jätti komennon Armfeltille, oli karanneita tuhatkunta, ja kun armeija syksyllä v. 1713 majaili Pohjanmaalla, mainitaan enemmän kuin puolet terveistä miehistä karkureina. Kun näet armeija vetäytyi sotamiesten kotiseuduilta, eivät sen seudun miehet olleet halukkaita sitä seuraamaan. Sano-

taan esim., että Pälkäneen taistelun jälkeen karanneita oli vielä rauhanteon jälkeen metsissä piileilemässä, jossa olivat olleet koko pitkän vainon ajan. Rangaistukset eivät näy olleen varsin ankaria, ja sen sanoo Lybecker vaikuttavan tuohon pahaan tapaan; raipparangaistus eli kujanjuoksu oli tavallinen, hyvin harvoin joku hirtettiin. Nierohtkin, joka muuten oli ankara mies, osotti tässä kohden suurta lievyyttä, josta Lybecker myöhemmin moittien puhuukin. Komentajat eivät nähtävästi uskaltaneet omin päinsä ryhtyä ankarimpiin rangaistuskeinoihin ja näyttääpä siltä, että varsinkin Nieroht pelkäsi kansassa vallitsevaa mielialaa etenkin Itä-Suomessa. Mutta vaikka karkailemiset olivat yleisiä ja kuri muutenkin höltynyt, niin sotamiehet kuitenkin taisteluissa urhoollisesti tekivät tehtävänsä, siitä ei ainakaan valituksia kuulu.

Nostoväessä, joka v:sta 1702 alkaen suuremman vaaran uhatessa kutsuttiin kokoon, kurittomuus oli paljon suurempi, ja sen merkitys taisteluissa arvosteltiin muutenkin alusta loppuun asti hyvin huonoksi; kuningas ei sille suurta arvoa antanut, eivätkä ylipäällikötkään; niinpä Lybecker kirjoittaa Nierohtille tämän tullessa Suomeen, »että talonpoikia voidaan kyllä tästä lähin saada kokoon kuluttamaan ruokavaroja, mutta perustaa heihin jotakin tähellistä, sitä en tiedä». Yhtämittäinen kutsunta häiritsti paljon sekä talonpoikien että virkamiesten toimia, jonka vuoksi v. 1713 koetettiin asettaa viisikkaita niiden asemasta. Se ei kuitenkaan onnistunut muualla kuin Pohjanmaalla.

Maajoukkojen ohessa ja niiden yhteydessä toimi laivasto. Ruotsin laivoja oli aluksi myöskin Peipus-järvellä, mutta sieltä venäläiset ne hävittivät jo v. 1702. Pian karkotettiin ruotsalaiset Laatokastakin, ja vuoden 1703 heinäkuussa tsaari jo laski 5 sotalaivaa, 2 varuslaivaa sekä 400 lotjaa Nevajokea myöten Suomenlahteen. Vuosittain rakennettiin uusia, mutta Venäjän laivaston täytyi kuitenkin pysytellä Suomenlahden perukassa, sillä Ruotsin laivasto oli sitä melkoista voimakkaampi. Venäläisillä oli kuitenkin muutamia huomattavia etuja puolellaan; he saattoivat näet tehdä paljon haittaa, ruotsalaisten voimatta sitä ehkäistä, pienillä kaleerilaivoillaan, joita soudettiin 20—28

airoparilla, 5—6 miestä kussakin airossa. Nämä olivat matalakulkuisia, jonka vuoksi niillä voitiin liikkua rannikoilla ja salmissa, jonne Ruotsin suurilla syvässä kulkevilla laivoilla ei päästy hätyyttämään. Kaleereilla he sen vuoksi saattoivat hävittää Suomen rannikoita, esim. Porvoota v. 1708. Tyynen sään vallitessa niitä voitiin niinkään käyttää, purjelaivojen kun täytyi olla asemillaan. Kaleerillaan venäläiset pääsivät esim. Ruotsin laivaston sivu Hankoniemen kohdalla v. 1714, Ruotsin laivaston päällikön sitä katkerin mielin katsellessa voimatta mitään tehdä. Siitä johtui Ehrenskjöldin tappio Riilahden edustalla ja Ruotsin koko laivaston poistuminen Suomen vesiltä. Tästä puutteesta huomautettiin kyllä hallitusta, esim. Anckarstjerna v. 1705, ja Lybecker myöhemmin, mutta vasta v. 1713 näitä saatiin joitakuuta rakennetuksi.

Haittaa tuotti myöskin se, ettei Ruotsin laivasto tavallisesti joutunut ajoissa toimintapaikalleen. Se oli talven aikana Karlskronassa, jossa amiraliteettikin työskenteli. Laivaston ohjeisiin kuului kyllä, että sen heti jäiden lähdettyä piti lähteä liikkeelle. Mutta varustuksia ei ajoissa saatu valmiiksi, useimmiten puutteen vuoksi; rutto taas oli surmannut työmiehistön v. 1710, jota sanotaan syyksi sen viipymiseen v. 1711, jolloin se vasta kesäkuun puolivälissä saapui tänne, ja josta Nieroht oli tavattomasti harmissaan. Venäjän laivasto, joka oli talven Kronstadtissa tai Nevajoen suussa, pääsi sillä välin talvipaikastaan kulkemaan. Niinpä se tsaarin johdossa kulki jäiden välitse keväällä v. 1710 Viipurin edustalle, ja hänen siten tuomansa apu sen kohdalon ratkaisi; samasta seikasta johtui Helsingin valtaus v. 1713. Ruotsin laivasto tuli paria päivää myöhemmin, ja nähdessään sen kytevät rauniot, vara-amiraali Lilialla ei ollut muuta neuvoa kuin mennä länteenpäin, ja, kuten sanottu, seuraavana vuonna lähteä v. 1714 kokonaan Suomenlahdesta.

Heikkoutta on kaikkialla huomattavissa Suomen puoleisen sodan käynnissä; puuttui täsmällistä, lujaa yhtenäistä johtoa, puute oli ainainen, josta sotatoiminta kärsi ja kuri höltyi. Venäläisten puolella olivat asiat paljon paremmalla kannalla. Siellä oli tarmokas, uuttera, häikäilemätön tsaari, joka pani persoonalli-

sella esiintymisellään toimintaan vauhtia; hän se Viipurin valtausta kiirehti, hän tuli laivastonsa mukana Helsinkiä valtaamaan. Kun yliamiraali Apraksin, joka näkyy olleen flegmaattinen luonteeltaan, hidas toimissaan, arka ja edesvastuuta pelkäävä, aikoi jättää v. 1714. Tvärminnessä jo heinäkuussa sotatoiminnan laivoillaan siksi vuodeksi, tuli tsaari Tallinnasta, otti selkoa asemasta ja pani sotatoimet uudelleen käymään; laivoja vedettiin Hankoniemen kannaksen poikki, ja toisaalta taas niinkään tsaarin vaikutuksesta äskenmainittu kiertoliike tehtiin. Venäläisten sotasuunnitelmat tehtiin ainakin Suomen valloituksen alkaessa hyvin punnitusti ja tarkasti; ei mitään jätetty sattuman varaan, kuten Myshlawjewski sanoo. Mutta Venäjän puolella oli paljon suuremmat voimat ja varat käytettävänä. Miesten pienempi lukumäärä Suomen armeijassa ei olisi ainakaan aluksi niin paljon vaikuttanut, vaan pahinta oli, ettei sitäkään voitu käyttää. Ei voitu ryhtyä laajaperäisempään toimintaan, ei ratkaisevaan taisteluun, vaan sota oli melkein alusta loppuun pientä taistelua, hävitys- ja ryöstöretkiä, joilla koetettiin vihollista kyllä vahingoittaa, mutta myös elatusvaroja saada. Yritettiinpä kuitenkin tilaisuuden sattuessa saada menetettyjä paikkoja takaisin, niinpä Maijdel ja Lybeckerkin Pietaria, Nieroht Viipuria, mutta näyttääpä melkein siltä, että he ryhtyivät näihin yrityksiin vain jotakin tähellistä tehdäkseen, suurestikaan luottamatta yrityksensä onnistumiseen.

Sodan huonosta menestyksestä on syytetty ylipäälliköitä, ja saattoihan heissäkin olla heikkouksia, mutta on kuitenkin muistettava, että he olivat miltei kaikki kokeneita ja taitaviksi tunnettuja; Cronhiort oli ollut mukana Ruotsin monissa sodissa aina 30-vuotisen sodan loppuvuosilta alkaen; nyt hän tosin oli jo liian vanha, ja sanotaan, että hänen muistinsa petti hänet; Maijdelillä oli pitkä soturitoiminta takanaan, hän oli viimeiseksi saavuttanut mainetta Kaarle XII:n armeijassa, ja viimeiseen asti hänellä oli kuninkaan luottamus; mutta hänen heikkoutensa näkyy olleen siinä, ettei hän osannut elatusvaroja ja muita varoja säästää; siitä Lybeckerkin häntä etupäässä moitti. Lybecker on saanut ankarimmat moitteet osakseen sekä aikalaisiltaan että jälkimaailmaltakin. Hänen heikkouksiaan oli epävarmuus, arkuus,

edesvastuunpelko; hän ei myöskään tarkoin harkinnut toimeen ryhtyessään kaikkia asianhaaroja, ei jaksanut ajatella asioita loppuun, vaan jätti ne sattuman varaan; kun hän joutuu ratkaisun paikalle, hän tavallisesti peräytyy, esim. hänen Inkerin-retkensä todistaa sitä. Mutta samoin kuin hänen edeltäjänsä hänkin tunsi, ettei käytettävissä olevilla voimilla ja vallitsevilla olosuhteissa voitu saada mitään tehokasta aikaan. Hänen suunnitelmansa lienevät useinkin olleet moitteettomia; esim. Uddgren, joka itse on sotilas, sanoo, ettei häneltä kokonaan puuttunut päälliköltä vaadittavaa kykyä; neuvoskunta, kuten mainittiin, ei löydä hänessä moitittavaa, kuningas, mikäli hän saattoi Bende:issa asioita arvostella, ei moiti hänen menettelyään. Venäläinen tämän sodan kuvaaja Myshlawjewski ei suinkaan katso Lybeckerin ansainneen moitteita siitä, mistä häntä pahimmin moitittiin, että hän nimittäin jätti Etelä-Suomen tappeluun ryhtymättä, sillä sen kautta hän pidätti maan vielä vuodeksi venäläisten valtaan joutumasta. Ja tottahan on, että tappioita koitui, kun Armfelt ryhtyi taisteluun.

Ylipäälliköiden heikkoudet ovatkin varmaan toissarvoisia seikkoja tämän sodan menoa arvosteltaessa. He eivät saattaneet toimia, niinkuin olisivat tahtoneet ja niinkuin he näkivät olojen vaativan; ei ollut varoja, ei voimia. He kyllä ymmärsivät mitä olisi tehtävä ja miten olisi tehtävä, mutta millä saada aikaan, sitä ei ollut. Paraana todistuksena on Nierohtin toiminta. Hän oli urhoollinen, tarmokas, taitava päällikkö; hänelle oli annettu laaja valtuutus; oli edullinen aika, jolloin hän täällä oli, Venäjän huomio kun oli Turkin sotaan kiintynyt; muttei hänkään saanut sanottavampaa aikaan. Ei ainoassakaan sodanjohtajassa huomaa voitonvarmuutta tuskin milloinkaan, päinvastoin haikea, alakuloinen sävy on heidän kirjoituksissaan, kun he aikeistaan ilmoittavat. Heidän asemaansa ei saata sanoa muuta kuin traagilliseksi. He ponnistelivat, mutta turhaan, ja palkinnoksi tuli moitteita ja panettelua. Seurauksena oli heidän voimansa murtuminen. Cronhiort lähti murtuneena päällikkyydestä ja kuoli pian sen jätettyään, Maijdell jätti tuskaantuneena ja katkeroituneena sotajoukon, eli kuitenkin raihnaisena v:een 1710. Nieroht kuoli kesken toimintaansa; Lybecker jaksoi elää kuullakseen kuolemantuo-

mionsa; ainoastaan Armfelt jäi elävien joukkoon sodan päätyttyä; mutta alakuloisena kärsimistään tappioista ja mieli katke-
roituneena hallituksellekin lähetetyistä moitteista ja panette-
luista hänkin Suomen jätti.

Syynä huonoon menestykseen ja onnettomiin tuloksiin oli se, että tällainen sota oli Ruotsin valtakunnalle ylivoimainen. Sillä ei ennen ollut näin ankaraa koettelemusta ollut, eikä se voinut sitä, kun se oli tullut, kestää. Suomen osaksi tuli myöskin liian raskas tehtävä. Sen täytyi miltei yksinomaan omin varoin ja voimin taistella valtiota vastaan, joka yhä enemmän oppi tuntemaan ja käyttämään suuria voimiaan. Suomi joutui valla-
tuksi ja kovemman kohtalon alaiseksi kuin sitä milloinkaan on kohdannut; mutta se teki taistelullaan suuren palveluksen ruot-
salaiselle emämaalle; se heikensi tuntuvassa määrässä sitä iskua, joka oikeastaan oli tähdätty tätä vastaan.

2. Hirvieläimistä Suomessa ynnä niitten pyytämisestä 16 ja 17 vuosisadalla.

Kirjoittanut
K. R. Melander.

1. *Katsaus metsästysoikeuden kehitykseen muutamissa Euroopan maissa.*

Hallitsijain etuoikeus metsästykseen valtakunnassaan ja varsinkin harvinaisen metsänriistan kaatamiseen on Keski-Euroopassa sangen vanha. Niin olivat *Ranskassa* frankkilaisten valloituksesta alkaen kuninkaas varanneet itseänsä ja miehiänsä varten suuria alueita metsästykseen käytettäväksi ja kieltäneet muita niiltä metsänriistaa ampumasta. Hallitsijain esimerkkiä rupesivat myöhemmin useat vasallit noudattamaan alueillaan. Koska muutamilla seuduin oli liiankin paljon petoja ja metsänriistaa, jotka tekivät elukoille ja viljelyksille vahinkoa, oli sellaisilla metsästyksellä lääniherran suoranaisena velvollisuutena. Monasti maksoivatkin alustalaiset hänelle lyhteen viljaa tai kauraa henkeä kohti saadakseen hänet tässä toimessa innokkaammaksi ja pyytämään kauvemman aikaa haitallisia metsäneläimiä, kuin hän feodaalilaitoksen periaatteiden mukaan oli velvollinen tekemään. Missä pakoittavaa syytä metsästämiseen ei ollut, sai alueen omistaja vapaasti määrätä metsästysoikeudesta ja joko itse käyttää sitä huvikseen tai vuokrata sen muille. Useissa osissa Ranskaa sallittiin kuitenkin alustalaisten vapaasti metsästää koko keskiajan kuluessa, vaikka lääniherra tämän elinkeinon harjoituksesta josakin paikoin vaati pienen maksun tai rajoitti muutamain metsäneläinten pyytämisen määräaikaiseksi.

Aikaisemmin on kyllä väitetty, että Ranskassa vasallit oikeutensa johdosta perustaa kaniinitarhoja metsästystä varten alustalaistensa alueilla pakoittivat lukuisat alustalaisensa jättämään maansa, usein myöskin asuntonsa, saadaksensa näille tarhoille tarpeeksi tilaa. Nykyään eivät tutkijat katso tätä miksi-kään yleiseksi ilmiöksi, vaikka kyllä jotkut vasallit menivät tässä suhteessa pitkälle. Niin Normandian herttua hävittämällä lukuisia kyliä muodosti itselleen laajoja aidattuja metsästyspuistoja.

Uuden ajan alussa alkoi sitten Ranskassa metsästysoikeus kaikkialla muuttua ylimysten yksinoikeudeksi. Lopuksi Ludvik XIV julkaisi asetuksen, jossa erittäin ankarain rangaistusten uhalla kiellettiin talonpoikia ja aatelittomia, joilla ei ollut läänejä, herraskartanoja ja ylempää tuomiovaltaa (*hautes justices*), metsästämistä edes omilla maillaan. Sen sijaan aateliset saivat kaikkialla metsästää. Ainoastaan metsästysajan suhteen oli rajoitus, sillä metsästys oli kielletty toukokuun 1 p:stä elonleikkuun aikaan asti. Susi oli tämän jälkeen ainoa metsäneläin, jota vapaasti sai pyytää ¹⁾.

Englannissa oli anglosaksilaisella aikakaudella ja kauvan aikaa vielä normantilaisen valloituksen jälkeen metsästys ei vain urheilua, vaan paljon enemmän yhteiskunnallinen velvollisuus. Vielä 11 vuosisadalla löytyi skotlantilaisten kertomusten mukaan heidän maassaan karhuja. Susia tavattiin siihen aikaan ja paljon myöhemminkin Suur-Britanian vähemmän viljellyissä seuduissa tekemässä karjalle tuhoja. Metsäkarju asuskeli myöskin siellä villinä; saksanhirvet samaten kuin metsäkauriit kiertelivät laajoja metsämaita ja saarimaan pohjoisosassa löytyi vielä villiporoja.

Kun normannilainen suku pääsi Englannin valtaistuimelle, alkaa Wilhelm Valloittajasta ikäänkuin uusi aikakausi Englannin metsästyksen historiassa. Wilhelm oli nimittäin erittäin innostunut metsästäjä, joka noudattaen aikaisempain Normandian hert-

¹⁾ Felix, L., *Entwickelungsgeschichte des Eigenthums*, IV osa, II 1, 196 ja 197 s.; Avenel, G., *Histoire économique de la propriété des salaires etc*, I osa, 219—225 s.

tuain esimerkkiä Englannissa rupesi muodostamaan itselleen laajoja metsästysalueita. Eikä häntä tyydyttänyt metsästys viljelemättömillä mailla, vaan hän muutti laajoja viljeltyjäkin seutuja metsästyspuistoiksi, anastaen omistajain maat ja hävittäen heidän asuntonsa, vieläpä kirkkojakin. Tämä hävitys koski varsinkin Northumberlandia. Wilhelm pidätti itselleen ja niille, joille hän erikoisoikeuden soi, saksanhirvien, metsäkarjujen ja jäniksien pyytämisen sekä määräsi ankaria rangaistuksia metsästyssääntöjensä rikkomisesta. Niin puhkaistiin esimerkiksi silmät saksanhirven tappajalta. Näin olivat kuninkaan ja ylimysten erikoisetu-oikeudet huvimetsästykseseen saaneet Englannissa alkunsa ¹⁾.

Englannin hallitsijat pitivät itseperintäisesti voimassa Wilhelmin ankaria metsästyssääntöjä. Melkein kaikki hengelliset ja maalliset Keski- ja Pohjois-Englannin ylimykset joutuivat syytökseen kuninkaan metsänriistan tappamisesta. Siitä langetetut sakot olivat toisinaan syytettyjen omaisuuttakin suuremmat. Vasta kuninkas Henrikki III hallitessa myönnettiin maanomistajille oikeus menetellä mielensä mukaan omilla metsämaillaan ²⁾.

Saksassa oli alkuaan joka vapaalla miehellä metsästysoikeus kaikkialla kansakuntansa alueella (Volkland), myöskin yksityisten omistamilla mailla. Mutta jo Kaarle Suuri oli kreiveilleen ruvennut antamaan oikeuden metsästyksimaiden perustamiseen. Tällaisia oikeuksia hallitsijat antoivat sitten sekä maallisille että hengellisille ylimyksille katsomatta yksityisen oikeuteen määrätä omaisuudestaan. Vasta keisari Otto II rupesi näihin etuoikeuksiin lisäämään, että niitten nauttimiseen tarvittiin muitten metsäosakasten suostumus. Markkeihin osallisten talonpoikain metsästysoikeus alkoi tällaisissa oloissa vähetä ja lopulta hävitä.

Se supistettiin ensin muutamiin riistalajeihin ja sitten kokonaan kiellettiin. Markkeihin osallisista säilyttivät suoraan

¹⁾ Tätä kuninkaallisten ja ylimysten huvimetsästystä pidettiin samalla yhteiskuntaa hyödyttävänä, koska sen kautta petoja ja muita vahingollisia eläimiä hävitettiin.

²⁾ Freeman, E., *The history of the Norman conquest of England*, IV osa, 607—611 s.; Felix, edellämainittu teos, IV osa, II, 1 s. 269, 270, 567, ja 568.

keisarin vallan alaiset kauvimmin metsästysoikeutensa. 12 ja 13 vuosisadalla otaksutaan kaikkien ruhtinasten ja ylempäin aatelismiesten saaneen täyden määräämisvallan metsästyksestä mailaan, joten määräämisoikeus tässä kohden oli siirtynyt hallitsijalta eri valtiomaiden omistajille. Rajoitettu eli alempi metsästysoikeus oli vielä jäänyt ritaristolle. Suuret rangaistukset oli määrätty luvattomasta metsästyksestä ruhtinasten ja muitten mahtavain mailla. Ainoastaan petoja sai niiltä ampua. Näiden ylhäisten mielivalta meni niin pitkälle, että 1400-luvun lopulla Baiern-Landshutin herttua Yrjö kielsi talonpoikia aitauksilla ja koirain avulla suojelemasta viljelyksiään metsänriistan aikaansaa-milta vahingoilta. Eivätkä nämät vahingot aivan vähäisiä olleet, sillä 1499 ritaristo valitti, että metsäneläinten tuhojen johdosta monet kartanot olivat autioiksi jääneet.

Uuden ajan alussa olivat talonpojat Saksassa kokonaan kadottaneet metsästysoikeutensa, jonka tähden talonpoikaiskapinoissa valitus tämän johdosta yleisenä ilmenee. Rangaistuksetkin luvattomasta metsästyksestä olivat uskonpuhdistuksen aikakaudella koventuneet niin, että esimerkiksi Badenin metsänriistan rauhoituslaki määräsi kiduttamalla mestattavaksi sen, joka toistamiseen oli tavattu rauhoitetun metsänriistan pyytämisestä ¹⁾.

Pohjoismaissa eivät keskiaikana rajoitukset metsästyksen suhteen samassa määrin kehittyneet kuin edellämainituissa Keski-Euroopan maissa, syystä että metsämaita ja riistaa oli runsaammin. Varsinkin Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa mutta myöskin Tanskassa oltiin tässä kohden paljon vapaamielisemmällä kannalla. Niinkuin seuraavassa tulemme näkemään astui niissä ankarampia metsästysmääräyksiä voimaan vasta uuden ajan kuluessa.

Tanskassa, jossa metsästysoikeus alkuaan näyttää kuuluneen kaikille, tapahtui sen nauttimisessa sangen aikaiseen supistutus niin, että maanomistajat saivat sen yksinoikeudekseen. Vähitellen saivat keskiaikana etuoikeutetut säätyluokat siellä sen aikaan, että metsästäminen oli heidän etuoikeutensa, josta por-

¹⁾ Felix, jo mainittu teos, 202—55 ja 558 s.; Handwörterbuch der Staatswissenschaften, V osa, 563 s.

varisto ja talonpojat olivat kokonaan pois suljetut. Reformaationin jälkeen kadotti myöskin papisto metsästysoikeutensa, ja etuoikeutettuja sen suhteen olivat vain kuningas sekä aatelisto, jotka ankarilla rangaistusmääräyksillä koettivat puoltaa tätä etuoikeuttaan.

Tämän erityisoikeuden kehityksestä tällä ajalla mainitsen tässä muutamia tietoja. Jo 1537 kiellettiin hengen ja omaisuuden menettämisen uhalla pappeja, porvareja ja talonpoikia virittämästä ansoja tai pitämästä vainukoiria sekä ampumasta metsänriistaa. Ken salametsästäjän sai kiinni, oli oikeutettu hirttämään hänet lähimpään puuhun tai viemään hänet paikkakunnan käräjäpaikalle, jossa häneltä rangaistukseksi molemmat silmät puhkaistiin. Tällaiset henkilöt, joilta metsästysoikeus oli kielletty, eivät saaneet pitää talossaan koiraa vähemmällä kuin että se oli kahleissa ¹⁾ tai sen toinen etujalka oli pantu poikki. Siitä ilmestyi 1500-luvulla useita määräyksiä Tanskan eri osia varten ²⁾.

Tanskan hallitsijat olivat jo aikaiseen tiloillaan säätäneet metsästyskiellon omaa huvimetsästystensä varten. Mutta 1500-luvun myöhemmällä puoliskolla kuningas Fredrik II alkoi järjestelmällisesti vähitellen muodostaa suuria valtakunnan osia alueiksi, joilla metsänriistan rauhoitus oli voimassa. Hän sai tämän aikaan ostamalla aatelistolta ja muilta kruunun tiloiksi kaikki maatilat tällaisiksi alueiksi muodostettavissa piirikunnissa (distrikt) ³⁾.

Norjassa ei ollut sellaisia rajoituksia metsästyksen suhteen kuin Tanskassa. Päinvastoin oli siellä jalojen metsäneläinten niin kuin hirven, saksanhirven ja metsäkauriin metsästyksen niin vapaa, että pelättiin muutamain näiden eläinten kuolevan sukupuuttoon. Sentähden ruvettiin määräämään rauhoitusaikaa saksanhirvelle ja hirvelle. Edellisen suhteen säädettiin rauhoitusaika jo 1550

¹⁾ Siitä johtui ainakin osittain kahlekoirain pitäminen talon varti-joina, joka tapa ulkomaalta maahammekin levisi ja sen lounaisosissa vielä muutama vuosikymmen sitten oli yleinen.

²⁾ Fr. Barfod, Danmarks historie 1536—1670, I, 232 ja 233 s., II, 476 ja 477 s.

³⁾ Steenstrup, Erslew y. m., Danmarks riges historie, III osa, 249 ja 250 s.

Bergenhusin läänissä ja näyttää se myöhemmin tulleen ulotetuksi koko Norjaan. Hirven rauhoitus pantiin alkuun vuonna 1573. Aika vuodesta, milloin se oli rauhoitettu, vaihteli sitten jonkun verran ja oli rauhoitus aiottaisin kokonaan poistettu¹⁾.

Ruotsissa tavataan jo maakuntalaisia alkua kuninkaan erikoiseen metsästysoikeuteen. Niin määrättiin Itägootinmaan laissa, että metsäkauris oli kuninkaan eläin, jota muut eivät saaneet tappaa. Tämäntapainen määräys siirtyi sitten täydellisempänä Kristofferin maalakiin. Sen rakennuskaaren 23 luvussa säädetään, että metsäkauriin metsästyks kuuluu kuninkaalle ja hänen hovilleen. Joka tätä määräystä rikkoen metsästi metsäkauriita, oli maksava sakkoa 40 markkaa. Keihään asettaja metsään hirvien pyytämistä varten oli lankeeva 9 markan sakkoon. Hirven tappamisesta tuli taas 40 markan sakko. Kuitenkin olivat Dal Länsi-Göötanmaalla, Vermlanti, Dal Vestmanlannissa, Gestrikslanti, Helsinglanti sekä Suomi tässä kohden poikkeuksena. Niissä oli edellämainittu metsänriista rauhoitettu Laskiaisesta Uolun messuun asti, mutta muina aikoina asukkaat saivat sitä pyytää. Keskiäikana tuli sitten vähitellen tavaksi, että kyläkunnan yhteismaalla kyläläisillä oli metsästysoikeus, mutta kihlakuntain ja maakuntain yhteismailla oli joka mies oikeutettu metsästämään. Viimemainitut alueet kuuluivat kaikille kihlakunnan tai maakunnan asukkaille ja kuninkaan osuus näihin maihin laskettiin vain kolmanneksi osaksi eikä kaikkialla niinkään suureksi.

Keskiajan lopussa ylimykset koettivat hävittää talonpoikain metsästysoikeuden. Selvimmin tämä heidän harrastuksensa tuli ilmi 1474, jolloin hallitus 40 markan²⁾ sakon uhalla kielsi vouteja antamasta kenenkään metsästä, vaikkei laki tiennyt mitään tällaisesta voutien luvanannosta. Milloin ylimykset sitten saivat täydellisen kiellon aikaan, ei tiedetä. Mutta vuonna 1488 uudis-

¹⁾ Öwerland, Illustreret Norges historie, IV osa, 751 ja 752 s.

²⁾ 1400-luvun myöhemmällä puoliskolla olivat Turun ja Tukholman markka noin 3 markkaa 55 p:niä maamme rahaa ennen maailman sotaa, joten 40 markan sakko hopeaarvon mukaan oli 142 markkaa (Ruuth, Varupris o. värde-förhållanden i Finland under medeltiden, 6 s:lla).

tettiin eräs aikaisempi säädös, ett'eivät papit ja talonpojat saisi metsästystä harjoittaa. Niinkuin tiedämme, olivat tämmöiset määräykset aivan lainvastaisia, jonka takia niitä taidettiin perin vähän noudattaa. Maanlainkaan määräyksiä metsästyksen suhteen ei edes tarkoin noudatettu. Mainitut säännöt olivat kaiketi Tanskasta ja Keski-Euroopasta tulleitten ylimyksellisten virtausten seurauksia¹⁾.

Vasta 1500-luvun loppupuolella ruvettiin Ruotsissa suuremmalla tarmolla vastustamaan salametsästystä ja muutenkin metsästyssäädösten rikkomista. Tällaisista rikoksista laadittiin erityisiä kuninkaallisia käskykirjeitä, joissa jokunen pieni lisärangaistus maanlain säätämäin lisäksi vahvistetaan. Mutta Ruotsissa ei myöhemminkään ankaruudessa menty tässä kohden yhtä pitkälle kuin Tanskassa ja useissa etelämissä Euroopan maissa. Jo vuonna 1569 Juhana III julkaisi patentin, jossa hän ankarasti kielsi Öölannin pappeja ja rahvasta ampumasta saksanhirviä, hirviä ja metsäkauriita. Tämän kiellon rikkojaa piti rangaistaman rahasakoilla Ruotsin lain mukaan ja sen ohella lisärangaistuksella kuninkaan säädöksen vastustamisesta. Juhana lausuu tässä säädöksessään menettelevänsä ensisten kuningasten tapaan, jotka tämän myöskin olivat kieltäneet. Hänen tarkoittama kohta maanlakia on varmaankin edellä mainittu rakennuskaaren 23 luku, jossa säädetään hirven ja metsäkauriin tappamisesta 40 markan sakko.

Vuonna 1577 Juhana uudisti kiellon tappaa saksanhirviä, hirviä ja metsäkauriita, määräten rangaistukseksi itse rikoksesta 40 markkaa ja suorituksena tapetusta eläimestä 40 naulaa hopeata ynnä 40 markkaa rahaa. Seuraavana vuonna 1578 hän julkaisi säännön, etteivät kreivit ja vapaaherrat saisi sakkoja kantaa valtiorikos- ja rauhavalarikoksista. Tällaisesta omavaltaisuudesta hän sääsi 100 Unkarin gyllenin sakon²⁾. Saman sakon hän

¹⁾ Kristofferin maanlaki; Hildebrand, Sveriges medeltid I osa, 1 vihko, 209 s.

²⁾ Eerikki XIV:sta Ruotsissa vuonna 1568 lyöttämät Unkarin gyllenit olivat kultapitoisuudeltaan 4,21 grammaa. Maamme kultamarkka on 0,29032 grammaa puhdasta kultaa (Forsell, »Sveriges inre historia från Gustaf

silloin määräsi niille aatelisille, jotka kruunun mailla kaatoivat saksanhirven, hirven tai metsäkauriin. ¹⁾

Kuninkaallisia metsästyspuistoja ja -alueita Ruotsissa syntyi monissa paikoin. Huomattavin tällainen alue siellä oli myöhemminä aikoina Öölanti. Suomessa Ahvenanmaa näyttää muuttuneen tällaiseksi etenkin hirvenmetsästyksen nähden sangen aikaiseen ehkä Tukholman läheisyyden tähden.

Tämän maakunnan suhteen Kaarle IX rupesi osittain toteuttamaan samoja periaatteita metsänriistan rauhoittamisessa kuin edellä mainitsimme Tanskassa noudatetun. Kun hän nimittäin 1610 asetti erityisen eläintarhankaitsijan (djurgårdsvaktare) Kastelholman eläintarhaa varten valvomaan metsänriistan rauhoittamista, antoi hän seuraavat lisämääräykset. Paitse metsänriistan ampumisen ehkäisemistä eläintarhankaitsijan tuli tarkkaan valvoa, etteivät talonpoikain koirat tehneet eläintarhan eläimille mitään vahinkoa. Tämän tähden oli vaadittava talonpoikia pitämään koiransa kahleissa tai hakkaamaan niiltä yksi jalka poikki ²⁾).

Vuonna 1617 aatelistolle antamissaan etuoikeuksissa Kustaa II Aadolf vahvisti ne edut, joita aatelimiehet saivat nauttia metsästyksen nähden. Niiden 26 pykälässä lausutaan tästä asiasta seuraavaa. Ritariston ja aateliston oli luvallista ampua lintuja ja muita eläimiä perintö- ja muiden omistamainsa talojen mailla. Mutta metsästystä ei saanut harjoittaa muina kuin luvallisina aikoina Olavinmessusta laskiaiseen asti. Muuta kuin omiksi tarpeiksi ei ollut sallittu riistaa tappaa, ja omistamainsa maitten ohella oli heidän metsästyksensä luvallista maakunnan ja kihlakunnan yhteismailla. Ei kenelläkään, olkoot sitten kuninkaan valtuutettuja virkamiehiä (befalningsmän) tai muita, ollut oikeutta antaa jahtimestarinsa tai metsämiehensä ampua riistaa aatelis-

den förste, II osa 74 s.). — Hopearahan arvo oli niihin aikoihin yhä huonevaa laatua, niin että sen arvoa on vaikea laskea.

¹⁾ Kristofferin maanlain rakennuskaari; Schmedeman, Kongl. stadgar etc. angående justitiae och executionshrender 53, 68—70 s.

²⁾ Valtion registratuura 1610, fol. v. 385, kirje ²³/₉ 1610.

ton yksityisillä tiluksilla ilman maanomistajan lupaa. Kuitenkin pidättää kuningas itselleen oikeuden metsästä ja ampua luvallissella ajalla, missä häntä halutti, mikäli se ei ollut aatelistolle ja ritaristolle vahingoksi, varsinkin sellaisissa paikoissa, joissa hänellä joko omasta tai kruunun puolesta oli yhteistä omaisuutta aateliston kanssa.

Vuosina 1647 ja 1664 ilmestyneissä metsästyssäännöissä vahvistetaan nämät aateliston erikoisoikeudet metsästyksen nähdessä. Heille myönnetään samalla nimenomaan oikeus kaikkialla metsästyksellä kaataa jaloja eläimiä, vaikka tämä, niinkuin mainitsimme, oli maanlaissa kielletty suuressa osassa valtakuntaa kaikilta muilta paitsi kuninkaalta ja hänen hoviväeltään. Myöskin säännöissä kuninkaan metsästyksellisten rauhoittamisesta, joita ilmestyi m. m. vuosina 1641 ja 1649 tunnustetaan tämä aatelisten metsästysoikeus omilla maillaan¹⁾.

Noissa kahdessa säännössä vuosilta 1647 ja 1664 on myöskin useita määräyksiä lintujen, jänisten sekä petoeläinten pyytämi-

¹⁾ Maassamme näkyy muutamilla aatelismiehillä olleen omat metsänvartijansa. Ne lienevät etupäässä valvoneet, etteivät sivulliset tulisi kartanojen metsiä haaskaamaan, varsinkin hakkaamalla niihin kaskia. Maassamme tämä oli sangen tavallinen ilmiö syystä, että laajoissa metsämaissa rajat eri metsänomistajain alueiden välillä usein olivat sangen epäselvät. Varsinkin vuoden 1647 metsäsäännön ilmestyttyä, joka sitten uusittiin 1664, tämäntapaiset käräjäjutut olivat sangen tavallisia. Näissä säännöissä oli nimittäin entistä tarkempia määräyksiä tästä niinkuin muusta metsänhaaskauksesta ja metsänpalon aiheuttamisesta. Tällainen metsänvartija näyttää ainakin vuosina 1674 ja 1678 olleen Vuohijoen ja Lavilan omistajalla vapaaherra Kustaa Soopilla Eurajoen pitäjässä. Vuonna 1678 tämä metsänvartija saattoi pitäjän käräjillä syytteeseen talonpojan, joka oli tervapuita hakannut Lavilan säterin ulkopuolelta. Hyvin luultavaa on, että näillä metsänvartijoilla edellämainitun toimensa ohella oli tehtävänä estää salametsästystä herrainsa metsämailla, vaikk' en ole mitään sitä puolta valaisevaa todistuskappaletta tavannut. (Schmedeman, Kongl. stadgar, förordningar, bref o. resolutioner ang. justitiae och executions-ärenden, 246 etc. sekä 341 etc. s.; Lagus, Finska adelns gods o. ätter, 30 s.; Vehmaan ja Ali-Satakunnan tuomiokirja 1674, 75, 77 ja 78, Eurajoen kär. $\frac{7}{10}$ ja $\frac{8}{10}$ 1674 sekä $\frac{1}{3}$ ja $\frac{2}{3}$ 1678.)

sestä, mutta tähän aineeseen kuulumattomina täytyy meidän jättää ne sikseen¹⁾).

2. *Hirvien levineminen maassamme 1500- ja 1600-luvulla.*²⁾

Hirvet olivat 15- ja 16-sataluvulla levinneet maassamme jontensakin samalle alalle kuin nykyään sillä erotuksella vain, että Ahvenanmaalla, jossa niitä ei enää ole laisinkaan, oli silloin hirviä hyvinkin runsaasti. 1500-luvulla näkyy Länsi-Suomessa, jossa nykyään tavataan hirviä vähemmän kuin itäosassa maatamme, hirvien luku olleen hyvin suuri päättäen suuresta hirventaljain viennistä Turusta ja Helsingistä. Turusta oli vienti tullitilien mukaan suurin 1549, jolloin vietiin ulkomaille 278 hirventaljaa. Helsingistä näkyy vuoden 1556 vienti olleen suurin käsittäen 44 $\frac{1}{2}$ taljaa. Koska näistä kaupungeista ei ole joka vuodelta tullitilejä ja monivuotisilta sarjoilta puuttuu tykkäänään tietoja viennistä, on vaikea sanoa, nousiko juuri nyt mainittuina vuosina hirventaljain vienti korkeimmilleen. Ikävätä kyllä ei Viipurista, Itä-Suomen ainoasta satamakaupungista, ole säilynyt tullitilejä,

¹⁾ Gustaf II Adolfs privilegier åt Sveriges rikes råd, ridderskap och adel 1617—1626, tryckta 1634; Schmedeman, edellä mainittu teos, 265 ja 362 s.; Stjernman, Samling af kongl. bref, stadgar etc. angående Sveriges rikes commerce, politie o. oeconomie, II osa, 314 ja 612 s.

²⁾ Muutamat tässä kirjoituksessa tavattavista hirviä ja peuroja sekä saksanhirviä ja metsäkauriita koskevista tiedoista ovat aikaisemmin olleet julaistuina aikakauskirjoissa Luonnon Ystävä ja Historiallinen Arkisto sekä teoksessa Luonto Tieteen Valossa. Mutta kun sen jälkeen olen tavannut sangen runsaasti uusia tietoja, jotka eivät vain lisää, vaan saattavat aivan uuteen valaistukseen ennemmin julkaisemani hajanaiset tiedot, olen päättänyt julaista tämän täydellisemmän kirjoituksen. Ennenkuin olin ehtinyt hakea kaikki ne tiedot, jotka tarkoitin hankkia 1500-luvun alkupuolelta ja keskivaiheilta, syttyi maailmansota, jonka johdosta valtioarkistomme suljettiin. Mutta kun valtionarkistonhoitaja R. Hausenin kirjoituksessa »Kung Carls jakt i urkundlig belysning» oli muutama kaipaamani tieto jo mainitulta vuosisadalta, päätin saattaa julkisuuteen tämän pienen tutkimukseni. Minään täydellisenä kuvauksena puheenalaisesta aineesta se ei voi esiintyä, sillä runsaasti aukkoja siinä vieläkin on jatkuvista tutkimuksistani huolimatta.

joissa puhuttaisiin hirventaljain viennistä. Siitä syystä ei saa mitään käsitystä hirvien runsaudesta tässä osassa maata¹⁾. Pohjois-Suomessa tavattiin hirvi aina Lapissa asti.

Seuraavalla vuosisadalla tuntuu hirviä olleen runsaammin Stolbovan rauhassa 1617 saaduissa uusissa voittomaissa Käkisalmen läänissä ja Inkerissä sekä edelleen Ahvenanmaalla. Hirvien viihtymiseen mainituissa voittomaissa lienee paljon vaikuttanut suurten alojen autioksi jääminen ja metsistyminen, kun asukkaat jo sodan kuluessa mutta vielä rauhanteon jälkeenkin karkasivat Venäjälle. Hirvien paljoutta näillä tienoin osoittaa pari kuninkaallista kirjettä elokuun 25 p:ltä 1624. Toisessa niistä käsketään Inkerin kenraalikäskynhaltijaa Antti Hästehufvudia antamaan hallitusta varten tappaa 60 hirveä Inkerissä, toisessa Käkisalmen läänin käskynhaltija Henrikki Spåre saa käskyn samaa tarkoitusta varten tapattaa 24 hirveä²⁾.

Hirvien metsästyksestä näillä seuduin on myöskin muutamia tietoja säilynyt. Sitä harjoitettiin niinkuin meidän aikanamme tällaiseen metsästykseen erityisesti opetettujen koirain avulla. Ajoa voi kestää monen peninkulman matkan ja usean päivän kuluessa. 1624 ajoi esimerkiksi Inkerissä kaksi Keltun ja kolme Kuivaan pogastan miestä koirineen hirveä takaa kahdeksan peninkulman matkan, ennenkuin saivat sen ammutuksi. Samoihin aikoihin oli kolme muuta miestä kolme vuorokautta ajanut toista hirveä sekä kadottanut sen jäljet juuri niillä seuduin, missä

1) Grotenfelt, Suomen kaupasta ja kaupungeista Vaasa-kuninkaitten aikana, 32 ja 90 s.; Arwidsson, Handlingar till upplysning af Finlands häfder, VII osa, 216 s.

2) Löytyy vielä toinenkin kuninkaallinen kirje tästä asiasta, joka muka on lähetetty neljä päivää myöhemmin. Siinä käsketään Hästehufvudia antamaan kaataa Inkerissä ja Käkisalmen läänissä yhteensä 60 hirveä. Luultavampaa on kuitenkin, että edelliset kirjeet ovat oikeammat ja ne, jotka todella asianomaisille lähetettiin. Sillä jos kerran Käkisalmen läänissä oli isonlainen määrä hirviä tapettava, oli luonnollisesti sen käskynhaltijalle, joka ei kuullut Hästehufvudin alle, annettava siitä suoranainen käsky (Valtion registratuura 1624, kirje ²⁹/₈ fol. 385). — Valt. reg. 1624 fol. v. 380, 2 kirjettä ²⁵/₈ 1624.

edelliset olivat hirvensä ampuneet. Metsästäjain kesken syntyi sen johdosta riita ammutusta hirvestä¹⁾.

Ahvenanmaalla näyttää hirvi olleen rauhoitettu jo 1500-luvulla ja ainoastaan hallituksen omat metsämiehet oikeutettuja sitä ampumaan. Nähtävästi oli eräs Peder Willskytter, joka 1563 lähetti Turun linnaan viisi Ahvenanmaalla ampumaansa hirveä, tällainen kruunun palveluksessa oleva metsästäjä. Mahdolliselta tuntuu myöskin, että kuninkaalliset itse jo 1500-luvulla kävivät Ahvenanmaalla hirvenmetsästyksellä. Varsin luultavaa on, ettei Juhana herttua Suomessa ollessaan tätä huvia halveksinut²⁾. Kruunun metsämiehetkin hyvin harvoin Ahvenanmaalla hirviä ampuiivat. Vuoden kuluessa tapettujen hirvien luku oli enimmästä päästä vain yksi tai kaksi. Harvoin sai useampi vuodessa heittää henkensä. Niin ilmoitetaan esimerkiksi Kastelholman linnan tilissä tilivuodelta 1555, että varastossa oli yksi hirventalja, josta ei ilmene, oliko se sinä vuonna ammutusta hirvestä. Tilivuoden 1556 tilissä on taas mainittu varastoon joutuneena Björknäsin lahteen hukkuneen hirven talja. 1557 ilmoitetaan varastoon tulleen samaten yksi hirventalja. Tilivuonna 1559 ei sen sijaan ilmoiteta hirviä ammutun vaan korjattiin ainoastaan kaksi jäissä tavattua hirven ruumista. Tilivuoden 1562 Kastelholman tilissä kerrotaan, että varastossa oli kaksi hirventaljaa,

¹⁾ Kuivaan pogostan käräjillä oli 1624 ratkaistavana tämä riita ammutusta hirvestä. Kaksi talonpoikaa Keltun pogostasta ja kolme Kuivaan pogostasta oli Velajärvellä Keltussa koirineen alkaneet hirvenajon, jota kesti kahdeksan penikulman matkan, siksi kun hirven ampuiivat Veglan kylässä. Siellä he jättivät hirvensä erään Manaske-nimisen talonpojan luo, niinkuin kaksi Veglan kylän talonpoikaa oikeudessa todisti. Mutta pian sen jälkeen tuli jo mainitun Manasken luo kolme muuta talonpoikaa, jotka olivat alkaneet hirven ajon Himakkalan kylässä, ajaneet sitä kolme päivää ja sitten kadottaneet jäljet. Luullen, että edelliset talonpojat olivat ampuneet heidän ajamansa hirven, rikkoivat he Manasken aitan oven ja veivät siitä hirventaljan ja lihat. Oikeudessa tuomittiin nämät hirvenanastajat 20 markan sakkoon ja hirven luovuttamiseen oikeille omistajille valakaaren 4 luvun ja Itägootinmaan rakennuskaaren 23 luvun mukaan (Käkisalmen ja Pähkinänsaaren läänin tuomiokirja 1623—39 Kuivaan kär. 26/8 1624).

²⁾ Turun linnan tili 1563, vol. 958, fol. v. 36.

kaiketi edelliseltä tilivuodelta, joiden lisäksi tilivuoden kuluessa hänen ruhtinaallinen armonsa riistanampujat (Wilskyttare) olivat jättäneet kaksi uutta samanlaista taljaa. Seuraavana eli tilivuonna 1563 mainitaan varastossa löytyvän 2 tikkuria eli 20 hirventaljaa ¹⁾).

Seuraavan vuosisadan alussa 1608 huomataan jälleen ammutun suurenlainen määrä hirviä. Kaarle IX valtuutti nimitäin silloin jahtimestarinsa Mikkel Wachtmeisterin Ahvenanmaalla muun muassa ammuttamaan 10 hirveä, ja sen aikaansaatuun kohtaan saaliineen palata Tukholmaan. Koska oli, niinkuin tulemme näkemään, muutakin metsänriistaa hankittava, oli ehkä puheena ruokaaineitten toimittaminen joitakin suuria hovipitoja varten ²⁾).

Tämä oli kuitenkin poikkeusta, sillä ainakin Kustaa II Aadolfin hallitessa näkyy hirvien tappamisessa edelleen noudatetun sangen suurta varovaisuutta. Korjattiinpa kruunun huostaan taljat sellaisistakin hivistä, jotka olivat tapaturmaisesti kuolleet (stört) talvella jäällä tai muuten saaneet surmansa. Niin kerrotaan Ahvenanmaan tilissä vuodelta 1617 Saltvikin nimismiehen tuoneen Kastelholman linnan kaksi tapaturmasta kuollutta nuorta hirveä. Ahvenanmaan käskynhaltija Yrjö Walftorph oli itse antanut linnan tuoda kaksi muuta nuorta hirveä, joista ei sanota, olivatko ne tapaturmaisesti kuolleet. Näiden kaikkien taljat käskynhaltija otti huostaansa ja antoi kuivattaa lihat saaden 16 leiviskää lihaa, 4 leiviskää kustakin hirvestä. Vuoden 1619 Ahvenanmaan tilistä huomaamme Ahvenanmaan jahtimestarin suolauttaneen luultavasti hallituksen käskystä ampumainsa hirvien lihat ³⁾).

Hirvenmetsästystä koskevaa ehdotonta kieltoa Ahvenanmaalla noudatettiin jo Kaarle IX:n hallitessa jotenkin tarkkaan. Niin täytyi esimerkiksi Finströmin käräjillä 1601 9 henkilön 12

¹⁾ Kastelholman linnan tilit 1555, vol. 2648, 24 fol.; 1556, vol. 2650, 37 fol.; 1557, vol. 2661, 98 fol.; 1559, vol. 2691, 44 fol.; 1562, vol. 2735, 85 fol.; 1563, vol. 2742, fol. 32.

²⁾ Valtion registratuure 1608, 410 fol. v., kirje ¹⁴/₉ 1608.

³⁾ Ahvenanmaan tilik. 1617, vol. 2888, fol. 13 v.; Ahvenanmaan ja Kastelholman linnan tilik. 1619, vol. 2897, fol. 31.

puolueettoman miehen kanssa yhdessä vanhoa vala käräjäkaaren 12 luvun mukaan, etteivät itse eikä kukaan heidän väestään ollut tappanut hirviä tai niiden lihaa myynyt ¹⁾).

Vielä ankarampiin toimiin kuin isänsä ryhtyi tässä kohden Kustaa II Aadolf. Sen taisi aiheuttaa käskynhaltijain välipitämättömyys metsästyskieltoihin nähden. Niin kerrotaan Ahvenanmaan käskynhaltijan Jören Walfsdorfin itse harjoittaneen luvatonta metsästystä ja sallineen muitten menetellä samalla tavoin. Kuningas antoi vuonna 1613 hänelle tästä ankarat nuhteet ja käski hänet kohta lähettämään pois Ahvenanmaan saaristosta metsästyskoiransa, ettei enää olisi tilaisuutta tähän luvattomaan huviin. Samalla Kustaa Aadolf määräsi erään Daniel von Bowendt'in Ahvenanmaan jahtimestariksi valvomaan, että metsästyssääntöjä todella noudatettiin.

1614 Kustaa Aadolf ollessaan Narvassa käski jahtimestari Pietari Paulin matkustaa Ahvenanmaalle erilaisille asioille. Silloin hän myöskin sai toimekseen tutkia, oliko siellä vasten kieltoa ammuttu hirviä tai muita rauhoitettuja eläimiä, niinkuin oli väitetty tapahtuneen. Näyttää siis siltä, kuin kuningas ei olisi ehdottomasti luottanut edes Daniel von Bowendt'iin ²⁾).

Seuraavana vuonna kuningas katsoi syytä olevan tällaisista rikkomisista säätää uusia määräyksiä koko valtakuntaa varten. Eräessä jahtimestari Stellan Mörnerille vuoden 1615 alussa antamassaan valtakirjassa kuningas nimittäin lausuu, että hänen aikaisempia ankaria kieltojaan rauhoitettujen eläinten ampumisesta hyvin vähän otetaan huomioon. Olipa päinvastoin käynyt ilmi, että kuta ankarammiksi kiellet olivat tulleet, sitä vähemmän oli niistä välitetty. Eivätkä kruunun vouditkaan olleet virkavelvollisuutensa mukaisesti kielletyn metsäriistan ampujia rangaissheet, vaan ottaneet heiltä lahjuksia ja jättäneet rangaistuksen sikseen. Tämän johdosta Mörner sai käskyn ympäri koko

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1601 vol. 222, Finströmin käräjät ^{15/6} 1601.

²⁾ Vaaranen, Samling af urkunder rörande Finlands histori, IV osa, 210, 333 s.; Bomansson, Kastelholms slott 87 s.

valtakuntaa pitää tällaisia kieltojen rikkojia silmällä, vaatia heitä oikeuteen ja antaa rangaista seuraavaan tapaan. Hirven tai saksanhirven ampuja kruunun metsästyspuistoista saisi sakkoina suorittaa kolme paria härkiä, metsäkauriin tappaja taas kolme härkää ja jäniksen pyytäjä härän jänikseltä. Peninkulman päässä kuninkaan linnoista ja kartanoista oli sen sijaan luvallista pyytää jäniksiä tai käyttää jänisverkkoja ketun pyydyksinä. Palkkioksi harrastuksestaan tässä kohdin Mörnerin piti saada kolmannes takavarikkoon otetuista taljoista ja kaikki kannetut sakkomaksut ¹⁾.

Kun eivät nämät uudet koko valtakuntaa koskevat kielto- määräykset auttaneet, julaistiin 1620 erityinen kuninkaallinen sääntö hirvenmetsästyksestä Ahvenanmaalla. Se määräsi, ettei kukaan saanut hirveä ampua eikä edes ampumalla peloittaa pois mailtaan. Vaan jos hirvi oli joutunut jonkun maalaisen aitausten sisäpuolelle, oli se mielenmaltilla varovaisesti sieltä ajettava kruunun yhteismaalle niin, ettei sille vahinkoa sattunut. Jos joku talonpoika vasten jo mainittua sääntöä uskalsi hirven ampua tai sitä vahingoittaa kuolettavasti, oli hän kuolemaan tuomittava. Ja vaikka kuningas oli oikeutettu armahtamaan tällaista kuolemaantuomittua, oli armahdettu kuitenkin kadottava kaiken omaisuutensa ja lähetettävä elinajakseen Inkerinmaalle. (Tämä maakunta oli nimittäin siihen aikaan Ruotsin valtakunnassa samanlainen karkoituspaikka kuin Siperia melkein meidän päivimme asti Venäjälle.) Se, joka Ahvenanmaalla oli hirveä kohden ampunut karkoittaakseen sen mailtaan, tuomittiin 40 silloisen Ruotsin markan sakkoon ²⁾, vaikkei laukaus ollut hirveen sattunutkaan. Saman rangaistuksen sai se, joka tiesi jonkun toisen ampuneen hirven kuoliaaksi, sitä vahingoittaneen tai vain ampu-

¹⁾ Vaaranen, Samling af urkunder rörande Finlands historia, V osa, 5 ja 6 s.; Hallenberg, Svea rikes historia under konung Gustaf II Adolfs regering, II osa, 785 ja 786 s.

²⁾ Hopeaarvon mukaan on tämä summa 32 markkaa 40 penniä, Suomen kultarahaa, mutta tavaraarvon mukaan lähes kaksikymmentä kertaa niin paljon.

malla säilyttäneen, mutta ei ollut asiata ilmiantanut Ahvenanmaan käskynhaltijalle, jahtimestarille tai voudille ¹⁾.

Nämät Inkeriin karkoitettut näkyvät Inkerissä vaimoineen ja lapsineen joutuneen melkein maaorjan asemaan, niinkuin huomaa eräästä Kustaa Aadolfin kirjeestä Svante Banérille vuodelta 1625. Siinä kuningas ensin huomauttaa niitä henkilöjä koskevista painetuista julistuksistaan, jotka kruunun mailta olivat ampuneet tai muulla lailla tappaneet kiellonalaisia eläimiä ja hakanneet tammeja. Näiden osaksi piti tulla karkoitus Inkeriin. Tällä kertaa hän Svante Banérille lahjoittaa tämän Inkerissä sijaitsemain kartanojen asuttamiseksi kaikki ne henkilöt perheineen ja tavaroineen, jotka Uplannissa ja Vestmanlannissa olivat tehneet itsensä syypäiksi edellä mainittuun rikokseen ²⁾.

On selvää, että näin ankarat säädökset kyllä rauhoittivat hirvet Ahvenanmaalla, huolimatta siitä usein tuntuvasta vahingosta, jonka yksityiset viljelyksenomistajat tulivat kärsimään. Sillä noihin hallituksen omistamiin yhteismaihin, jotka olivat kruunun haltuun joutuneita metsäpalstoja, hirvet varmaankaan eivät rajoittaneet vaelluksiaan. Ainoa viranomainen, jolle hallitus silloin tällöin antoi luvan ampua muutaman hirven, oli Ahvenanmaan jahtimestari, jollei saarella käynyt joku kuninkaan metsämies. Nähtävästi pelättiin lupaa myöntäessä, että hirvien luku liiaksi kasvaisi. Toisinaan taas katsoi hallitus itsensä pakoitetuksi edistämään hirvien lisääntymistä. Niin käskettiin esimerkiksi vuonna 1623 Kastelholman eläinvartijan syöttää neljälle emänsä kadottaneelle hirvenvasikalle maitoa, jota nämät hirvenalut vartijan tilin mukaan joivat yhteensä 876 kannua. Se ei siis mitään huokeata ruokkimista ollut ³⁾.

Kristiina kuningattaren hallitusaikana ruvettiin käytännöllisenk:n edun kannalta arvostelemaan hirvien pitämistä Ahve-

¹⁾ Schmedeman, Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner rörande justitiae och exekutionsärender 189 s.

²⁾ Handlingar ur Brinkmanska arkivet på Trolle Ljungby; utgifna af G. Andersson, I osa, 23 s.; kirje ²⁶/₂ 1625.

³⁾ Kastelholman ja Haagan kartanojen vuokratili vuosilta 1624—1631, vol. 2912, fol. 12; Vaaranen, Landtdagen i Helsingfors 1616, 54 ja 55 s.

nanmaalla. Niin huomaamme 1633 Ahvenanmaalta viedyn Tukholmaan 23 tynnyriä hirvenlihoja, vaikkei ilmoiteta, montako hirveä oli saanut sen takia jättää henkensä. Kun 1635 vaadittiin Preussissa suuret määrät lihaa sotaväen tarpeeksi, käski hallitus ampua Ahvenanmaalla sata hirveä, joiden liha suolattuna oli Preussiin lähetettävä, mutta taljat Tukholmaan vietävät¹⁾. Eikä ahvenanmaalaisia, jotka hirviä olivat ampuneet tai vahingoittaneet, enää niin ankarasti kohdeltu kuin ennen. Kuningatar Kristiina oli näet edellä puheena olleessa vuonna 1647 julkaisemassaan yleisessä metsästyssäännössä hiukan lieventänyt rangaistusmääräyksiä niistä, jotka kuninkaallisissa eläintarhoissa ja metsästyspuistoissa tappoivat jaloja metsäneläimiä niinkuin hirviä. Edellisen, vuonna 1620 ilmestyneen, säännön tapaan uhataan niitä kyllä kuolemanrangaistuksella, mutta samalla ilmoitetaan, että kuningatar voi heidät armahtaa karkoituksella määrääjäksi (til then tijdh, som honom föreskrifven warda kan) vieraaseen maahan. Vieraalla maalla tarkoitetaan nyt paitsi Inkeriä myöskin »Uutta Ruotsia» Delaware virran rannalla Pohjois-Amerikassa, joka niinkään oli karkoituspaikka. Lievennys ilmenee juuri säädöksessä, että kuolemantuomio voitiin vaihtaa määräaikaiseksi karkoitukseksi. Edellisessä säännössähän kuolemantuomio saatiin muuttaa vain karkoitukseksi elinajaksi. Eikä tämän määräystä, että tällainen kotimaasta karkoitettu kadottaisi kaiken omaisuutensa, tavata enää vuoden 1647 säännössä.

Vuonna 1664 ilmestyi, niinkuin jo kerroimme, Kaarle XI holhojahallituksen aikana uusi metsästyssääntö. Siinä on ran-

¹⁾ Bomansson, Kastelholm, 22 s.; Tigerstedt, Handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17 århundradet, 432 s.; Ahvenanmaan selvitystilikirja 1635, vol. 7136, 43, 44 ja 45 fol.

Näistä hirvistä eivät kaikki kohta kuolleet metsävirtija Kustaa Hannunpojan ja hänen apulaistensa kuulista, vaan kulkivat vielä pitkät matkat metsässä, ennenkuin kaatuivat. Ne makasivat sitten maassa kaksi, kolme päivää, jotkut kauvemmin, ennenkuin ne löydettiin ja korjattiin. Näiden sadan hirven suolaamiseen lähetettiin sitten Tukholmasta 100 tynnyriä suoloja. (Christoffer Bülowin selvitystili Ahvenanmaalta 1635, vol. 7136, 43, 44 ja 45 fol.)

gaistusten lieventämisessä jalojen metsäeläinten tappamisesta menty vielä paljon pitemmälle kuin 1647 vuoden säännössä. Kahdella ensikerralla piti nimittäin tästä rikoksesta tulla arbiträari eli arvostelunmukainen rangaistus, vasta kolmannella kerralla oli syyllinen joutuva hirsipuuhun¹⁾.

Koko sillä ajalla, jolloin hirvien tappamisesta Ahvenanmaalla tällaiset ankarat määräykset olivat voimassa, ei suinkaan monta kuolemantuomiota siellä langetettu tästä rikoksesta. Valtioarkistonhoitaja R. Hausen on Kristiina kuningattaren ynnä kuninkaitten Kaarle X ja Kaarle XI:sta aikaisia tuomiokirjoja (kaiketi etupäässä niihin liitettyjä sakko- ja rangaistusluetteloja) tutkimalla tullut päätökseen, että vain puolitoistakymmentä kuolemantuomiota on tästä rikoksesta langetettu. Hän epäilee, onko ainoatakaan niistä pantu täytäntöön.²⁾ Pääsyyksi vähäiseen lukuun hirven ampumisesta kuolemaan tuomituista täytynee katsoa vaikeutta saada tällaiset rikokset todistetuiksi. Jo perin ankara rangaistus peloitti syyllisiä tunnustamasta, jonka lisäksi hirveä pidettiin suurta vahinkoa tuottavana eläimenä, niin peltoon kuin niittyyn nähden. Sentähden katsoi kaiketi Ahvenanmaan rahvas hirven tappoa enemmän kiitettäväksi kuin moitittavaksi teoksi. Kustaa II Aadolfin aikuisista tuomiokirjoista huomaa vähä väliin, miten hirventaposta syytteeseen pannut henkilöt tuomittiin sakkoihin tai puhdistusvalalla vapautuivat kokonaan syytteestä. 1616 tuomittiin siten Lemlannissa talonpoika hirven ampumisesta sakkona suorittamaan neljä lehmää, mullin ja hiehon. Samana vuonna langetettiin 3 Finströmin talonpoikaa tästä rikoksesta 40 markan sakkoon. 1618 langetettiin neljä talonpoikaa Hammarlandissa, jotka kukin olivat hirvensä tappaneet, sakkoihin siten, että kolmelle tuli 40 talaria mieheen, mutta nel-

¹⁾ Sekä vuoden 1647 että vuoden 1664 metsästyssäännössä määrätään sama rangaistus jalojen metsäeläinten tappamisesta yksityisten aidatuissa eläintarhoissa kuin kuninkaan eläintarhoissa ja metsätyspuistoissa. (Schmedeman, Kongl. stadgar etc. angående justitiae och executionsärenden, 265, 362 ja 363 s.)

²⁾ R. Hausen, »Kung Karls jakt i urkundlig belysning» (Svenska litteratursällskapet i Finland Handlingar och uppsattser, 29 osa) 206 s.

jännelle puolet siitä. Hän olikin tappanut hirvenvasikan, jonka talja saatiin Tukholmaan turkisvarastoon. Yksi 40 talariin tuomituista oli niin köyhä, ettei voinut sakkojaan ssuorittaa, vaan sai sovittaa ne palvelemalla linnassa (kaiketi Kastelholmassa). Oikeastaan olisi näissä tapauksissa pitänyt tuemita niiden sakkomääräysten mukaan, jotka Kustaa II Aadolf Stellan Mörnerille antamassaan valtakirjassa vuodelta 1615 sanoo säätäneensä. Rangaistus oli niissä tällaisesta rikoksesta 3 paria härkiä, minkä rahaaarvo luonnollisesti voi vaihdella härkään laadun mukaan. Maanlaki määräsi tällaisesta rikoksesta vain 40 markan sakon. Kun talariin meni 4 markkaa, oli noille kolmelle Hammarlandin miehelle tullut rangaistus nelikertainen maanlain määräämään verrattuna ¹⁾).

Vuoden 1620 ankaran asetuksen ilmestyttyä kuolemantuomio suorastaan uhkasi hirven kaatajaa. Mutta lähinnä sen julkaisemisen jälkeen säilyneessä vuosien 1623—40 tuomiokirjassa ei kolmelta ensi vuodelta 1623—25, jotka tarkkaan olen läpikäynyt, ole ainoatakaan kuolemantuomiota tästä rikoksesta. Tällaisia syytteitä oli kaikkiaan siltä ajalta seitsemän. Viidessä tapauksessa näyttävät syytetyt päässeen puhdistusvalalla, niin että valamiesten avulla vapautuivat syytöksestä hirventaposta. Muutamissa näistä tapauksista syytetty itse oli 12:sta valamies yhdessä tapauksessa hän oli yhdeksäs. Myöskin tässä viimeisessä tapauksessa katsottiin vala riittäväksi. Kolmesta näistä viidestä tapauksesta ilmoitetaan, että vala oli tuomioistuimen päätöksen mukaan seuraavassa oikeuden istunnossa tapahtuva. Tätä myöhempää istuntoa ei mistäkään näistä rikosasioista tuomiokirjassa tavata, koska se varsinkin vuosilta 1623 ja 1624 on sangen vailinainen. Edelliseltä on nimittäin tallella pöytäkirjat 5 istunnosta, seuraavalta taas yhdeksästä. Vuodelta 1625 on jo 18 istunnon pöytäkirjat.

Syyttäjänä on useissa näistä tapauksista Ahvenanmaan metsävirtija Kustaa Hannunpoika, joka näkyy tehneen paras-

¹⁾ Ahvenanmaan verifikatioonikirja 1616, vol 2887, fol. 134 ja 134 v., saman maakunnan verifik. tili 1618, vol. 2896, fol. 45.

tansa suojellakseen hirviä. Eikä nämät hirvien tappamiset koskeneet vain täyskasvaneita hirviä vaan usein myöskin hirvenvasikoita. Näistä seitsemästä hirventappoa koskevasta oikeusjutusta on nimittäin kolmessa puhetta hirvenvasikoista.

Niistä hirviä koskevista rikosasioista, joissa syytetyt eivät päässeet puhdistusvalalla, tahdon tässä ottaa muutamia puheeksi. Vuonna 1623 tuomittiin Lemlannissa pidetyillä Ahvenanmaan yleisillä käräjillä kaksi miestä 40 markan sakkoon kumpikin kahden nuoren hirven takia, jotka olivat vedessä (nähtävästi jo kuolleena) tavanneet, sen jälkeen salanneet, panneet lihat tynnyreihin ja tahtoneet viedä Tallinaan. Saltvikin käräjillä vuonna 1625 oli seitsemän henkilöä tämän pitäjän Öijmkarbystä (Ödkarby?) syytteenalaisena, koska, niinkuin pöytäkirjassa lausuttiin, olivat sallineet lastensa ajaa erään hirvenvasikan väsyksiin pellossaan ja lopulta tappaneet sen, kun se voimattomana lankesi ojaan. Muut syytetyistä paitsi viisitoistavuotias poika väittivät olleensa kotoa poissa ja kotiin jääneet täyskasvaneet vanhoivat olleensa tietämättömiä koko asiasta. Jo mainittu 15-vuotias poika tunnusti kyllä olleensa läsnä, mutta ei lainkaan kajonneensa hirvenvasikkaan, ainoastaan avanneensa sille pellon veräjän. Muut lapset, joista kaksi oli seitsemänvuotiasta, yksi 8, yksi 10 sekä niinikään yksi 12 ja 13 vuoden vanha, eivät lausuneet mitään. Kun sitten lasten vanhemmat ja holhojat eivät puhdistusvalalla tahtoneet vapautua syytöksestä, että lapset heidän käskystään tai tahtonsa mukaan olivat hirven tappaneet, langetettiin heidät maksamaan kuusi lainmukaista härkää. Pöytäkirjassa sanotaan, että tuomio laadittiin niiden ohjeiden mukaan, jotka hänen kuninkaallinen majesteettinsa oli käskynhaltija Stellan Mörnerille antanut. Tässä tarkoitetaan selvään edellämäinittuja Mörnerin ohjeita vuodelta 1615. Luultavasti näiden samojen ohjeiden mukaan tuomittiin samana vuonna eräs Hammarlandin talonpoika, joka kahdeksan vuotta aikaisemmin oli hirven ampunut, maksamaan kolme paria lainmukaista härkää ¹⁾ rikoksestaan. Siten ei vielä-

¹⁾ 1700-luvulla määrättiin lainmukaisesta härästä, että sen lihain piti painaa 15 leiviskää (Forssell, Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring

kään noudatettu jo kolme vuotta aikaisemmin ilmestynyttä vuoden 1620 sääntöä¹⁾.

Viekkampi keino saada hirvi tapetuksi näkyi olleen sen seivästäminen siten, että se ajettiin erityisesti asetettua seivästä kohti, joka sen lävisti. Niin väitti viisi miestä Sundin käräjillä 1623 sen hirvenvasikan, jonka taposta olivat syytteenalaisia, juosseen itsensä kuoliaaksi seipääseen. Mutta eläintarhan vartija Kustaa Hannunpoika väitti heidän kirveellä tappaneen vasikan. Syytettyjen kertomusta arveltiin oikeudessa valheelliseksi, koska seiväs ei ollut laisinkaan verinen. Päästäksensä syytteestä miehet lupasivat ensi käräjillä seitsemän luotettavan miehen kanssa tehdä puhdistusvalan, joten asia tällä kertaa raukeni. Näillä käräjillä oli kolme muuta saman pitäjän miestä epäilyksen alaisena hirven ajamisesta kuoliaaksi seipääseen. Nämätkin lupasivat ensi käräjillä tehdä yhdeksän miehen kanssa puhdistusvalan²⁾.

Kun tutkintoa pidettiin hirven amunnasta, koetettiin usein paikkakuntalaisten pyssyjen tarkastuksella saada selville, sopsisiko hirven ruumiista saatu luoti niihin. Niin huomattiin esimerkiksi vuonna 1628, kun Sundin pitäjässä hirven ampumisen johdosta tällaista tarkastusta pidettiin, että hirveen sattunut luoti sopi erään Engien(?) kylän miehen pyssyyn. Mutta tämä vaati pelottomana päästä puhdistusvalalle 11 muun miehen kanssa, joka hänelle myönnettiin, ja siten olikin syyte rauennut.

Myöhemmältä ajalta vuodelta 1652 voin mainita samanlaisen tapauksen, jolloin hirvi oli ammuttu Finströmin pitäjässä. Kun tämän johdosta pyssyjen omistajat käskettiin tuomaan pyssyinsä tarkastukseen, laiminlöi eräs mies tämän. Vielä hänestä sen ohella kerrottiin, että hän oli muuttanut pyssyään ja vaihtanut sen toiseen eikä edes saapunut käräjille, kun hän niille manat-

i sextonde seklet, 110 s. Kongl. Witterhets-, Historie- och Antiquitets-akademins handlingar 29 osa, 9 osa uutta sarjaa).

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1623—40, fol. 18 Lemlannin pitäjän käräjät $\frac{6}{8}$ 1623. Saltvikin käräjät $\frac{16}{2}$ 1625, fol. 62.

²⁾ Ahvenamaan tuomiokirja 1623—40, 24 s. Sundin käräjät $\frac{11}{8}$ 1623.

tiin. Asia lykkäytyi tämän johdosta seuraaviin kärkeihin tarkempain tietojen hankkimiseksi joutumatta sitenkään käsittelyn-alaiseksi. Ehkä häntä ei silloinkaan vielä oltu tavattu ¹⁾.

Kuningatar Kristiinan hallitessa oli jo 1646 annettu käsky, etteivät ahvenanmaalaiset saisi pyssyjään pitää. Siten he estettäisiin ampumasta hirviä ja muita luvattomia eläimiä. Määräys oli itse teossa luonnottoman ankara näille saaristolaisille, joiden tärkeimpiin tulolähteisiin kuului hylkeenpyynti. Valittamalla tästä uudesta määräyksestä hallitukselle saivatkin he sen kumoetuksi, mutta tähän myönnytykseen liitettiin ankara kiello tappaakieltonalasta metsänriistaa. Pian tämän jälkeen tuli ahvenanmaalaisille hallituksen kirje, joka kielsi heitä ladatuin pyssyin ja kahleettomin koirin kulkemasta metsässä 40 markan sakon uhalla. Kristiina kuningattaren hallituksen lopussa ja Kaarle X:n hallitessa tavataan tuomiokirjoissa usein mainittuna, että käräjillä oli rahvasta varoitettu kulkemasta maitse ladatulla pyssyllä varustettuna. Joskus lisätään tähän kiello lintujen ampumisesta kruunun metsissä ²⁾. Hirvistä oli, niinkuin tiedämme, aikaisemmat, ankarammat kiellot voimassa. Vuonna 1646 pyssyn käyttämisestä annetun määräyksen lieventäminen tarkoitti selvään sen luvallisuutta, kun vesimatkoilla oltiin. Näitä kiellomääräyksiä Ahvenanmaan jahtimestari käräjätilaisuuksissa tavallisesti rahvaan mieleen teroitti ³⁾.

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1623—40 s. 36, Sundin käräjät ^{11/10} 1628; Ahvenanmaan tuomiokirja 1641—56 s. 434, Finströmin käräjät ^{17/12} 1652, s. 434.

²⁾ Lintujen suhteen on myöskin kiellon aiheuttajana vuoden 1647 kuninkaallinen metsästyssääntö, josta aikaisemmin olemme puhuneet. Sen neljännessä kohdassa kielletään nimenomaan kaikkia sekä etuoikeutettuja että etuoikeudettomia ampumasta ja tappamasta jaloa riistaa sekä lintuja kuninkaan eläintarhoissa ja rauhoitetuissa puistoissa rangaistuksen uhalla. Rauhoitettuihin puistoihin kuuluivat kruunun yhteismaat Ahvenanmaalla. Vuonna 1652 langetettiin Finströmin käräjillä eräs teirejä ampunut mies tämän nojalla 40 markan sakkoon. (Schmedeman Justitieverket, 265 s.; Ahvenanmaan tuomiokirja 1641—56 s. 434, Finströmin käräjät ^{17/12} 1652.)

³⁾ R. Hausen, Kung Karls jakt i urskundlig belysning (Svenska litteratursällskapet's handl. o. uppsats. 29 osa) 207 s.

Toisinaan näkyvät ahvenanmaalaiset erilaisilla valheellisilla kertomuksilla koettaneen peittää heidän viljelyksiänsä vahingoittaneiden hirvien tapon. Niin olivat vuonna 1652 Finströmin käräjillä Svartmaran talonpojat syytteenalaisia hirvenvasikan taposta. Oikeudessa he kertoivat ottaneensa saman vasikan kiinni viedäkseen sen linnaan muitten Gotlantiin lähetettävään hirvenvasikkain joukkoon. Mutta heidän sitä kuljettaessa se kuolikin. Sen johdosta, että kenenkään käskemättä olivat toimeen ryhtyneet, eivät matkalla vasikkaa sen paremmin pidelleet eivätkä edes asiasta ilmoitusta tehneet, ennenkuin vasikan lihat olivat ehtineet mädätä, tuomittiin he sopimaan jahtimestarin kanssa lihan arvoa vastaavasta rahasummasta, jonka vahingonkorvaukseksi suorittaisivat. Rangaistus ei suinkaan suuri ollut toimenpiteestä, joka näyttää tarkoittaneen hirvenvasikan hävittämistä ¹⁾.

Omituinen on myöskin seuraava hirventappojuttu Hammarlandin ja Eckerön käräjiltä 1652. Eräs Stömman kylän asukas oli keväällä samana vuonna kirveellään tappanut hirven, nylkenyt siltä taljan ja upottanut lihat mereen. Mies väitti olleensa pakotettu niin tekemään itsensä puolustukseksi ja antoi tapauksesta seuraavan kertomuksen. Hänen piti mennä metsään katajaniiniä hakemaan. Kun hän metsässä läheni erästä katajapensasta, hyppäsi sen takaa ylös siellä levännyt hirvenvasikka ammuen hätääntyneenä. Kuultuansa sen vasikan emo juoksi miestä kohden, joka peljästyneenä heitti kirveensä sitä vastaan. Hirvi, johon ase sattui lapaan, kaatui vähän matkan päässä verenvuodosta maahan ja kuoli. Tutkittuaan asiaa lautakunta tuli päätökseen, että hän todella oli niin tehnyt itsepuolustukseksi. Se ilmeni muka siitä, ettei hän ollut huostaansa ottanut lihoja, jotka syötäviä olivat, eikä ollut talonsa väeltä piiloittanut taljaa, jolla siihen vuoden aikaan itse asiassa oli vähäinen arvo. Koskei ennen oltu huomattu hänen väkivaltaa tehneen, alisteti kihlakunnantuomari tämän asian Turun hovioikeuden harkittavaksi.

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1641—56, 434 s., Finströmin käräjät 17/12 1652.

Hammarlandin ja Eckerön käräjillä vuonna 1656 oli vielä odompi hirventappoasia käsiteltävänä. Monbyläiset olivat silloin syytteenalaisia, koska olivat pellostaan ajaneet hirven mereen, jossa se kuoli. Oikeudessa syytetyt antoivat tapauksesta seuraavan aivan uskomattoman kertomuksen. Puheenalainen hirvi oli pelloille tullessaan ollut vaivainen hypäten vain kolmella jalalla. He eivät suinkaan olleet sitä ahdistaneet sille taholle, jossa meri pellon rantoja huuhteli, vaan erästä aitausta kohti, joka oli mennyt kumoon. Mutta näistä ponnistuksista huolimatta hirvi pyrki vain veteen, jossa se hukkui. Oikeus ei kuitenkaan tahtonut tälle kertomukselle paljon arvoa antaa. Vaan sen johdosta, että olivat hirven pellosta ajaneet niin, että se meressä kuoli, määrättiin heidät kukin kahden miehen kanssa puhdistusvalalla vapautumaan syytöksestä ¹⁾.

Niitten hirventappoa koskevain asiakirjain joukossa, jotka olen tavannut, mainitaan vain kahdessa, että syyllinen tuomittiin kuolemaan. Kummassakin jutussa asia lykättiin Turun hovioikeuteen sen lopullisesti ratkaistavaksi. Toisesta niistä tiedämme varmaan, että kihlakunnanoikeudessa langetettu kuolemantuomio lievennettiin.

Toinen näistä oikeusjutuista oli käsiteltävänä Finströmin käräjillä 1652. Syytteenalaisena oli 15-vuotias poika saman pitäjän Pansarnäsin kylästä, joka kerrottiin ampuneen kylän mailla hirven kuoliaaksi. Poika tunnustikin oikeudessa tappaneensa hirven. Hänellä oli ollut tarkoitus lähteä vesilintuja ampumaan rannan läheisyydessä. Hirvi oli silloin joutunut hänen tielleen, jonka takia hän sen oli ampunut. Nähtyänsä hirven kuolleena Pansarnäsin asukkaat olivat pyytäneet jahtivoutia asiaa tutkimaan. Kun jahtivouti tämän johdosta oli ruvennut kyläläisten pyssyjä tarkastamaan, tunnusti poika isälleen olevansa syyllinen. Isä taas kertoi asian laidan jahtivoudille. Koska poika vielä oli alaikäinen ja oli rikoksensa tehnyt nuoruuden ajattelemattomuudesta, langetettiin rikoksesta kyllä sen laadun johdosta kuole-

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1641—56, s. 427, Hammarlandin ja Eckerön käräjät ¹³/₁₂ 1652; samain seurakuntain käräjät ¹³/₁₂ 1656, s. 426.

mantuomio, mutta alistettiin se Turun hovioikeuden tarkempaan harkintaan.

Toinen kuolemantuomio langetettiin samassa oikeuden istunnossa Finströmin pitäjässä ja koski erästä samasta pitäjstä syntyisin olevaa Öregrundin porvaria Ruotsista nimeltä Henrikki Eedh. Häntä syytettiin hirven ampumisesta Finnössä, jota hän ei voinut kieltää, mutta väitti toisen muassa olleen Öregrundin porvarin Klemet Matinpojan viekoittaneen häntä ampumaan. Tämä hänen toverinsa oli vielä karkumatkalla. Rikos oli tullut ilmi sen johdosta, että jahtivouti oli tavannut lihat suolatuna tynnyrissä metsässä. Siitä oli saatu aihetta ahdistaa näitä kahta öregrundilaista, jotka tavattiin Finnön rannalla. He vangittiin, jolloin heiltä otettiin vene ja purje sekä heidät itsensä pantiin vangittuina lautamiehen taloon. Sieltä he kuitenkin pääsivät karkaamaan ottaen mukaansa veneen ja purjeen sekä lähtivät takaisin Öregrundiin. Täällä saatiin Henrikki Eedh vangituksi, mutta Klemet Matinpoika pääsi uudelleen pakenemaan. Oikeudessa otettiin kyllä huomioon Eedhin väite, että Klemet Matinpoika oli hänet viekoittanut ampumaan, sillä kaikki, jotka hänet tunsivat, todistivat hänen olevan typerän. Mutta koska hän, niinkuin itse tunnusti, oli vasten kuninkaan julistusta vuodelta 1620 hirven ampunut, tuomittiin hän kuolemaan. Kuitenkin alistettiin tämä tuomio Turun hovioikeuden lopulliseen ratkaisuun.

Hovioikeudessa otettiin lieventävät asianhaarat huomioon ja Henrikki Eedhin tuomio muutettiin karkoitukseksi Amerikkaan. Henkilö, joka sanomalehdessä »Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo» tekee selkoa tästä hovioikeuden tuomiosta, arvelee, että se oli viimeinen kuolemantuomio, joka hirventaposta Ahvenanmaalla langetettiin. Hän sanoo, että myöhemmin hirventaposta syyllisiksi todistetut tuomittiin pakkotyöhön jossakin valtakunnan linnassa tai kujanjuoksuun. Edelliseen näistä rangaistuksista tuomittiin vuonna 1667 eräs mies Getan kappelista, joka oli seitsemän hirveä tappanut. Kaksi muuta saman kappelin miestä, joista kumpikin oli viisi hirveä tappanut, sai oikeuden rahasakoilla vapautua rangaistuksesta, jos heillä varoja oli. Muussa tapauksessa olivat hekin pantavat kruunun työhön.

Olihan aikaisemminkin henkilöitä lieventävään asianhaarain johdosta hirventaposta tuomittu sakkoihin tai kruunun työhön. Mutta kieltämätöntä on, että rangaistukset tällaisista virheistä rupesivat Ahvenanmaalla käymään yhä lievemiksi.¹⁾ — Vaikka Ahvenanmaalla oli kuninkaallinen metsästyspuisto, eivät kuninkaan perheen jäsenet ja muut ylhäiset henkilöt siellä montakaan kertaa käyneet metsästävässä. Vuonna 1614 Kustaa II Aadolf käski hovijahtimestari Pietari Paulia edellä kerrotulle matkalleen Ahvenanmaalle ottamaan mukaansa muutamia kruunun metsämiehiä kuninkaan tarpeiksi ampumaan hirviä ja muuta metsäriistaa. Tämä saalis oli sitten Tukholmaan lähetettävä.

Kun Kustaa Aadolf sittemmin matkallaan maamme läpi Tukholmaan 1614 tuli Ahvenanmaan saaristoon, jäi hän Flisön saarelle kahdeksaksi päiväksi. On arveltu, että hän siellä metsästeli ja ehkä ampui hirviäkin. 1622 tiedetään varmaan hänen käyneen Ahvenanmaalla hirvenmetsästyksellä ja ampuneen yksitoista hirveä, joiden taljat lähetettiin Tukholmaan turkisarastoon. Myöskin Kaarle XI kävi Ahvenanmaalla hirvenmetsästyksellä vuonna 1671, josta tapauksesta runoilija Topelius on sepittänyt tunnetun näytelmänsä »Kuningas Kaarlen metsästyks».

Vuonna 1637 maahamme kenraalikuvernööriksi nimitetty Pietari Brahe Ahvenanmaalla käydessään syksyllä 1639 innostui hirvenmetsästykseseen ja ampui siellä kaksi hirveä. Tästä hän kohta ilmoitti kuningattarelle huomauttaen, että toinen hirvistä oli ikäkulu, toista taas oli niin pahasti puskettu, ettei se olisi kauvan hengissä pysynyt. Vastatessaan tähän kirjeeseen seuraavan vuoden alussa holhojahallitus lausui, ettei sillä ollut mitään muistuttamista hänen hirvenammunnastaan huvikseen. Vieläpä lupasi se Brahelle, että hän tultuaan jälleen Ahvenanmaalle saisi huvikseen yhden hirven kaataa. Kun Brahe sittemmin vuonna 1648 oli uudelleen tullut Suomen kenraalikuvernööriksi, hankki hän syksyllä 1649 valtiojahtimestari Akseli Sparren kautta itselleen luvan

¹⁾ Ahvenanmaan tuomiokirja 1641—56, Finströmin käräjät 17/12 1652 s. 434; Tidningar utgifna af ett sällskap i Åbo 1782, s. 236.

Ahvenanmaalla ampua pari hirveä. Kumminkaan ei tiedetä, kävikö hän Ahvenanmaalla näitä hirviä ampumassa ¹⁾.

Harvinaista lienee ollut, että ylimmät valtakunnan virkamiehet Pietari Brahen tavoin omin luvun ryhtyivät Ahvenanmaan hirviä pyytämään. Mutta ainakin Kaarle XI hallitessa näkyy olleen tapana, että jotkut korkeat viranomaiset erikoisesta pyynnöstään saivat oikeuden kaataa määrätyn luvun hirviä. Niin suostui Kaarle XI 1684 Turun läänin maaherran Lauritsa Creutzin pyyntöön, että tämä saisi ampua hirviä Ahvenanmaalla ja vahvisti niiden luvun neljäksi vuodessa. Mahdollista on, että Creutz sai jatkaa tätä vuotuista hirmimetsästystä aina vuoteen 1696, jolloin kuningas näkyy kieltäneen häntä sitä tekemästä. Samana vuonna Kaarle myönsi tämän oikeuden kuninkaalliselle neuvokselleen ja Turun hovioikeuden presidentille kreivi Falkenbergille. Miten monta hirveä hän sai tappaa, ei mainita, mutta mahdollista on, että hänelle oli siirretty Creutzin aikaisemmat metsästysoikeudet ²⁾.

Luultavaa on, että Ahvenanmaan hirvet olivat tavallista isompia ja komeampia eläimiä, koska niitä sieltä vietiin ei yksin Ruotsiin vaan kauas ulkomaan valtakuntiin. Niin salli Kustaa II Aadolf 1621 velipuolensa valtionamiraali Kaarlo Gyllenhjelm in otattaa Ahvenanmaalla kiinni muutamia nuoria hirviä sekä lähettää ne, minne hän halusi. Vuonna 1652 koottiin, niinkuin jo kerroimme, Kastelholman linnan luo, kaiketi sen eläintarhaan, useita nuoria hirviä, jotka olivat Gotlantiin vietävät. Vähän tämän jälkeen näkyvät sitten usein uudistuvat Ahvenanmaan hirttien lähetykset ulkomaalle alkaneen. Niin lähetettiin kesällä 1655 kolme hirtvenvasikkaa Ahvenanmaalta Englantiin nähtävästi Kaarle X Kustaan lahjana sen lordiprotektorille Cromwellille. Kaarle XI määräsi 1675, että jokunen määrä hirviä Ahvenanmaalta oli kohta Öölantiin lähetettävä, nähtävästi siellä sijait-

¹⁾ Vaaranen, Samling af Urkunder, IV osa, 333 s.; Vaaranen, Landtdagen i Finland 1616, 54 ja 55 s.; Verka- ja nahkakamarin tili vuodelta 1622 Tukholman linnan arkistossa; Nordmann, Per Brahe, 119 ja 120 s.

²⁾ Professori K. Grotenfeltin tähän kirjoitukseen liitetyt muistiinpanot Ahvenanmaan hirtistä.

sevaan eläintarhaan. 1683 Kaarle XI taas käski maaherra Lauritsa Creutzin lähettää Ahvenanmaalta Tukholmaan kaksi nuorta uroshirveä. Kuningas oli nimittäin lahjoittanut ne keisarin (s. o. Saksan keisarin Leopold I:sen) siellä olevalle edustajalle. Kaksi vuotta myöhemmin 1685 Lau itsa Creutz sai Kaarle XI:lta käskyn niin pian kuin suinkin antaa Ahvenanmaalla ottaa kiinni 10 tai 12 paria hirviä sekä toimittaa ne johonkin hollantilaiseen laivaan Hollantiin vietäviksi. Siellä ne olivat jätettävät Ruotsin lähettiläälle Niilo Gyllenstolpelle. Hirvet olivat kaiketi aiotut lahjaksi sikäläiselle maaherralle Wilhelm III Oranialaiselle. Pyydettyään vuoden lopussa hallitukselta tarkempia ohjeita seuraavana keväänä lähetettävistä hivistä, Creutz oli syyskesällä 1686 tilaisuudessa ilmoittaa, että hirvilähetys oli tullut perille Gyllenstolpelle. Kuitenkin oli noista 20 hirvestä 11 kuollut matkalla ja vain 9 saapunut elävänä Hollantiin, vaikka Creutzin vakuutuksen mukaan hoitoa ei suinkaan ollut matkalla puuttunut.

Syksyllä 1689 Creutz ilmoittaa, että 12 hirveä lähetetään Ahvenanmaalta hänen kuninkaalliselle majesteetilleen. Tämä tapahtui kaiketi aikaisemmin annetun käskyn mukaan ¹⁾.

Ison vihan aikana hallitus ryhtyi toimiin hävittääkseen perin pohjin hirvet Ahvenanmaalta. Vähää ennen kuin venäläiset vuonna 1714 saapuivat Ahvenanmaan saaristoon, käski nimittäin Ruotsin hallitus ampua kaikki Ahvenanmaalla tavattavat hirvet. Mitä silloin jäi jällelle koettivat venäläiset vuorostaan hävittää. Seurauksena näistä ankarista metsästyksistä oli, että sen jälkeen ainoastaan muutama hirvi kierteli Ahvenanmaan metsäseutuja, ja viimeinen näistä kerrotaan ammutun Lemlandin pitäjän Flakan kylänmailla vuonna 1775. Sen jälkeen on Ahvenanmaalta toistasataa vuotta puuttunut hirviä ²⁾.

¹⁾ Valtion registratuura 1621, fol. v. 249, kirje ³¹/₅ 1621; Hausen, »Kung Carls jakt i urkundlig belysning» (Svenska litteratursällskapet förhandlingar o. uppsatser 29 osa, 209 s.); professori K. Grotenfeltin edellämainitut muistiinpanot Ahvenanmaan hivistä.

²⁾ Bomansson, Finlands fornborgar, I Kastelholm, 22 s.

3. *Peurat eli villiporot.*

Paljon vähemmälle alueelle kuin hirvet ovat viljelyksen edistyessä peurat maassamme joutuneet. Niitä tapaa nyt enää tuskin muualla kuin Lapin raukoilla rajoilla. Laajassa ja monipuolisessa teoksessa »Maapallon eläimistö» sanotaan, että villit peurat vielä noin kolmisenkymmentä vuotta sitten olivat Sodankylässä jotenkin yleisiä. Nykyään arvelevat tämän teoksen tekijät saman pitäjän pohjoisosaa ainoaksi paikaksi, missä niitä tavataan. Enontekiön Lapista ilmoitetut peurain löydöt ovat heidän ilmoituksen mukaan epäiltäviä. Kaikkialla muualla n. kirjan tekijän mielestä lienevät sangen harvinaisia, ja niistä »villeistä», joita vuosittain jokunen tapetaan Laatokan Karjalassa, katsovat he useimpia karanneiksi Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan poroiksi, koska useimmilla niistä on tavattu merkit korvissa. Kuitenkin kerrotaan Mela—Kivirikon teoksessa »Suomen luurankoiset» (toinen painos), että peura oli ainakin vuonna 1881 tohtori Backmanin ilmoituksen mukaan aivan yleinen Korpiselän ja Suojärven saloilla Viipurin läänin koillisessa kulmassa. Joskus tämä eläin uskalsi, mikäli olen »Luonnon Ystävistä» huomannut, talvella kulkea pitkin maamme itäistä rajaa Laatokan pohjoisrannoille saakka, rohkenipa vielä siirtyä jollekin tämän mahtavan järven saarelle mielijäkäläänsä hakemaan. Mainitsen siitä tässä muutamia esimerkin. 1850-luvulla huomasivat muutamat kalamiehet Impilahdelta erään pariinkymmeneen nousevan peuralauman kulkevan Laatokan pohjoisrannoilta jäitä myöten niinkutsutulle Rantasaarelle. Seuraavana yönä nousi ankara myrsky, joka jään rikkoi ja kuljetti sen ulapalle, jolloin peurat pakosta jäivät saarelle. Jonkun vuorokauden kuluttua jäätyi Laatokka kuitenkin uudestaan ja peurat pyrkivät iljanteelle samoakseen takaisin mannermaan puolelle. Mutta lähiseudun miehet, jotka ratsain olivat paikalle rientäneet, saarsivat jälle siirtyneet peurat, jotka he teurastivat puukoillaan melkein kaikki. Peurat eivät nimitäin liukkaalla jäällä päässeet pakenemaan teräskenkäisten hevosten alta. Vielä niin myöhäiseen kuin helmikuussa 1905 tapasi eräs isäntä peuran 5 kilometriä Pitkästärannasta länteenpäin

sijaitsevassa saarella, jonka vain kapea salmi erotti hänen talostaan. Peura peljästytti siinä määrin miehen ajamaa varsabevoista, että hän vähissä hengissä pääsi siltä matkalta kotiinsa.

Mela—Kivirikon edellä mainitussa teoksessa kerrotaan myöskin eräästä talonpojasta Lari Hodari, joka 5 kilometriä Pitkärannasta vuonna 1906 tapasi peuran. Tässä tarkoitetaan selvään edellä kerrottua »Luonnon Ystävässä» vuodelta 1905 mainittua tapausta. Mutta Mela—Kivirikon teoksessa ilmoitetaan edellisen lisäksi vielä, että Onni Lindbladin kertomuksen mukaan Itä-Karjalassa viime aikoina ammutut peurat ovat olleet merkittyjä ja siis porokarjoista karanneita. Syyksi, miksi viime vuosina näillä eteläisemmillä seuduilla peuroja eli oikeammin poroja niin vähän on tavattu, sanotaan tässä teoksessa pohjolassa käytäntöön tulleet poroaidat. Vaikeata lienee nykyään varmuudella päättää, olivatko nuo vähintään kolme, mutta neljä tai viisi ja usein kuusikymmentä vuotta sitten Laatokan Karjalassa ammutut peurat vain karanneita poroja vai todellisia peuroja ¹⁾.

Teoksessaan »Anteckningar under min vistelse i Lappmarken» Jacob Fellman väittää muistiinpanoissaan vuodelta 1825, että Lapissa, niinkuin näyttää Inarissa, usein villiporojen joukosta ammuttiin poroja, joiden korvissa olevia merkkejä ei kukaan siellä joulua viettämään kokoontuneesta rahvaasta tuntenut omikseen. Sellaisten porojen arveltiin tulleen villiporojen mukana aina Kajaanin läänistä tai Karjalasta saakka. Tarkoitetaanko tässä Suomen vai Venäjän Karjalaa, ei kirjoituksesta voi päättää. Mutta tästä tiedonannosta huomaa ainakin, että poroja mahtoi löytyä kesyinä jommassakummassa mainituista Karjaloista.

Arvostellessaan vuonna 1831 Sjögrenin kolme vuotta aikaisemmin Helsingissä julaistuja »Anteckningar om församlingarna i Kemi Lappmark» huomauttaa Fellman Sjögrenin tykkänään erehtyvän väittäessään, ettei villiporoja enää siellä löytynyt. Hän

¹⁾ Suomalainen, Kivirikko, Järvi, Levander ja Saalas, Maapallon eläimistö, I osa, 89—90 s.; Mela—Kivirikko, Suomen luurankoiset, toinen painos, 58 s., Luonnon ystävä 1905 (XI ja XII vihko) 340 s. (J. A. V:n tiedonanto: Villiporo Laatokan Karjalassa).

lausuu niitä saatavan vuotuisesti Keminkylän kyläkunnassa 15, Yli-Sompiossa 8 ja Kuolajärven kappelissa 10 kutakin talonsavua eli osuutta kohti. Niitä ei hänen ilmoituksensa mukaan kuitenkaan enää tavattu niin paljon kuin ennen. Niihin aikoihin olisivat siis villiporot vielä olleet sangen tavallisia paljon etelämpänä Lapissa kuin nykyään.

Myöhemmin kertoessaan Lapin eläinkunnasta Fellman huomauttaa vielä poroista puhuessaan, että saman vajan eli porolehmän vasikoista yksi voi olla valkea, toinen harmaa ja kolmas täplinen. Niin ollen ei erotus värissä mitään eri peuralajeja osota¹⁾.

Joskus tuntuu villiporoista eli peuroista vanhoissa ruotsinkielisissä asiakirjoissa käytetyn nimitystä »hjort», joka tavallisesti tarkoittaa saksanhirvää. Niin on loppupuolella Kustaa Vaasan kirjettä Ragwald Hallwardinpojalle vuodelta 1547 lappalaisista seuraavat sanat: »Szå äre wij tilfrijds att the therföre utgöre måge, gode Elgzhuder, Hiortthuder eller och ennkannerlige utwaldt Gråskin.» Siksi pohjoisessa kuin Lapissa eivät saksanhirvet luonnollisesti viihtyneet, jonka tähden on otaksuttavaa, että »hjort» sana tarkoittaa poroja. Ehkä hjort on lyhennys sanasta »renhjort». Kahdessa tilissä vuosilta 1601 ja 1604 taljoista, jotka muuan Olavi Juhonpoika, niinkuin näyttää Kaarlo herttuan käskystä, oli hankkinut antamalla vaihtokaupassa suolaa, mainitaan kaksi Rautalammelta saatua »hjortskinn» eli saksanhirven taljaa. Vaikeata ei olisi tässä ajatella varsinaisia saksanhirviä, joita, niinkuin myöhemmin tulemme näkemään, vähän aikaisemmin oli säilytetty Ruotsalon eläintarhassa. Sieltä karanneet saksanhirvet olisivat ehkä Rautalammellakin tulleet toimeen muutaman vuoden talvipakkasella, sillä ennen muinoin ne Euroopassa asustivat aina 65 leveysasteelle saakka ja Norjassa 16:lla vuosisadalla sekä 17:sta vuosisadan alussa aina Ruijan eli Finnmarkenin rajoille asti, toisinaan itse Finnmarkenissakin. Mutta luultavampaa lienee kuitenkin, että ne olivat peuroja eli villi-

¹⁾ Fellman, Jacob, Anteckningar under min vistelse i Lappmarken, I osa, 209 s., III osa, 645 s. ja IV osa 49 s.

poroja, joita edellä mainitsimme niillä tienoin löytyneen. Vaikeata on otaksua, että »hjort» sana näissä tileissä tarkoittaisi nuorta hirveä, sillä edellämainitussa vuoden 1601 tilissä taljoista mainitaan nimenomaan kolmen vanhan hirventaljan ohella yksi nuoren hirven talja.

Vielä noin 250 vuotta sitten oli peura maassamme paljon yleisempi. Se tavattiin silloin Keski- ja Länsi-Suomessa melkein yhtä etelässä kuin Laatokan pohjoisrannikko. Etenkin se näkyy valinneeen tyyssijakseen Hämeenkaan seudut Satakunnassa eli alueen, jossa nykyään ovat Hämeenkyrön, Ikaalisten, Jämijärven ja Kankaanpään seurakunnat. Siitäkin vähän pohjoiseen päin tavattiin joskus peuroja nimittäin Teuvassa saakka. Mutta idempänä taas peura oli hyvin tavallinen Ruovedellä. Jämijärvellä on meidän päiviimme saakka säilynyt paikannimi Peura-keidas muistona näistä peuroista. Kaiketi kulkivat peurat jäkälää etsien Hämeenkaan tienoille sekä jäivät sinne jäkälärikkauden ja muun ravinnon runsauden tähden suurina laumoina pitkiksi ajoiksi. Muuten on vaikea selittää, että niitä sieltäpäin tavattiin runsaasti, mutta muualta Keski-Suomesta vieläpä tuntuvasti pohjoisemmista seuduin paljon vähemmän.

Peurain lukuisuutta Hämeenkaan seudussa todistaa parhaiten monet niiden metsästystä koskevat riitajutut Yli-Satakunnan kihlakunnan tuomiokirjoissa. Siihen tuomiokuntaan kuului nimittäin tämä metsäseutu. Näitä käräjajuttuja tavataan mainituissa tuomiokirjoissa vuosittain vuosina 1629, 1630 ja 1631 ¹⁾.

Peuran pyytämisen ajan huomaamme, ainakin muutamista esimerkeistä päättäen, olleen talvella. Samaten kuin hirviä metsästäessä käytettiin ajoon koiria, jotka kerran 1630 Röyhkön taka-

¹⁾ Ala-Satakunnan tuomiokirja 1620—24, Närpiön käräjät $\frac{6}{12}$ 1622; Ylä-Satakunnan tuomiokirja 1628—29, fol. 204, Hämeenkyrön kär. $\frac{11}{5}$ ja $\frac{12}{5}$ 1629, saman tuomiokirja 1630—31, fol. 95 ja 106, Hämeenkyrön kär. $\frac{28}{8}$ 1630 sekä 263 Hämeenkyrön käräjät $\frac{24}{1}$ 1631; Laguksen kokoelma, osasto: Samlingar till finska adelns historia, II, fol. 86 ja 88, Arwidsson; Handlingar till upplysning af Finlands häfder, VII osa, 216 s.; Öwerland, Illustreret Norges historia, IV osa, 751 s.; Claussen, Norriges Beskriffnelse, 122 ja 137 s.; Maapallon eläimistö, I osa, 212 s.

maalla Hämeenkyrössä menivät ajettavaan peuraan kiinni ja repivät sitä niin pahasti, että jäljet pitkin matkaa olivat veriset. Jos useat metsästäjät tai ajokunnat sattuivat joutumaan saman peuran jäljille, oli saaliiseen oikeutettu se, jonka koirat ensiksi olivat jäljet löytäneet. Tämän säännön mukaan, jota jo olemme maininneet noudatetun hirvenajossa, ratkaistiin riitoja ammu-
tuista peuroista Teuvan käräjillä 1622 ja Hämeenkyrön kärä-
jillä 1630. Toisinaan näkyy saalis tällaiselta metsästysretkeltä
olleen jokseenkin runsas. Niin saivat muutamät Jämijärven ja
Kankaanpään miehet vuonna 1629 yhdellä kertaa viisi peuraa ¹).

Yli-Satakunnassa asuvat kruunun metsämiehet lähettivät
usein peurantaljoja Tukholman kuninkaalliseen turkisvarastoon.
Niin saatiin niitä sinne heidän toimestaan vuonna 1620 12 kappala-
letta ja vuonna 1622 24: Jotkut näistä taljoista olivat muualta-
kin paitse Hämeenkankaan seudulta niinkuin Ruovedeltä ja ehkä
Lapualtakin. Sen lisäksi lähetettiin samaan kuninkaalliseen varas-
toon paljon peurantaljoja Lapista, esim. Kemin Lapista 1620
koko 30 kappaletta ²).

Vähän myöhemmältä ajalta kuin edelliset peuroja koskevat
kertomukset Hämeenkankaan seuduilta, olen tavannut tiedon
Leppävirroilla saadusta peurasta, nimittäin vuodelta 1643. Mai-
nittu peura oli kietoutunut satimeen, jonka muuan talonpoika oli
metsään viritännyt nähtävästi pienempää metsänotusta varten.
Asia joutui sillä kertaa Pohjois-Savon kihlakunnan oikeuden
ratkaistavaksi, koska vieras henkilö oli omin lupinsa peuran sati-
mesta päästänyt ja teurastanut omiksi tarpeikseen ³).

Että Leppävirroilla liikkui peuroja, ei tunnu lainkaan
oudolta, kun muistamme, miten etelässä lappalaisia niihin aikoi-
hin asui näillä tienoilla. Vielä 1650 luvun alkupuolelle saakka
tavataan nimittäin Leppävirran pohjoisessa naapuripitäjässä Tavi-
salmella eli Kuopiossa neljä veroa maksavaa lappalaisperhettä.

¹) Edellämainitut Hämeenkyrön käräjät vuodelta 1629.

²) Verka- ja turkistavaratilit vuosilta 1620 ja 1622 (Tukholman lin-
nan arkistossa).

³) Savonlinnan läänin tuomiokirja 1639—43, Leppävirran kär.
²³/₃ ja ²⁴/₃ 1643.

Että edellämainittu peura ei kuitenkaan ollut mikään lappalais-ten kesy poro, ilmenee siitä, ettei oikeuteen ollut saapunut mitään omistajaa korvausta vaatimaan eikä oikeuskaan lausunut mitään arveluja siihen suuntaan¹⁾.

Tämän yhteydessä voin mainita Ylä-Sakakunnan tuomio-kirjassa vuodelta 1629 Lempäälän käräjain pöytäkirjasta tapaa-mani paikannimen, Peurahudas, ehkä väärin kirjoitettu Peura-pudas nimen sijasta. Tämä silloisen Lempäälän pitäjän alueella löytyvä paikannimi osoittaisi siis, että peuroja ennen aikaan siellä liikkui²⁾. Mutta jos pidämme silmällä, miten etelässä lappalaista alkuperää olevia sanoja tavataan ja varsinkin paikannimiä, joissa Lappi sana on liitännäisenä, huomaamme, että lappalaisia on asunut paljon etelämpänä ja niitten mukana luonnollisesti myös-kin poroja tavattu³⁾.

Edellämainittua otaksunista tukee myöskin tuntuvasti se asianlaita, että Taivassalon pitäjän länsiosassa Turun ja Uuden-kaupungin välillä löytyy saari, jonka nimi on Peuraluoto. Eikä

¹⁾ Salenius, Tietoja Tavisalmen eli Kuopion pitäjistä vuosilta 1548—1626, 3—5 s. Tässä teoksessa on tietoja Pohjois-Savon lappalaisista aina vuodesta 1543 alkaen. Lappalaiset tavataan tilikirjoissa ensin Rantasalmen nimismiespiirissä. Veroa maksavia lappalaisia oli siellä vuonna 1543 5 kappaletta ja seuraavina vuosina 4 tai 5. Sitten syntyi Tavisalmen pitäjä ja siihen joutuivat melkein kaikki lappalaiset kuulumaan. Myöhemmin löytyy Pohjois-Savossa 1549 5 lappalaista, 1558 5 ja 1561 6 lappalaista Tavisalmen pitäjässä. 1562 oli Rantasalmella yksi ja Tavisalmella 6 lappalaista. Vielä vuonna 1562 oli Vähässä Savossa 7 lappalaista. Mutta tämän jälkeen heidän lukunsa väheni kuudeksi. Vuoden 1581 verokirjassa mainitaan vain 2 lappalaista, mutta vuoden 1582 ja sitä seuraavien vuosien tileissä taas 4. 1592 kohosi lappalaisten luku viideksi, ollen sitä seuraavina vuosina jälleen 4. Vuoden 1664 maanjaostelukirjassa ilmoitetaan, että ne 4 lappalaista, joiden vero siihen saakka oli verokirjassa ollut, olivat jo 12 tai 14 vuotta sitten lähteneet paikkakunnalta (siis 1652 tai 1650) eivätkä sen jälkeen olleet veroa suorittaneet.

²⁾ Ylä-Satakunnan tuomiokirja 1628—29, Lempäälän käräjät ²⁰/₅ ja ²¹/₅ 1629, 250 fol. v.

³⁾ Tästä asiasta antaa prof. Wiklund tarkemman selvityksen monipuolisessa ja perusteellisessa tutkimuksessaan »Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland» (Le Monde oriental 1911, 2 ja 3 vihko).

tämä nimi ole paikalle vasta myöhempinä aikoina annettu. Se mainitaan ninittäin jo Taivassalon käräjain pöytäkirjassa vuodelta 1674 erään riitaasian johdosta ¹⁾.

Vielä 1600-luvun alussa näkyy Etelä-Pohjanmaalla käytetyn kesyjä peuroja eli poroja ajoihin. Kaiketi tarvittiin niitä talvella pitemmillä matkoilla seuduissa, joissa ei teitä löytynyt. Ainakin vuonna 1612 ilmoitetaan kruunulle kuuluvassa Korsholman kartanossa (Vaasan luona) olleen 20 täyskasvanutta ja 3 nuorta poroa ²⁾.

Yrityksiä koettaa saada Lapista tuotuja poroja tai peuroja viihtymään eteläisemmissä seuduissa tehtiin muutama kerta 1500-luvun lopussa ja seuraavan vuosisadan alussa. Vanhin maatumme koskeva tällainen toimenpide lienee Juhana III vuodelta 1583, jolloin hän käski voutinsa Länsipohjassa ostaa siellä pohjolassa lappalaisilta tai muilta 20 peuraa. Ne Juhana aikoi lahjoittaa emintimälleen leskikuningatar Katariina Stenbockille, jonka läänitysalueisiin Ahvenanmaa kuului. Vielä samana talvena ne olivat kuninkaan määräyksen mukaan saatettavat jäätä myöten meren yli Ahvenanmaalle. Ne toimitettiin varmaankin sinne outona metsänriistana, mutta tiedot niistä katoavat hyvin pian Ahvenanmaan asiakirjoista ³⁾.

Lapinporoja oli näihin aikoihin myöskin Tukholman kuninkaallisessa eläintarhassa, niinkuin huomaamme saksalaisen Kiechelin kertomuksesta matkastaan Ruotsin läpi vuonna 1586. Nämä

¹⁾ Mynämäen ja Ali-Satakunnan tuomiokirja 1674, 75, 77 ja 78 fol. 33, Taivassalon käräjät ^{18/9} ja ^{19/9} 1674.

²⁾ Korsholman linnan tili 1612 (Etelä-Pohjanmaan tilikirjassa samalta vuodelta) vol. 4879, 39 fol.

³⁾ Valtion registr. 1583, 2 fol. v., kirje ^{2/1} 1583. — Kirjeeseen on liitetty kaava erityiskäskyksi peurain ottamista varten. Siinä on useita aukkoja, jotka myöhemmin nähtävästi tarkoitettiin täytettäväiksi. Muun muassa ei siinä ole peurain lukua ilmoitettu, vaan siihenkin paikkaan jätetty aukko. Ehkä arveltiin, että peuroja olisi pakko tilata eri kruununpalvelijain kautta, joten useita kaavan mukaisia käskyjä eri peuraryhmäin hankkimisesta olisi tarpeen kirjoittaa. Jo ylläolevan Juhanan kirjeen sanamuodosta, että peurat olivat lappalaisilta tai muilta ostettavat, johtaa ajattelemaan useissa paikoin tapahtuvia kauppoja.

porot tai peurat (jos alkuaan olivat villedjä) olivat siellä lisäämässä metsänriistan kirjavuutta, sillä runsaasti erilaisia hirvieläimiä Kiechel sanoo eläintarhassa löytyneen ¹⁾.

Samaten kuin Vaasassa Suomen puolella Pohjanlahtea näyttää Ruotsin Norrlannissakin 1500- ja 1600-luvuilla toisinaan käytetyn poroja ajoihin. Täytyihän sieltä monasti talvella teit-tömän seutujen halki kulkea kauvas sisämaahan Kölin jylhän vuorten rinteille saakka ²⁾.

Muuten kuin tämmöisten käytännöllisten syitten perustuk-sella on vaikea ymmärtää Ruotsin hallituksen harrastusta 1600-luvun alussa hankkia poroja Norrlannin eteläisiinkin maakuntiin. Niin määrättiin Daniel Hjortille ja Iisakki Behmille vuonna 1603 annetuissa ohjeissa heidän Lapinmatkaansa varten tämäntapai-nen tehtävä. Ohjeiden viidennessä kohdassa sanotaan nimittäin, että heidän tuli toimittaa Luulajan ja Piitimen Lapista muutamia poroja Helsinglantiin ja Gestrikslantiin, jos kuulevat, että Ånger-manlantiin ja Medelpadiin tuodut porot menestyvät hyvin.

Erästä Daniel Hjortin hallitukselle vuonna 1606 lähettä-mästä kertomuksesta toimistaan mainitaan hänen Uumajan la-pista lähettäneen 54 poroa Ångermanlannin takamaahan (den nya marken i Ångermanland). Niitä hoitamaan hän oli toimittan-nut kaksi pariskuntaa lappalaisia. Samassa kirjoituksessaan hän lausuu toivomuksen, että nämät porot paremmin menestyivät

¹⁾ Föreningen Heimdals folkskrifter n:o 44. En resa genom Sverige 1586 (Kiechelin matka), 15 s:lla.

²⁾ Länsi-Pohjasta voin mainita 1500-luvulta esimerkin porojen pitä-misestä kotieläiminä rannikkopitäjissä nähtävästi ajoja varten sisämaahan talvisaikaan. Kustaa Vaasa kirjoitti nimittäin vuonna 1551 eräälle Jöns Häkaninpojalle (nähtävästi joku vouti), että hän pyyntönsä mukaisesti saisi pitää Löfångerin pappilan (vähän etelään päin Skelletterista) elät-tääkseen siellä ne lappalaiset, jotka vuotuisesti pitävät kunnossa kuninkaan porokalut (rennredskap), kaiketi poroista ja niiden ajokaluista huolehti-vat. Kuitenkin kuningas pani ehdoksi, että Jöns Häkaninpoika hankki itselleen kappalaisen, joka Löfångerin pitäjässä huolehti jumalanpalve-luksesta ja muista papillisista tehtävistä. [Handlingar och uppsatser angä-ende finska Lappmarken och lapparne af Isak Fellman, IV osa, 17 s. (Docu-menta historica V).]

kuin Medelpadin maakuntaan lähetetyt. Ne olivat nimittäin kaikki kuolleet, jonka jälkeen Medelpadin laamanni Peder Andersson oli lähettänyt niitä hoitaneet lappalaiset perin köyhinä Lappiin takaisin. Pohjoisempana sijaitsevasta Ångermanlannista ei sanota, olivatko aikaisemmin sinne lähetetyt porot menestyneet. Jos sinne todella oli koetteeksi lähetetty poroja, olivat ne kaiketi paremmin viihtyneet kuin Medelpadiin joutuneet, koska Daniel Hjort nyt toimitti sinne koko 54 poroa¹⁾.

Tämän porojen siirtämisen yhteydessä eteläisempiin seutuihin voin mainita erään porojen lähetyksen keskiaikana Preussiin saakka. Se tapahtui 1482 ja lähettäjänä näkyy olleen itse valtionhoitaja Sten Sture vanhempi. Tuskin se kuitenkaan tapahtui taloudellisessa tarkoituksessa niinkuin porojen vienti Norrlannin eteläosiin 1600-luvun alussa ja niiden siirtäminen meidän aikanamme Tanskaan Jyllannin niemimaalle. Ennemmin olisin taipuvainen otaksumaan, että ne vietiin outona riistana johonkin metsästyspuistoon. Asiasta oli kirjevaihtoa Danzigin pormestarin Filip Bischofin ja vanhemman Sten Sturen välillä. Kirjeessään Bischopille toukokuun 15 p:ltä 1482 valtionhoitaja ilmoittaa, että ne porot, jotka eräs Jacob von Vrechten halusi saada, kyllä lähetetään hänelle. Sture sanoo sinä vuonna jo tuottaneensa Tukholmaan muutamia poroja tätä lähetystä varten, mutta olivat ne kaikki kuolleet²⁾.

4. *Ruissalon eläintarha.*

On aikoja ollut, jolloin kylmässä ja kolkossa Suomessamme on eleskellyt niin outoa metsäriistaa kuin saksanhirvet³⁾ ja metsäkauriit. Edellisiä taidettiin ensi kertaa tuoda maahamme vuonna 1562 eli samana vuonna, jona Juhana herttua toi nuoren kunin-

1) Handlingar i Skandnaviens historia, 39 osa, 175.

2) Styffe, Bidrag till Skandnaviens historia, IV osa, 89 s.

3) Asiakirjoissa sanotaan vain »hjortar», niin että voitaisiin ehkä myöskin kuusipeuroja tarkoittaa, mutta luultavinta on, että tässä on puhetta niitä tavallisimmista saksanhirvistä, jotka kylmässä ilmanalassa paremmin tulevat toimeen ja villinä pohjoisempana asuskelevat.

kaallisen puolisonsa entistä komeammin sisustettuun Turun linnaan. Juhanalla näkyy olleen halu Turussa saada aikaan samantyyppistä loistoa, kuin Euroopan ruhtinailta oli hoveissaan, ja tähän kuului myöskin linnan läheisyydessä sijaitseva metsästyspuisto eli eläintarha. Enimmin lienee tämän tuuman toteuttamiseen vaikuttanut se eläintarha, jonka hänen isänsä Kustaa Vaasa oli perustanut niinkutsuttuun »Djurgårdeniin» Tukholman alkupuolelle. Kustaa Vaasa oli sen pannut alulle, kun hän kirkollisen peruutuksensa kautta sai melkein koko nykyisen Djurgårdenin alueen. Tämä oli hänelle onnistunut varsinkin Klaran luostarin peruutuksen kautta 1527. Näistä maista muodostettiin silloin kaksi kuninkaankartanoa. Toiseen niistä oli uusi eläintarha yhdistetty. 1586, kun saksalainen Kiechel kävi Ruotsissa, tämä eläintarha, niinkuin jo mainitsimme, hänen huomiotaankin herätti ¹⁾).

Juhanan päätökseen perustaa eläintarha vaikutti ehkä osittain sekin seikka, että hän tuntuu olleen innokas eläinystävä joka linnaansa kokosi outoja meillä ennen tuntemattomiakin eläimiä. Niin oli hänellä siellä kameli, kalkkuunoja sekä kyyhkysiä ²⁾).

Ruotsin eteläisemmissä osissa eläintarhain perustaminen lämpimämmän ilmanalan tähden pääsikin jossakin määrin kehittymään. Kustaa Aadolfin hallituksen alussa tavataan jo paitsi Tukholman eläintarhaa sellaisia Svartsjössä, Ulfundissa, Norrköpingin edustalla ja Öölannissa. Svartsjössä ³⁾ mahtoi eläintarha

¹⁾ Nordisk Familjebok, 6 osa, 571 palsta, (vanha painos, 3 osa, 1303 palsta.) — Edellämaitussa kertomuksessaan matkastaan Ruotsissa (katso s. 35 ja 36) Kiechel lausuu: toisella puolella kanavaa eli vesitietä on eläintarha, jossa löytyy monenlaisia kesymättömiä eläimiä niinkuin jotenkin leveitä sarvia kantavia saksanhirviä, valkeita saksanhirviä, hirviä, Lapista tuotuja peuroja sekä vielä pieniä hirvenlajisia eläimiä, joilla on kirjavat (spräcklig) karvat (Föreningen Heimdals folkskrifter n:o 44, En resa genom Sverige 1586, 15 s.).

²⁾ Turun linnan tili 1561 vol. 896 fol. 3 v.

³⁾ Svartsjö sijaitsee Uplannissa eräällä Mälarin saarella. Se kuului vanhoihin Folkungasuvun kartanoihin (Styffe, Skandinaviens under unions-tiden, 301 s.).

olla jotenkin rikas hivistä, koska Kustaa Aadolf 1613 käski Mikkel Wakhtmeisterin lähettää sieltä Itägöötinmaan herttualle Juhanelle hänen lähettiensä mukana 30 kuusipeuraa ja 8 saksanhirveä. Tästä eläintarhasta kuningas samana vuonna kirjoitti eräälle Hannu Olavinpojalle¹⁾ käskien häntä vaatimaan seudun talonpoikia auttamaan sen kunnossa pitämistä. Juhana herttuan eläintarha näkyy olleen edellämainittu Norrköpingin luona sijaitseva. Herttua oli ryhtynyt sitä laajentamaan yhdistämällä siihen yksityisiä maitaan, josta uhrauksesta kuningas 1613 soi hänelle korvausta. Luultavasti lähetettiin äskenmainitut kuusipeurat ja saksanhirvet sinne juuri tämän laajennuksen johdosta.

Ulf Sundin²⁾ eläintarhassa mahtoi jonkunlainen laajennus 1613 tapahtua, koska erästä Hannu Laurinpoikaa, ehkä Taa-lainmaan voutia, samana vuonna kehoitetaan lähettämään sinne työhön 50 taalalaista. Öölannissa saksanhirvet kaiketi viihtyivät sen metsissä erittäin hyvin villeinä, koska meri ja eteläinen asema saattavat ilmanalan siellä jotenkin lauhkeaksi. 1615 määrättiin erityinen metsänvartija Pohjoista ja Eteläistä Möreä³⁾ ynnä Öölantia varten pitämään huolta metsäriistasta, jota oli sekä saksanhirviä ja ehkä kuusipeuroja että metsäkauriita. Niinkuin jo olemme kertoneet, laadittiin näihin aikoihin kuninkaan metsämaita varten sääntö, että saksanhirven tai kuusipeuran ampujan piti suorittaa sakkoo 3 paria härkiä, metsäkauriin ampujan 3 härkää ja jäniksen tappajan yksi härkä. Nähtävästi oli metsästysoikeus näillä Öölannin alueilla kuninkaalle

¹⁾ Ehkä hän oli sama Hannu Olavinpoika, joka 1620 nimitettiin Kalmarin linnan ja kaupungin voudiksi (Stjernman, Svea och Göta höfdingaminne, I osa, 316 s.).

²⁾ Ulf Sund eli Ulf Sunda on kartano vähän länteen päin Tuhkolmasta ja jotenkin lounaiseen Hagasta erään vähäisen Mälariin kuuluvan selän rannalla.

³⁾ Möre on mannermaalla Smålandissa vastapäätä Öölantia. Se käsitti keskiajan lopussa kaakkoisen osan Kalmarin lääninä ja oli altaan lähes puolet siitä. Se jakaantui sittemmin kahdeksi kihlakunnaksi Pohjoinen ja Eteläinen Möre (Styffe Skandinavien under unionstiden, 176 s.; Nordisk Familjebok (uusi painos) 19 osa., 329 palsta).

yksin kuuluva, koska yllämainittu metsästyssääntö niihin sovitettiin ¹⁾).

Suomessa ei luonnollisesti ankaran ilmanalan tähden voitu toivoa samaa menestystä eläintarhalle kuin Keski-Ruotsin eteläosissa ja göötalaisissa ynnä muissa Etelä-Ruotsin maakunnissa. Mutta reippaasti nuori Juhana herttua näkyy ryhtyneen edellämainitun eläintarhansa perustamiseen Turun läheisyyteen. Siitä ei tähän saakka paljon muuta ole tiedetty kuin sen olemassaolo. Tämän eläintarhan herttua päätti sijoittaa Ruissaloon. Kaiketi hän jo kuvaili mielessään komeita metsästysretkiä, joilla hän tulevaisuudessa hoviseurueineen ampuisi siellä saksanhirviä. Mutta nämät hänen aikeensa jäivät nähtävästi vain unelmiksi hänen jo seuraavana vuonna tapahtuneen vangitsemisensä tähden. Ei nimittäin ole säilynyt tietoa mistään hänen Ruissalossa toimeenpanemasta saksanhirvien metsästyksestä.

Montako saksanhirveä Juhana herttuan aikana siellä säilytettiin, en ole saanut selville. Mutta että niistä alussa ainakin pidettiin hellää huolta, osoittaa seuraava ilmoitus niiden ruokkimisesta. Paitse muuta ravintoa syötettiin niille nimittäin vuonna 1562 17 tynnyriä lesemätöntä (oskrädt) leipää ja kolme pannia kauruja. Vuonna 1563 oli jo leivällä syöttäminen loppunut, mutta kauruja oli annettu jonkun verran runsaammin, nimittäin 13 pannia. Mahdollista on kuitenkin, etteivät saksanhirvet edellisenä vuonna olleet koko vuotta eläintarhassa olleet ja ruokkiminen siis ei kokonaista talvea tarkoittanut ²⁾).

Tilivuoden 1564 Ruissalon kartanon tilistä näemme, että sen alueella eläintarhassa elätettiin 3 uros-, 4 naaras-saksanhirveä sekä yhtä vasikkaa. Seuraavana vuonna 1565 oli 7 täyskasvanutta saksanhirveä ja kaksi vasikkaa, joista toinen samana vuonna syntynyt. Oltuansa vuonna 1566 taas 8 oli saksanhirvien luku vuonna 1567 kasvanut 10:ksi ja 1568 12:sta. Vuonna 1570

¹⁾ Hallenberg, Svea rikes historia under konung Gustaf II Adolfs regering, II osa, 787 ja 788 s.; IV osa, 609 §; Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, IV osa 79 s.

²⁾ Turun linnan tili 1562, vol. 938, fol. 10 v. ja 25, sama 1563, vol. 958, fol. 19 v.

oli niitten lukumäärä 14; 1572 luetellaan taas vuoden alkupuolella 17 ja sen lopussa 19 saksanhirveä.

Vasikkoja kerrotaan joka vuosi syntyneen eläintarhassa, joten edellämainittu lisäys tuli yksistään niistä riippuvaksi. Monta niitä ei ollut, vain yhdestä neljään vuotta kohti. Vuonna 1571 mainitaan tileissä koko seitsemän vasikkaa, nimittäin kaksi kolmen, kaksi kahden ja kolme yhden vuoden vanhaa. Vuoden 1572 lopussa tilissä luetellaan, niinkuin kerroimme, jo 19 saksanhirveä, joista kaksi oli vasikkaa. Saksanhirviä oli ehkä hallituksen mielestä jo karttunut liiaksi, koska se lähetti kaksi Tukholmaan seuraavana vuonna 1572. Sen vuoden tilissä mainitaan tämän jälkeen vain 16 saksanhirveä, niin että todellinen vähennys oli ainakin kolme, ellei enemmänkin, kun ottaa huomioon, että hirven vasikoita nähtävästi sinäkin vuonna syntyi muutamia. 1573 syntyi hirvenvasikoita eläintarhassa neljä, joten saksanhirvien kokonaisluku kohosi 20:een ¹⁾.

Tämän jälkeen saksanhirvien lukumäärä jälleen pieneni, niin että oli jonkun aikaa 1574 vain 13, mutta kohosi se seuraavana vuonna 1575 joksikin aikaa 19. Se laski 1577 jälleen 15 kappaleeseen, vaan alkoi 1578 lisääntyä kasvaen kahdella. 1579 saksanhirvien luku lisääntyi kahdella kohoten 19. 1581 oli edelleen 19 ja 1582 22 saksanhirveä. Tämän jälkeen oli lukumäärä 21 tai 22, siksi kun se vuosina 1586 ja 1587 kohosi 23 kappaleeseen sekä 1588 24, joka on Ruissalon saksanhirvien korkein lukumäärä ²⁾.

¹⁾ Turun linnan varastotili 1564, vol. 992, fol. 26 v.; sama 1565, vol. 1019, 26 v. fol.; sama 1566, vol. 1040, fol. 28 ja 60 v.; sama 1567, vol. 1069, fol. 34 v., sama 1568, vol. 1095, fol. 29 ja 47; sama 1569, vol. 1121, fol. 18; sama 1570, vol. 1136, fol. 17, 26 v. ja 30 v.; sama 1571, vol. 1157, fol. 17 ja 25 v., sama 1572, vol. 1186, fol. 17 v., 25, 26 v. ja 28 v., sama 1573, vol. 1216, fol. 28, 32, 35, 35 v., 37 ja 60.

²⁾ Turun linnan tili 1574, vol. 1245, fol. 24 v., 27 v. ja 47 v.; sama 1575, vol. 1270, fol. 24; sama 1577, vol. 1312, 12 v., 20, 29 v. ja 35; sama 1578, vol. 1332, fol. 23 v., 26 v., 27 v., 29 v. ja 49; 1579, vol. 1347, 18, 25, 25 v., 45; 1580, vol. 1365, fol. 13, 18 v., 20, 39 v.; 1581, vol. 1381, fol. 11 v., 14, 15, 18 v. ja 34 v.; 1582, vol. 1396, 15 v., 18 v., 23 1583, fol. 15, 21, 23 ja 44 v.; 1584, vol. 1427, fol. 14, 17 v., 21 ja 42; 1585, vol. 1443, fol. 17, 27 ja 53;

Tästä lähtien huomaamme vuosi vuodelta asteettaisen taantumisen saksanhirvien luvussa. Tilivuoden 1589 aikana oli saksanhirviä 21 siihen aikaan vuotta, jolloin niiden luku oli korkeimmillaan. Tilivuonna 1590 tämä korkein lukumäärä oli 19, 1591 20, vuosina 1593 ja 1594 18, 1596 14, 1597 13 sekä vuosina 1598 ja 1599 9. Vuosilta 1592 ja 1595 en ole voinut näitä tietoja saada, koska edelliseltä ei ole tiliä, myöhemmän tilistä taas puuttuu mainitut tiedot ¹⁾.

Tilivuoden 1599 jälkeen ei Ruissalon kartanon tilikirjoissa enää puhuta saksanhirvistä. Viimemainitun tilissä on vain lyhyt ilmoitus, että sotalaivastoon otettiin Ruissalon kartanosta muun muassa 9 saksanhirveä, jonka asian kartanon vouti sanoo voivansa valallaan oikeaksi todistaa. Tässä tarkoitetaan varmaan-kin Kaarle herttuan sotalaivastoa, joka syksyllä 1599 kulki Suomen vesillä. Jo Turun linnan piirityksessä 1597 Kaarle herttuan sotaväki oli mennyt Ruissalon eläintarhaan käsiksi ja vienyt sieltä saksanhirven ²⁾.

Ruissalon eläintarhassa säilytettyjen saksanhirvien lisääntyminen näkyy olleen jokseenkin vähäinen. Suurin määrä syntyneitä hirvenvasikkoja oli neljä, ja tähän lukuun päästiin vain vuosina 1573 ja 1588. Kolme vasikkaa näyttää syntyneen vuosina 1570 ja 1585, muuten ilmoitetaan vain yksi tai kaksi vasikkaa vuotta kohti ³⁾.

Vasikkain lukumäärä on siten sangen pieni. Mahdollista on kuitenkin, että muutamat vasikat kuolivat aivan pieninä, jonka johdosta niitä ei huolitettu tiliin panna. Mutta ei sittenkään ole

1588, vol. 1457, fol. 17, 20, 24 ja 47; 1587, vol. 1470, fol. 19 v., 24 v. ja 52; 1586, vol. 1481, fol. 21 v., 24 v. ja 54 v.

¹⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1589, vol. 1491, fol. 23; 1590, vol. 1506, fol. 15, 18 ja 47; 1591, vol. 1511, fol. 25 v ja 26 v.; 1593, vol. 1531, fol. 14 ja 17 v.; 1594, vol. 1540, fol. 12 v. ja 15; 1596, vol. 1559, fol. 12 ja 29 v.; 1597, vol. 1569, fol. 10 v. ja 12 v.; 1598, vol. 1573, fol. 87; 1599, vol. 1578, fol. 6.

²⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1597, vol. 1569, fol. 15; 1599, vol. 1578, fol. 46 v. ja 47.

³⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1585, vol. 1443, fol. 27; 1588, vol. 1481, fol. 26 v., 1571, vol. 1157, fol. 25 v.

otaksuttavaa, että tällaisia vasikoita olisi monta ollut, joten saksanhirvien lisääntymistä täytynee katsoa vähäiseksi.

Niinkuin aikaisemmin mainittiin, vietiin Ruissalon eläintarhasta silloin tällöin saksanhirviä, mutta sellaisten lukumäärä oli tavallisesti yksi tai kaksi vuodessa; ainoastaan vuonna 1587 vietiin neljä kappaletta. Useana vuonna ei eläintarha ainoatakaan saksanhirveä kadottanut. Satunnaisen kuoleman kautta syntyneet aukot hirvien riveissä olivat sen sijaan joskus tuntuvammat. Niin kuoli 1584 kuusi kappaletta, vaikka muuten tällaisia kuolemantapauksia oli yksi tai kaksi ja monena vuonna kaikki hirvet säilyivät terveinä. Metsänpedotkin näkyvät silloin tällöin puheenalaisena aikana löytäneen tiensä nykyään niin rauhalliseen Ruissaloon. Sitä osoittavat tilikirjain tiedot, että sudet olivat 1588 tappaneet neljä sekä 1593 yhden saksanhirven¹⁾.

Niinkuin olemme nähneet, oli saksanhirvien lisääntyminen Ruissalon eläintarhassa vähäinen ja kuolevaisuuskin joskus koko suuri. Kun näihin ilmiöihin koetamme hakea syytä, lienee se löydettävissä kylmässä ilmanalassamme, jota ne eivät hyvin sietäneet, ja vielä enemmän siitä johtuvasta sulkemisesta talvisajaksi pimeihin ahtaihin talleihin. Tämä eläin rakastaa nimittäin suuria yhtenäisiä metsämaita ja on sellaisissa paikoin tavattu Euroopassa aina 65 leveysasteelle saakka pohjoisessa Norjan rannikkoseudulla ja vielä pohjoisempanakin. Tällä rannikolla oli kaiketi meren läheisyyden tähden pohjoisuudesta huolimatta tuntuvasti lauhkeampi ilmanala kuin paljon etelämmässä seu-
duissa syvällä sisämaassa.

Koska Ruotsissa samoihin aikoihin oli Tukholmassa ja sen läheisyydessä eläintarhoja, joissa saksanhirviä pidettiin, olen koettanut Turun sekä Tukholman kaupungin ja siitä vähän sisämaahan päin sijaitsevan koekentän (experimentalältet) ilmanalaa verrata toisiinsa. Kun Helsingin meteorologisen laitoksen johtajalta professori G. Melanderilta olen saanut tietoja ajanjaksoilta 1886—1915 Turun keskilämmöstä sekä kuukausittain että

¹⁾ Turun linnan ja katanojen tili 1584, vol. 1427, fol. 20 v.; 1587, vol. 1470, fol. 26 v.; 1588, vol. 1481, fol. 28; 1593, vol. 1531, fol. 16 v.

koko vuodelta ynnä lähdekirjallisuutta Tukholman seudun ilmastosta, painatan tähän sekä Turkuu että Tukholmaa ja sen läheisyydessä olevaa koekenttää (experimentalfältet) koskevan keskilämpötilaston.¹⁾ Nämät Tukholman seutua koskevat tiedot ovat vuosilta 1859—1915. Siten oli:

	Turussa	Tukholman kaupungissa	koekentällä.
Tammikuulla	— 4°.8 C.	— 3°.04 C.	— 3°.33 C.
Helmikuulla	— 5°.7 »	— 3°.47 »	— 3°.73 »
Maaliskuulla	— 3°.0 »	— 1°.69 »	— 1°.85 »
Huhtikuulla	+ 2°.6 »	+ 3°.23 »	+ 3°.19 »
Toukokuulla	+ 9°.1 »	+ 8°.49 »	+ 8°.42 »
Kesäkuulla	+ 14°.6 »	+ 14°.12 »	+ 14°.04 »
Heinäkuulla	+ 17°.1 »	+ 16°.67 »	+ 16°.56 »
Elokuulla	+ 14°.9 »	+ 15°.30 »	+ 15°.19 »
Syyskuulla	+ 10°.2 »	+ 11°.51 »	+ 11°.36 »
Lokakuulla	+ 5°.3 »	+ 6°.13 »	+ 5°.9 »
Marraskuulla	+ 0°.6 »	+ 1°.55 »	+ 1°.29 »
Joulukuulla	— 3°.3 »	— 1°.97 »	— 2°.29 »
Vuoden keskil.	+ 4°.80 »	+ 5°.57 »	+ 5°.40 »

Tästä lyhyestä vertailutaulusta huomaamme siis aivan selvään, että Turun tienoilla ilma Tukholman seudun rinnalla on varsinkin talvella huomattavasti kylmempi ja siten saksanhirville epäedullisempi.

Kuninkaallisista metsämiehistä, jotka Ruissalossa olisivat käyneet saksanhirviä ampumassa, en ole tilikirjoissa mitään ilmoitusta tavannut. Tällaisia metsästyksiä, jotka tarkoittivat vain muutaman hirven ampumista, olisi silti kyllä voitu panna toimeen, sillä tilikirjain tiedonannot sellaisista asioista ovat hyvin vaillinaisia. Arvatenkin Juhana herttua, niinkuin jo mainitsimme, oli alkuaan tuonut saksanhirvet metsänriistaksi Ruissaloon.

Hirvien ruokintaa Ruissalon eläintarhassa olemme edellisessä jo kosketelleet. Siitä on Turun linnan ja sen alle kuuluvain

¹⁾ Bihang till meteorologiska iakttagelser i Sverige, Bd. 49, 1907. Medeltalets extremer af lufttemperaturen i Sverige 1856—1907 af D. E. Hamberg.

kartanojen tileissä runsaasti tietoja. Hirvien ruoaksi käytettiin kauroja, heiniä ja kerpoja. Suurimman osan vuotta ne näkyvät saaneen vapaasti kulkea ympäri eläintarhassa ja itse huolehtia toimeentulostaan. Tilivuodelta 1578 on hirvien ruokkimisajasta talvella ilmoitettu, että sitä kesti viisi kuukautta. Tämä on ainoa tieto, jonka niiden tallissa pitämisestä olen tavannut. Että talvi sinä vuonna ei mahtanut olla erityisen kylmä vaan nähtävästi tavallinen, näemme siitä, että hevosia silloin pidettiin Ruissalon kartanossa tallissa 26 viikkoa eli runsaasti kuusi kuukautta. 1587 näemme, että Ruissalon kartanon hevosia pidettiin tallissa kaksi viikkoa enemmän eli yhteensä 28 viikkoa. Vuosina 1606 ja 1616 pidettiin kruunun hevossiitoslaitoksessa Porissa paremmat hevoset tallissa talvella seitsemän kuukautta, huonommat noin kuusi kuukautta, ja kuitenkin on talvi Porissa jo jonkun verran pitempi kuin Turun tienoilla ¹⁾. Hirviparat saivat kaiketi hyvin myöhäise n syksyllä hakea itselleen ulkona kuihtunutta heinää ja kellastuneita lehtiä.

Eivät kaura- ja heinä määrät, jotka saksanhirville talvisaikana syötettiin, kehuttavia olleet. Mutta muistettava on, että nämät eläimet tulevat jotenkin vähällä ruokamäärällä toimeen. Niinkuin kerroimme, kesti leivällä ruokkimista vain tulovuoden Suomeen. Suurin kauramäärä, joka vuodessa tuli saksanhirven osalle, oli vähän yli kolme Tukholman linnan pannia (3 pannia 0,44 kappaa), mikä annettiin vuonna 1577, sen jälkeen seuraa (1578) kaksi pannia ja lähes 17 kappaa (2 pannia 16,66 kappaa), pienin taas 5,71 saman linnan kappaa vuonna 1596. Yleensä voimme sanoa, että aikaisempina vuosina kauroja saksanhirville runsaammin annettiin, vaikka niiden määrä silloinkin toisinaan sangen pieneksi supistui. Heinien laita on aivan sama. Aikaisemmilta vuosilta on nimittäin kunkin saksanhirven osalle tuleva heinä määrä paljon suurempi kuin myöhempinä vuosina. Tämä rehun väheneminen alkaa sekä kaurain että heinien suhteen vuonna

¹⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1578, vol. 1332, fol. 23 v.; 1587, vol. 1470, fol. 19 v., Ali-Satakunnan verok. 1606, vol. 2465, fol. 59 v.; Sama 1616, vol. 2519, fol. 58 v.

1587. Heinistä on vielä lisättävä, että niitten annossa ei aikaisempina vuosina niin suurta vaihtelua huomaa kullekin saksanhirvelle suodussa vuosimäärässä kuin kauroihin nähden. Suurin määrä heiniä hirveä kohti annettiin 1566, jolloin kullekin tuli 13,71 aamia. Tämä määrä tuntuu muihin vuosiin verrattuna melkein uskomat- tomalta. Sen jälkeen suurin määrä oli vuonna 1574 annettu eli 3,43 aamia saksanhirveä kohti. Pienin keskimääräinen saksanhir- velle annettu heinä määrä on vuoden 1591, jolloin kutakin saksan- hirveä kohti tuli yksi aami.

Saksanhirvien ruokinnasta on huomattava, että hirvien summaan on muutamina vuosina luettu useita vasikoita, joille luonnollisesti tarjottiin vähemmän ravintoa kuin täyskasvaneille. Niin oli esimerkiksi vuosina 1566 kuusi täysikasvanutta saksan- hirveä ja yksi vasikka, 1577 11 täysikasvanutta ja neljä vasikkaa sekä 1589 16 täysikasvanutta saksanhirveä ja neljä vasikkaa. Kaiketi tarkoittavatkin joskus tilin reunaan kirjoitetut tiedot kes- kiruokintaa suuremmista hirveä kohti annetuista heinä määristä täysikasvuisten osalle tullutta heinä määrää. Niin on esim. tili- vuoden 1587 tilissä reunamuistutus, että kullekin hirvelle annetiin 2 aamia heiniä. Sen huomaa selvään tarkoittavan täysikas- vuista hirveä, sillä keskiarvoksi hirveä kohti saa koko heinä mää- räst 1,83 aamia. Vielä on kaiketi huomioon otettava, että niinä vuosina, joina kuroja ja heiniä annettiin tavallista vähemmän, puuttuva määrä korvattiin kervoilla.

Kun vertaamme saksanhirvien ruokintaa maamme karta- noissa elätettyjen hevosten ja sarvikarjan ruokintaan, huomaamme edellisten jäävän paljon huonommalle osalle. Niin annettiin esim. vuonna 1566 26 tammalle ja 6 varsalle Ruissalon ja Heikki- län kartanoissa talvisaikaan yhteensä 26 kaplaankuormaa hei- niä, mikä elukkaa kohti on lähes viisi aamia nim. 4,875. Täysi- kasvanut hevonen sai luonnollisesti runsaammin rehua kuin var- sat. Hyviä hevosia ruokittiin vielä paljoa paremmin. 1565 annetiin Turun vanhassa kartanossa yhdelle hevoselle 24 viikon ku- luessa talvella neljä kaplaankuormaa heiniä. Vuonna 1580 syö- tettiin Turun kartanoissa viidelle siitosorille 28 viikon kuluessa 23 kaplaankuormaa 2 aamia heiniä. Saman ajan kuluessa an-

nettiin 19 frisvarsalle 75 kaplaankuormaa heiniä. Tämän mukaan tulee kunkin siitosoriin osalle $4\frac{2}{3}$ kaplaankuormaa eli 28 aamia ja joka varsaa kohti lähes neljä kaplaankuormaa, nimittäin 3,95 eli 23,7 aamia. Sen lisäksi annettiin noille 5 siitosoriille yhteensä 70 ja 19 frisvarsalle yhteensä 67 lyhdettä olkia nähtävästi enemmän niiden alle pantavaksi kuin ruoaksi.

Samanlainen oli heinillä ruokkiminen kruunun siitoslaitoksissa maassamme 1600-luvun alussa. Vuosina 1606 ja 1616 annettiin esimerkiksi Porin siitoslaitoksessa vanhoille hevosille 3 ja varsoille aina iän mukaan 1—3 aamia kuukaudessa seitsemän tai kuuden kuukauden kuluessa, joten hevoselle syötetty suurin heinä määrä (seitsemän kuukauden aikana) tuli olemaan 21 aamia eli $3\frac{1}{2}$ kaplaankuormaa talven kuluessa ¹⁾.

Kaurasta on harvoin tilikirjoissa tietoja, paljonko kullekin hevoselle annettiin. Kumminkin olen tavannut tätä koskevia tietoja muutamissa tilikirjoissa niinkuin Turun linnan ja kartanojen tilissä vuodelta 1587 ja Porin kartanon tilissä tilivuodelta 1606. 1587 annettiin Turun kartanoissa siitosoriille talven kuluessa eli 28 viikon aikana 1 panni $\frac{6}{7}$ kappaa kullekin, muille työhevosille (verkkliappare) samalta ajalta $9\frac{1}{2}$ kappaa kutakin kohti. 1606 huomaamme Porin kartanon hevossiitoslaitoksessa annetun siitosoriille aina neljään tynnyriin saakka talvella seitsemän kuukauden aikana.

Nautakarjan ruokinta oli myöskin, mitä heinä määrään tulee, saksanhirvien ruokkimista paljon parempi. Tilivuosina 1565 ja 1566 annettiin nimittäin Turun ympäristössä sijaitsevilla kruunun kartanoissa talven kuluessa härille 11—16 aamiin, sonneille 10—14, lehmille 10—15, nuorelle karjalle aina iän mukaan 5—12 aamiin sekä vasikoille 2 aamia heiniä. Lampaille annettiin samoina vuosina näissä kartanoissa 3—6 aamia lammasta kohti. Sekä sarvikarjasta että lampaista on myönnettävä, että ne heinä ohella saivat muuta ravintoa. Lehmille annettiin nähtä-

¹⁾ Turun linnan ja sen kartanojen tili 1566, vol. 1040, fol. 60; samoin tili 1580, vol. 1365, fol. 39 v.; Ali-Satakunnan verokirja 1606, vol. 2465, fol. 59 v.; sama 1616, vol. 2519, fol. 58 v.

västi olkia. Lampaille tarjottiin kaiketi heinien lisäksi vain kerpoja ¹⁾.

Ennenkuin tarkkaan voimme arvostella, miten paljon ravintoa Ruissalon saksanhirvet saivat, täytyy meidän selvittää niiden ruokinnassa käytetyt heinä- ja viljamat. Mittayksikkönä heiniä varten mainitaan Turun linnan ja kartanojen tileissä aami eli parmas. Parmas oli 1556 Viipurin tienoilla heinä määrä, joka mahtui 12 kyynärän pituiseen nuoraan, kun se sidottiin ristiin. Sääksmäen kihlakunnan parmaasta sanotaan 1568 heinä määräksi, joka mitattiin 8 kyynärän nuoralla. Tässä tuskin tarkoitetaan ristiin-sitomista vaan ainoastaan ympäröitymistä. Jo sana mitattiin viittaa vähän siihen. Ja onhan nykyinen olkiparmas Etelä-Hämeessä olkimäärä, joka sidotaan kokoon 9 kyynärän pituisella nuoralla. Savon parmaan sanotaan 1500-luvun keskivaiheilla vastanneen neljää rukoa heiniä. Näistä heinä määristä voi arviolta sanoa, että kaksi ensinmainittua (nim. Viipurin seudun ja Sääksmäen) vastasi hyvin viittä, vieläpä kuuttakin leiviskää heiniä. Savon parmas voi sisältää enemmänkin riippuen rukojen suuruudesta. Varsinais-Suomen aamista tiedämme vain, että se oli kuudesosa linnan tileissä heinämittana mainitusta kaplaankuormasta. Häkkirattaisiin mahtuu nykyään 30—35 leiviskää heiniä, mutta voi niihin sovittaa heiniä aina 40:een leiviskään saakka. Näin ollen tuntuu sangen mahdolliselta, että Varsinais-Suomen aami voi vastata kuudetta osaa edellämainitusta heinä määrästä s. o. ainakin viittä tai kuutta leiviskää heiniä eli metrimittassa 42 $\frac{1}{2}$ tai 51 kilogrammaa ²⁾. Katsoisin myöhempää melkein luul-

¹⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1565, vol. 1019, fol. 10 ja 15; sama 1566, vol. 1040, fol. 60 ja 60 v.; sama 1587, vol. 1470, 19 v. fol.; Ala-Satakunnan tili 1606, vol. 2465, 59 v. fol.

²⁾ Vivolinin kirjoittamissa laskuopin oppikirjoissa puhutaan tuntuvasti suuremmasta aamista ja parmasta, jotka silloin näyttävät olleen erikokoisia. Aamiin sanotaan menevän 60 leiviskää heiniä ja parmaan olevan 4 $\frac{3}{4}$ kyynärää pitkän ja leveän sekä 3 $\frac{3}{4}$ kyynärää korkean. Parmas vastasi siis kohtalaisen suurta kuormaa ja aami tuntuu olleen tavallista hevoskuormaa paljon suurempi. Laudatuurikirjoituksessaan »Pitkälähden kartano ja sen alle kuuluvan Listasaaren pitäjän verotus ja hal-

tavammaksi, koska kaplaankuormat olivat suuria jotenkin talvi-kuormain veroisia ¹⁾).

Karjalle kauroja annettaessa näkyy Turun linnan alle kuuluvissa kartanoissa käytetyn Tukholman maksupannia (spann), joka sisälsi 20 Tukholman linnan kappaa ja oli kahdeksas osa Tukholman puntaa ²⁾). Tukholman kappaa oli taas $\frac{2}{3}$ Varsinais-Suomen kapasta. Kun viimeksi mainittu jotenkin vastasi meillä metrijärjestelmän toimeenpanemiseen saakka käytettyä kappaa, voi sanoa Tukholman linnan kapan olleen siitäkin $\frac{2}{3}$. Tämä viimeksi maassamme käytetty kappaa oli 5,5 litraa nykyistä mitta ja Tukholman kappaa siten 3,66 litraa.

Ruissalon saksanhirville talven aikana annetun kauramää-

linto vuosina 1557—1563» sanoo maisteri J. I. Tarvainen, että Mikkelin tienoilla nykyään lasketaan parmaaseen 100 kg. heiniä eli lähes 12 leiviskää. Tämä parmas on siis hyvin kaksi kertaa niin suuri kuin edellä arvelin Varsinais-Suomen aamin olevan.

¹⁾ K. R. Melander, Suomen paino- ja mittasuhteista 1500-luvun myöhemmällä puoliskolla ja seuraavan vuosisadan alussa (Historiallinen Arkisto XI, 119, 120 ja 121 s.).

²⁾ Tilikirjoissa sanotaan paikkapaikoin, että yllämainitulla Tukholman mitalla kauroja ja muita viljoja eri tarpeisiin muun muassa elukain ruokintaan annettiin. Niin lausutaan se esim. useat kerrat Turun linnan ja sen kartanojen tilissä tilivuodelta 1563. Monessa tilissä niinkuin tilivuosilta 1563, 1585, 1586 ja 1587 ilmoitetaan annetun kaurasumman ohella, paljonko siitä tuli kunkin saksanhirven osalle. Jos tämän perustuksella kertaa kullekin hirvelle annetun kauraannoksen hirvien luvulla, saa kappasumman, joka muuttaessa sitä suuremmiksi mitoiksi soveltuu vain Tukholman mittajärjestelmään.

Kahdesta tilistä, nimittäin tilivuosilta 1570 ja 1572, huomaa, että kauroja varastosta annettaessa saksanhirville on käytetty Varsinais-Suomen mitta, mutta kummassakin on tilin reunaan kirjoitettu, paljonko maksettu määrä oli Tukholman mitassa. Mahdotontahan ei olisi, että joltakin muulta vuodelta olisi kauramäärä Varsinais-Suomen mitassa tiliin pantu, mutta siitä ei ole ainakaan huomautusta tehty, eikä se kauramäärää hirvien kesken jakaessa ilmene. (Turun linnan ja kartanojen tilit 1563, vol. 958; 1568 vol. 1095; 1585, vol. 1443, fol. 17; 1586, vol. 1457, fol. 17; 1587, vol. 1470, fol. 19 v.; 1570, vol. 1136, fol. 17; 1572, vol. 1186, fol. 17 v.)

rän suurin summa (vuodelta 1577) tuli litroissa laskettuna olemaan 221 litraa, senjälkeen suurin (vuoden 1578) 207 litraa ja pienin (vuoden 1596) lähes 21 litraa.

Jos laskemmekin Ruissalon saksanhirville annetun heinäaamin 48 kilogrammaa vastaavaksi on suurin (vuonna 1566) siellä hirvelle talvella annettu heinä määrä noin 658 kilogrammaa. Sen jälkeen suurin (vuodelta 1578) tulisi olemaan 192 kilogrammaa sekä pienin (vuodelta 1591) 48 kilogrammaa.

Koska enimmiltä vuosilta, joina Ruissalon kartanossa oli eläintarha, on tietoja saksanhirvien ruokkimisesta, painatan seuraavalla sivulla sitä selvittävän taulun, niin vaihteleva kuin tämä ruokinta todellisuudessa olikin.

Edellä mainittu taulu osoittaa, että saksanhirvien ruokinta viimeisinä vuosina oli huonompi varsinkin mitä kauroihin tulee.

Saadakseni selville, millainen saksanhirvien ruokinta Ruissalon eläintarhassa oli verrattuna näiden eläinten ruokintaan meidän aikanamme, käännyin Korkeasaaren eläintarhan intendentin maisteri R. Palmgrenin puoleen. Hän hankki minulle ystävällisesti seuraavat tiedot saksanhirviön ruokkimisesta siellä. Näille hirville, jotka eivät minäkään vuoden aikana saa liikkua aivan vapaasti ja itse hakea ruokaansa, syötettiin joka päivä kuroja, heiniä ja kerpoja eli samoja rehuaineita kuin Ruissalon saksanhirville talvella. Hänen jättämänsä ilmoituksen mukaan annettiin Korkeasaarella keskimäärin vuorokaudessa kullekin saksanhirvelle $\frac{1}{2}$ kilogrammaa kuroja, 1 kilogramma heiniä ja 1 lyhde kerpoja.

Kun Ruissalon eläintarhassa vuonna 1578, jolloin saksanhirviä siellä ruokittiin tavallista runsaammin, hirvet olivat talvella viisi kuukautta tallissa, on tämä aika kaiketi ennemmin keskimääräistä talviruokintaa suurempi kuin pienempi. Otaksuen, että nämät kuukaudet olivat joului-, tammi-, helmi-, maalij- ja huhtikuu, saamme näiltä kuukausilta 151 päivää. Tämän päivämäärän kuluessa annettiin Korkeasaarella hirveä kohti $75 \frac{1}{2}$ kilogrammaa kuroja, 151 kilogrammaa heiniä sekä yhtä monta lyhdettä kerpoja. Kilo kuroja vastaa jotenkin puoli litraa samaa

Vuosi	Kauroja		Heiniä	
	Hirvien luku	Hirveä kohti	Yhteensä	Hirveä kohti
1566	7		16 kaplaankuormaa	13,71 aamia
1568	12	1 panni 6,06 kappaa	6 "	3 "
1570	14	1 panni 14,29 kappaa ¹⁾		
1571	16	10 kappaa		
1572	16	7,5 kappaa	8 "	3 "
1573	13	1 panni 3,05 kappaa	13 "	3,23 "
1574	14	8,57 kappaa	14 "	3,43 "
1575	16	1/2 panna	19 "	2,84 "
1576	19	1 panni 11,58 kappaa	10 "	3,16 "
1577	15	3 panna 0,44 kappaa	6 "	2,4 "
1578	15	2 panna 16,06 kappaa	10 "	4 "
1579	17	14,12 kappaa	16 "	2,12 "
1580	16	1 panni 7,5 kappaa	6 kapl. kuorm. 3 1/4 aamia	2,45 "
1581	15	1 panni 8 kappaa	5 "	2,27 "
1582	18	1 panni 11,11 kappaa	6 "	2,25 "
1583	21	1 panni 10,48 kappaa	7 "	2 "
1584	16	1 panni 5 kappaa	16 5 1/2 "	2,06 "
1585	17	1 panni 4,7 kappaa	5 "	2,06 "
1586	21	1 panni 2,56 kappaa	7 "	2 "
1587	23	17,39 kappaa	7 "	1,93 "
1588	19	12,61 kappaa	6 "	1,9 "
1589	20	14 kappaa	5 "	1,5 "
1590	19	12,63 kappaa	19 4 "	1,47 "
1591	17	9,41 kappaa	18 3 "	1 "
1593	17	9,41 kappaa	17 3 "	1,06 "
1594	17	7,06 kappaa	17 3 "	1,06 "
1596	14	5,71 kappaa	2 1/2 kuormaa (kaikoti kaplaankuormaa)	1,07 "
1597	13	1 panni	2 1/2 kaplaankuormaa	1,15 "

¹⁾ Niinkuin 49 sn 2:ssa muistutuksessa olemme huomautaneet, on tämän vuoden saksanhirville annettu kaurasumma laskettu Varsinais-Suomen mitassa lisäämällä reunaomistutuksessa, miten paljon se oli Tukholman mitassa. Kuitenkin on kullekin saksanhirville tullut määrä kauroja (1 panni 14,29 kappaa) ilmoitettu Tukholman mitassa.

²⁾ Tästäkin on mainittu sivun muistutuksessa ilmoitettu, että se tilissä on Varsinais-Suomen mitassa laskettu, vaikka sen määrä Tukholman mitan mukaan on tillehden reunaan merkitty. Ylläolevat 6 panna ovat oikeastaan summuna kahdesta kauramäärästä, nimittäin 2 panna (Varsinais-Suomen mitassa 1 panni 6 2/3 kappaa), jotka annettiin kahdelle Tukholmaan lähetetylle saksanhirville, sekä 4 panna (Varsinais-Suomen mitassa 2 panna 13 1/3 kappaa), jotka annettiin Ruissaloon jääneille saksanhirville.

viljaa ¹⁾, joten kaurain ja heinän suhteen vertaus Ruissalon eläintarhan ruokintaan 1500-luvulla on helppo. Vuoden 1578 kauramäärä oli 207 litraa eli 103 ¹/₂ kilogrammaa ja sen heinämäärä 192 kilogrammaa, joten huomaamme, että siltä vuodelta oli ruokinta Ruissalon eläintarhassa runsaampi kuin vastaavan ajan ruokinta Helsingin Korkeasaarella.

Mutta huonoin ruokinta kuroihin nähden Ruissalon eläintarhassa (nimittäin tilivuodelta 1596) noin 21 litraa eli 10 ¹/₂ kilogrammaa kuroja talven kuluessa hirveä kohti on taas sangen vähäinen Helsingin Korkeasaarella 151 vuorokaudelta laskeammme 75 ¹/₂ kilogrammaan verrattuna. Runsain ruokinta kuroilla (vuodelta 1577) on 221 litraa, se on 110 ¹/₂ kilogrammaa, eli lähemmäs puolitoista kertaa niin paljon kuin äskettäin edellämaitulla ajalla Korkeasaarella saksanhirvelle annettiin. Mitä heiniin tulee jätämme tässä sikseen tilivuoden 1566 ylen suuren heinämäärän. Sen jälkeen tulee heinäin runsaudessa aikaisemmin mainittu vuosi 1578. Pienin heinämäärä hirveä kohti annettiin taas vuonna 1591. Edellinen oli, niinkuin jo huomautimme, 41 kilogrammaa suurempi, myöhempi, joka oli 48 kilogrammaa, 103 kilogrammaa pienempi tuota jo mainitulla ajalla Korkeasaarella annettua määrää 151 kilogrammaa. Olen laskenut keskimäärän siitä, miten paljon kuroja ja heiniä koko Ruissalon eläintarhan olemassaolon aikana yhden saksanhirven osalle tuli. Olen kuitenkin tästä laskusta jättänyt pois tilivuoden 1566, jolloin niin ylen runsaasti heiniä annettiin. Kaurain keskimääräksi talvella saksanhirveä kohti olen tässä laskussa saanut 20,77 kappaa, joka on 76 litraa eli 38 kilogrammaa. Heinäin keskimääräksi olen taas saanut 2 aamia, joka on 98 kilogrammaa. Niinkuin tästä huomaa, on kaurain määrä noin puolet siitä, minkä olen laskenut 151 vuorokauden kuluessa hirveä kohden kuluneen Korkeasaaren eläintarhassa. Heinäin määrä on taas vähän vähemmän kuin ²/₃.

¹⁾ Vertaus kävisi luonnollisesti paljon tarkemmaksi, jos voisimme 1500-luvulta laskea kauran kilogrammoissa, sillä erilaiset kaurat ovat eri painoisia. Mutta 1500-luvulta puuttuu kokonaan lähteitä, joiden avulla sen voisi tehdä.

samassa eläintarhassa nyt mainitun ajan kuluessa hirvelle syötetystä heinä määrästä.

Luonnollisestihan tässä vertauksessa ei voida tulla mihinkään varmaan tulokseen, kun ei tiedetä, kauvanko saksanhirvet talvisin olivat katon alla Ruissalon eläintarhassa muilta vuosilta kuin 1578. Tämä talvisuojassa olo voi luonnollisesti eri vuosina talven suuremman tai vähemmän ankaruuden mukaan vaihdella. Mutta jos voimme otaksua tuon vuodelta 1578 mainitun ajan viisi kuukautta keskimääräiseksi talvisuojassa oloksi, ei ero viisi-kuukautisen ruokkimisen välillä Ruissalon ja Korkeasaaren eläintarhain välillä ole perin suuri. — Ruissalon eläintarhaa varten näyttää jo alusta alkaen olleen erityinen eläinvartija. Tässä toimessa mainitaan vuonna 1563 eräs Klemetti Heikinpoika. Vuosina 1571 ja 1572 ilmoitetaan muuan Henrikki Simonpoika eläinvartijaksi sekä ainakin vuosina 1595—1599 tavataan Tapani (Staffan)-niminen mies sanassa virassa. Eläinvartijan palkkaukseen näkyy kuuluneen ruoka ja asunto Ruissalon kartanossa ja sen lisäksi palkkaa, josta eri vuosina tapaa toisistaan paljonkin eriäviä tietoja. Toisinaan annettiin rahaa ja vaatetuskappaleita, toisinaan taas viljaa. Määrätkin näitä kumpaakin lajia palkkausta vaihtelivat eri vuosina. Niin sai Klemetti Henrikinpoika 1563 6 kyynärää verkaa, Henrikki Simonpoika sai 1571 14 markkaa rahaa ja 6 kyynärää Turun verkaa, 1572 taas 16 markkaa rahaa ja 6 kyynärää verkaa. Tapanin ilmoitetaan 1595 palkakseen saaneen 7 markkaa rahaa, 8 kyynärää (ehkä Halisten) verkaa ja parin kenkiä. 1597 ilmoitetaan hänelle annetun tynnyri rukiita ja kaksi leiviskää suoloja, 1598 taas kaksi tynnyriä rukiita sekä 1599 vain tynnyri rukiita. Tämä vähennys vuonna 1599 puoleen määrään verraten edellisen vuoden palkkaukseen riippui kaikesti siitä, että eläintarha 1599 tuskin oli olemassa paljon yli puolen vuoden.

Paitse nyt lueteltua palkkaan kuuluvaa tavaraa voi Ruissalon eläinvartijalla olla muutakin, jota kartanon tilissä ei mainita. Harvoin tapaa nimittäin yhdellä kertaa ja yhdessä paikassa ilmoitettuna, mitä kullakin viranomaisella oli saatavana, varsinkin kun on puhetta joistakin harvinaisista kruunun palvelijoista. Niinkuin myöhemmin tulemme näkemään seuraavan vuosisadan

alussa, oli eläinvartijalla Ahvenanmaalla ainakin paljon suurempi rahapalkka kuin nyt puheena olleella Ruissalon eläintarhan vartijalla ¹⁾).

Niinkuin edellisestä huomaa, säilyi tämä eläintarha Ruissalossa 37 vuotta, vuodesta 1563 vuoteen 1599. Olisivatko riitaisuudet Kaarle herttuan ja Suomen hallitusmiesten välillä sekä sisälliset rauhattomuudet maassamme, niinkuin Nuijasota, jossa-kin määrin vaikuttaneet sen rappeutumiseen ja lopulliseen lakkauttamiseen. Varmaa on vaan, että saksanhirvien luku siinä juuri niinä aikoina rupesi vähenemään ja koko eläintarha lakkasi olemasta samana vuonna, jona Kaarle herttua maamme lopullisesti valloitti.

Edellisessä (31 s:lla) olemme jo kertoneet noista saksanhirvistä (hjortar), jotka aivan 1600-luvun alussa Rautalammella ammuttiin. Mutta niinkuin silloin arvelimme, ne tuskin olivat karkureita 1599 lakanneesta Ruissalon eläintarhasta vaan tarkoitti niistä käytetty ruotsalainen sana »hjort» ennemmin peuroja, joita niillä tienoin liikkui.

4. Kastelholman eläintarha Ahvenanmaalla.

Ahvenanmaalla puhutaan 1500-luvulla kerran saksanhirvistä nimittäin Kastelholman linnan tilissä tilivuodelta 1559, jossa ilmoitetaan, että »uros- ja naarassaksanhirvelle» eläintarhassa (djurhagen) olisi annettava punta kauroja ²⁾. Kun tässä

¹⁾ Turun linnan ja kartanojen tili 1563 vol. 958, Turun linnan palkkaustili 1571, vol. 1160, fol. 5 v., Turun linnan tili 1572, vol. 1191, fol. 5 v. sama 1595, vol. 1550, fol. 16; sama 1597, vol. 1569, fol. 22 v. sama 1598, vol. 1574, fol. 7 sama 1599, vol. 1579, fol. 13.

²⁾ Tämän johdosta voin mainita, että Saltvikin pitäjän käräjain pöytäkirjassa 16 p:ltä heinäkuuta 1566 puhutaan Hjortö nimisestä saaresta. luultavasti samasta, joka nykyään siellä tätä nimeä kantaa ja sijaitsee länteen päin Saltvikin kirkosta syvälle tähän pitäjään pistävässä lahdessa. Olisiko saksanhirvien säilyttäminen jonkun aikaa tällä saarella antanut sille nimen? Toinenkin saksanhirvistä nimensä saanut saari löytyy Ahvenanmaan saaristossa nimittäin »Hjortskär» Sottungassa (Bidrag till Finlands historia utgifna af Finlands statsarkiv genom R. Hausen II osa, 190 s.; I. J. Inberg, Turun ja Porin läänin kartta).

selvään on puhetta Tukholman maksumitasta, oli punta 4 Tukholman maksutynnyriä. Edellä (49 s:lla) selvittämäni laskutavan mukaan oli Tukholman punta 585,6 litraa, joten kummankin saksanhirven osalle olisi tullut 291,8 litraa. Nähtävästi on tässä puhetta talviruokinnasta. Kun muistamme, että Ruissalon eläintarhassa talvella saksanhirville annettu suurin karaumäärä oli 221 litraa, tuntuu edellinen summa jotenkin runsaalta varsinkin, kun tiedämme, että lämpimämmän ilman tähden saksanhirvet voivat Ahvenanmaalla kauvemman aikaa vuodesta olla ulkona itse hankkimassa ravintonsa kuin Ruissalossa¹⁾.

Seuraavan vuosisadan alussa näemme vuonna 1605 jälleen puhuttavan saksanhirvistä Ahvenanmaalla. Silloin Kaarle IX käskei edellämainitun jahtimestarinsa Mikkel Wachtmeisterin lähteä Ahvenanmaalle siellä rahvaan avustuksella tappamaan sudet, jotka olivat sekä hirvien että saksanhirvien suhteen suurta vahinkoa tehneet. Oliko Juhana herttuan aikana 1559 ollut tarkoituksena vakinaisesti pitää Kastelholman eläintarhassa saksanhirviä, on vaikea sanoa. Mutta Kaarle IX:llä näkyy todella olleen tällainen tarkoituserä. Tilivuoden 1607 Ahvenanmaan ja Kastelholman linnan tilissä ilmoitetaan, että kuningas oli Tukholmasta Ahvenanmaalle lähettänyt saksanhirviä. Ainoastaan kolmena tilivuonna on niistä Kastelholman linnan tileissä puhetta, nimittäin 1607, 1608 ja 1609. Viimeisessä näistä vuosista on hirvien lukukin, 26 kappaletta, ilmoitettu. Varmaankin niitä oli 1611 vielä useita jäljellä, koska sinä vuonna eläintarhan elukoille annettiin talvella 71 kuormaa heiniä, vaikka siellä säilytetyille metsäkauriille muuten annettiin ainoastaan 40 kuormaa talven kuluessa. Viimeinen tieto, minkä olen tavannut näistä Ahvenanmaan saksanhirvisjä, on vuodelta 1613. Tämän maakunnan jahtimestarille Daniel von Bowendtille antamassaan valtakirjassa jo mainitulta vuodelta Kustaa Aadolf käskee häntä valvomaan, ettei kukaan siellä tapa hirviä, saksanhirviä ja metsäkauriita. Mitään esimerkkiä, että Ahvenanmaalla olisi saksanhirviä pyydetty, en ole huomannut.

¹⁾ Kastelholman linnan tili 1559, vol. 2691, fol. 23 v.

Paitsi heiniä ja olkia sekä nähtävästi myöskin kerpoja syöttiin näille saksanhirville ohria eikä kauroja niinkuin 1559. Tilivuonna 1607 annettiin niille 13, 1608 10 sekä 1609 vain 7 tynnyriä ohria. Paljonko heiniä, olkia ja kerpoja niille talvella annettiin, ei tileistä ilmene. Kun 1609 löytyi 26 saksanhirveä, tuli kunkin osalle 7 tynnyristä 10,77 Tukholman linnan maksukappaa eli 39,4 litraa ohria. Koska ohralitra painaa noin 0,65 kiloa, saamme tämän yhden saksanhirven osuuden 25,61 kiloksi. Niinkuin tulemme näkemään, on Ahvenanmaan ilmasto lauhkeampi kuin Turun seudun. On sentähden otaksuttavaa, että saksanhirviä Kastelholman eläintarhassa pidettiin talvella suojassa ainakin puoli kuukautta lyhyemmän ajan kuin Ruissalossa. Vaikkakin ruokkimisaika talvella siten supistuisi vain 4 $\frac{1}{2}$ kuukaudeksi, on kutakin saksanhirveä varten tuleva viljamäärä sittenkin sangen niukka. Vaan annettiinhan Ruissalossa toisinaan vielä vähemmän. Ohria annettiin näihin aikoihin Ahvenanmaalla hevosillekin kaurujen sijasta. Myöskin Turun linnan kartanoissa meneteltiin joskus, vaikka perin harvoin, sillä tapaa¹⁾.

Vuosi vuodelta vähenevä määrä ohria, jotka näille Ahvenanmaan saksanhirville annettiin, osoittaa, että ne nähtävästi olivat vähenemään päin, vaikka kyllä eri vuosien ruokinta, niinkuin Ruissalon eläintarhasta huomasimme, paljon vaihteli. Jos näitä saksanhirviä, niinkuin näyttää, säilytettiin Kastelholman eläintarhassa ja pidettiin tallissa jonkun aikaa talvella, eivät nämät seikat olleet omiaan edistämään niiden lisääntymistä. Paitse tallissa oloa talvella ei nähtävästi eläintarhassa säilyttäminen tyydyttänyt näitä eläimiä, jotka paraiten viihtyvät suurissa yhtenäisissä metsissä.

Metsäkauriita tapaamme Ahvenanmaalla paljon pitemmän ajan kuin saksanhirviä. Niitä näkyy olleen siellä jo 1500-luvun alkupuolella. Eräässä Kustaa Vaasan kirjeessä vuodelta 1537, jossa hän määrää Kastelholman linnan ja Ahvenanmaan siirrettä-

¹⁾ Ahvenanmaan tilit vuonna 1607, vol. 2843, fol. 41 v., vuonna 1612, vol. 2868, fol. 47; Vaaranen, Samling af urkunder rörande Finlands historia, IV osa, 211 s.; Turun linnan tili 1556, vol. 598, fol. 6.

viksi Tukholman linnan alle kuuluviksi ja Iivar Flemingin sen johdosta jättämään niiden päällikkyuden, puhutaan jo metsäkauriista Ahvenanmaalla. Kuningas huomauttaa nimittäin siinä, miten monesta eri syystä, niiden joukossa myöskin metsäkauriin metsästyksen (Räiaekt) tähden, oli välttämätöntä saattaa Ahvenanmaa Tukholman linnan alle kuuluvaksi. Näyttää siis tästä kirjeestä päättäen siltä, kuin Tukholman hovista olisi käyty näihin aikoihin metsäkauriita pyytämässä Ahvenanmaalla. Se osoittaa jo semmoisenaan, ettei niitä silloin aivan vähäinen määrä ollut.

Uudelleen mainitaan metsäkauriit siellä vuonna 1545, jolloin eräs ahvenanmaalainen Hammarlandin käräjillä langetettiin 40 markan sakkoon, koska hän vasten kuninkaan kieltoa oli »ottanut», kai pyytänyt, metsäkauriita. Siitä hän kuitenkin maksoi vain 4 markkaa. Vuonna 1588 tuomittiin tämä sako Jomalan käräjillä uudelleen samasta rikoksesta. Tällä kertaa syylliset, kaksi luvultaan, suorittivat sakkoa 5 markkaa ¹⁾. Nämät sakkomäärät ovat Kristofferin maanlain mukaisia, jossa säädetään, niinkuin jo olen kertonut, metsäkauriin taposta 40 markan sako.

Metsäkauriitten lukumäärä Ahvenanmaalla mahtoi jo 1500-tuvun keskivaiheilla olla aika suuri, koska kuningas antoi käskyjä kruunun metsämiehille ampua niitä joskus ylen suuret laumatkin. Niin ilmoitetaan Ahvenanmaan tilissä vuodelta 1552, että eräs kuninkaallinen metsämies, nimeltä Sven, oli tappanut 136 metsäkaurista. Mutta kohta tämän jälkeen ilmoitetaan, että oli saatu 126 metsäkauriista 1 lästi 11 tynnyriä suolattua lihaa sekä 126 metsäkauriin vuotaa. Minne 10 metsäkaurista oli joutunut, ei tilistä ilmene. Olivatko ne ehkä nylkemättä kohta ampumisen jälkeen jonnekin muualle lähetetyt tai olisiko edelliseen lukuun 136 erehdyksestä tullut kolme kahden sijasta. Vaikkakin kokonaisluku olisikin vain 126 eikä 136, on tässä puheena niin suuri määrä, että täytyy ajatella hallituksen katsoneen metsäkauriita karttuneen liian paljon, jonka tähden tuntuva vähennys oli tarpeen.

¹⁾ Bomansson, Kastelholm 45 ja 46 s:lla; Hausen, Bidrag till Finlands historia, II osa, 40 ja 214 s.

Tämän jälkeen metsäkauriita vielä ammuttiin silloin tällöin hallituksen määräyksestä, mutta vain pienet määrät kerralla. Niin sai tammikuussa 1556 eräs Yrjö metsästäjä määräyksen, ettei hän saisi kauriita ampua enempää kuin 6 kappaletta. Puheenalainen Yrjö oli kaiketi kruununun metsämies Ahvenanmaalla. Vuonna 1563 oli taas edellämainittu Peder Willskytter Ahvenanmaalla ampunut yhden metsäkauriin, joka tuotiin Turun linnaan. Ahvenanmaalta oli kaiketi myöskin tuotu toinen metsäkauris, joka samana vuonna Turun linnassa teurastettiin ¹⁾.

1600-luvun alussa näemme taas, että suurenlainen määrä metsäkauriita Ahvenanmaalla ammuttiin. Sama Mikkel Wachtmeister, jonka kerroimme Kaarle IX:ltä vuonna 1608 saaneen käskyn ampua 10 hirveä Ahvenanmaalla, sai samalla määräyksen ampua 20 metsäkaurista ja niin monta jänistä, kuin hän voisi tavata. Mutta jo vuonna 1623 mahtoi hallituksen mielestä metsäkauriitten luku Ahvenanmaalla liiaksi vähentyä, koska Kustaa II Aadolf silloin käski Itä-Göötinmaan käskynhaltijan Lindorm Ribbingin hankkia laiva, jolla metsäkauriita vietäisiin Ahvenanmaalle. Ehkä puheenalaiset metsäkauriit olivat tuotavat juuri viimeainitusta maakunnasta ²⁾.

1600-luvun alkupuolella puhutaan Kastelholman kuninkaankartanon tileissä useita kertoja Ahvenanmaan metsäkauriista. Nille toimitettiin nimittäin talveksi heiniä ja kerpoja, joiden määrästä linnanvoudin täytyi tehdä selkoa tilissään. Sääntönä näkyy olleen, että joka metsäkaurista kohti laskettiin yksi kuorma heiniä talven varaksi, vaikka muutama tili osoittaa heiniä annetun vähän enemmänkin, nimittäin 1 ¹/₃ kuormaa metsäkaurista kohti.

¹⁾ Ahvenanmaan ja Kastelholman linnan tili 1607, vol. 2843, fol. 41.; sama 1608, vol. 2847, fol. 40, sama tili 1609, vol. 2852 fol. 41 ja 52; sama tili 1611, vol. 2864, fol. 50; R. Hausen, Bidrag till Finlands historia, II osa, 40 ja 214 s.; Bomansson, Kastelholm 46 s. ; Turun linnan ja sen kartanojen tili 1563, vol. 958, 36 v. fol.; Vaaranen, Samling af Urkunder, IV osa, 210 s.; Gustaf I:s registratur, XI, 274 s.

²⁾ Valtion registratuura 1608, fol. 410 v., kirje ¹⁴/₉ 1608, sama 1623, fol. 244 v., kirje ¹⁰/₇ 1623; Stjernman, Svea och Götha höfdingamine, I osa, 235 s.

Sen lisäksi pantiin talveksi niitten syötäväksi varsin suuret määrät kerpoja, niinkuin meidän aikanamme vielä tehdään Saksassa. Ensi kerran tapaamme tällaisen tiedon metsäkauriille annettusta talvirehusta vuoden 1611 Kastelholman linnan tilissä, jolloin ilmoitetaan niitä varten käytetyn 71 kuormaa heiniä. Niinkuin jo huomautimme, oli silloin ehkä vielä saksanhirviä mukana eläintarhassa. Vuosien 1617 ja 1618 tileissä mainitaan metsäkauriille¹⁾ annettun talveksi 40 kuormaa heiniä sekä 1617 4200 ja 1618 4590 lyhdettä kerpoja. Myöhemmässä näistä tileistä ilmoitetaan kauriitten silloinen lukumäärä 30 kappaleeksi. Jos otaksomme, että myöskin vuonna 1617 oli samaten kuin 1618 30 metsäkaurista, tulee kunkin metsäkauriin osalle näinä vuosina $1\frac{1}{3}$ kuormaa heiniä. Tämä heinillä ruokkiminen näyttää viranomaisien mielestä olleen liian runsas, koska tilintarkastaja oli 1618 kartanon tilin reunaan tähän kohtaan merkinnyt, ettei saisi eläintä kohti antaa enempää kuin kuorma heiniä sekä niiden ohella kerpoja. Kuormankin antaminen ei tunnu niukalta ravinnolta, kun tiedämme, että nykyään annetaan lampaalle taiveilla vain häkki heiniä. 1600-luvulla en luule, että maassamme missään annettiin koko kuormaa heiniä lammasta kohti talvella, mutta monasti se meni puoleen kuormaan ja sen allekin. Tilivuonna 1619 sanotaan 34 kuormaa heiniä käytetyn metsäkauriitten ruokkimista varten talvisaikaan, mutta sen jälkeen en niistä enää ole tileissä tietoja tavannut. Että metsäkauriitten lukumäärä oli vähene-mään päin, osoittanee tuo pienennyt heinämäärä, joka niille annettiin. Jo vuonna 1620 loppuvat hallitukselle lähetetyt tilikirjat Kastelholman kartanon tuloista ja menoista, koska se sinä vuonna annettiin vuokralle yksityiselle henkilölle. Oliko tällä vuokramiehellä jotain velvollisuutta pitää metsäkauriista huolta, ei ainakaan hänen vuokrasopimuksestaan ilmene. Mutta jos hänellä sellainen oli, täytyy otaksua, ettei hän niitä samalla huolella hoitanut,

¹⁾ Tilivuoden 1617 tilikirjassa on omituista kyllä kirjoitettu »rátjuren» »rådjuren» sanan sijasta. Riippuiko tämä tilinlaatijan puuttuvasta ruotsinkielen taidosta, joka johti häntä d kirjaimen sijasta käyttämään t kirjainta, vai paljaasta sattumasta, on vaikea sanoa.

kuin aikaisemmin oli tapahtunut. Niinkuin edellä kerroimme, puhutaan 1623 näiden eläinten tuonnista Ahvenanmaalle, mikä osottaisi niiden olleen hyvin vähissä ¹⁾.

Metsäkauriita ja saksanhirviä varten oli kaiketi laitettu Kastelholman eläintarha (djurhage, djurgård), joka sijaitti vanhasta linnasta vähän matkaa kaakkoiseen päin. Kerrottiinhan vuonna 1559 noista silloin mainituista saksanhirvistä, että ne säilytettiin eläintarhassa. Vielä erään vuonna 1700 tehdyn kartan mukaan näkyy se käsittäneen 35 tynnyrin ja 30 kapanalaa maata. Aikaisemmin oli se nähtävästi ollut paljon laajempi. Sen eteläpuolella olevaa niittyä nimitetään samassa kartassa eläintarhan niityksi ja eräs sen läheisyydessä oleva torppa käy vielä Eläintarhan nimellä. Kaiketi on jo mainittu niitty niinkuin torppakin kuninkaallisen eläintarhan vanhaa alaa niiltä ajoilta, jolloin se oli laajimmillaan ²⁾.

Niinkuin jo olemme maininneet, asetti Kaarle IX vuonna 1610 tätä eläintarhaa varten erityisen eläinten vartijan (s. 54). Tässä toimessa oli 1620-luvun alusta, ainakin vuodesta 1622, vuoteen 1640 asti, jollei kauvemmin, eräs Kustaa Hannunpoika. Hänestä ilmoitetaan, että hänelle 1622 tuli palkkaa yhteensä 264 talaria 24 äyriä, mutta 1623 vain 108 talaria. Edelliseen palkkaan kuului paitse 114 talaria rahaa useita lajeja verokappaleita. Niin suoritettiin hänelle muonaksi (underhåll) 32 tynnyriä viljaa sekä vielä $22 \frac{7}{8}$ tynnyriä viljaa, 3 leiviskää 6 naulaa humalaja, 4 leiviskää 4 naulaa suoloja, 3 leiviskää 12 naulaa voita, 28 leiviskää 4 naulaa lihaa, 22 leiviskää 16 naulaa silakoita, 12 lammasta ja 48 lintua. Näiden verokappalten yhteinen rahaarvo oli $150 \frac{3}{4}$ talaria, joten edellä mainitun rahamäärän kanssa palkka kokonaisuudessaan nousi 264 talariin 24 äyriin. Vuonna 1623 Kustaa Hannunpojalle maksetusta palkasta 108 talaria suoritettiin rahassa 60 talaria ja loput viljassa, nimittäin 24 tynnyriä rahaarvoltaan 48 talaria. Palkkansa ohella Kustaa Hannunpojalla oli vielä

¹⁾ Ahvenanmaan tilikirjat 1611, vol. 2864 fol. 50; 1617, vol. 2888; 1618, vol. 2892, ja 1619 vol. 289, fol. 33.

²⁾ K. A. Bomansson, Finlands fornborgar. I. Kastelholm, 21 ja 22 s.

läänitys mieluiseksi ajaksi. 1622 Kustaa II Aadolf oli hänelle suonut virkataloksi Söllödan talon Saltvikin pitäjässä. Tämän talon veroista lyhennettiin hänen kannettaviksi vakinainen vero sekä ylimääräisistä veroista maaretken vero, talviajot ja salpietari-vero. Samalla suotiin hänelle hänen ylläpidokseen 8 tynnyriä viljaa, jotka vuonna 1635 arvosteltiin 18 talariksi¹⁾. Viimeksi mainittuna vuonna kuningatar Kristiinan holhojat vahvistivat nämät Kustaa Aadolfin määräykset. 1625 Kustaa Aadolf oli mieluiseksi ajaksi samalle Kustaa Hannunpojalle suonut kolme taloa Degerbyssä, Föglön pitäjässä, joiden tulot olivat laskettavat pois hänen vuosipalkkiostaan (årsbeställning). Näiden talojen tuloista hän edellämainitulla ehdolla sai nauttia vuotuista veroa ynnä kyytirahoja sekä ylimääräisistä maaretken veroa, talviajoja ja salpietariveroa. Tilivuonna 1640 oli Saltvikin talon tulot 36 talaria 25 äyriä 10 ⁴/₅ penninkiä. Föglön talojen taas 55 talaria 24 äyriä 8 ³/₅ penninkiä eli yhteensä 92 talaria 17 äyriä 19 ¹/₅ penninkiä.

Aikaisemmin olemme huomauttaneet, että ne tiedot, jotka löytyvät Ruissalon eläintarhan vartijasta, ilmoittavat paljon pienemmän palkan. Ja vaikkakin ottaa huomioon, että hänen kartanossa nauttimansa ruoka varmaankin on poislaskettu, on palkkaus Ruissalossa sittenkin perin vähäinen. Eroitus Kustaa Hannunpojan palkassa noina kahtena aikaisemmin mainittuna vuonna on ehkä myöskin niin selitettävä, että hän 1622 sai kotiinsa ruoka-aineita ravintoaan varten mutta 1623 oli linnan ruoassa. 1623 vuoden palkka 108 talaria olisi silloin vastannut edellisen vuoden rahapalkkaa 114 talaria²⁾.

Ainakin 1600-luvun alkupuolella oli Ahvenanmaalla vielä lisäksi kruunun metsästysmaita valvomassa kuninkaallinen jahti-

¹⁾ Näihin aikoihin näkyy Ahvenanmaalla olleen toinenkin eläinvar-tija (djurvaktare, heideridare), nimeltä Lauri Antinpoika, kaiketi joku Kustaa Hannunpojan apulainen, jolta on eräs kuitti vuodelta 1636 (Christoffer Bülowin Ahvenanmaan selitystili 1635, vol. 7136, fol. 44).

²⁾ Ahvenanmaan verokirjat 1622, vol. 2900, fol. 14 v. ja 1623 vol. 2901, fol. 15 v; Ahvenanmaan manttaali- ja myllytulliluettelo 1635; Ahvenanmaan tili 1640, vol. 7206, fol. 15.

mestari, josta muun muassa vuoden 1620 hirviä koskeva asetus puhuu. Tämä ylin valvonta oli Ahvenanmaalla ennen kuulunut sen käskynhaltijalle. Mutta silloinen käskynhalkija Yrjö Wulf-ransdorf oli kokonaan laiminlyönyt tämän tehtävän. Kuningas olikin sen johdosta, niinkuin jo olemme kertoneet, lausunut hänelle paheksumisensa tällaisesta menettelystä ja asettanut metsästysasetusten noudattamista valvomaan erityisen jahtimestarin.

Jahtimestarin toimi Ahvenanmaalla alkoi vuonna 1613, jolloin Kustaa Aadolf tähän virkaan määräsi Daniel von Bowendtin. Hänen piti nyt valvoa, ettei kukaan Ahvenanmaalla kaataisi jotain luvatonta metsänotusta, niinkuin hirviä, saksanhirviä, metsäkauriita ynnä muita, ja saattaa syylliset rangaistukseen. Hänen tuli myöskin tehdä loppu hurttien ynnä muitten metsästyskoirain pitämisestä Ahvenanmaalla, ja lähettää kaikki, kuulukoot kenelle hyvänsä, yljahtimestari Stellan Mörnerille Ruotsiin. Tämän alaisena virkamiehenä näkyy von Bowendt toimineen.

Näitten Ahvenanmaan metsäkauriita koskevain historiallisten tietojen jälkeen lienee syytä luoda katsaus metsäkauriin elintapoihin ja sen toimeentulomahdollisuuksiin Ahvenanmaalla. Kun tiedetään, ettei metsäkauris eläintarhoissa viihdy, on luultavaa, että se ainakin 1500-luvulla, kun sitä löytyi runsaammin, vaelteli ympäri Ahvenanmaan pääsaarta, hakien sopivista paikoista ravintoaan. Kesäisin tämä eläin päivät lepäilee metsissä varjoissa ryteiköissä ja siirtyy valoisina öinä metsäniityille ja viljapelloille laitumelle. Pieniä metsäpeltoja taisi Ahvenanmaalla silloin paljonkin olla. Talvella se kaiketi söi sille koottuja kerpoja, nuoria puun vesoja sekä pienille metsäniityille niinkutsuttuihin talviasiioihin (staku) jätettyjä kuivia heiniä. Tällainen menettelytapa niittymailla oli maassamme siihen aikaan aivan yleinen, sillä perin pienille niityille ei kannattanut latoja rakentaa. Ahvenanmaalla oli vielä 1600-luvun alussa niin pieniä niittytilkkuja, että niistä tuli vain kuorma, joskus ainoastaan ruko heiniä. Tällaiset retkeilyt toisten omaisuutta veroittamaan antoivat kaiketi rahvaalle aihetta katsoa metsäkauriita vahingollisiksi eläimiksi ja hallitukselle syytä tapattaa niitä suurissa määrin, niinkuin vuonna

1552. Edellisestä olemme jo huomanneet, ettei Kastelholman tileissä ole mitään tietoja metsäkauriitten ruokkimisesta ennenkuin muutamana vuonna 1600-luvun alussa. Tämä johtaa otaksumiseen, että ne sitä ennen enimmästä päästä itse hankkivat itselleen ravinnon eläintarhan ulkopuolelta. Paitse mitä yön aikana varkain pelloilla nauttivat, saivat ne Ahvenanmaalla paljon ravintoa pensaitten lehdistä ja vesoista. Onhan siellä vielä nykyään paljon pensaskasveja, niinkuin pähkinä-, orapihlaja- ja heisipensaita. Pensastoissahan ja nuorissa metsiköissä, joita entisillä kaskimailla paljon kasvaa, metsäkauriit hyvin viihtyvät. Sen sijaan eivät suuret yhtenäiset metsät niitä miellytä. Aukeilla tasangoilla ne taitavat parhaiten menestyä ¹⁾.

Viljelysmaita, peltoja ja niittyjä, oli 1500- ja 1600-luvuilla Ahvenanmaalla paljon enemmän kuin useimmissa muissa osissa maattamme syystä, että viljelys siellä on maamme vanhimpia. Varsinkin mahtoi Ahvenanmaalla niihin aikoihin olla niittymaita suhteellisesti enemmän kuin nykyään, koska niityt olivat luonnon niittyjä ²⁾. Niitä tarvitaan nimittäin tuntuvasti suurempi ala harvan heinänkasvun tähden kuin heinään kylvettyjä peltoja meidän aikanamme. Peltojakin tarvittiin viljan saantiin silloin enemmän kuin nykyään, koska vuoroviljelystä ei ollut ensinkään eikä edes kolmijakoista viljelystä. Pellot olivat nimittäin kaksijakoisen viljelystavan mukaan joka toinen vuosi kesantona ja joka toinen kylvössä. Siten tulivat kevättoukoja varten aiotut pellot olemaan koko edellisen kesän kylvämättä. Näin ollen olisi siihen aikaan viljan kasvattamiseen käytettyä peltomaata pitänyt olla Ahvenanmaalla suhteellisesti enemmän kuin meidänaikaisen viljelystavan mukaan on tarpeen. Mutta Ahvenanmaalla vielä 1600-luvun

¹⁾ Maailman eläimistö, I osa, 218 s.; Ahvenanmaan tuomiokirja 1623—1640, 43 s. Saltvikin käräjät ⁵/₃ 1624;59 s. Sundin käräjät ¹⁵/₂ 1625.

²⁾ Luonnonniittyjä taitaa Ahvenanmaalla nykyäänkin olla enemmän kuin missään koko Turun ja Porin läänissä. Niin osoittaa esimerkiksi K. Haatajan teos »Maanvuokraolot Suomessa v. 1912» (II osa 18 s.), että Ahvenanmaan torpilla oli luonnonniittyjä runsaimmin koko läänissä nimittäin 31 %. Sen jälkeen tulivat torpat Vehmaan kihlakunnassa, joilla oli 26 %.

alussa paljon käytetyt kasket vähensivät kuitenkin tuntuvasti viljan kasvattamista pellossa ja aiheuttivat pienemmän peltoalan käyttämisen kuin ilman niitä olisi tarvittu.

Metsäkauriille sopivia tasankoja on Ahvenanmaalla sen vuorisuudesta huolimatta useita. Suurimmat niistä tavataan nykyään Jomalan kirkon pohjoispuolella. Koko laajoja tasankoja löytyy vielä esim. Hammarlandin kirkkojärven ympäristössä, Eckerön Storbyn ympärillä, Finströmin Emkarbyn lähestöllä sekä Lemlannissa kirkon ja Bistorpin välisellä alueella. Nämät tasangot ovat luultavasti aikoinaan olleet sangen sopivia metsäkauriitten olinpaikoiksi. Niiden välillä on vuorista maata ja korkeimmat vuoriseudut Ahvenanmaalla ovat sen pohjoisosissa. Mutta näitä vuoria ei millään tavoin voi verrata Norjan vuoriin, jossa maassa olemme maininneet metsäkauriin viihtyvän. Vielä vähemmin niitä sopii verrata Sveitsin vuoristoseutuihin, ja kuitenkin on tässä maassa vuorista huolimatta ennen aikaan ollut runsaastikin metsäkauriita, vaikka niitä nyt enää tavataan vain siellä täällä pieninä ryhminä¹⁾.

Miltä ajalta saakka metsäkauriita oli Ahvenanmaalla ollut, on nyt tietolähteitten puutteesta vaikea sanoa. Koska jo 1537 sen suhteen pantiin metsästysretkiä toimeen, oli se kaiketi jo kauvan aikaa siellä asustellut. Mutta Ahvenanmaan ilmanala on ainakin nykyään sellainen, että tämä eläin hyvin voisi siinä viihtyä. Norjassa se oli 16:lla ja ajottaisin 17:kin vuosisadalla levinnyt aina Ruijaan (Finnmarken) asti. Ruotsissa se kuuluu nykyään olevan hyvällä alulla tunkeutua Keski-Ruotsiin. Muutamia kappaleita tätä eläintä on tavattu Upsalan vieläpä Sundsvallinkin seutuvilla. Uuden ajan alkupuolella sitä pidettiin Tukholman eläintarhassa ja ehkä oli metsäkauriita myöskin sen läheisyydessä sijaitsevilla Ulfundin ja Svartsjön eläintarhoissa saksanhirvien ohella.

Seuraava Helsingin ilmatieteellisestä laitoksesta saamani taulu osoittaa selvään, että talvi, joka metsäkauriille luonnolli-

¹⁾ P. Hj. Olsson, Åland. Illustrerad landskapsbeskrifning, 14, 61 ja 75 s; Suomen geologinen tutkimus, Ahvenanmaata koskevat kartat.

sesti on vaikein kestää, on Ahvenanmaalla lauhkeampi kuin Tukholman seutuvilla. Taulun tiedot perustuvat itse Tukholmassa ja experimentalfältetilla (koekentällä) sekä Maarianhaminassa tehtyihin kuukautisiin havaintoihin, edellisillä paikkakunnilla niin kuin aikaisemmassa taulussa vuosina 1889—1915 sekä Maarianhaminassa vuosina 1886—1915, ja ovat seuraavat:

	Tukholmassa		Maarianhaminassa
	Kaupungissa	Experimental-fältet	
Tammikuussa	— 3°.04 C.	— 3°.33 C.	— 2°.5 C.
Helmikuussa	— 3°.47 »	— 3°.73 »	— 3°.8 »
Maalikuussa	— 1°.69 »	— 1°.85 »	— 2°.6 »
Huhtikuussa	+ 3°.23 »	+ 3°.19 »	+ 1°.7 »
Toukokuussa	+ 8°.49 »	+ 8°.42 »	+ 6°.9 »
Kesäkuussa	+ 14°.12 »	+ 14°.04 »	+ 12°.1 »
Heinäkuussa	+ 16°.67 »	+ 16°.56 »	+ 15°.6 »
Elokuussa	+ 15°.30 »	+ 15°.19 »	+ 14°.2 »
Syyskuussa	+ 11°.51 »	+ 11°.36 »	+ 10°.2 »
Lokakuussa	+ 6°.13 »	+ 5°.90 »	+ 6°.0 »
Marraskuussa	+ 1°.55 »	+ 1°.29 »	+ 2°.0 »
Joulukuussa	— 1°.97 »	— 2°.29 »	— 1°.0 »
Vuoden keskil.	+ 5°.57 »	+ 5°.40 »	+ 4°.8 »

Tästä vertailevia tietoja Tukholman kaupungin ynnä sen koekentän ilmanalan ja Maarianhaminan ilmaston välillä sisältävästä taulusta näemme, miten sekä joulu- että tammikuussa Maarianhaminassa on lämpimämpi kuin Tukholman seudulla. Helmikuussa on Tukholmassa vähän lämpimämpi kuin Maarianhaminassa, mutta sen koekentän lämpö määrä on niin hiukkasen suurempi Maarianhaminan, että siitä tuskin voi olla puhetta. Vielä on huomattava, että marraskuussakin on Maarianhaminassa lämpimämpi kuin itse Tukholmassa ja sen läheisellä koekentällä. Lämpiminä vuodenaikana on taas Maarianhaminan ilmasto melkein järjestään Tukholman seudun ilmasto koleampi.

Mutta jos pitemmältä aikakaudelta haemme tietoja Ahvenanmaan ilmastosta käyttäen hyväksemme aikaisempiakin vä-

hemmän tarkkoja huomioita, voimme saada sille vielä paljonkin edullisempia tuloksia. Tohtori A. W. Johanssonin tutkimuksesta Ahvenanmaan ilmastosta on tavattavana tilastotauluja Maarianhaminasta aina vuodesta 1869 alkaen vuoteen 1915. Näiden avulla saamme selville, että helmikuussa, joka Ahvenanmaalla on kylmin kuukausi, oli ajanjaksolla 1906—10 keskilämpö $-1^{\circ}4$. Kaikkein kylmin ajanjaksohelmikuuhun nähden oli kymmenvuotisaika 1871—1880, jolloin helmikuun keskilämpö oli $-4^{\circ}3$. Tahdon tähän vielä liittää Johanssonin julkaisemat tiedot Ahvenanmaan ilmastosta kolmelta pitkältä ajanjaksolta kuukausittain, nimittäin 1871—1915, 1869—1915 ja 1869—1910.

	1871—1915	1869—1915	1869—1910
Tammikuulla	$-2^{\circ}5$ C.	$-2^{\circ}4$ C.	$-1^{\circ}9$ C.
Helmikuulla	$-3^{\circ}5$ »	$-3^{\circ}5$ »	$-2^{\circ}9$ »
Maaliskuulla	$-2^{\circ}2$ »	$-2^{\circ}2$ »	$-2^{\circ}0$ »
Huhtikuulla	$+1^{\circ}8$ »	$+1^{\circ}9$ »	$+1^{\circ}7$ »
Toukokuulla	$+6^{\circ}7$ »	$+6^{\circ}8$ »	$+6^{\circ}7$ »
Kesäkuulla	$+12^{\circ}1$ »	$+12^{\circ}1$ »	$+12^{\circ}1$ »
Heinäkuulla	$+15^{\circ}3$ »	$+15^{\circ}3$ »	$+15^{\circ}0$ »
Elokuulla	$+14^{\circ}3$ »	$+14^{\circ}3$ »	$+13^{\circ}8$ »
Syyskuulla	$+10^{\circ}7$ »	$+10^{\circ}7$ »	$+10^{\circ}5$ »
Lokakuulla	$+6^{\circ}1$ »	$+6^{\circ}1$ »	$+6^{\circ}7$ »
Marraskuulla	$+2^{\circ}0$ »	$+2^{\circ}0$ »	$+1^{\circ}9$ »
Joulukuulla	$-1^{\circ}2$ »	$-1^{\circ}3$ »	$-1^{\circ}1$ »
Koko vuodelta	$+4^{\circ}9$ »	$+4^{\circ}9$ »	$+5^{\circ}0$ »

Niinkuin tästä luettelosta huomaa, ovat summat kahdessa ensi sarakkeessa eli vuosijaksolta 1871—1915 ja 1869—1915 jotenkin samat kuin aikaisemmassa vertailevassa luettelossa Maarianhaminasta luetellut, mutta viimeisessä sarakkeessa vuosilta 1869—1910 numerot osoittavat vähän suurempaakin lämpö määrää ¹⁾.

Näistä Ahvenanmaan ilmastoa koskevista tiedoista näemme siis, että siellä talvi kieltämättä on metsäkauriille ja saksanhir-

¹⁾ A. V. Johansson, Studier över Ålands klimat med särskild hänsyn till temperaturen, 109 ja 110 s.

villekin edullisempi kuin Tukholman seudulla. Kun edellisessä olemme huomauttaneet, että kasvullisuuskin Ahvenanmaalla on sitä laatua, jossa metsäkauris hyvin viihtyy, olisi mielestäni syytä yrittää uudestaan tällä saarella pitää metsäkauriita, jotka nähtävästi paremmin tulevat kylmässä ilmastossa toimeen kuin saksanhirvet. Metsäkauriitten lukuisuus siellä 1500-luvun keskivaiheilla tavallaan kehoittaa tällaiseen kokeeseen. Mutta kun tämä eläin voi käydä maanviljelykselle vahingolliseksi, olisi syytä säilyttää Ahvenanmaalle tuotavat metsäkauriit avarassa huolellisesti aidetussa puistossa. Talvella sopisi asettaa sinne niitä varten kerpoja ja heiniä ravinnoksi sekä ehkä kaikkein kylmintä talvisaikaa varten rakentaa niille jonkunlainen suojus. Niinkuin edellä mainitsin, asetetaan Saksassakin talvella rehua metsäkauriita varten niihin puistoihin, joissa niitä säilytetään.

Tämä pieni kuvaukseni hirvieläimistä maassamme 1500- ja 1600-luvuilla osoittaa, että edelliset sukupolvet eivät suinkaan ole riittävää myötätuntoisuutta niitä kohtaan osoittaneet. Muuten olisivat varmaankin Ahvenanmaan komeat hirvet vielä siellä metsämaita samoilemassa ja Suomen mannermaalla tavattaisiin paljon etelämpänä kuin nykyään jo melkein häviämäisillään oleva villiporo. Saksanhirvi on kyllä luotu lämpimämpää ilmanalaa varten kuin meidän, mutta huolellinen hoito olisi kyllä voinut säilyttää Ahvenanmaan lehtimetsissä piileskelevät metsäkauriit.

Muutamia tietoja Ahvenanmaan hirvistä 1600-luvun lopulla.

Esittänyt kokouksessa syysk. 25 p. 1916 K. GROTEFELT.

Tarkastaessani Ruotsin valtioarkistossa maaherrojen kirjevaihtoa Kunink. Majesteetin kanssa huomasin, että Turun maaherran Lauritsa Creutzin kirjeissä 1680- ja 1690-luvuilla usein on puhe Ahvenanmaan hirvistä, ja olen tässä yhdistänyt niitä koskevat tiedonannot.

V. 1683 (²¹/₇) Creutz kirjoittaa niistä kahdesta koirashirvestä, jotka on aikomus lahjoittaa keisarin valtuutetulle (»den kejserlige plenipotentiaren») sekä huomauttaa että aika on tulossa, jolloin hirvet Kunink. Majesteetin tarpeeksi ovat ammuttavat.

1684 (⁶/₅) hän pyytää lupaa itselleen, samoin kuin hänen edelläkävijänsä, saada ampua Ahvenanmaalla hirviä. Kirjeesen on merkitty »resolutsioni»: 4 hirveä vuodessa.

Saman vuoden elokuussa (⁹/₈) hän kirjoittaa eräästä nuoresta Ahvenanmaan talonpojasta, joka on ampunut hirven, ja siitä syystä on hengiltä tuomittu. Kunink. Majesteetin päätös on: »rangaistaan kolmella kujanjuoksulla.»

Joulukuulta 1685 on kaksi kirjettä, joissa valitetaan Ahvenanmaalla ja koko läänissä lisääntyvistä petoeläimistä; Ahvenanmaalla on vuoden kuluessa pyydetty vain kuusi sutta, »som göra en ganska liten afsaknad till den myckenheten, som där än förnimmes vara qvar», josta syystä pyydetään että Ruotsista lähettätäisiin taitavia ampujia. Jälkimmäisessä kirjeessä (¹⁴/₁₂) hän pyytää lähempiä ohjeita hirvistä, jotka seuraavana keväänä ovat Hollantiin vietävät.

Seuraavan kesän loppupuolella (1686 ²¹/₈) Creutz voikin ilmoittaa, että Ahvenanmaalta on Nils Gyllenstolpelle, Ruotsin »extra envoyéllé» Hollannissa, lähetetty 20 nuorta hirveä, joista kuitenkin 11 matkalla on kuollut, vaikka hoitoa ei ole suinkaan niiltä puuttunut.

1689 (²¹/₉) hän kirjoittaa, että 12 hirveä (kai saapuneen käs-kyn johdosta) lähetetään Kunink. Majesteetille, ja kysyy eikö vanhoja ja ikäloppuja ole ammuttava.

Kirje v:lta 1690, ilman päivämäärää, ilmoittaa, että muutamia hirvet Ahvenanmaalla ovat kevätjähän hukkuneet ja että, ennenkuin ne löydettiin, taljat olivat hapanneita ja lintujen vahingoittamia, jommoisia on ollut tapa antaa jahtimestarin ja metsästyksmiesten pitää. Päätös kuuluu: he saavat ne pitää.

Viimeinen hirviä koskeva kirje on v:lta 1696 (²⁰/₁₁) ja sisältää että Creutz on saanut kuninkaan kirjeen ja kiellon ampua hirviä Ahvenanmaalla sekä toimittanut kreivi Falkenbergille kuninkaan arm. määräyksen niistä hirvistä, jotka tämä saa kaataa.

3. Muutama kertomus veronkannosta ja rajoista Lapissa keskiajalla.

Esitti

Kustavi Grotenfelt.

Kun Kustavi I Vaasan ja hänen poikiensa aikana astui esiin kysymys valtakuntain rajapyykkien pystyttämisestä Lapin tunturien ja Jäämeren rannikon ennen rajattomilla erämailla, tuli tietysti tärkeäksi saada selville kuinka pitkälle eri valtakuntain alamaiset entisinä aikoina olivat niillä seuduilla liikkuneet erä- ja veronkantoretkillään. Sehän oli tärkein ja miltei ainoa pätevä peruste, minkä mukaan voitiin vaatia rajat vedettäväksi nyt kun entiset herrattomat alueet olivat lopullisesti jaettavat. Mitä Ruotsi-Suomen etuihin tulee, niin kysymys oli kuuluisain pirkkalaisten matkoista ja siitä, missä määrin ne olivat ulottuneet Ruijaan ja Kuolanlappiin asti, jossa heidän oikeutensa joutuivat ristiriitaan norjalaisten ja venäläisten veronkantajain kanssa. Jo Kustavi Vaasa ryhtyi tästä syystä toimenpiteihin hankkiaksensa pirkkalaisilta todistuksia heidän käynneistään Ruijassa meren rannalla ja vaati itsellensä merenraantaa ja kalastuspaikkoja Varanginvuonossa, ja Juhana III:n ja Kaarle herttuan aikoina jatkettiin toimintaa tässä tarkoituksessa.

Tällä tavalla syntyneitä kertomuksia on myös tässä seuraava, joka Ruotsin valtioarkistossa tavataan 1595—97 Venäjän rajankäynti-asiakirjojen joukossa ja varmaankin on jotenkin siltä ajalta, ja sisältää jonkun voudin tai Lappiin lähetetyn rajankävijän Suomen ja myös Venäjän pirkkalaisilta saamia tietoja. Siinä tehdään selkoa, miten muka Kemin-Lappi ensin oli Ruot-

sille tullut ja mitä oikeuksia sen pirkkalaisilla oli veronkantoon Kuolanniemellä, sekä miten Käkisalmen läänin alue ennen («joi-takin vuosia sitten») luettiin ulottuvaksi aina Norjan rajaan ja Jäämerelle asti, mutta sitten oli tullut vähennetyksi ja Venäjän sikäläiset maat alistetuksi äsken rakennetun »Uudenlinnan» («Usselinna») piiriin. Kertomuksen mukaan olisi Kemini-Lapin veronkanto-oikeus saanut alkunsa muutamasta Venäjän Kemistä sinne paenneesta pirkkalaisesta, ja koko pitäjänkin täten saanut nimensä. Tämä olisi tapahtunut jo keskiajalla, koska sanotaan, että sekä hän että hänen lapsensa olivat kuolleina, silloin kuin kuningas Kustavi Vaasa otti pirkkalaisveron kruunulle (1553). Silminnähtävää on kyllä, että nämä kertomukset, kansan muistiin ja suupuheihin perustuvina, ovat suurella varovaisuudella käytettävät — mainitaanhan esim. Kemini pitäjä jo 1329, — mutta siitä huolimatta ne kuitenkin näyttävät sisältävän faktillisiakin tietoja, paitsi että niillä aina on se arvo että ne osoittavat kansassa silloin vallitsevia käsityksiä ja arveluja.

Samaan asiakirjaan kuuluu myös muuan kertomus, jossa puhutaan Tanskan kuninkaan yrityksistä anastaa venäläisiltä kaiken tullin- ja veronkanto-oikeuden Jäämeren rannalla, Vuoreijasta Turjanniemeen asti («Vårdöhus», «Trinnäs»). Siinä kerrotaan, että siellä harjoitetaan suurta kalastusta meressä Pet-singin luostarin edustalla («utanför Pätzis kloster») ja sitten pitkin koko Turjannientä. Siihen ottaa osaa monta tuhatta venettä, hollantilaisia, skottilaisia, englantilaisia y. m.; venäläiset ottavat niiltä tullin joka viidennen ja omilta alamaisiltaan joka neljännen kalan. M. m. on siellä kankailla ja viineillä käynyt kauppaa eräs rikas englantilainen kauppias Philippus Donnej, jonka puoleen Moskovan suuriruhtinas, »sittenkuin Narva oli häneltä pois otettu», on lähettänyt sanansaattajan kysymään, voiko hän aikaansaada säännöllisen kaupankäynnin Kuolansuuhun tai Pyhään Nikolaukseen («Kolendzso», «S. Nicolaus»), jossa tapauksessa suuriruhtinas tahtoo linnoittaa Kuolansuun. Kauppias on luvannut neuvotella asiasta Englannissa.

Vielä siinä kerrotaan miten venäläiset kulkevat Kemini kaupungista Karjalanrannalta »Sälike»n pitäjän kohdalla, »minkä

Lassi Pentinpoika retkellään on polttanut», pitkin Kemijokea muutamien järvien läpi ja kannasten poikki ja tulevat isoon Oulun järveen (? »store Wulå tresket»). Selonteko on kovin sekava, jotta on vaikea saada sen oikeasta sisällyksestä tarkkaa selvää. Tämän jälkeen tulee sitten se osa kertomuksesta, joka koskee Kemin Lapinmaata ja sen oikeuksia veronkantoon Kuolassa ja joka tähän painetaan.

Uthi hurudanne motte thett haffuer sigh till dragitt att Kimme lappemarch är först kommen vnder the Swenske borckerler, så är migh vnderwist aff the Rysse borg[k]erlne, som ij Enner lappeby årligen liggiendes äre och ther sinn handel daglige haffwe, thett haffwer sigh så till dragitt, att ij förtiden haffue waridt een rysse börg[k]erle, benemd Fädder Trädiake, han haffwer waridt egende then tridie delen vdij Trijnäs, sampt alt annedt land then tridie delen som på then tiden vnder Komme [!] Lappemarch haffwer liggende waridt. Then samme rysse börkelen benemd Fädder Trädniche [!] han slogh till död z een annen Rysse börkarl sampt hans hustru och barn, och änär han thett giort hade, togh hann sijn hustru och barn, rymde så hijtt in ij thette Konunga Rijke, nemligh på then platzen som är Kymme sochn och bleff så ther ij sin lifftidh boendes. Aff honom skall Kymme sochn haffwe thett namnnett såsom migh är vnderwist aff Tornö börkerlene, att then samme rysse börkerlen skall haffwa waridtt then förste menniskie, som är boendes bliffwin vdij för:de Kijmme sochn. Så lenge then samme rysse leffde torde han aldrigh besöchie samme lappemarch. Tå han död h wardt toge hans barn sigh före och droghe inn till Rysselandh, ther som the andre rysse borgkerlenes slägt boendes wore, och förlijchte them för thett dråp som giordt war; och änär the then förlijkningh giort hade, droge the till the andre rysse borgkärle och handlede så med them, om theres faders arff, som han hafft haffwer vthi thenn Rysse lappemarch. Aff samme rysse bårgerle barnas arff, som the aff. andre rysse börkerlene igen bekommit hade, haffwer Kijmme lappemarch thett anammedt, all then stund the bleffwe

och ij Kijmme boendes. War hennes deel ij skatt på then 2 grååskinn eller itt swane skjinn medh fiedrer alle, på Trynnäs. Och samme rysse bårkerlenns barn, som ij Kimme bodde, så lenge the leffde, brukede the samme Lappemarek, och när the döde wore, haffwe the aff Kimme vpburitt samme skatt, efter then rysse bårkerls barnas dödh, then tridie deelen, och Tornö bårkerlene två delar.

Vthi Tårnö sochn haffwer waridt två bröder benemd Oittepoijka, som wore boendes vthi Rammo by, samme bårkerle haffwe ij theras lijffztidh tagitt skatten öffwer heele Trijnnäs, och så alt öster vth inn till Huite haffwet, vthi een by benemd Männama; sådant land haffuer the vthi varidt och skatten vpburidt till then dagh, salige Konungh Gustaff kendes widh samme Lappemark. Säden haffwer ingen skatt waritt vptagen vthi the landzorter, som streckie sigh öster om Enner och Maennsälkie lappebyiar. Uppå samme Trijnnenäs äre öffwer 500 lappar. Samme Trijnnenäs är aff Konungen ij Rydzland, för then deel som hann ther ägande är ther vpå, taxerett för 240 m:k muschovesk, är 960 daler.

Och tå s. konungh Gustaff sende Jöns Håkånson, som på then tidh fougte war vthi Westerbotn, inn vthi Tornö lappemark och kennas widh henne, haffwer hann och then befalningh hafft, att kennas widh Kimme lappemarek så well som medh alle andre lappemareker. Och som samme Jönns Håkånson på then tidh vthi Tornö lappemark stadder war, och hade handlett med samme Tårnö lappar, och the hade honom handgångitt vppå konung Gustaffz wegna, tå war een gammel bårkerle benemd Hendrich Oluffsonn, som på thenn tidh hade waridt äghande halffpartenn ij Tårnö lappemark, hann haffwer tallatt samme Jonns Håkånsonn till: all then stundh Tårnö lappar äre ider handgångitt, så wille wij draga nu vppå Kimme lappemarek, och kennes så vidh henne sammeledes, all then stundh ij och befalningen ther vppå haffwe; såsom Tårnö bårkerlene nu bekenne, att samme Jonns Håkånsonn skulle haffwa swaradt förde gamble Hendrich Olsson: faar iche iagh till the Russe mordhunder, och låter mörde migh ther, så drage then som han werste

haffwer kunnadt seija. Drogh så samme Jönns Håkenson ifrå Wårdånger lappeby, och åter till Norrebotn igen, och sende så sin tienere benemd Joen Nilsson ihnn vppå Kijmme lappemarch medh någre borgkerle till att kennas widh henne. Är så tillgångit, att thett wardt inthitt mere giort till, vthan the kendes widh thenne lappebyiar, nemligh Påldoieffweby, Ennereby, Kittkaierffweby, Maensälkieby, Kollieierffueby, Sombioby, Sodenkylleby, Kyreierffweby, Kyttelleby, och alt annedt landh som vnder samme Lappemarek waridt haffwer är så långh tidh borto bliffwidt. Mere haffwer iagh iche kunnett få att wetta huru långh wegh the skatten vptagitt haffwe, vthan emellan Ennere lappeby och ihnn på Trinnäs, sedan in till then byn benemdh. Månämmä öster om Trinnäs. Jagh haffwer ther om befrågett, hwij thett är så tilbake bliffwett, så är migh swaratt, att thett är iche någon bårkarles skull, vthan thett är Jöns Håkensons skuldh, som befallningen hafft haffwer och på then tidh vttsender wardt; hade hann wellett lengere dragitt, så hade bårkarlene moste honom föllie.

Thett skall och så ware tillgångitt vppo Luule lappemarek, medh een fierdh benemdh Tyfierden, som liggendes är nidh för Luule lappemarch ij Norigie, är 50 Lappar, och medan Luule Bårkarlene thett hafft haffwer, giorde hwar lappe vth $\frac{1}{2}$ dalar är 25 dalar årligen rentendes. Och ifrå then dagen är eij heller ther aff någon skatt vptagen, ehwadh orsaken är haffwer iche iagh thett förnummitt. Rysse bårkarlerne bekenne, att Kexholms grenns haffwer för någon år sidenn sigh sträckt in till Norgis grenns, men nu recker han iche lenger ähn till een sochn benemd Lixen östenn om then Cäme stadhen, som Lasse Bengtsonn vpbrent hade, som liggendes är widh Carele-stranden. Sedan tager widh Vfällienes lhän, som ligger på then öön Drumbesöö benemdh vth widh Hwhite haffwett. På samme öö är een lithen köpstadh, och ij samme stadh är een stoor rinnende wattukelle. Ther haffwer tillförne boodt een rijker baijor, som haffuer hafft all lappmareken vnder sigh och itt stycke aff Caarell-strandenn wardt honom taxeradt för 2,000 rubbel, är 6000 dalar. Then samme baijor wardt beklagatt, att hann alt för stooran

skatt vptagitt hade, så att hann wart swära rijk; lätt så Konungen ij Rydzlandh sende efter honom och toogh ifrå honom alt thett han egande wardt, togh och så hans gårdh bort, och lätt så göre ther ett slott aff, nemligh Vsselinna, och lade så thette stycke landh vnder samme Nyie Slott, nemligh ifrå then sochn Lexan och inn till Norigis grenns. Såsom the Rysse Borkerlene bekenne att på samme slott är iche myekitt murett ähn, vthan starckann tråsningh förfylt medh jordh är ther om kring giordt. The bekenna och thenn wattukellenn, som är ther ij staden, ifrå henne haffwe the giordt rennor vnder jordenne, ther wattnett rinner igenom och ihn till slottzkokett; widh samme kokie ståår nider ij iordenn een stooran koppar kettill, som drager till någre tunnor, ther wattnett vthi rinner. Så haffwe the för migh bekennt.

4. Kysymys Ahvenanmaan siirtämisestä Tukholman läänin alle ison vihan aikana.

Esitti

Kustavi Grotenfelt.

Kun venäläiset syksyllä 1713 marssivat Suomenmaan senaikuiseen pääkaupunkiin Turkuun, poistuivat sieltä v. t. maaherra Juhana Stjernstedt ja lääninhallitus Ahvenanmaalle, jossa sitten oleskelivat vuoden ajat, syksyyn 1714. Kun venäläiset silloin samosivat Ahvenanmaalle, pakeni maaherra Tukholmaan. Mutta kun venäläiset tällä kertaa eivät sinne jääneet, vaan raa'asti ryöstettyään ja murhattuaan ja vieden mukanaan orjiksi joukoittain väkeä, varsinkin alaikäisiä poikia ja tyttöjä, palasivat Suomen manterelle, ryhtyi Stjernstedt taas Tukholmasta käsin hoitamaan Ahvenanmaan saariston asioita, mikäli se enää oli mahdollista. Ruotsalaiselta taholta tehtiin kuitenkin silloin ehdotus Ahvenanmaan siirtämisestä hallinnollisessa subteessa Tukholman lääniin, josta toimenpiteestä muka olisi etua elintarpeiden saamiselle Tukholmaan. Tätä vastaan Stjernstedt kuitenkin pontevasti esiintyi parilla kirjoituksella, jotka ovat mielenkiintoisia todistuksia siitä, millä tavalla asiaa silloin katsottiin ja mitä syitä eri puolilta esiintuottiin, ja voivat vieläkin olla omansa selvittämään Ahvenanmaan suhdetta niin Suomeen kuin Ruotsiinkin nähden. Voi sentähden olla syytä pelastaa ne arkistojen tomusta jälleen päivän valoon.

Mitä nostettuun siirtämishankkeeseen tulee, niin sai se raueta, johon suuresti vaikutti sekin seikka, että kysymys oli kadottanut käytännöllisen merkityksensä, kun Ahvenanmaan

saaristo seuraavina vuosina suureksi osaksi oli venäläisten vallassa. Kuitenkin koetti Stjernstedt yhä ylläpitää yhteyttä niiden maaherrakuntansa osien kanssa, joiden yhteyteen oli mahdollista päästä. Toukokuussa 1715 hän esim. ilmoittaa Kunink. Majest:lle, että Ahvenanmaalta on tuotu 144 pakolaista, joista 71 paleltunutta, rampaa ja venäläisten kiduttamaa. Suureksi osaksi jäi maa autioksi, vaikkapa ehkä on menty liian pitkälle väit-
täessä, että maa olisi jäänyt aivan asumattomaksi. Vielä 1718 Stjernstedt on kirjevaihdossa hallituksen kanssa muutamista Ahvenanmaan saariston taikka Varsinais-Suomen uloimman merenreunan pitäjistä (Köökarista, Korpoosta, jopa Taivassalokin saarista), joista venekuntia tavaroineen oli Tukholmaan saapunut. Hän koetti turvata niille oikeuden Tukholmassa käyntiin, kun merkillistä kyllä Ruotsin hallitus, peljäten venäläisten siten saavan tietoja Ruotsista, tahtoi katkaista kaiken yhteyden Ruotsin ja Suomen, siihen Ahvenanmaakin luettuna, välillä.

Edellämainitut Stjernstedtin kirjelmät ovat seuraavat:

Stormächtigste Allernådigste Konung.

Eders Kongl. May:tz högstbeprijseliga nåd och gunst, som mig i synnerhet med Åbo höfdingedöme allernådigst behagat i hog komma, erkänner jag, vid detta tilfalle jämväl, såsom altijd, med underdånigste vörndnad och tacksamhet: men kan icke nogsammt beklaga, at samma höfdingedöme, efter så margfalligt til dess försvaar och bijbehållande uthståndit arbete, besväär och äfventyryr, doch omsijder fienden til sköflingz förfallit; då ock jag, äfvensom i Narfven och Ingermanland samt i Wiborgz lähn skedt, både huus och heem, samt annan ägendom, måst qwittia, och mig samt mitt ringa huushäld på denne kostsamma orten medh hvarjehanda olägenhet behjelpa, medan ock på den ringa lagmans löhnen, alt sedan år 1706 allenast 445 $\frac{1}{2}$ d:r s.m:t uthfallit; under hvilket alt, samt det erbarmeliga tilstånd, som mina i Eders Kongl. May:tz underdåniga tjenst fångna 4 barn och flere anhörige (hvilka jämväl således ringa understöd af mig njuta kunnat) uthstå, jag här tils

förtröstat mig at genom den Högstes bistånd, och Eders Kongl. May:tz högd tuplyste betämjande, innan kort kunna komma härifrån, åt minstone til Åhland igen, som under berörde mig nådigst anförtrodde höfdingedöme, af uhrminnes tijder, egentel:n lydt hafver, skulle ock förmodelig:n snarast kunna uprättas; men så har jag i desse dagar af serdeles händelse måst förnimma, huru man bemödar sig om at draga det hijt under Stockholms lähn; men huru obefogat samma tilbud i sig sjelft är, behagar Eder Kongl. May:t i nåder låta sig af bijlagan underdånigst föredraga; hvarföre ock til Eder Kongl. May:t jag alraunderdånigst böönfaller, at samma förslag sin framgång icke vinna må, utan jag vid berörda mig allernådigst förlänte höfdingedöme orubbad bibehållas; då det ock med Gudz hjelp! innan kort sig yppa torde, huru Eders Kongl. May:tz höga Instructioner och andra förordningar särdeles om Cronones räntor och räkenskaper där på Åhland efterlefde blifvit; som jag ock i alt öfrigit med största Soumission, vördnad och lydno framhårdar,

Stormächtigste Allernådigste Konung,

Eders Kongl. May:tz

Stockholm d. 20 Jan. 1715. alraunderdånigste troplichtigste
tjenare och undersåthe

J o h. S t i e r n s t e d t.

Underdån- och oförgripelig föreställing, huru betänckeligit det syness, om Åhlandz fögderi skulle blifva ifrå dess uhr-gamla höfdingedöme i Åbo afsöndrat, och Stockholms lähn underlagt; såsom en och annans obefogade förslag förljudes vara.

1. Vore samma förslag emot sjelfva naturen och orternas belägenhet, som dem medelst det vijdha hafvet aldeles åthskildt; så at in Jan. Feb. och Martio, undertijden ock endeles ij Decemb. och Aprili, jämväl vid yppande storm och oväder, någon correspondence dem emellan sällan och icke uthan stoort äfventyrr hafvas kan: Men til Åbo är fahrten nästan innomskjärs, at den merendels alla tijder passeras kan; och i sådant afseende, tvifvels uthan, har samma Åhland

2. Öfver uhrminnes tijder lydt til bemälte Åbo höfdingedöme, såsom ock til Kongl. Hof. Rätten och DoomCapitlet där sammastädes, som alt komme at rubbas; icke uthan hvarjehanda besväär och olägenhet så för höga Öfverheten, som invånarene. Men til hvad fördeel kan ingen afsee, utan om den som sådan onödig novitet eftertrachtar, sådant vid handen gifver, torde då contrarium med mehre sig yppa.

3. Pläga invånarene där på Åhland ifrå Åbo lähn för lindrigaste prijs hafva spannmåhl, lijn, hampa och meer slijkt til sit uppehälle och fiskeredskap, som ock de tijder om året, hälst med slädeföret afhämtas, då de vijd samma tilfälle andra sina förrättningar vid höfdingedömet och flerestädes, med minsta afsaknad i deras brådaste sommararbete, beställa kunna.

4. Förmodar man, med den Högstes tilhjelp! snarast, och kan skee i nästkommande vâhr, dijt til Åhland komma kunna, och til dess uprättelse något ärkläckeligt bijbringa, hvar igenom sedan

5. Det öfriga Lähnets, ja ock hela Landetz restauration faciliteras och befordras kunde, eenkannerligen til drächter, boskap och annat, som i desse krigztijder, särdeles af fienden förnimmes vara uthödde, och här ifrån Sverige sökjas måste, hvar til då Åhland med sina än behåldna fartyyg, och elljes, mycket bijbringa kunde; men kommer det under et annat höfdingedöme, torde, efter alt uthseende, sådant falla desto svårare. Äfven så

6. Med den angelägna postgången, samt botzmannshåldet, som under et compagnie med Åbo lähn alltid hördt; föruthan flere inconvenientier, som samma onödiga förändring medbringa torde.

7. Lärer ingen rättsint där ifrån Åhland åstunda, mindre hafva sökt, at således komma ifrå dess uhrgamla höfdingedöme, och hijt under Stockholms lähn, utan spörjes det härröra af en eller annan i synnerhet, som förmärect at jag något lärer måst föreställa, huru de sina tjenster förestådt, befahrande dy, at det med tijden til deras bästa icke aflöpa torde, eller at där sådan egenvilja framdeles icke tilstådjas lärer.

8. Har Kongl. Maj:t, genom dess nådigste fullmacht af den 2. sidstledne April; tächts benåda mig med samma höfdingedöme, såsom det då var, nembligen medh Åhland där inunder; förmodar dij underdån- och oförgripeligen mig där vijd blifva orubbad bijbehållen, så mycket hällre som det merendels bekant är, hvad ogemeen krigzfahra, och andra besväär, jag meer än någon annan därvid uthstådt. I alt öfrigit framhårdandes med största Soumission, vörndnad och lydno,

Hans Kongl. Maj:tz

Wår Allernådigste Konungz

Stockholm d. 20 Jan. 1715. allraunderdånigste troplichtigste

tjenare och undersåthe

Joh. Stiernstedt.

5. Käkisalmen kaupungin talojen luettelo vuodelta 1618.

Esittänyt

J. M. Salenius.

Kun joku kaupunki ennen aikaan syntyi linnan turviin, sen porvarit saattoivat ensin asua itse linnassa, esim. Viipurin kaupungin porvarit Torkkelin linnan uloimman muurin sisäpuolella, tahi kumminkin olivat linnan kirjoissa. Asian laita voi olla sama myöhemminkin kovien sotien aikana ja jälkeen. Savonlinnan kaupungin asukkaat v. 1743 (pikku vihan jälkeen) olivat Olavinlinnan kirjoissa. Käkisalmen porvarien Helmikuussa v. 1618 sanotaan asuneen linnassa ja 10 vuoden vapaus kaikista rasituksista heille suodaan sekä vastedes kaupunginoikeuksia ja sen entisen pellon ynnä niityn omistusoikeus luvataan¹⁾, mutta linnalla Kustaa II Aadolfin tässä kirjeessä luultavasti tarkoitetaan linnoituksilla ympäröityä kaupunkia. Olihan jo 1500-luvulla ja aikaisemminkin silta Käkisalmen linnan ja kaupungin välillä, josta saattaa päättää näitten olleen eripuolilla virran suuhaaraa. Äsken mainitulta vuodelta 1618 on säilynyt sen vuoden 22 p. Toukok. tehty luettelo mitkä talot Käkisalmen kaupungissa jo Venäjän ylivalan aikana olivat olleet olemassa, mitkä olivat autioina, kutka olivat autioille paikoille rakentaneet, kutka nyt omistivat ne talot ja kenen luvalla²⁾. Muutamat talot olivat ennen olleet jonkun venäläisen omia, eräät olivat v. 1580 hävinneet, toiset tontit

¹⁾ Vaaranen, Handlingar II, siv. 334.

²⁾ Suomen valtionarkisto N:o 6005—6.

olivat linnan eli kruunun hallussa. Varsinkin käskynhaltija Tönne Jöransson, mutta myöskin Hans Jonsson ja Anders Boye olivat vuodesta 1611 alkaen jaelleet tontteja ja taloja. Nämät talot olivat pieniä, noin 5—24 talarin arvoisia, ja rakennukset vähäpätöisiä. Omistajina olivat käskynhaltija, linnanvouti, alivouti, päällikkö, kihlakunnan eli läänin vouti, linnan kirjuri, pari kirkkoherraa, kappalainen, ryssäntiakka, karjatalon vouti, linnan hankkija, lotjan kapteeni ja perämies, ratsumestari, luutnantti, aseistonhoitaja (»arklimästare»), majoitusmestari, parturi, vahtimestari, katselmuskirjoittaja (»munsterskrifvare»), linnan ja voutin palvelija, tykin ja pyssyn laukaisija, nihti, kirjeenkantaja, aitanhoitajatar (»fateburshustru»), piiskuri, ruotumestari (ruotumies), linnan sorvari, kalastaja, nuottamies, linnunampuja, mylläri, pursimies, kirvesmies, hampunkehrääjä (hamppukehro), kultaseppä, räätäli, suutari, sorvari ja oluenpanija. Koska tiedot Käkisalmen kaupungista ovat siltä ajalta sangen harvinaiset, on v. 1618 tehty luettelo käännetty tähän.

N:o 1. Tontti määrätty tallikartanoksi, jossa venäläisillä on ollut aittoja. Niitä siinä vielä oli silloinkin, kun Käkisalmi Pontusvainajan aikana ensikerran joutui Ruotsin kruunun halluun. Se on nytkin linnalle kuuluva. Kruunun mallaspirtit siinä ovat kauvan olleet ja linnan työhevosiä siinä pidetään talvella.

N:o 2. Tontin omistajat ennen olivat venäläisiä. Rakennukset poltettiin Pontuksen piirityksen aikana. Eräs venäläinen, mestari Henrich Kurlender sekä eräs saksalainen kauppias sitte rakensivat samalle tontille. Jören Jöransson'in talli ja aitta siinä myöskin ovat olleet. Kappalainen herra Clemet on siihen rakennuttanut tallin.

N:o 3. Pieni talo, jonka kaikkineen Tönne Jöransson vainaja on antanut linnan alivoudille Jöns Liuckoselle ja jossa venäläinen ennen on asunut. Käskynhaltija Hans Jonsson sitte on myöntänyt sen rakennuksineen linnan parturille (»balbär») Jochim'ille. Koska Liuckon oli omilla varoillaan siihen rakennuttanut tallin ja korjuuttanut saunan sekä pihan ympärillä olevan lankun, on Jochim siitä talosta maksanut 10 talaria puhdasta rahaa.

N:o 4. Pieni talo, jossa on ollut 2 pientä rakennusta. Käskynhaltija Anders Boye sen on antanut Rasmus Olsson'ille, joka ennen oli ollut Pärnän karjatalon voutina. Tämä siihen on teettänyt tuvan, kamarin ja aitan. — Vielä 2 pientä taloa, joissa ennen on asunut venäläisiä. Käskynhaltija Hans Jonsson ne on antanut päällikkö («höfvitsman») Lars Jöransson'ille.

N:o 5. Pieni tontti, jonka Tönne Jöransson vainaja on antanut Käkisalmen lotjien kapteenille Christoffer'ille. Tämä siihen on rakennuttanut vähäisen korsteinituvan ynnä muutamia muita huoneita ja sitte myynyt Clas Henrikssonille 24 talarista puhdasta rahaa.

N:o 6. Talo, jonka sotapäällikkö Jacob De lagardie on anastanut ja varustanut rakennuksilla sekä sitte antanut Nils Nilsson'ille.

N:o 7. Talo, jonka Hans Ontreusson ennen on omistanut. Tönne Jöransson antoi sen linnan parturille, mestari Hans'ille. Tämä myi sen 20 talarista Anders Boyelle ja hän antoi sen Jöran Jöransson'ille.

N:o 8. Tontti, johon käskynhaltija Hans Jonsson on rakennuttanut tallin, pienen tuvan ja aitan.

N:o 9. Tontti, johon kruunun talli on rakennettu. Suurempi osa, kuin puolet siitä, on autiona.

N:o 10. Aivan autiona. Ratsumestari Erik Monsson ennen asui siinä hilaportin («grindporten») luona.

N:o 11. Talo, jonka Tönne Jöransson on antanut Henrik Olsson'ille ja sitte vahtimestari (aliupseeri?) Claes Larsson'ille.

N:o 12. Talo, jonka Tönne Jöransson on antanut Anders Rasmusson'ille, joka on siihen omalla kustannuksellaan rakennuttanut muutamia huoneita. Hänen leskensä omistaa sen.

N:o 13. Tontti, jonka Anders Boye on antanut Käkisalmen linnan alivoudille, Matz Ingiselle. Tämä on siihen teettänyt pari rakennusta, mutta se ennen oli autiona.

N:o 14. Tontti, jonka Tönne Jöransson on antanut Mattis Sigfridsson'in nihdille Erik Timberman'ille, joka siihen rakennutti pienen tuvan. Samuel Sigfridsson on ostanut sen ja omistaa sen.

N:o 15. Hans Mürting'in talo («emillan Suni Larsson och Staffan vachtmestar på Matts Sigfredssons gatan»).

N:o 16. Talo, jonka Tönne Jöransson on antanut katselmuskirjoittaja Lasse Eriksson'ille (Matts Sigfridsson vainajan lipullisessa). Hänen leskensä nyt omistaa sen ja on parantanut sitä.

N:o 17. Talo, jonka käskynhaltija Hans Jonsson on antanut linnanpalvelijalle Lasse Tulkille kaikkine niine rakennuksineen, jotka venäläiset ovat siinä omistaneet.

N:o 18. Käskynhaltija on antanut sen luutnantti Nils Smolandille Lars Jöransson'in lipullisessa.

N:o 19. Tobias Hörling omistaa sen talon, jonka hän on ostanut entisen linnanvoudin Knut Andersson'in perillisiltä. Tämä oli sen saanut Tönne Jöransson'in suostumuksella.

N:o 20. Hans Prytz omistaa talon Tönne Jöransson'in kiinnityskirjalla.

N:o 21. Matts Sigfridsson-vainajan leski omistaa tämän talon, jonka Tönne Jöransson on antanut linnan viime valloituksen aikana. Hän on siihen rakentanut. — Philpus, perämies linnan lotjissa, omistaa toisen talon Tönne Jöransson'in suostumuksella.

N:o 22. Linnan aitanhoitajatar Karin saanut Anders Boyen käskystä talon ja parantanut sen rakennuksia ynnä muuta.

N:o 23. Autio tontti, jonka palvelija Måns Mårtensson sotapäällikkön suostumuksella omistaa.

N:o 24. Anders Toluk-vainaja sai talon Tönne Jöransson'in suostumuksella. Käskynhaltija Hans Jonsson, hänen mentyä pois, on antanut sen kultaseppä Christofferille.

N:o 25. Käkisalmen kappalainen Clemet saanut talon Anders Boye'lta ja rakentanut siihen.

N:o 26. Aseistonhoitaja Lasse Polsson omistaa tontin, sen Tönne Jöransson'ilta saatuansa. Siihen omalla kustannuksellaan rakennettuansa, hän pyysi vahvistusta niiltä komisariuksilta, jotka v. 1618 tutkivat paljon oloja tässä rajamaakunnassa.

N:o 27. Linnan tykinlaukaisijat Jören Jacobsson ja Anders Neuvonen omistavat vähäisen tontin ja ovat siihen yhdessä rakentaneet Tönne Jöransson'in käskyn mukaan.

N:o 28. Henrik Eriksson Keukolan omistaa pienen tontin, joka ennen oli Gustaf Ersson'in. — Linnan kalastaja Nils Larsson on käskynhaltija Hans Jonsson'in käskyn mukaan ruvennut asumaan entisellä ryssän tontilla, joka nyt on ollut asumatonna.

N:o 29. Lääninvouti Thomas Råback on saanut tontin käskynhaltija Hans Jonsson'ilta ja rakennuttanut siihen. Toisen naapuritontin hän on ostanut rakennuksineen tykinlaukaisija Henrik'iltä 24 talarilla ja tynnyrisellä kaloja.

N:o 30. Tykinlaukaisija Jöns Thomasson saanut tontin Tönne Jöransson'ilta ja itse rakennuttanut siihen.

N:o 31. Tykinlaukaisija Lasse Persson saanut Tönne Jöransson'ilta pienen tontin ja rakentanut siihen.

N:o 32. Linnan mylläri Anders omistaa tontin, johon on rakentanut.

N:o 33. Linnan tykinlaukaisija Simon Larsson omistaa tontin ja on sen saanut Tönne Jöransson'ilta.

N:o 34. Käskynhaltijan linnunampuja Simon saanut häneltä pienen tontin.

N:o 35. Tönne Jöransson antanut pienen tontin linnan tykinlaukaisijalle Thomaalle.

N:o 36. Henrik Larsson, Måns Mårtensson'in palvelija, ostanut kruunun pursimieheltä, Pörtro Nils'iltä, talon, tontti poisluettuna.

N:o 37. Talo, joka ennen on ollut ja nytkin on nihtien hallussa.

N:o 38. Venäläiset ennen omistaneet talon, jonka Tönne Jöransson on antanut linnan piiskurille Bertel Jespersen'ille.

N:o 39. Hans räätäli ostanut talon Jacob Pulpuselta 14 talarilla.

N:o 40. Lääninvouti Christer Bertilson omistaa tontin ja on siihen rakentanut.

N:o 41. Herra Axell, kirkkoherra Karlahden pitäjässä («Karlax sochn») ¹⁾ omistaa talon, jonka hän 20 talarilla on osta-

¹⁾ Parikkalan ja Hiitolan ensimmäinen kirkkoherra Aksel, joka v. 1618 asui Parikkalan Kangaskylässä, on siis koetteeksi kutsunut seurakuntaansa Kaarlahden pitäjäksi.

nut Matts Sigfredsson vainajan majoitusmestarilta Peer'iltä («Peer Kataparta»).

N:o 42. Staffan, vahtimestari Karjaportin luona, saanut talon käskynhaltija Hans Jonsson'ilta.

N:o 43. Johan Larsson omisti Tönne Jöransson'in suostumuksella talon ja oli rakentanut siihen. Tässä oli myöskin Karjaportin vahtitupa, jossa nihtejä oleskeli, mutta se ei ollut eri tonttina.

N:o 44. Nils Mattsson, käskynhaltija Hans Jonsson'in pursimies, rakentanut pienelle tontille, joka sitä ennen oli tyhjä.

N:o 45. Oluf hamppukehro ostanut tontin Pärnän karjatalon voudilta Sven'iltä.

N:o 46. Tykinlaukaisija Rapo Olli ostanut pienen tontin nihti Anders Knutsson'ilta.

N:o 47. Linnankirjurin Paulus Jacobsson'in talo. Hans Sappe ennen sen omisti.

N:o 48. Nils Repola ja Henrik 5 talarilla ostaneet pienen talon Matts Sigfredsson'in nihdiltä.

N:o 49. Hamppukehro Christer käskynhaltijan määräyksen mukaan rakentanut autiolle tontille.

N:o 50. Eskil Karpanen, kruunun kirvesmies, ostanut talon tykinlaukaisijalta Thomas Lipolta.

N:o 51. Tykinlaukaisijan Erik Tyrmösen talo.

N:o 52. Jöns Korhonen, ruotumestari Lars Jöransson'in lipullisessa, omistaa talon.

N:o 53, 54, 55. Tykinlaukaisijain omia.

N:o 56. Linnan kalastaja Matts Mänsäläinen omistaa pienen tontin.

N:o 57. Lasse Eskilson — — — —.

N:o 58. Linnan eräs tykinlaukaisija omistaa pienen talon.

N:o 59. Sigfrid Fyrboll, linnan tykinlaukaisija, omistaa talon.

N:o 60. Anders Sallinen 6 talarilla ostanut nihdeiltä pienen tontin.

N:o 61. Anders Bryggar ja Matts Kymeleinen, linnan laukaisijat, yhdessä omistavat pienen talon.

N:o 62. Pieni talo. Linnan oluenpanija Staffan Halonen sen omistajana.

N:o 63. Kruunun pursimiehen pieni talo.

N:o 64. Lars Jöransson'in nihdit omistavat pienen talon.

N:o 65. Kruunun sorvarin Hans'in oma.

N:o 66. Sven'in talo, jonka hän on ostanut Matts Sigfredsson'in nihdiltä.

N:o 67. Hans Jonsson antanut talon Lars Jöransson'in lipullisen katselmuskirjoittajalle Per Jacobsson'ille.

N:o 68. Kruunun nuottamies Matts rakentanut autiolle tontille.

N:o 69. Kalastaja Lippo Thomas rakentanut pienelle tontille.

N:o 70. Tönne Jöransson antanut talon tykinlaukaisijalle Peer Jacobsson'ille.

N:o 71. Pärnän virran kalastaja Staffan rakentanut uutta.

N:o 72. Kruunun pursimies Nils rakentanut talon.

N:o 73. Lars Jöransson'in lipullisen nihti Nils Biörnsson talon omistajana.

N:o 74. Pieni tontti. Påvell omistajana.

N:o 75. Jöran Mölnar rakentanut tälle tontille.

N:o 76. Povell Tytikainen, linnan hakapyssyn laukaisija, omistaa talon.

N:o 77. Linnan palvelijan Oluff'in talo.

N:o 78. Eräs leski ostanut talon tykinlaukaisijalta.

N:o 79. Nihti Poffwell Hirvosen talo.

N:o 80. Lars Jöransson'in lipullisen vahtimestari Lukas saanut käskynhaltijalta talon.

N:o 81. Powäll Utriainen omistaa pienen talon.

N:o 82. Brussi Färikor omistaa talon.

N:o 83. Ryssäntiakka Rådivan omistaa talon.

N:o 84. Linnan kalastajan Jöns'in oma.

N:o 85. Erik Karpanen (Lars Jöransson'in lipullisessa) omistaa talon.

N:o 86. Jöran Mårtensson'in talo.

N:o 87. Linnan kirjeenkantaja Ifvan omistaa talon.

N:o 88. Ennen venäläisten omistama pieni talo, nyt voudin palvelijan Jöran'in.

N:o 89. Pärnän kartanon kalastaja Anders Mokotin omistaa sen.

N:o 90. Pieni talo, jonka omistusoikeuden vahvistusta (»sköttning och stadfästelse») Johan Eriksson'ille pyydettiin komisariuksilta.

N:o 91. Linnan alivahtimestari Henrik oli saanut sen talon Tönne Jöransson'ilta.

N:o 92. Asilan kalastajan Oluf'in pieni talo.

N:o 93. Voudin palvelijan Matts Luirun pieni talo.

N:o 94. Linnan hankkija Jöran 8 talarilla ostanut talon Anders Liurulta.

N:o 95. Räätäli Morthen'in pieni talo.

N:o 96. Tiurun virran kalastaja Matts omisti pienen talon.

N:o 97. Linnan tykinlaukaisijan talo.

N:o 98. Käkisalmen kalastuspaikan kalastajan talo.

N:o 99. Linnan 3 nuottamiestä yhdessä omisti sen pienen talon.

N:o 100. Erään tykinlaukaisijan lesken pieni talo.

N:o 101. Eräs suutari Morthen (Väsi Naskall) ostanut tykinlaukaisijalta pienen talon.

N:o 102. Lasse Korhonen (Lars Jöransson'in lipullisessa) omisti pienen talon.

N:o 103. Käkisalmen kirkkoherran Henrik'in talo, jonka hän on rakennuttanut. Herra Jacob piirityksen jälkeen Tönne Jöransson'in aikana huultavasti on antanut vakuntuskirjan.

Näyttää siltä, kuin kadut Käkisalmissa, niinkuin muissakin kaupungeissa, usein olisivat saaneet nimensä niitten varsilla asuvista henkilöistä. Käkisalmen kaupungissa esim. oli Matts Sigfredsson'in katu.

6. Arvi Henrikinpoika Tawast.

Esitelmä, jonka Suomen Historiallisen Seuran vuosikokouksessa
9 p. marraskuuta 1918 piti

Werner Tawaststjerna.

Sisällys. Johdatus (1 ja 2). — I Kaas-Tawastien suku. Arvi Tawastin nuoruus (2 ja 3). — II Tawast aatelislipun ratsumestarina (3). — III Tawast Savonlinnassa (4—6). — IV Tawast jalkaväen päällikkönä (6—14). — V Tawast kihlakunnantuomarina (14 ja 15). — VI Talous (15—18). — VII Kotiolot ja lähimmät tuttavat (18—23). — VIII Loppuvaiheet ja kuolema (24—29).

Sen pitkällisen sodan aikana, jota Juhani III kävi Venäjää vastaan, tavataan useita tarmokkaita ja urhoollisia Suomen miehiä päällikköinä Ruotsin sotaväessä. Näiden joukossa oli Arvi Tawast toimeliaimpia. Sitä kummastuttavampaa on, että hänen elämänsä tarina on vuosisatoja ollut isoimmalta osaltaan unohtuksissa. Vanhemmat ruotsalaiset historioitsijat eivät tiedä hänestä paljon kertoa. Stiernman esimerkiksi antaa Arvi Henrikinpoika Hornille, joka eli samaan aikaan kuin Tawast, jälkimäisen hoitaman voudinviran sekä hänen maatalonsa ja puolisiansakin. Dalin tietää ainakin Arvi Tawastin eläneen, mainitseepa nojautuen arkistotutkimuksiin erään hänen toimimensakin sekä Werwingin mukaan hänen kuolemansa. Mutta vasta kun Suomen historian tutkimus viime vuosisadalla heräsi uuteen eloon, saatiin täällä selville pääkohdat Tawastin toiminnasta. Lagus kertoo hänestä verraten laveasti, mutta puhuessaan Tawastin vaimosta hän on joutunut samaan erehdykseen kuin Stiernman. Nuijasodan historiassa Yrjö-Koskinen vähän myöhemmin omis-

taa Tawastin loppuvaiheille muutaman Grönbladin tutkimuksiin perustuvan lehden. Vihdoin saamme sitten biograafisista nimi-kirjoistamme täsmällisiä tiedonantoja Tawastin miehuudenästä. Nämät tiedonannot ovat kuitenkin laaditut siihen lyhykäiseen muotoon, jota teosten suunnitelma on vaatinut.

Arkistojen vanhoissa asiakirjoissa nähdään verraten runsaasti ilmoituksia hallituksen Arvi Tawastille antamista määräyksistä. Tawastien kirjekokoelma, joka on joutunut Ruotsin valtioarkiston säilyihin, sisältää lisäksi useita Arvi Henrikinpojan kädestä lähteneitä kirjoituksia, jotka tavalla tai toisella valaisevat hänen vaiheitaan. Näiden lähteiden avulla olen koettanut panna kokoon yhtäjaksoisen kertomuksen hänen elämästään, mutta minun täytyy heti tunnustaa, että esitykseni, jota nyt ryhdyn arvoisille kuulijoille lukemaan, on sittenkin monessa kohden epätäydellinen. Siten esimerkiksi en ole voinut poistaa sitä hämärää, jonka peitossa Arvi Henrikinpojan nuoruus on ollut.

I.

Kuudennentoista vuosisadan Tawastit polveutuivat Kaasnimisestä suvusta, joka lienee ollut lähtöisin Tanskasta. Arvi Henrikinpojan isoisä Jaakko Kaas, Kokkalan eli Näsin haltija, on ensimmäinen suvun jäsenistä, jonka tiedetään asuneen Suomessa. Kaaseilla oli kenties vanhastaan ollut aatellarvo. Kuitenkin Juhani III kesäkuun 29 p. 1582 antoi Arvi Tawastille vaakunakirjeen; vieläpä hän näkyy vahvistaneen sen kesäkuun 24 p. 1588. Ei ole luultavaa, että Kaas-Tawastit olivat millään tavalla heimolaisuudessa suomalaisten Tawastien kanssa.

Arvi Tawastilla oli kolme veljeä, Klaus, Maunu ja Kermo, sekä kaksi sisarta, Margareeta ja Brigitta. Kaikki veljekset antautuivat sotilasuralle. Klaus Tawast sai kuitenkin jo nuorena (1575) surmansa huonomaineisen Niilo Sabelfanan kädestä. Margareeta oli naimisissa Hämeenlinnan voudin Juho Skytten kanssa. Toinen sisar Brigitta meni (1584) avioliittoon Maunu Henrikinpoika Sporelle, joka vuosina 1581, 1583 ja 1584 oli Haukon ja Ylisen kihlakuntain voutina.

Arvi Henrikinpoika syntyi luultavasti vuoden 1540 tienoilla. Vielä vuonna 1566 hänellä oli vain pieni toimi Kaarle herttuan hovissa.¹⁾ Mutta samana vuonna hän sai lunastaa Eerikki XIV:ltä Hattulassa sijaitsevan Vesunnan kartanon, jonka eräs hänen sukulaisensa neljäkolmatta vuotta sitä ennen oli myönyt Kustaa Vaasalle. Koska tiedetään, että Kaarle herttua oli kehottanut kuningasta luovuttamaan tämän maatilän Arvi Henrikinpojalle, niin saatettanee päätätä, että Tawast siihen aikaan oli herttuan erinäisessä suosiossa. Nähtävästi herttua oli havainnut, että hän oli tehtävissään tunnollinen ja samalla tarmokas mies. Kun Arvi Henrikinpoika vuonna 1571 nai Margareeta Martintyttären, niin hän myös sai Kosken kappelissa olevan Kurjalan kartanon, joka oli hänen vaimonsa perintöä. Sen jälkeen hän virallisissa kirjoituksissa nimitti itseään milloin Vesunnan, milloin Kurjalan haltijaksi.

II.

Eräässä Suomen valtioarkiston tilikirjassa mainitaan, että Arvi Tawast joulukuussa 1570 oli 140:n ratsumiehen kanssa Kymenkartanon läänissä matkalla Viipuriin, mutta ei mainita, mitä lippukuntaa nämät ratsumiehet olivat. Epätietoiseksi jää myöskin, oliko hän heidän ratsumestarinsa. Seuraavana vuonna hän palveli viiden palkkaamansa huovin kanssa ratsumiehenä suomalaisen lipun alla, jota Lauri Torstinpoika Ram johti, eikä Tawast silloin kuulunut tämän lipun päällikkökuntaan. Mutta vuosien 1573 ja 1575 välillä hänet tavataan Suomen aatelislipun ratsumestarina, ja siitä lähtien hänen toimensa ovat selvemmässä historian valossa. Hänen komentonsa alla näkyvät silloin olleen myöskin Ruotsin aateliston meidän maahan lähettämät huovit. Sekä vuosien 1573 ja 1574 välisenä että seuraavana talvena Henricki Klaunpoika Horn käski Tawastin tuoda ratsumiehensä varusväeksi Viipurin linnaan. Muissa sotatoimissa Arvi Henrikinpoika ei näytä niinä vuosina olleenkaan, sillä Ruotsi ja Venäjä olivat silloin tehneet aselevon Suomen rajalla.

¹⁾ Eräässä asiakirjassa sanotaan, että hän oli herttuan »smäsven».

III.

Uudelle uralle Arvi Henrikinpoika joutui, kun hänelle elokuun 10 p. 1575 annettiin käsky lähteä voudiksi Savonlinnaan, jossa hän sitten oleskeli kolme vuotta. ¹⁾ Sinne hän sai Juhani III:lta mitä erilaatuisimpia määräyksiä, joista luettelen muutamia. Häntä kehoitettiin saattamaan uudestaan verollisiksi ne perintötalot, jotka aatelisto oli ostamalla yhdistänyt rälssiin, hankkimaan asujamia autioiksi jätettyihin taloihin ja toimittamaan kylien takalistotkin viljeltäviksi. ²⁾ Salpietarikeittämöt, jotka olivat Savossa joutuneet rappiolle, olivat jälleen pantavat kuntoon. Linnaan oli tilattava aseita Viipurista; samoin suoloja Helsingistä. Vielä käskettiin Tawastin estää Savon levottomia talonpoikia muuttamasta Pohjanmaalle, kuten heidän tapansa siihen aikaan oli, sekä samoin pohjalaisia asettumasta Savoon. Kun Savonlinnan isännät ilmoittivat Juhani kuninkaalle, että läänin asujamet eivät elämässään paljoa välittäneet uskonnosta ja että heidän suruttomuutensa johtui kirkkojen puutteesta, koska näitä oli vain neljä koko Savossa, joten muutamilla oli kaksikymmentä, jopa kolmekymmentäkin peninkulmaa kuljettavana, jos tahtoivat olla mukana yhteisessä jumalanpalveluksessa, niin Arvi Tawastille annettiin määräys rakennuttaa ainakin neljä uutta kirkkoa. Myöhemmin kuningas kuitenkin arveli, että asia oli lykättävä toiseen aikaan, sillä alamaiset olivat köyhtyneet pitkällisestä sotatilasta. Savonlinnan silloisista rakennustoista oli Arvi Henrikinpojan myös pidettävä huolta. Sinne saapuivat vuonna 1577 Suomen linnojen molemmat rakennusmestarit Jaakko von Stendel ja Pietari Hertig, edellinen Viipurista, jälkimmäinen Tallinnasta, ja heidän osviittojensa mukaan Tawast heti ryhtyi asiaan täydellä tarmolla.

¹⁾ Syyskuun 10 p. Tawast ryhtyi hoitamaan virkaansa siellä.

²⁾ Eräs tehtävä, jonka hän sai melkein samaan aikaan kuin nämätkin, ei ollut missään yhteydessä niiden kanssa. Vaikka kuningas oli pidättänyt itselleen yksinomaisen oikeuden ostaa kallisarvoisia turkisaahkoja, niin aatelisia ja muita kulki ympäri maata keräämässä niitä. Estäen tätä tuli Tawastin hankkia kuninkaalle parasta turkistavaraa ja erittäinkin ilveksen, mustan ketun ja mustan näädän nahkoja.

Vuodesta 1577 alkavat sotatoimet etupäässä vetää Arvi Henrikinpojan huomiota puoleensa, koska Suomen rajalla tehty aselepo silloin päättyi. Kesäkuun 14 p. määrättiin hänet muutamien muiden Suomen herrain kanssa asettamaan sotaväkeä liikekannalle sitä retkeä varten, jonka Hermanni Fleming pian sen jälkeen teki Venäjälle. Samalla hän sai käskyn hakkuuttaa Savon rajaseuduilla puumurroksia esteeksi vihollisille. Vuosien 1577 ja 1578 välisenä talvena Tawast pani toimeen ainakin kolme hävitysretkeä Venäjälle; niillä kerrottiin savolaisten tuhonnen yhdeksäntoista pitäjää vihollisten maassa. Kuitenkaan hän ei itse näy olleen johtajana näillä retkillä.

Muun muassa antoi linnaleirin järjestäminen Tawastille päänvaivaa, varsinkin sen jälkeen kuin Henrikki Horn oli moittinut häntä siitä, että hän oli liiaksi koettanut säästää Savon talonpoikia sotaväen majoitukseen nähden.

Alussa vuotta 1578 Horn käski Arvi Henrikinpojan lähettää Savosta 600 hiihtotaitoista joutsimiestä sotajoukon leiriin, jota silloin pidettiin Kuppisten kylässä, Pyhtään pitäjässä. Horn tilasi myös silloin Tawastilta kuusi 26:n kyynärän pituista ja 8:n kyynärän levyistä haapiota, joilla voitaisiin kuljettaa sotaväkeä ja muonavaroja. Talvella hankittiin niitä varten puuaineet, ja seuraavana kesänä ne olivat valmiit.

Erästä sotaretkeä varten, jota suunniteltiin Viipurissa keuhällä vuonna 1578, Henrikki Horn määräsi Tawastin nostattamaan Savosta 1,200 miestä, joista 600 oli varustettava teräs-joutsilla ja 600 keihäillä. Kun Tawast kuitenkin pian ilmoitti, että hän ei silloin voinut saada niin paljon väkeä kokoon, niin Horn vastasi, että hän tyytyi 600:aan joutsimieheen. Nämät oli lähetettävä Vuoksen niskalle niissä uusissa veneissä, jotka Tawast oli teettänyt.

Syksyllä samana vuonna Arvi Henrikinpojan tuli toimittaa sotaväkeä varten muonavaroja Lappeen rannalle sekä kiireesti koota Savosta ylimääräinen rahavero.

Näistä esimerkeistä, jotka olen maininnut osoittaakseni Arvi Henrikinpojan silloisen toiminnan monipuolisuutta, saatamme

nähdä, että hän ei suinkaan saanut jouten viettää aikaansa Savonlinnassa.

Ainakin kaksi kertaa Juhani III lausuiakin hänelle kirjeisään tyytyväisyytensä hänen Savonlinnassa osottamastaan uut-teruudesta. Alkupuolella vuotta 1577, jolloin Tawast oli ilmoit-
tanut kuninkaalle, että hän oli saanut useimmat autiotalat lää-
nissään jälleen asutuiksi, Juhani kirjoitti hänelle, että hän mieli-
hyvällä oli havainnut, mitä Tawast oli siinä asiassa toimittanut,
ja pari vuotta myöhemmin kuningas kiitti häntä sen johdosta,
että hän oli parantanut Savonlinnan rakennuksia ja varustuksia.

IV.

Jo vuoden 1578 alussa oli ensi kerran nostettu kysymys siitä,
että Arvi Tawastin oli siirtyminen Savonlinnan voudin virasta
johonkin päälliköntoimeen sotajoukossa. Hermann Fleming oli
näet antanut kuninkaan tietää, että Arvi Henrikinpoika oli so-
piva mies käyttää kenttäpalveluksessa, ja Juhani III oli sen
johdosta käskenyt Tawastin lähteä maata puolustamaan. Näyt-
tää kuitenkin siltä, kuin Arvi Henrikinpoika ei olisi mielellään
tahtonut vaihtaa toimialaa, jossa hänellä jo oli kokemusta, toi-
seen vastuullisempaan. Hän pyysi kuninkaalta tarkempia ohjeita.
Tämä antoi hänelle luvan jäädä linnaan, jollei vihollisia kuu-
luisi eikä ylipäällikkö Henriikki Horn vaatisi häntä luoksensa.
Hornille Tawast sillävälin oli ilmoittanut, että hänen oli vaikea
lähteä Savonlinnasta, koska häntä siellä tarvittiin, ja samalla
kysynyt, tahtoiko Horn häntä sotajoukkoon. Hornin vastaus
sisälsi lievää moitetta. Siinä sanottiin muun muassa: »Teidän
velvollisuutenne on pitää kuninkaan käskyä korkeampana kuin
minun tahtoani. Minusta kumminkin näyttää, että täällä on kyl-
liksi työtä meille kaikille. Savonlinnan hoidosta ei teidän tar-
vitse olla huolissanne.» Arvi Tawast oli kuitenkin tässä linnassa
sen vuoden loppupuolelle. Lokakuun 17 p. hän luovutti voudin-
viran Klaus Hermanninpoika Flemingille.

Ainakin vuoden 1579 alusta tavataan Arvi Henrikinpoika
sitten jalkaväen ylimpänä päällikkönä. Siinä toimessa, jota hän
piti toista vuosikymmentä, oli hänen elämänsä alituista levo-

tonta häärintää. Jo helmikuussa hän seurasi Henrikki Hornia hävitysretkelle, joka Viipurista tehtiin rajan taa. Kun Venäjältä oli palattu, annettiin hänelle käsky majoittaa Suomessa olevat sotamiehet linnaleiriin. Seuraavana kesänä, jolloin Horn valmisti retkeä Narvaa vastaan, määrättiin Arvi Henrikinpoika viemään jalkaväki Suomesta Tallinnaan. Tawast olikin sitten mukana siinä suuressa onnettomuudessa, joka syksyllä samana vuonna kohtasi Ruotsin aseita Narvan luona ja jonka jälkeen sotajoukko muutaman aikaa oli melkein hajaannustilassa.

Seuraavina vuosina, jolloin Pontus de la Gardie johti Ruotsin sotajoukkoja voitosta voittoon, Arvi Henrikinpoika toimi hänenkin jalkaväkensä esimiehenä. Käkisalmen piirityksen alussa Tawast oli niiden päälliköiden joukossa, jotka, vietyään veneillä ja lautoilla muutamia jalkaväen lippukuntia ynnä pienen ratsumiesosaston Vuoksen toiselle puolen, siellä teettivät saartosuojakkeita sekä kaupungin että linnan taakse. Valloitetuun Käkisalmen Pontus, samalla kuin hän antoi kuninkaalle kertomuksen piirityksestä, suositteli palkinnon saamiseen erittäin kolmea alapäällikköänsä, nimittäin Kaarle Hornia, Arvi Tawastia ja Arvi Stålarmania, koska nämät, kuten hän sanoi, pitkän palveluksensa aikana olivat osottaneet erinäistä uskollisuutta ja toimeliaisuutta. Tawastille hän nimenomaan pyysi jonkin niistä kihlakunnanoikeuksista, jotka Suomessa oli annettu ruotsalaisille.

Vuonna 1581 Arvi Tawast oli mukana, kun de la Gardie helmikuun alussa vei sotajoukkonsa jäämatkaa Suomenlahden poikki Viipurista Narovajoen suulle. Täältä Arvi Henrikinpoika jalkaväkinensä kulki Rakveren linnan luo, jonka ympärille hän rakennutti saartosuojakkeita, sillä aikaa kuin Pontus itse meni tuomaan järeitä tykkejä Tallinnasta. Rakveren valloituksen jälkeen Tawast seurasi Hermanni Flemingiä pienen, merenrannalla sijaitsevan Toolsenlinnan edustalle, joka antautui jo seuraavana päivänä.

Kertoessaan kuninkaalle maaliskuun 9 päivätyssä kirjeessä Rakveren ja Toolsenlinnan valloituksesta hän käytti tilaisuutta pyytääksensä muutamille omistamilleen vero- ja autiotaloille

rälssioikeuden. Seurauksena tästä anomuksesta ja Pontus de la Gardien mainitusta suosituksesta on nähtävästi pidettävä, että Juhani III läänitti hänelle sängen suuret maatilat. Kuninkaan 31 p. toukokuuta 1581 antamassa kirjeessä määrättiin, että Arvi Tawast ja hänen vaimonsa Margareeta Martintytär saivat palkinnoksi siitä uskollisesta palveluksesta, jota Tawast oli tehnyt kuninkaalle sodassa, elinajakseen kaksikymmentä manttaalia maata eri pitäjissä, nimittäin Karsbyn¹⁾, Vetlahden, Härjentaan ja Mälsärin Tenholassa, Käikälän Tennilässä²⁾, Hakkalan ja Okerlan Hauholla sekä Rahkoilan ja Merven Hattulassa. Sitä ennen Juhani kuningas oli jo lokakuun 15 p. 1579 läänittänyt Arvi Henrikinpojalle otolliseksi ajaksi Asikkalan pitäjässä olevan Urajärven neljänneksen³⁾, ja Pontus de la Gardie oli (maaliskuun 9 p. 1581), edellyttäen kuninkaan hyväksymisen, antanut hänelle Viron puolella, Rakveren läänissä, sijaitsevan Kumanimisen moision, jonka lahjan Juhani III vahvisti kesäkuun 1 p. samana vuonna.

Syksyllä vuonna 1581 Pontus, kuten tiedetään, taas voitti Ruotsille linnoja Suomenlahden takana. Ennenkuin lähdettiin Viroon, pitivät päälliköt elokuun 3 p. Helsingissä kokouksen,

¹⁾ Silloisissa asiakirjoissa tämä nimi tavataan myöskin muodossa Ersby.

²⁾ Tennilän hallinnolliseen pitäjään kuului silloin Lahti sekä nykyiset Kärkölän ja Nastolan kunnat.

³⁾ Mitä Urajärven läänittämiseen tulee, niin asianlaita oli tarkemmin sanoen seuraava. Tawast oli ensin (nähtävästi vuonna 1577) saanut oikeuden ottaa sieltä heiniä sekä päivätoita. Mutta elokuun 26 p. 1579 Henrikki Horn, joka silloin hankki lähtöä sotaretkelle Narvaa vastaan, pyysi Juhani III:lta, että Arvi Henrikinpojalle myönnettäisiin mainitun tilan vuotuinen vero kokonansa, ja tähän ehdotukseen kuningas suostui jo lokakuun 15 p. (1579). Vuonna 1587, jolloin Tawast joksikin aikaa joutui Juhani kuninkaan epäsuosioon, häneltä peruutettiin Urajärvi samalla kertaa kuin muitakin läänityksiä. Juhani ilmoitti kuitenkin seuraavana vuonna (elokuun 20 p.), että Tawast sai toistaiseksi pitää Asikkalan neljänneksen. Varmaankin kuninkaan kirjeessä mainitulla Asikkalan neljänneksellä tarkoitettiin juuri Urajärveä. Heinäkuun 14 p. 1594 Sigismund sitten vahvisti ne oikeudet, jotka Tawastilla siihen saakka oli ollut Asikkalan neljännekseen.

jossa keskusteltiin retken toimeenpanosta. Siellä olivat muiden muassa Pontus de la Gardie ja Arvi Tawast. Edellinen meni sieltä laivastossa Tallinnaan, mutta Hermanni Fleming ja Tawast veivät osan jalkaväkeä sekä tykistön Helsingistä suoraan Narvan edustalle, jonne he saapuivat elokuun 18 p. ja jossa Tawast heti rupesti kaivattamaan saartohautoja. Elokuun 26 p. de la Gardie itse tuli sinne ja syyskuun 6 p. täytyi Narvan antautua. — Samoin kuin Tawast ennen oli ilmoittanut kuninkaalle Rakveren antautumisesta, niin hän nyt antoi tälle kirjallisen kertomuksen sekä Narvan että sittemmin myöskin Iivananlinnan, Kaprion ja Paidelinnan valloituksesta.

Viimeksimainittukin Viron retki tuotti Arvi Tawastille melkoista taloudellista hyötyä. Pontus de la Gardie ehdoitti Viron ja Inkerin linnojen valloituksen jälkeen, että Juhani kuningas antaisi Tawastille sekä joillekuille muille päälliköille palkinnoksi perinnöllisen oikeuden muutamiin läänityksiin, jotka kuningas oli heille myöntänyt. Juhani vastasi hänelle, että Suomen herroille oli annettava armon- ja suosionosotuksia niin, että heillä oli oleva syytä kiitollisuuteen. Kesäkuun 28 p. 1582 muutettiin sitten ne Käikälän, Hakkalan ja Okerlan kylissä sijaitsevat talot, jotka Tawast (toukokuussa 1581) oli saanut läänityksinä, perinnölliseksi omaisuudeksi, jolla oli rälssioikeus sekä kaikki aateliset vapaudet. Silloin Juhani kuningas näkyy lahjoittaneen Arvi Henrikinpojalle myöskin Helsingin läheisyydessä sijaitsevan Kumtähden kartanon. Vieläpä Pontus toimitti hänelle erään myllypaikan Sääksmäen Valkiakoskella. Saattaa sanoa, että kuningas ja Pontus kilvan hankkivat Tawastille sitä hyvää, jota sen ajan aatelismies etupäässä halusi ¹⁾.

¹⁾ Arvi Tawastin maaomaisuudesta puhuessamme mainittakoon tässä lisäksi, että hän ostamalla hankki itselleen taloja Hattulan Rahkoilassa ja Mervessä sekä jonkun tiluksen Janakkalan Kernaalassa.

Tyytymättä suureen kiinteistöönensä Tawast myöhemmin (1588) vaati itselleen myöskin Tenholassa sijaitsevaa Moision kartanoa vaimonsa perintönä, joutuen siten riitaan tämän kartanon haltijan Lauri Henrikinpoika Dufvan kanssa. Lauri Ram ja Arvi Stålarin määrättyinä asiaa tutkimaan, ratkaisivat sen kuitenkin siten, että Lauri Henrikinpoika sai pitää talon.

Pähkinälinnan retkellä, joka, kuten on tunnettua, tehtiin syksyllä vuonna 1582, Arvi Tawast näkyy olleen erittäin toimielias. Kerättyään, Pontukselta saamansa käskyn mukaan, ison osan jalkaväestä Viipuriin hän purjehti tämän väen kanssa pienellä laivastolla Nevajoen suulle, ollen siten päälliköistä ensimmäinen, joka lähti matkalle. Siellä hän kolmatta viikkoa odotteli lisäväen tuloa ja saapui sen jälkeen syyskuun 11 p. Pähkinälinnan edustalle. Tiedetään, että tämän linnan piiritys ei onnistunut. Kun de la Gardie vihdoin lokakuussa tuli sotajoukon luo, oli se jo siinä määrässä nälän ja taudin runtelema, että sillä ei voitu mitään saada aikaan. Omituista on, että Pontus kirjoittaessaan Kaarle herttualle Pähkinälinnan tapahtumista syytti Hermannia Flemingiä, Arvi Tawastia ja Arvi Stålarmia retken huonosta menestyksestä, vaikka hän itse oli viipymisellään ollut siihen syyppää.

Pian sen jälkeen kuin retkeltä oli palattu, tuli Tawastille ja Stålarmille huolestuttava kirje Juhani III:lta. Kuningas vaati näet, että he olisivat koottuansa Suomessa olevan sotavoiman lähteneet uudestaan Pähkinälinnan luo rakentamaan puuväestusta Nevajoen tälle puolen, vastapäätä linnaa. He koettivat kaikin tavoin päästä tästä tehtävästä, joka riittävän väen puutteessa tuntui heistä miltei mahdottomalta. De la Gardiekin arveli, että kuninkaan tuumaa ei silloin voitaisi toteuttaa. Asiasta keskusteltiin pitkin vuotta 1583, kunnes välirauha tehtiin Venäjän kanssa (elokuussa). Viivyttelyllään molemmat päälliköt olivat saaneet aikaan sen, että kuninkaan suunnittelema hanke raukesi.

Pontus de la Gardie ja sotakomissaari Antti Keith olivat lokakuun 7 p. 1580 määränneet, että Arvi Henrikinpojan mukana oli aina oleva seuraavat viranomaiset, missä heitä tarvittiin: saarnaaja, haavuri, majoitusmestari, provossi, kenttävartiomestari, kaksi Viipurin kaupungin vartiomestaria sekä kirjuri. Samalla he olivat, edellyttäen kuninkaan suostumuksen, luvanneet hänelle vuosipalkaksi 130 taleria. Juhani III vahvisti nämät määräykset toukokuun 23 p. 1581. Saman vuoden lopulla Pontus valtuutti Tawastin pitämään luonansa kuusi talkapyssymiestä. Vuonna 1582 kuului Tawastin seuraan 34 miestä, palvelijat mukaan luet-

tuina; vuonna 1583 38 miestä. Näille suoritettiin rahapalkaksi 630 taleria vuonna 1582 ja 667 taleria vuonna 1583; sitä paitse vaatepalkka. Lokakuun 5 p. 1587 kuningas sääsi, että Tawastille ja hänen seurueelleen oli annettava vuotuiseksi rahapalkaksi 800 taleria. ¹⁾

Kaprion valloituksen jälkeen Arvi Henrikinpoika oli ilmoittanut kuninkaalle, että hänen oli vaikea hallita kaikkia sotamiehiä sekä Suomessa että Virossa, ja samalla pyytänyt, että kuningas määräisi toisen miehen Smaalannin, Länsigötlannin ja Itägötlannin jalkaväen päälliköksi. Tämän johdosta säädettiin, että jalkaväellä oli oleva kaksi päällikköä, toinen ruotsalaisia, toinen suomalaisia varten. Mutta kun sitten huomattiin, että tästä järjestelmästä oli haittoja, koska Ruotsissa asuva päällikkö oli liian kaukana rajalinnoista, joissa oli ruotsalaistakin varusväkeä, niin määrättiin heinäkuun 2 p. 1586, että kaikki jalkaväen miehet, sekä ruotsalaiset että suomalaiset, joita käytettiin Suomen, Liivinmaan ja Venäjän linnoissa, olivat Arvi Henrikinpojan komennon alaisia.

Siitä lähtien kuin Tawast alussa vuotta 1579 oli mennyt Savonlinnasta sotajoukon luo Viipuriin, oli hän ollut, kuten olemme nähneet, neljättä vuotta miltei yhtämittäisessä, ankarassa työssä, rientäen toisesta sotayrityksestä toiseen. Vuodesta 1583, jolloin seitsenvuotinen aselepo alkoi, hän sitten sai viettää levollisempia päiviä. Kuitenkin jalkaväen päällikölle tuli silloinkin useita sotamiesten sijoittamista ja liikkeellepanoa koskevia määräyksiä. Keväällä 1584 hänellä siten oli toimenä jalkaväen luutnanttien, vänrikkien sekä alipäälliköiden majoittaminen pappiloihin. Seuraavana vuonna, jolloin venäläisten luultiin rikkovan välirauhan sekä lähettävän veneitään Uudenmaan rannikolle, Arvi Stålarin pyysi Tawastia laittamaan kaksi lippukuntaa jalkaväkeä Pyhtään Kaunissaarelle tai Helsinkiin. Ja kuningas, jolle myös oli kerrottu, että Venäjän uusi hallitsija Feodor aikoi aselevosta huolimatta

¹⁾ Mainittakoon tässä myös, että Arvi Henrikinpoika piti vuosina 1580 ja 1581 10 sekä vuonna 1582 12 ratsumiestä päälipun alla, saaden jokaista varten vuosipalkaksi 24 taleria.

lähettää sotajoukkonsa Suomeen, määräsi Tawastin siinä tapauksessa viemään täällä olevan jalkaväen rajalle. Mutta kuten tiedetään välirauhaa ei sitten rikottukaan. Vuonna 1587 Juhani III kirjoitti Arvi Henrikinpojalle, että hänen oli toimitettava naineita sotamiehiä asujamiksi Käkisalmen läänissä oleviin autiotaloihin, jota tuumaa ei kuitenkaan voitu toteuttaa. Käkisalmen läänissä Tawast kävi saman vuoden lopulla ottamassa selkoa, mitä vahinkoa Aunuksesta tulleet partioretkeläiset olivat tehneet siellä. Alussa vuotta 1589 hänet tavataan Virossa, josta hän palasi maaliskuussa Suomeen. Ja kun Juhani III välirauhan lopulla päätti itse mennä sotajoukon kanssa Tallinaan jatkaaksensa sotaa Feodor tsaaria vastaan, niin Tawast sai käskyn tuoda sinne Suomessa olevaa jalkaväkeä¹⁾. Tallinnassa tapahtuneet selkkaukset ovat tunnetut. Saatuansa tietää, että Puolan kuningas Sigismund, joka oli tullut sinne isäänsä tapamaan, aikoi hänen kanssaan palata Ruotsiin, jättivät Virossa olevat valtaneuvokset ja sotapäälliköt Sigismundille yhteisen kirjoituksen, jossa häntä kiivain, jopa uhkaavin sanoin varoitettiin jättämästä uutta valtakuntaansa. Arvi Henrikinpojan nimi tavataan muiden muassa tämän kirjoituksen alla samoin kuin erään toisen, jonka päälliköt kolme viikkoa myöhemmin samassa tarkoituksessa tekivät lähettääksensä sen Juhani kuninkaalle itselleen. Tämä oli kuitenkin ennättänyt lähteä Tallinnasta, ennen kuin kirje tuli perille.

Sodan alkaessa uudestaan (1590) Arvi Henrikinpoika oli Iivananlinnassa, jonne hän oli tullut joulukuun 16 p. 1589. Sen jälkeen kuin venäläinen joukko oli polttanut Jaaman esikaupungin, hän lähti (tammikuun 14 p.) sotaväen mukana Someron piirikuntaan kostoretkelle, jolta palattiin Iivananlinna tammikuun 22 p. Mutta, kuten tiedetään, Feodor tsaari toi jo tammikuun 30 p. suuren sotajoukon Narvan edustalle. Silloin Kustaa Banér, Klaus Bielke, Yrjö Boije ja Arvi Tawast veivät Rakveeren sen väen, jota Kaarle Horn ei olisi voinut elättää Narvassa, jos piiritys olisi tullut pitkälliseksi. Luultavasti Tawast oli mu-

¹⁾ Tawast lähti Viroon heinäkuussa (1589).

kana Koijebin verisessä tappelussa, jossa ruotsalaisten oli taistelemisen heitä takaa-ajavaa suurta vihollisjoukkoa vastaan (helmikuun 4 p.). Kun Kaarle Horn vähän aikaa sen jälkeen teki venäläisten kanssa sotilakon, niin Tawast pääsi lähtemään Suomeen. Helmikuun 20 p. hän vielä oli Rakveressä, mutta maaliskuun 16 p. tavataan hänet jo Kurjalassa. Kotiin tultuansa hän järjesti Suomessa olevalle ruotsalaiselle sotaväelle linnaleirin sekä toimitti tätä väkeä keväämmällä Narvaan, jonka yhä katsottiin olevan vaaranalaisessa tilassa. Huhtikuun 10 p. hänen kuitenkin käskettiin mennä takaisin Narvaan, jossa hänen havaitaan vuoden lopulla kuuluneen linnan isännistöön. Sieltä palattuaan hän sitten sai muutaman aikaa elää rauhassa kotonaan. Näyttää kuin hallitus ei vuosien 1591 ja 1594 välillä olisi tahtonut käyttää häntä tärkeihin toimiin ¹⁾.

Sen jälkeen kuin ankara tulipalo syyskuun 3 p. 1594 oli tehnyt suurta vahinkoa Viipurin linnassa ja kaupungissa, oli Arvi Tawast siellä yhden viikon lokakuussa. Varusväkenä palvelevat sotamiehet olivat palossa menettäneet vaatteensa, eikä heille ollut antaa toisia, ja iso osa linnoituksista oli tulesta turmeltunut. Asia oli sitä arveluttavampi, kun Viipurissa ei ollut rakennusaineita eikä rakennusmestariakaan. Huolissaan Tawast. pyysi Ruotsin lähettäjiä, jotka olivat tulleet Narvaan keskustellakseen venäläisten kanssa rauhasta, toimittamaan Viirosta rakennusmestarin sekä vaatteita Viipuriin, mutta hänelle vastattiin, että sieltä ei ollut mitään apua saatavana. Komissaarit neuvoivat häntä vain kääntymään pyynnöillään Kaarle herttuan ja neuvoskunnan puoleen, ja Arvi Henrikinpoika näkyikin tehneen tämän. Sen ohessa hän tilasi kaikilta Viipurin, Kymenkartanon, Porvoon, Hämeenlinnan ja Savonlinnan läänien voudeilta linnan rakennustöihin hirssiä ja lautoja sekä joka voutikunnasta joitakuuta kirvesmiehiä. Vielä hän määräsi muutamia jalkaväen lippukuntia tulemaan varusväen lisäksi, käskien samalla voutien hankkia näille elintarpeita. — On sangen omituista, että Arvi

¹⁾ Lähteiden puutteessa en voi sanoa, oliko Tawast sittenkin mukana Mauri Griipin ja Klaus Flemingin sotaretkillä vuonna 1591.

Tawast, joka vain oli käymältä linnassa ¹⁾, katsoi asiakseen ryhtyä kaikkiin näihin toimenpiteisiin, jotka oikeastaan olisivat kuuluneet linnan päälliköille. Näyttää kuin hän olisi tehnyt sen jonkun erityisen, hallitukselta saamansa määräyksen johdosta, vaikka tämä määräys ei ole hänen kirjekokoelmissaan säilynyt meidän päiviimme.

Täyssinän rauhan jälkeen Arvi Henrikinpoika oli jäsenenä nelimiehisessä toimikunnassa, joka (syksyllä 1595) kävi uuden rajan Käkisalmen ja Savonlinnan läänien välille, Pisamäestä Varpavuoreen asti ²⁾.

V.

Sotatoimien väliaikoina Arvi Tawastin oli useina vuosina ryhdyttävä tuomarinkin tehtäviin. Käkisalmen valloituksen jälkeen (1580) oli Pontus de la Gardie, kuten edellä on kerrottu, ehdoittanut kuninkaalle, että Arvi Henrikinpojalle olisi annettu palkinnoksi jokin niistä kihlakunnista, jotka ruotsalaisilla herroilla silloin oli Suomessa. Tawast saikin sitten Hauhon ja Ylisen (Hollolan) kihlakuntain tuomariviran, mutta minä vuonna hän siihen määrättiin, ei ole aivan selvää. Lagus ja J. Ramsay sanovat tosin, että hän pääsi siihen jo vuonna 1576, mutta tämän ilmoituksen todenperäisyys tuntuu epäiltävältä, koska on pidettävä varmana, että Klaus Bielke huhtikuun 1 p. 1581 oli Hollolan kihlakunnan tuomarina. Kenties nimitettiin Tawast siihen virkaan saman vuoder lopulla. Ainakin mainitaan hänet vuonna 1583 Hauhon ja Ylisen kihlakuntain tuomarina. Maaliskuun 5 p. 1585 tiedetään hänen istuneen kärkeä Tennilän pitäjässä ja marraskuun 28 p. 1586 Hauholla. Mutta seuraavana vuonna, jolloin hän oli Juhani kuninkaan epäsuosiossa, hän näkyy menettäneen tuomarivirkansa Klaus Bielkelle. Stålarin ja Tawast olivat vähää ennen saaneet kuulla, että Bielke oli, panettelemalla kuninkaan luona jälkimmäistä, koettanut saada hänen kihlakunnan-

¹⁾ Seuraavanakin vuonna Tawast oleskeli kaksi viikkoa Viipurin linnassa (nähtävästi tammikuun lopulla ja helmikuun alussa).

²⁾ Sitä ennen hän oli käynyt Tukholmassa, ja siellä Kaarle herttua oli käsenyt Henricki Henrikinpojan tiedustella häneltä, miten Klaus Fleming elämöi Suomessa.

oikeutensa. Arvi Tawastin Klaus Bielkelle tammikuun 30 p. 1590 lähettämästä kirjeestä nähdään taas, että Bielke silloin oli luvannut hänelle Hollolan kihlakunnan. Ja saman vuoden maaliskuun 16 p. Arvi Henrikinpoika pyysi Stålarmania, jonka silloin piti toimittaa lähetti Ruotsiin, huomauttamaan kuninkaan sihteereille Olavi Sverkerinpojalle ja Hannu Krankalle, ettei Tawast silloin vielä ollut saanut valtakirjaa hänelle myönnettyyn kihlakunnanoikeuteen. Vielä tammikuun 22 p. 1594 Klaus Bielke kirjoitti Arvi Henrikinpojalle, että hän oli luovuttava tälle Hollolan kihlakunnan. Heinäkuun 9 p. 1594 Sigismund sitten antoi avoimella kirjeellä mainitun kihlakunnanoikeuden Arvi Henrikinpojalle, joka sai pitää sen aina kuolemaansa saakka. Seuraavien vuosien säilyneistä tuomiokirjoista nähdään, että Tawast usein itse istui käräjiä, vaikka hän toisin ajoin jätti sen toimen erälle lainlukijalle, Henrikki Jaakopinpojalle ¹⁾.

VI.

Ennen kuin käyn puhumassa Arvi Tawastin levottoman elämän loppuajoista, tahdon vähän silmäillä hänen kotiolojaankin.

Maatalouden järjestäminen ja sen tuotteiden kauppaaminen näkyy antaneen hänelle alituista pientä hommaa niinä verraten lyhyinä aikoina, jotka hän sai viettää perheensä luona. Vesunnan silloisesta maanviljelyksestä antavat Ruotsin valtioarkistossa säilyneet asiakirjat hyvinkin seikkaperäisiä tietoja. Kun Arvi Henrikinpoika sai Vesunnan haltuunsa vuonna 1566, laskettiin sen tuottavan 1½ puolikkaa vehnää, 8 puntaa ²⁾ 3 puolikkaa rukiita, 8 puntaa 3 puolikkaa ohria, 1 punnan kauroja, 4 puolikkaa papuja,

¹⁾ Marraskuun 19 p. 1595 lainlukija Henrikki Jesperinpoika piti Tawastin puolesta käräjät Asikkalan Vehmaisissa, samana vuonna Tawast itse Lammin pitäjässä, vuonna 1596 sama Asikkalassa, maaliskuun 22 p. 1596 Udessakylässä, maaliskuun 24 p. 1596 Hollolassa, maaliskuun 16 ja lokakuun 19 p. 1596 Padasjoen Jokioisissa, joulukuun 9 p. 1597 Hollolan Pudilassa (?), joulukuun 20 ja 21 p. 1597 Asikkalan Vehmaisissa, joulukuun 30 p. 1597 Tennilän Leiniälässä, tammikuun 4 p. 1598 Lammin Jakkalassa (Jahkolassa?) ja tammikuun 9 p. 1598 Hauhon Vitsiälässä.

²⁾ Punaan meni noin 4 tynnyriä.

40 leiviskää verovoita, kaksi leiviskää »silavavoita» ja yhden leiviskän verovilloja ¹⁾). Talossa elätettiin silloin: 10 lehmää, 1 sonni, 13 härkää, 6 härkämullikkaa, 8 hiehoa, 3 vasikkaa, 20 lammasta, 6 karitsaa, 8 vuolta, 4 vohlaa, 5 sikaa, 2 työhevosta ja 2 varsaa ²⁾). Maahan kylvettiin vuonna 1601, siis Tawastin kuoleman jälkeen, $3\frac{2}{3}$ tynnyriä vehnää, 23 tynnyriä rukiita, 14 tynnyriä ohria, 3 tynnyriä himalajiaohria, 4 tynnyriä kaurjoja ja 6 tynnyriä herneitä.

Ei saata kieltää, että Vesunnan silloinen maatalous näyttää nykyajan silmissä jokseenkin vähäpätöiseltä. Arvi Henrikinpojalla oli kuitenkin, niinkuin olemme nähneet, kymmenkunta muuta kartanoa, joiden hoitoa myöskin oli valvottava ³⁾).

Tawast piti tarkkaa huolta siitä, että hänen talojensa tuotteista samoin kuin läänitysten antamista tuloista myötiin se osa, mitä ei tarvittu kotona. Toiselta puolen hankittiin Vesuntaan ostamalla monenlaisia tarve- ja ylellisyystavaroita sekä koti- maasta että ulkomailta ⁴⁾). Saattaa olla jollakin tavoin mielenkiintoista tarkata sen ajan aatelismiehen liikehommia, jonka tähden teen niistäkin vähän selkoa.

Lauri Torstinpoika Ram ja Tawast vaihtoivat kirjeitä pelavista ja talista, joita tavaroita jälkimmäinen tahtoi myödä kauppiaille. Vuonna 1582 suoritettiin Arvi Henrikinpojalle maksu

¹⁾ Meidän aikanamme Vesunnan keskisato on: 20 hehtoa vehnää, 350 h. rukiita, 250 h. ohria, 1,500 h. kaurjoja, 80 hehtoa herneitä, mutta voita ei valmisteta ollenkaan.

²⁾ Nykyään on talossa: 50 nautaa, 20 hiehoa, 25 hevosta, 2 varsaa, 50 lammasta (karitsat niihin luettuina), 30 emäsikaa, 2 karjua, 150 teurasikaa. Vetohärkiä ei tietystikään pidetä ollenkaan eikä myöskään vuohia.

³⁾ Arvi Tawastin maataloudesta puhuessa mainittakoon lisäksi, että hän näkyy harrastaneen puutarhaviljelystäkin. Kerran Länsi-Suomen maaherra Akseli Leijonhufvud pyysi häneltä saada Tenholan Karsbystä kuusi tai seitsemän pienikasvuista kirsikkapuuta.

⁴⁾ Tawast käytti liikeasiainsa välittäjinä muutamia Suomen kauppiaita, niinkuin Jonatas Weckiä Turussa, Henrikki Jobinia Viipurissa sekä Henrikki Heinemannia ja Henrikki Kastensia Helsingissä. Borchartt Müller kaupitteli hänen tavaroitaan Tallinnassa. Vieläpä Arvi Stålarmin ja Matti Antinpoika Biörnramin leski Anna Torstintytär olivat joskus Tawastin asiointsijoina. Stålarmin otti vuonna 1581 myödäkseen Tawastin laivan ja lotjan, jotka olivat Suomenlahdella.

lihasta, kaloista, elävästä karjasta ynnä muista elintarpeista, joita hän oli lähettänyt Viipuriin ja Iivananlinnaan. Pääasiallisesti kaupattiin Tawastin tiloilta kuitenkin viljaa ja voita. Näitä tavaroita laitettiin m. m. Turkuun, Helsinkiin, Porvooseen ja Pietarsaareen sekä myöskin ulkomaille. Tawast toimitti vuonna 1590 Nauvossa olevaan ruunun aittaan 400 tynnyriä ja vuonna 1592 280 tynnyriä viljaa, joista määrästä suurin osa nähtävästi oli palkkajyviä ¹⁾. Tallinnaankin vietiin rukiita ja muita elintarpeita.

Vesunnan ja Kurjalan vuokramiehet toivat (1589), Marketta rouvan lähettäminä, suoloja Porvoosta; toisen kerran mainitaan tätä tarvetavaraa otetun Helsingistä. Lohta ostettiin Oulusta ja Kymenkartanosta; viiniä Viipurista, Porvoosta ja Helsingistä; silkkikankaita Viipurista; verkkaa Turusta.

Saksasta saatiin monenlaisia tavaroita, niinkuin esimerkiksi: sokeria, kuivatuita hedelmiä, mausteita, viinejä, riisiä, kankaita, hienoja kenkiä, juomalaseja, akkunalasia, paperia ja maalarinvärejä ²⁾.

¹⁾ Kohta kuin Arvi Tawast oli ryhtynyt jalkaväen päällikön toimeen, oli hänelle (tammikuun 30 p. 1579) myönnetty elatukseksi (palkaksi) kolme puntalästä (eli 120 tynnyriä) viljaa, joka oli otettava Hollolan pitäjän kymmenyksistä. Heinäkuun 23 p. 1586 kuningas kirjoitti Hauhon ja Ylisen (Hollolan) kihlakuntain voudille, että Arvi Tawast, jolle tavallisesti oli annettu kuukausimuona näiden kihlakuntien verosta, oli saava sen sieltä vastedeskin. Ja erästä läänitysluettelosta nähdään, että Arvi Henrikinpoika seuraavana vuonna kantoi samoista kihlakunnista elannokseen 144 tynnyriä viljaa sekä tätä paitse seuralaisiaan varten 234 tynnyriä. Näiden viljamäärien yhteinen hinta laskettiin 378 taleriksi.

²⁾ Luettelen tässä koko joukon Arvi Tawastin tilaamia ulkomaantavaroita, koska semmoinen luettelo saattaa valaista silloisen aateliston kotielämää.

Vuonna 1593 hänen asiamiehensä osti Lybekistä:

18 ³ / ₄	naulaa	toppasokeria,	hintaa	10	killinkiä	naulalta.
10	»	riisiä	»	3	»	»
1	korillisen	rusinoita, paino	46	naulaa,	hintaa	2 1/2 kill. naulalta.
8	naulaa	veskunoita,	hintaa	2	killinkiä	naulalta.
2	»	manteleja	»	7	»	»
6	»	pippuria	»	20	»	»
8	luotia	sahramia	»	9	»	luodilta.

Eräs Mikko Yrjönpoika, joka näkyy pitäneen asuntoa Porvoossa, kävi ainakin kolmena vuonna perätysten perheen asiamiehenä Saksassa myöden Lybekissä m. m. voita ja tilaten sieltä tavaroita Vesuntaan. Kolmantena vuonna (1595) hän sai Arvi Henrikinpojan maatavaroista 326 $\frac{1}{2}$ taleria ja maksoi ostoksistaan 325 taleria.

VII.

Arvi Henrikinpojan varakkaassa kodissa oli elämä kenties vähän hienostuneempaa, kuin Suomen aatelisperheissä yleensä. Sen huomasi jo, että Marketta rouvan käytettäväksi hankittiin ulkomailta silkkikankaita. Arvi Tawastin tiedetään ainakin kerran teettäneen vaatteensa (viitan, takin (röijyn) ja polvihousut) Helsingissä, jossa varmaankin oli taitavammat vaatturit kuin Hämeessä. Samalla hänelle valmistettiin siellä kultavitjat, jotka ulottuivat kolme kertaa kaulan ympäri. Hopeasta, jonka Tawast lähetti Helsinkiin, laitettiin siellä uusia astioita. Hauska olisi tietää, nähtiinkö perheen huoneissa minkäänlaisia taideteoksia, mutta siihen kysymykseen asiakirjat vastaavat vaitiololla. Var-

6	luotia	muskottia	hinta 2 killinkiä luodilta.
1	naulan	muskotinkukkia	» 4 taleria.
6	luotia	neilikoita	» 2 $\frac{1}{2}$ killinkiä luodilta.
4	naulaa	laakerinmarjoja	» 3 » naulalta.
1	luodin	paratiisijyviä	» 1 killinki.
1	naulan	kardemummaa	» 1 taleri 8 killinkiä.
3	»	inkivääriä	» 16 killinkiä naulalta.
2	»	kandisokerissa keitettyä inkivääriä,	hinta 20 killinkiä naulalta.

Yhteensä maksettiin näistä tavaroista 27 taleria 7 killinkiä. Taleriin luettiin 32 killinkiä.

Seuraavana vuonna hankittiin m. m. $\frac{1}{2}$ aamia Reinin viiniä, $\frac{1}{2}$ aamia viinimehua, 2 toppaa sokeria, 2 naulaa ruskeata ja valkoista rintasokeria, 1 naula sukaattia, 4 luotia Lissabonin oliivia, 3 luotia Petris-oliivia, 4 naulaa aniksia, 1 naula kanelia, 5 luotia lakritsia, erilaisia kankaita, $\frac{1}{2}$ arkullista akkunaliasia, 1 vadillinen juomalaseja, 2 samettiväsäkyä pyssynpanoksia varten, 8 paria karduaanikenkiä, 2 riisiä paperia ja 20 eri lajia väriaineita.

Vuonna 1595 saatiin Saksasta m. m.: messinkisiä, nahkoja, 2 satulaa, joista toiseen kuului samettipeite, 2 miekkaa, 4 hattua ja 1 symfonia.

maankin tämä on selitettävä siten, että taiteella vielä siihen aikaan oli aivan vähän sijaa maassamme. Eräässä kirjeessä mainitaan, että Tawast oli lähettänyt edellämainitun »zemphanian» (symfonian) korjattavaksi Saksaan. Tämä symfonia oli ehkä joku pianontapainen soittokone. Kenties Marketta rouvalla oli soittanollisia taipumuksia ja harrastuksia.

Tawast oleskeli yhtä usein vaimonsa perimällä maatilalla, Kosken Kurjalassa ¹⁾, kuin omassa talossaan, Vesunnassa. Näiden talojen väliä oli noin neljä peninkulmaa. Arvi Henrikinpojan ollessa sotaretkillä näkyy hänen perheensä enimmiten pitäneen asuntoa Kurjalassa.

Se seikka, että Vesuntaan vuonna 1589 hankittiin Leppäkoskelta neljä hirsilauttaa, näyttää osottavan, että Tawast paransi kotitalonsa rakennuksia. — Viime vuosisadan alkupuolella oli Vesunnassa vielä ollut joku kivirakennus vanhoilta ajoilta, mutta vuonna 1840 otettiin siitä kivet uuden suuren navetan seinäin, joten se hävisi. Kansa kertoo, että se oli jäännös keskiaikaisesta luostarista, vieläpä sanotaan sen läheisyydessä olleen nunnien hautausmaan. Näillä tarinoilla ei kuitenkaan ole mitään pohjaa todellisuudessa. Ei myöskään ole tietoa mistään semmoisesta asiasta, joka todistaisi, että tuo muinoinen kivitalo oli Arvi Henrikinpojan rakentama. Sen perustustakaan ei saateta enää nähdä, sillä se on, ainakin isoimmaksi osakseen, hautaantunut mainitun navetan alle.

Vesunta tarjosi Tawastin perheelle varsin miellyttävän asuinpaikan. Se sijaitsee pehmeäpiirteisellä kunnaalla Vanajan vesireitin varrella. Järvi on tosin sillä kohden kapea ja, ainakin nyt jo, hyvin matalarantainen, mutta kartanolta on useille tahoille laaja ja viehättävä näköala. Hattulan vanhalle muistorikkaalle kirkolle on vain pari, kolme kilometriä, ja sen toisella puolen silmä erottaa etelässä Mierolan ja Metsäkylän vainioiden takaa Hämeen-

¹⁾ Omituista on, että Autuisten Torsti Henrikinpoika vuonna 1571 oli pyytänyt Juhani III:lta Kurjalan kartanoa, jonka omistamiseen hän sanoi olevansa oikeutettu. Kuningas vastasi kirjoittavansa käskynhaltijoilleen, että he kohtuuden mukaan avustaisivat Torsti Henrikinpoikaa tässä asiassa. Anomuksella ei kuitenkaan saavutettu tarkoitusta.

linnaa ympäröivät, havumetsäin peittämät harjanteet. Vanajaveden vastakkaisella, läntisellä rannalla nähdään Merven kylä, joka myöskin kuului Tawastin alueisiin, sekä Suontaustan kartanon sileäpintaiset viljelysmaat. Pohjoisessa häämöittävät Lepaan kartanon takaa ison Vanajanselän siintävät vedet. Vesunnan vainioiden itäpuolella taas alkaa peninkulman levyinen metsätaival, Linnankangas ¹⁾, joka uloituu Hauhonselkään asti.

Arvi Tawastin sukulaiset asuivat verraten likellä hänen kotiansa, joten perhe varsin helposti pääsi seurustelemaan heidän kanssaan. Hänen sisarensa Margareetan mies Juho Skytte oli vuosien 1580 ja 1591 välillä voutina Hämeenlinnassa. Toisella langolla, Maunu Sporella, oli Lammin Tirmuila asuntotalona. Tawastien vanha sukukartano, Hauholla sijaitseva Kokkala, joka oli Arvi Henrikinpojan veljien hallussa, ei myöskään ollut kaukana.

Perheen muista naapureista mainittakoon myös joku sana. Siihen aikaan, jolloin Arvi Tawast sai Vesunnan, asui tunnettu Hannu Biörninpoika Leijon vielä Hattulassa, mutta määrättynä Viron maaherraksi hän muutti jo vuonna 1570 Tallinnaan. Leijonin kuoleman jälkeen, joka tapahtui alkupuolella vuotta 1572, hänen leskensä, Kaarina, Henrikki Hornin tytär, hallitsi perheen suuria maatiloja, jotka melkein ympäröivät Vesunnan. Kaarina rouvalla oli nimittäin Lehijärvi ja Leiniälä Hattulassa, Kirsutla Mäskälässä ²⁾ sekä Mäenpää, Suontaka ja Lepaa Tyrvännöllä. Lisäksi hänen miehensä oli ostanut taloja Hattulan Mierolassa ja Tyrvännön Retulassa. Iso Harvialan kartano, joka sijaitsi Vanajassa, oli Matti Laurinpoika Kruusin hallussa. Vähän etäämpänä asui Lammin Porkkalassa mahtava Märтта rouva, Kustaa Fincken leski.

Meillä on usein nähty, että maaseudulla naapuruksina elävät perheet joutuvat hankauksiin keskenänsä aivan vähäpätöisistäkin syistä. Hattulassa riitelivät silloin Kaarina Leijon ja Tawast, ja eripuraisuuden aiheena oli — kirkonpenkki. Kaa-

¹⁾ Toiset mainitsevat tuota laajaa metsäseutua, jonka pohjoispää on lähellä Pälkäneen rajaa, Lintukankaan nimellä.

²⁾ Mäskälän pitäjään kuului nykyinen Hämeenlinnan maaseurakunta sekä osia Janakkalasta ja Lammista.

rina rouvan isä Henrikki Horn kirjoitti asiasta molemmille, koettaen tyynnyttää kiivastuneita. — Muutoin eivät Hornin ja Arvi Henrikinpojan välit näy tuosta riidasta kylmenneen. Pari vuotta myöhemmin edellinen kutsui ystävällisesti Tawastin erään sukulaisensa häihin.

Vesunnan perheen ystäväpiiri ei näytä olleen erittäin iso, jollei sukulaisia oteta lukuun. Että Arvi Henrikinpoika oli läheisessä tuttavuudessa Juho Kurjen, Lauri Ramin, Monikkalan Juho Knuutinpojan, Svante Stålarmin, Prinkkalan Hannu Eerikinpojan ja Lauri Dufvan kanssa, tuntuu luultavalta, koska nämät herrat kutsuttiin vahvistamaan sitä kirjelmää, jolla Tawast vuonna 1571 antoi huomenlahjan vaimolleen. Dufvan kanssa hän sittemmin kuitenkin joutui riitaan. Tawastin ystävinä saatamme myös pitää Hermannia Flemingiä ja Henrikki Hornia, vaikka nämät olivatkin häntä vanhemmat. Hornin ja Tawastin välillä oli vilkas, sota-asioita koskeva kirjevaihto, joka kuitenkin lakkasi melkein kokonansa vuonna 1580, sen jälkeen kuin edellinen oli menettänyt ylipäällikkyyden joututtuaan Juhani III:n epäsuosiin. Matti Antinpoika Biörnram, Gamlebakan Niilo Olavinpoika ja kuninkaan sihteeri Hannu Krankka kuuluivat myös Arvi Tawastin hyvien tuttavien joukkoon. Viimeksimainittu näyttää toimittaneen Tawastin asioita Tukholmassa. Kerran jälkimmäinen, ollen huolissaan siitä, että kuningas, kuten jo olen kertonut, oli määrännyt hänet ja Arvi Stålarmin rakennuttamaan puolinnaketta Nevajoelle, pyysi Krankalta apua, jotta tuo määräys olisi saatu peruutetuksi, ja lähetti samalla vaikutusvaltaisen sihteerin rouvalle lahjaksi sata kyy-närrää Hämeessä kudottua palttinaa.

Perheen uskollisin ja läheisin ystävä oli kuitenkin Arvi Stålarin. Hän oli Marketta rouvan orpana, sillä heidän äitinsä, jotka kuuluivat Grabbe sukuun, olivat sisarukset. Tawast ja Stålarin toimivat usein yhdessä Venäjän sodan aikana, ja yhdessä he sitten Sigismund kuninkaan puolesta taistelivat Kaarle herttuaa vastaan. Monasti Stålarin pyysi neuvoja Arvi Henrikinpojalta. Hän kirjoitti tälle vuonna 1583 Narvasta: »Toivon pääseväni puheillesi, vaikka minun täytyisi hakea Sinut Sisä-

Hämeestä.» Stålarmin kirjeissä, jotka ovat säilyneet Ruotsin valtioarkistossa, puhutaan joskus sen ajan vaikutusvaltaisimmista henkilöistä. Eräässä kirjelmässä hän m. m. kuvailee Länsi-Suomen maaherraa Akseli Lejonhufvudia sangen mahtavaksi mieheksi, jota Tawastinkin oli pelkääminen. »Kreivi on», hän virkkoi, »pitänyt kärkeä Turun neuvoston tuvassa, ja siellä tuomittiin Klaus Jaakonpoika menettämään henkensä.¹⁾ Sinulle hän oli närkästyksissään sen johdosta, että Sinun palvelijasi on tehnyt törkeän rikoksen. Kirjoita nyt hänelle, että rikokselisen omaiset olisivat olleet valmiit sovittamaan asian, mutta Sinä et ollut kuninkaalle tulevien sakkorahain tähden tahtonut suostua siihen. Akseli Kurjelle ja Klaus (Hermanninpoika) Flemingille kreivi antoi useista syistä nuhteita.»²⁾ Nähtävästi Arvi Stålarmin kirjoitti Tawastille useammin kuin tämä hänelle. Eräässä kirjeessä hän sanoi: »En ole saanut Sinulta vastausta. Minua kummastuttaa suuresti, että olet tullut niin ylpeäksi.» Muun muassa Stålarmin ilmoitti Tawastille, että kuningas oli tälle vihoissaan valituksen johdosta, jonka sotamiehet olivat tehneet Tawastia vastaan, ja muutamia vuosia myöhemmin Stålarmin antoi Arvi Henrikinpojan tietää, että tämä taas oli menettämäisillään kuninkaan suosion. Useimmiten Stålarmin ja Tawastin kirjeissä kuitenkin puhuttiin heidän yksityisistä, taloudellisista ja perheellisistä asioistaan. Edellinen näyttää pitäneen Tawastia hyvin varakkaana miehenä. Hän sanoi tälle: »Sinulla ei ole hätää, Sinullahan on sadat tuhannet tynnyrit täynnä kaikkea hyvää.» Vuonna 1592 hän kertoi Narvasta, että Ruotsin sotajoukko oli vienyt kaikki heinät siitä Arvi Henrikinpojan moi-siosta, joka oli Virossa. Hän kirjoitti joskus rahamaksuista, hän puhui ostoksista, hän pyysi kerran lainaksi 20 tynnyriä ruukiita ja yhtä paljon ohria, samoin toisen kerran siemenherneitä.

¹⁾ Eloon Klaus Jaakonpoika kuitenkin jäi.

²⁾ Stålarmin kirjeet ovat mielenkiintoiset siitäkin syystä, että niissä kuvastuu hänen oma luonteensa. Niistä huomataan, että tämä peloton ritari ei ollut mikään hienosti sivistynyt mies. Hän käytti mielellään karkeitä ja rivojakin sanasutkauksia.

Stålarmissa ei itsellään ollut lapsia, jonka tähden hän mielenkiinnolla seurasi Arvi Tawastin pojan, »pikku Iivarin», kehitystä, lähettäen kirjeissään terveisiä tälle samalla kuin »sisarelleen» Margareetalle (Iivarin äidille).

Arvi Tawastin vaimo, Margareeta Martintytär oli hänellä uskollisena auttajana, joka tunnokkaasti piti huolta kodin asioista. Vaikka hän enimmäkseen asui Kurjalassa, niin hän kuitenkin usein kävi Vesunnassakin talon hoitoa järjestämässä. Arvi Henrikinpojan ollessa matkoilla Marketta rouva toimitti hänelle eväät niinkin kauas kuin Iivananlinnaan. Eräässä kirjeessä hän esimerkiksi sanoo laittaneensa sinne laatikollisen kuivosia, kierukoita, kermakakkuja ynnä muita vehnäsiä, ja kerran Arvi Henrikinpoika pyysi vaimoansa toimittamaan hänelle Vesunnasta lintuja sekä paloviinaa. Margareetan oli enimmäkseen yksinensä valvottava poikansa Iivarin kasvatusta, koska hänen miehensä oli pitkät ajat kotoa poissa. Kesällä vuonna 1589 Arvi Henrikinpoika kirjoitti vaimolleen Helsingistä, josta hän oli lähdössä kuninkaan luo Tallinnaan, että Iivarin tuli lukea ahkeraan ja joka päivä harjoittaa kirjoitusta. Kun Iivari joulukuussa samana vuonna oli sairaana, niin hellä äiti hoiti häntä ja lähetti tuon tuostakin isälle tietoja hänen tilastaan. Päätäten niistä harvoista Arvi Tawastin ja hänen vaimonsa vaihtamista kirjeistä, jotka vielä ovat tallella, oli heidän avioliittonsa erittäin onnellinen. Tawastin ollessa lopulla vuotta Iivananlinnassa, jossa silloin odotettiin venäläisten hyökkäystä, Margareeta kirjoitti hänelle: »Pyydän Teitä, että tahtoisitte lähettää hakemaan minua, jos siellä jo on tai varrotaan syntyvän taistelua ja jos tuloni olisi Teistä hauskaa, sillä olen kuullut, että joku on huolissaan minun tähteni ja puhuu usein minusta.» Kun tämä kirjoitettiin, olivat aviopuolisot olleet naimisissa kahdeksantoista vuotta eivätkä siis enää olleet nuoruuden iässä. — Kuten huomataan Marketta rouva teitteli miestänsä kirjeissään. Tämä tällainen tapa oli silloin yleinen. — Vuonna 1591 Arvi ja Margareeta Tawast tekivät keskinäisen testamentin, jota sitten ei kuitenkaan voitu noudattaa edellisen kuoleman jälkeen, ei ainakaan hänen maatiloihinsa nähden.

VIII.

Jos Arvi Tawastin perheessä elettiinkin lyhytaikaisia idyllejä, niin ne saivat järkyttävän traagillisen lopun.

Ryhdyn nyt kertomaan hänen levottoman elämänsä viimeisistä vaiheista ja saatan tehdä sen aivan lyhyesti, sillä ovathan niiden pääkohdat jo tunnetut historiallisesta kirjallisuudesta.

Tiedetään, että Arvi Henrikinpoika sen riidan aikana, joka syttyi Kaarle herttuan ja Sigismund kuninkaan välillä, aina pysyi jälkimmäiselle uskollisena. Hän oli niin innokas kuninkaan puoluelaisena, että hän kerrankin hairahtui puhumaan Sigismundille pahaa Turun piispasta ja papistosta sanoen niiden yllyttäneen talonpoikia kapinaan.

Vuosien 1596 ja 1597 välisenä talvena, jolloin nuijasodan myrskyt pauhasivat Suomessa, Tawast toimi Käkisalmen linnan päällikkönä.¹⁾ Siellä oleskeli silloin hänen vaimonsa Margareetakin viisi viikkoa (joulun jälkeen).

Linnanpäällikön virka esti Arvi Tawastia olemasta mukana talonpoikain kapinaa kukistettaessa, mutta hänen poikansa tais-teli Klaus Flemingin päälliköiden joukossa. Suurella jännityksellä Arvi Henrikinpoika seurasi tapahtumain kehitystä vaihtaen niiden johdosta tammi- ja helmikuussa (1597) tuon tuostakin kirjeitä Savonlinnan haltijan Kyötikkä Fincken kanssa, joka pyysi häneltä apuväkeä, kun kapinalliset uhkasivat tätä linnaa. Tammikuun 8 p. Tawast lähettikin Pietari Paavalinpoika Juustenin sekä päämies Ambrosius Henrikinpojan erään sotaväenosaston kanssa Etelä-Savo.

Lähdettyään huhtikuussa (1597) Vesuntaan²⁾ hän otatti siellä asuessaan kiinni Kaarle herttuan lähetin, joka oli viemässä kirjettä pohjalaisten yllyttäjälle Monikkalan Hannu Hannunpojalle, ja toimitti sitten tämän kirjeen Sigismundille. Ja kun Tawastille tuotiin semmoinen sanoma, että pohjalaiset aikoivat

¹⁾ Jo huhtikuun 4 p. 1596 Kaarle herttua oli määrännyt hänet sinne. Marraskuun 26 p. hän vielä oli Vesunnassa, mutta pian sen jälkeen hän näkyy lähteneen Käkisalmeen, josta huomataan hänen kirjoittaneen Klaus Flemingille tammikuun 4 ja maaliskuun 10 p. 1597.

²⁾ Vesunnassa hän oli ainakin jo toukokuussa.

hyökätä Hämeeseen, niin hän lähetti siitä tiedon lähiseutujen aatelisille. Mitään semmoista hyökkäystä ei kuitenkaan tapah-
tunut.

Kesäkuun 11 p. Stålarin, joka Klaus Flemingin kuoltua oli ylimpänä käskynhaltijana Suomessa, käski Tawastin mennä takaisin Käkisalmeen, ja tämä lähtikin Vesunnasta, mutta sairauden takia hänen sillä kertaa täytyi palata matkalta, jonka vuoksi hän lähetti Käkisalmeen poikansa Iivarin. Vasta syyskesällä hän itse kävi siellä. Käkisalmeista hän muiden tointen ohella antoi käskyn kahdelle jalkaväen lippukunnalle lähtä Sysmän kautta Turkuun, jossa herttuan tuloa silloin odotettiin. Pian sen jälkeen Käkisalmen linna luovutettiin venäläisille (syyskuun 3 p. 1597).

Vähän toista vuotta myöhemmin (marraskuun 20 p. 1598) Sigismund määräsi Arvi Henrikinpojan Viipurin linnan päälliköksi. ¹⁾ Vesunnan herralla oli siten erittäin vastuullinen ja vaaranalainen toimi, kun Kaarle herttua vihdoon tuli valloittamaan Suomea Sigismundin puoluelaisilta. Kuitenkin hänellä vielä oli enemmän kuin puoli vuotta aikaa varustaakseen Viipurin linnaa puolustuskuntoon.

Heinäkuun 2 p. 1599 Tawast kirjoitti pojallensa: »Täällä kerrotaan, että herttuan haahdet ovat lähteneet merelle. ²⁾ Ras-
kaimmat tavaramme, joita ei voida kuljettaa, on annettava hyvälle ja uskollisille talonpojille säilyyn. Mutta lähetä paras osa irtaimistosta tänne Viipuriin, ja jollei ole mahdollista saada sitä kaikkea tänne, saatetaan osa jättää joillekin majatalon-

¹⁾ Vuonna 1597 oli liikkunut semmoinen huhu, että Arvi Henrikinpoika silloin jo oli pyrkinyt vallanpitäjäksi Viipuriin. Eräessä Kaarle herttualle joulukuun 16 p. lähettämässään kirjeessä oli Monikkalan Hannu Hannunpoika kertonut, että Arvi Tawast oli väkisin koettanut ottaa linnan avaimet Matti Laurinpoika Kruusilta, ja että jälkimmäinen siinä tilaisuudessa oli lyönyt Tawastia, niin että tämä sitten oli haavurin hoidettavana. Tämä tiedonanto ei kuitenkaan ole saanut vahvistusta muista sen ajan asiakirjoista.

²⁾ Huhu oli ennenaikainen, sillä vasta heinäkuun lopussa herttuan laivasto lähti Ruotsista.

isännille Kelttisiin, Uuteenkylään, Kaipiaisiin ja muuallekin. Olen pyytänyt Lindormilta ¹⁾, Arvi Stålmarmilta ja Akseli Kurjelta, että Sinut määrättäisiin tänne ratsumiesjoukon kanssa. Toimita sen tähden vaimosi ja pienet lapsesi Viipuriin, heti kun huomaat, että jotakin pahaa on lähenemässä. Kun pääset tulemaan, niin ota mukaasi sisarenpoikani ²⁾ ynnä muutampia muita suomalaisia huoveja, sillä tässä linnassa on vähän väkeä.» Vielä syyskuun 17 p. Arvi Tawast pyysi Sigismund kuninkaalta apua puhuen kirjeessään puutteesta, jota sotaväki kärsi. Mutta jo saman kuun 21 p. Kaarle herttua saapui laivastolla Viipurin linnan luo, jonka täytyi antautua pari päivää myöhemmin, sen jälkeen kuin Viipurin petollinen pormestari oli laskenut herttuan väen vahvasti linnoitettuun kaupunkiin. Kerrotaan Tawastin polvistuneen herttuan eteen, kun tämä saapui linnan portille. Mutta herttua määräsi hänelle ja hänen pojalleen sekä joillekuille muille linnan puolustajille kuolemanrangaistuksen, joka heti pantiin toimeen Viipurin kaupungin edustalla Munkkilähteen luona syyskuun 27 p. ³⁾ Mestattujen päät asetettiin rautakankeihin kaupungin Karjaportille. Arvi Stålmarmkin oli silloin jo herttuan vankina. Vielä lokakuun 7 p. Sigismund kirjoitti Stålmarmille ja Tawastille luvaten apua. Tätä hän nähtävästi ei kuitenkaan olisi voinut lähettää siinäkään tapauksessa, että se ei silloin olisi ollut liian myöhäistä. Hengellään tai pitkällisellä vankeudella saivat siten ne Suomen aatelismiehet maksaa uskollisuutensa, jotka viimeiseen asti olivat puolustaneet heikon, saamattoman kuninkaan asiaa.

Arvi Tawast on sekä sodan että rauhan toimissa näyttänytynyt meille kyvykkäänä miehenä. Hänen eheä, voimallinen

¹⁾ Lindorm Bonde oli katolisuskoinen ruotsalainen, joka oli Sigismund kuninkaan asiamiehenä tullut ensin Viroon ja sitten Ruotsiin.

²⁾ Se sisarenpoika, josta Arvi Tawast puhui, oli nähtävästi rajaluontoinen ja irstas Mauri Skytte.

³⁾ Arvi Henrikinpoika oli silloin ollut Viipurissa kuudetta kuukautta ja Margareeta 16 viikkoa, mutta Iivari Arvinpoika oli tullut Viipuriin vasta 4 viikkoa ja hänen vaimonsa Kaarina (Fincke) 3 viikkoa ennen linnan antautumista.

olentonsa teki syvän vaikutuksen niihin, jotka tavalla tai toisella oppivat hänet tuntemaan. Tämän saatamme päättää siitäkin, että hän on yksi niitä harvoja henkilöitä, joiden muisto on kansantaruissa säilynyt vuosisatoja. Hämeessä kerrotaan hänestä, että Ruotsin kuningas itse oli hänen kenkänsäriisuja; kun Tawast kutsui kuningasta, niin tämän oli viipymättä riennettävä paikalle. Tarmostaan ja taidostaan Arvi Henrikinpoika sai tunnustusta sekä Juhani III:lta että esimiehiltään. Henrikki Horn kirjoitti kerran kuninkaalle, että Tawast oli jalkavaen päällikkönä osottautunut erittäin kelvolliseksi mieheksi ja että sotajoukossa ei voitu tulla toimeen ilman häntä. Arvi Tawastin muutkin aikalaiset, ja erittäinkin Stålarin, pitivät häntä suuressa arvossa. Tämä todistaneekin jollakin tavoin, että hän oli vilpittömän ja hyväntahtoinen luonteeltaan. Kuitenkin syytettiin häntä muutaman kerran omanvoiton pyynnöstä, joka oli hyvin yleinen vika sen ajan aatellisissa. Näistä syytöksistä lienee tässä virkettävä jokunen sana.

Keväällä vuonna 1580 sotamiehet valittivat kuninkaalle, että Tawast, teurastettuaan Venäjällä otetun karjan, oli lähettänyt lihat omaan taloonsa ja että sotamiehet sen johdosta olivat kuolla nälkään. Nähtävästi kanne kuitenkin havaittiin aiheettomaksi, koska Arvi Henrikinpojalla senkin jälkeen oli kuninkaan täysi luottamus. Mutta muutamia vuosia myöhemmin ilmoitettiin Juhani III:lle, että Tawast oli hankkinut itselleen maatiloja vilpillisin keinoin. Kuningas käski silloin (marraskuun 6 p. 1587) Hauhon ja Ylisen kihlakuntain voudin peruuttaa ruunulle ne talot, jotka Arvi Henrikinpoika oli väärän kertomuksen nojalla saanut Kerälän (?), Hakkalan ja Okerlan kylistä. Seuraavana kesänä kuningas jo kuitenkin kirjoitti samalle voudille, että hän Tawastin nöyrän pyynnön johdosta taas oli luvannut tälle kaikki häneltä ruunulle otetut tilat ja kartanot sekä myöskin ne tulot, jotka sillä välin oli kannettu näistä tiluksista. — Lankonsa Maunu Sporen kuoltua Tawast ryhtyi (vuoden 1590 jälkeen) omavaltaisesti hakkuuttamaan hänen talonsa, Vanaantaan, metsistä hirsii sekä viemään sieltä viljaa muualle. Sporen ensimmäisestä avioliitosta syntyneiden lasten sukulainen Monik-

kalan Hannu Hannunpoika valitti siitä Kaarle herttualle, mutta ei ole tunnettua, kuinka asia päättyi. — Vuonna 1593 Lammin pitäjän Etoilan kylän talonpojat valittivat herttualle, että Arvi Henrikinpoika ahdisti heitä heidän tiluksillaan. Tämän johdosta herttua kirjoitti Tawastille: »Emme tiedä, miten asianlaita oikein on, mutta tahdomme varottaa teitä, jotta muuttaisitte menettelyenne, ja jos olette tehnyt jotakin vääryyttä, on teidän siitä herjettävä; muussa tapauksessa otetaan teiltä sekä läänitys että palkka.» Vaikka herttua siis myönsi, että hän ei tuntenut asiaa, oli hän kuitenkin valmis Tawastia kuulematta uhkaamaan hänelle rangaistusta. Arvi Henrikinpoika sai silloin — kenties ensi kerran — mieskohtaisesti huomata, kuinka rautaisen jäykkä se mies oli, joka oli häntä suosinut hänen nuoruudessaan ja jota vastaan hänen sitten täytyi puolustaa Sigismundin vajoavaa valtaa.

Arvi Tawastin kuoltua otettiin hänen laajat maatilansa takavarikkoon. Vesunta annettiin ensin Hannu Pentinpoika Görtzhagenille, Tapilan haltijalle, ja sittemmin, kun tämä pian sen jälkeen kuoli, Aatami Schrafferille; Virossa oleva moisio taas Pietari Stolpelle. Margareeta Martintytär sai kuitenkin pitää sukutilansa Kurjalan, jossa hän surren kadonnutta perheonneaan vielä eli lähes parikymmentä vuotta. Kustaa II Aadolfin hallitessa hän sai (1614) takaisin nekin talot, jotka Arvi Henrikinpoika oli antanut hänelle huomenlahjaksi.

Iivari Arvinpoika, joka on historiassa tunnettu siitä, että hän Klaus Flemingin alapäällikkönä voitti erään nuijajoukon Nyystölän pellolla Padasjoen pitäjässä, näyttää olleen kovasydäminen mies. Mainitussa tilaisuudessa hän kertomuksen mukaan menetteli sangen kavalasti: luvattuaan säästää kapinallisten hengen, jos he antautuisivat, hän lähetti ratsuväkensä surmaamaan talonpojat heidän tultuaan aseettomina aukealle. Tawastien aikalaiset arvostelivat tätä Iivari Arvinpojan tekoa eri tavoin. Matti Laurinpoika Kruus, joka itse on joutunut huonoon maineeseen talonpoikain sortajana, sanoi hänestä eräässä kirjeessä: »Ei kukaan ole kohdellut talonpoikia niin epäkristillisesti kuin Iivari Arvinpoika.» Mutta aivan toista Stålarmlau-

sui Iivari Tawastin menettelystä. Hän kirjoitti siitä Arvi Henrikinpojalle seuraavat sanat: »Olen saanut Matti Laurinpojan ilmoituksen, että poikasi Iivari on osoittanut miehuutta taistellessaan kapinallisia vastaan ja kukistaessaan talonpoikaisjoukon. On käynyt, niinkuin sanotaan sananlaskussa: poika astuu isänsä jälkiä. Koska Sinä olet ollut suora kunnan mies, niin olet voinut antaa pojallasi hyvän esimerkin. Mutta jos olisit ollut paha ja hurjisteleva ihminen, niin poikasi olisi ruvennut elämään samalla tavalla.» Tämän yhteydessä on kuitenkin mainittava Iivari Tawastista, että häntä, ennen kuin herttua mestautti hänet Viipurissa, syytettiin törkeästä siveellisyyserikoksesta.

Tawastin suvun jäsenistä näkyvät useat olleen intohimoisia, väkivaltaisista ja tylyjä luonteeltaan. Arvi Henrikinpojan sisar Margareeta sortoi alustalaisiansa. Iivarin poika, pojanpoika ja pojanpojanpoika joutuivat syypäiksi miestappoon. Viimeksi mainitun poikaan sammui Kaas-Tawastien suku miespuolella (1731).

Tieteellisiä ilmoituksia.

K. GROTFELT: *Viipurin maaherran J. Törnneskiöldin kirjelmä erään venäläisen lähetystön kulusta Suomen kautta.* (Esit. lokak. 8 p. 1917).

Stormechtigste Konung.

Allernädigste Herre etc.

Såsom den till Eders Kongl. Maj:tt affärdade Muscowitische Legationen igenom dätta lähnet ähr passerad, altså har jag intet kunnat underlåta E. Kongl. Maj:t en underdånig Relation giöra öfwer dæth som mig ähr berättat att wara wed samma deres igenomreesande förelupet, och till att kunna om ett och annat giöra mig så mycket nogare underrättad, hafwer jag infordrat fougderne uthi dee härader, igenom hwilke dee reeste ähre, och andre som med them waret hafwe, och däröfwer inhämtet sådan underrättelse som følger;

Sedan berörde Legation, kommande ifrån Narfwen, till dätta Höfdingedöme anlände har man först förnummet att the hafwa beswätrat öfwer Tractamenterne och förplegningen under wägen, där medh the icke funne sig nögde, hwilket Præstaven Adrian Möller mig och berättade, föruthan dæth, när de hijt till Wijborg ankommo, och lenzmannens Son i Mohla Soehn samma affton fordrade att allmogens hästar som them hijt skiussat hafwa, måtte uthlefreras, skall en af Legaternas betiente hafwa slaget honom med en käpp öfwer Ryggen, men emedan han dæn samme intet kunde uthwijsa, så blef intet wijdare ther till giordt: När the nu här i Staden uthi tree dygn hafwa subsisterat, och sedan

häri från förreste till Weckelax, mötte them Befalningzmannen thersammastädes Lars Jonsson, tillijka med en Lieutenant Jöns Clemetsson ben:d hwilken af Öfwersten Wälb: Erich Pistolhielm war beordrat att opskaffa hästar af Ryttarebönderna till Legationens behof, och således wara them fölgachtig igenom Kymmene-gårds lähn. Dänne Lieutenant berättar att när en af Legaterne med sin Suite hade mött Postrijdaren, en poike, hwilken äfwen då war på reesan ifrån Weckelax hijt till Wijborg medh ordinarie Postbrefwen, som ifrån Sverige, Åbo och Helsingfors ankomma, hafwer be:te Postrijdare stält sig af vägen, och Rysserne sagdt dätth wara Swänske Posten och ther med låtet honom passera, såsom en af Præstaven Möllers tienare, hwilken med i dätta fölge war, skall hafwa berättat, Lijtet thereffter hafwer ett annat Legationsparti mött berörde Post, och slaget honom, tagandes ifrån honom Posthornet, såsom Skiussbönderne, som då när woro, skole hafwa i Weckelax för Præstaven andraget, och när dätth samma här berättades, förnam jag lijkwäll att Postweskan hijt till Postmestaren på wahnlig tijd war ankommen, och Paqueten samt brefwen effter Chartan behåldne; När nu wed Legaternes ankomst dätta blef Præstaven kungior dt, och han sådant hoos Legaterne andraget, hafwa the svarat man skulle wijsa hwilken thet wore som sådant g'ordt hade; men när the andre dagen förreeste ifrån Weckelox, skall Posthornet wara af Skiussbönderne funnet sönderslaget och opsatt wed pass $\frac{1}{2}$ mijl ifrån Staden, på ett trää eller buske uthmed vägen, och ehuruwäll Præstawen då uthi Elimä Sochn, hwarest the sedan i 2 nätter subsisterade, hade yrkiat att therom måtte ransakas, ähr lijkwäll intet wijdare therpå fölgdt, uthan som öfwan bemäht ähr, swarat att the skulle wijsa hwilken thet hade giordt; Och ändoch Postmestaren, så snart sådant hijt spordes, hafwer giordt sin flijt till at erkijndiga sig huru här med egentligen må föreweta, så säjer han sig lijkwäll än icke hafwa kunnat få någon wiss effterättelse: Eliest berättar be:te Lieutenant i Weckelax hafwa sig tilldraget, att när Bönderne, som dijt skiutsade, igänfordrade deres häster, emedan ther wed handen wore så många häster som till Legationens fortkomst betarf wades, ähr en af Legaternes betiente något

ther wed stött blefwen, hwaröfwer Rysserne sade sig intet willia therifrån förreesa förän dän Bonden skulle opsökias som sådant giort hade, och therföre straffas, bleef altså Bonden funnen hwilken jämwäll öfwer näsan en blånadt hade, och effter Ryssernes påfordran öfwer natten hållen i handklöfwer, och under dagen pryglad, men bekom ändå intet igän sin häst, uthan emedan han war reeda förespendt och föruth skickad, behöltz han till näste nattläget i Elimä: Så hade och i Weckelax händt, att en Skiussbonde, hwilken sin häst igän bekom, fordrade på sitt looke-tyg, fördänskull en af Legaternes betiente hade honom slaget ett blodhsår och en Räfskinnsmössa afhändt, och waret dän samme då af Præstaven hoos Legaterne anklagad, hwilken dee läthe straffas medh piska och Bonden sin mössa restitueras. När Legaterne skulle förreesa ifrån Weckelax befalte Præstaven Möller att Fougden och bette Lieut: skulle reesa föruth till at förnimma huru Kymmene Elf passeras kunde, och på däth the däste fortare komä måtte, hafwa dee låtit sig betiena af twenne skiusshäster, hwilke effter Legaterne öfwerblefwo, och låtet deres egne hästar löpa lööse, och wed däth the skulle reesa uth, war och en af Legaterne oprycht uthur sitt qvarter och på wägen stadd, hwilken utför Staden på ijsen, märkiandes att bette Lieut: och fougde hade lööshäster, läth igenom sitt folk fasttaga Fougdens häst, hwilken Lieutenanten säijer af honom sig tillhandlat hafwa och när han hoos Legaten uthi Tolkens närwaro anhöll att han måtte hästen igän bekomma, berättande wara honom tillhörig, då hade bette Legat tilltaht sin Trumpeter, hwilken kom och slog Lientenanten öfwer hufwudet med en karbass, och Legaten fordrat på sin Sabbel, låtandes uthspenna dee twenne häster han hade för sin Slåde, och dänne anspenna, ehuruwäll han 2 andre lööse skiusshester hoos sig hade, och wed däth Præstaven Möller ther till kom, sade Legaten att han skulle låta bette Lieutenant fastbinda, hwilken sådant förwägrade, säijande att Lieutenanten wore beordrat hielpa till att befordra deres reesa genom lähnet, och icke så böhra handteras: Oachtad hwadh the therom giorde att måge fåå hästen löös, reeste han likwäll ther medh till nattläget i Elimä Sochn, beläget 8 gl: mijl ifrån Weckelax, dijt och Lieutenanten fölgde,

och ändoch han där sām̄a sin häst igän fordrade blef han lijk-wäll honom förhållen, doch omsider fick honom tillbaka igän:

Wijdare berättade Lieutenanten, att ehuruwäll the wed nattlägren hade haft skiusshäster effter förordningen och stundom theröfwer, hafwa the lijkwäll äfta behållet dee förre häster, och kiört ther medh så länge the hade orkat, men när hästerne blefwo trötte, hafwa Skiussbönderne äfta therföre fått hugg, hwilket the och hoos Prästaven hafwa andraget men af Rysserne till swar bekommet att the skulle wijsa hwilken them slaget hade: Eliest hafwa dee och wijst sig mycket malcontant däröfwer att Tractamenterne och förplegningen icke hafwer waret dem till nöije, ehuruwäll man hafwer giordt sin högsta flijt att anskaffas måtte dæth som på dässe orter hafwer kunnat åstadkommas och Prästaven Möller påfordrat, jämwäll att the medh logementer hafwa mått blifwa accomoderade på bästa sätt som sig hafwer giöra låtet, hwilket och be:te Præstaf nogsampt witterliget åhr, och berättade mehrbe:te Lieutenant att Legaternes folk hafwa uthi deres Städer haft allehanda victualiepertzeler och sådant försåldt när några hade welat kiöpa, refererande sig på Præstaven Möller, hwilcken om alt dätta skall kunna bättre relation giöra.

Fougden Lars Jonsson, som och wed Weckelax mötte Legaterna berättade sig hafwa förnummet att Rysserne hade Postrijdaren, kommande ifrån Weckelax öfwerfallet och slaget, tagande Posthornet ifrån honom och williat jämwäll taga hästen, doch dän sedan igän gifwet, men Posthornet behållet, och skall en af Fougdens tienare hafwa sedt att the i Elimä hafwa haft hornet och ther medh blåset: Om dän Bonden som i Weckelax uppå Legaternes påfordran blef pryglad, giör be:te Fougde sådan berättelse, att när en deel af dee Bönder som lång wäg skiussat hade, i Weckelax bekommo deres häster lööse uthur dän Gården där the instängde wore, anhölte dee andre bönder, hwilkes häster uthe en annan Gård wore inslutne, att jämwäll bekomma them löse, emedan the och så lång wäg skiussat hade, och ther eliest wore så många häster, som till Legaternes fortkomst betarfwades, fördänskull sade Rysserne att samma Bönder skulle inkomma och

deres häster igän taga, men när the kommo i gården blefwo the af Rysserne medh hugg öfwerfalne och uthkiörde, hwarwed en Bonde hade stött en af Legaternes betiente och therföre effter deres påfordran hoos Præstaven i handklöfwer slagen och andre dagen pryglad, wijdare wiste Fougden intet att berätta uthom dätth som öfwan af Lieutenanten förmäht ähr; icke eller wiste han att the någre victualiepertzeler försåldt hade, och skall Præstaven Adrian Möller bäst weeta till at giöra om ett och annat, som förelupet ähr all nogare berättelse, så wäll om deres comportamenter, som och hwadh beswähr han hafwer uthi dän reesan haftt, däröfwer han sig och beklagat hafwer, Dätta hafwer E. Kongl. Maj:tt jag icke kunnat underdånigst oberättat låta, förblifwande intill min dödsstund

Eders Kongl. Maj:ts

Wijborgs Slått d. 29
Mart: 1662.

Underdånigste, trogne
och hörsamste tjänare
J. Törneskiöld.

I. LAATI: *Turun lääninarkistossa löytyvät 1700-luvun asiakirjat.*
(Esit. lokak. 8 p. 1917).

Seuraavan, pääpiirteisen esityksen 1700-luvun asiakirjoista Turun lääninarkistossa olen valmistanut Suomen Historiallista Seuraa varten sen määräyksen mukaisesti, jonka mainittu seura myöntäessään kokouksessaan tämän vuoden toukokuun 21 p:nä minulle apurahan tutkimuksien harjoittamista varten, on antanut.

Viime talven aikana on Turun lääninarkistossa säilytetyt 1700-luvun asiakirjat sijoitettu suurimmaksi osaksi uusiin paikkoihin. Syynä tähän uudestajärjestelyyn on ollut tilanahtaus niissä huoneissa, joissa arkistoa siihen asti oli säilytetty. Mitään varsinaista arkistohuoneustoa ei nimittäin ole olemassa, vaan on kaikki asiakirjat pidetty kansliahuoneissa, kunnes, niinkuin sanottu, tilanpuute nyttemmin on tehnyt sen mahdottomaksi.

Sopivan huoneuston puuttuessa on asiakirjoille täytynyt ottaa kolme säilytyspaikkaa, nimittäin lääninkanslian huoneet, joissa koko arkisto aikaisemmin oli, sitten lääninhallituksen ullakko ja lisäksi Turun vanha linna. Kun ottaa huomioon, että asiakirjoja on siirretty vain siksi, että saataisiin ne pois tieltä, niin käsittää jo ennakolta, ettei niiden järjestystä ole aina jaksettu saattaa aivan mallikelpoiseksi. Kansliahuoneissa olevat paperit ovat sentään ylimalkaan järjestetyt iän ja laadun mukaan eri ryhmiin, joten niitä on helppo käsitellä. Sitävastoin on kahdessa jällelläolevassa, mainitsemistani kolmesta paikasta, asiakirjat ladottu lähimpään käytettävissä olevaan soppeen ilman mitään järjestystä. Allekirjoittanut on työtänsä helpottaakseen pannut 1700-luvun asiakirjat jonkun verran järjestykseen.

Paitsi sitä, että lääninarkiston papereita on muutettu eri paikkoihin Turussa, on niitä viime vuonna myöskin lähetetty Helsinkiin, valtioarkistoon iso joukko ja ehkäpä juuri kaikkein tärkeimmät. Niistä on arkistonhoitajalla Turussa ja myöskin valtioarkistossa Helsingissä luettelo, jota en kokonaisuudessaan ryhdy tähän jäljentämään, mainitsen vain, että valtioarkistoon lähetettyjen asiakirjojen joukossa ovat, eräitä yksityisiä poikkeuksia lukuunottamatta, kaikki keskushallitukselta Turun lääninhallitukselle tulleet kirjeet. Sitävastoin ei luettelossa mainita Helsinkiin lähetetyiksi lääninhallituksen alaisilta virastoilta tulleita kirjeitä, joita kuitenkin ei myöskään ole Turussa, lukuunottamatta kruununvoutien kirjeitä eräiltä vuosilta, jotka alempana mainitaan. En ole voinut saada selville, ovatko nämä saapuneet kirjeet kokonaan hävinneet vai onko ehkä osa niistä kulkeutunut jonnekin muualle.

Katson sopivimmaksi selostaa kysymyksessä olevan arkiston papereita siten, että otan samassa paikassa säilytetyt asiakirjat yhtäaikaan käsiteltäviksi. Pidän tätä menettelyä parhaana etupäässä sen takia, että samoihin paikkoihin yleensä on sattunut joutumaan samaan ryhmään kuuluvat paperit.

Ensimäiseksi teen lyhyesti selkoa niistä asiakirjoista, jotka on jätetty entiseen säilytyspaikkaansa lääninkanslian huoneustoon.

Huomattavimman ryhmän kansliahuoneustossa säilytettä-

vistä asiakirjoista muodostavat *lääninkonttorista lähetettyjen kirjeiden konseptit*, jotka ovat *tallella vuodesta 1723 alkaen kautta koko 18:nnen vuosisadan*. Niiden sisällyksessä toistuvat vuodesta vuoteen melkein samat asiat, jonkun verran tietystikin joka vuosi muuttuen ja poikkeuksellisia aikoina enemmänkin, mutta yleensä kuitenkin vain epäoleellisissa kohdissa.

Lukuisimmin ovat edustettuina verotusasioita koskevat kirjeet, joita on lähetetty joko keskushallitukselle tai lääninhallituksen alaisille virastoille ja virkamiehille kaupungeissa ja maaseudulla. Näissä kirjeissä uudistuvat alituisen kyselyt ja selitykset, jotka käsittelevät veroparselien laatua, verojen suuruutta, niiden kantotapaa ja aikaa, luetteloiden tekemistä veronmaksajista, tilojen verojen arviointeja (skattevärderingar), verovapausanomuksia, tutkimuksia niiden johdosta sekä verovapauksien myöntämisiä, verorästien kokoamista, tilien valmistamista ja asianomaiseen paikkaan lähettämistä j. n. e. Vuosi vuodelta toistuvia ovat myöskin ne monet kirjeet, jotka koskevat kruununtilojen tarkastuksia, tilojen verolle ostamisia, autiotilojen asuttamisia ja osaksi myöskin maanviljelyksen parantamista.

Sitten on konsepteja kirjeistä, jotka ovat luonteeltaan sellaisia, että niitä erityisinä epänormaalina aikoina on lähetelty sängen runsaasti. Niinpä lähimpinä aikoina ison-vihan ja pikkuvihankin jälkeen sekä huonojen vuosien sattua muulloinkin, niinkuin v. 1732 j. n. e. on runsaasti määräksiä viljan myymistä ja lainaamisesta kruununmakasiineista kansalle, viljan hankkimisesta milloin Ruotsista milloin joistakin paikoista Suomea ja sen kuljettamisesta paikasta toiseen. Tällaisina huoina vuosina on myöskin annettu määräksiä verojen suorittamisesta rahassa, vaikka sitäkin näkyy taas rahan puute vaikeuttaneen. Parempina vuosina jälleen käsketään asianomaisten virkamiesten vaatia rahvaalta sen lainaksi ottamaa viljaa takaisin ja annetaan ohjeita viljan hankkimisesta kruununmakasiineihin.

Sotavuosina 1741—43 ja 1788—90 on erityisen runsaasti määräksiä, jotka koskevat joukkojen, tykistön ja kuormaston kuljetusta, joukkojen majoitusta, elättämistä, palkanmaksuja j. n. e. Sotavuosien jälkeen taas tulevat päiväjärjestykseen selos-

tukset vihollisen tuottamista vaurioista, keskustelut vapaavuosien myöntämisestä y. m. s. Myöskin von Rosenin Suomessa olon ajalta on lukuisasti sotilasasioita koskevien kirjeiden konsepteja. Milloin lähetetään v. Rosenille vastaus hänen tiedusteltuaan montako apumiestä paikallinen väestö voisi asettaa vakinaisen sotaväen lisäksi, milloin taas esittää asianomainen maaherra mielipiteensä uusien makasiinien perustamisesta, jota kenraalikuvernööri vaati saadakseen sotajoukkojen muonituksen helpommaksi. Samoin keskustellaan sopivien sotaväen katselmuksipaikkojen varaamisesta sekä yleisen liikekannallepanon nopeudesta, jaetaan määräyksiä sotilaiden ja asevarastojen kuljettamisesta paikasta toiseen j. n. e. Tavallaan Suomen puolustussuunnitelmaan kuuluu myöskin se uskollisuuden vala, jonka ottamista käsitellään kirjeissä v. Rosenille.

Paitsi mainittuja asioita sisältävät vapaaherra v. Rosenille lähetetyt kirjeet silloin tällöin jotain muutakin, enimmäkseen kuitenkin vain sellaista mikä on ollut yhteydessä verotuksen ja verojen kanssa. Yleensä on v. Rosenille hänen kenraalikuvernöörinä olonsa aikana lähetetty hyvin runsaasti kirjeitä Turun lääninkonttorista. Suurin määrä konsepteja on vuosilta 1748 ja 1749, jonka jälkeen ne asteettain vähenevät.

Vuosisadan jälkipuoliskolla sisältävät kirjeet usein ohjeita ja määräyksiä isonjaon toimittamisesta ja vielä useammin ovat niiden aiheina valitukset, joita eri osista lääniä on isonjaon toimittamista vastaan tehty. Paloviinakysymystä, johon kuuluu viinanvalmistus, sen myynti, sen verotus j. n. e. käsitellään useissa kirjeissä pitkin 18:tta vuosisataa, mutta Kustaa III:n aikana nämä asiat tulevat erikoisesti päiväjärjestykseen. Niitä koskevia kirjeitä on silloin aivan vilisemällä, sisältäen esityksiä viinanpoltto-oikeuksista, niiden vuokraamisesta, salapolton ehkäisemisestä, varastohuoneiden hankkimisesta valtion viinalle, puiden ja viljan hankkimisesta kruununpolttimoille, yksityisten viinapannujen luovuttamisesta valtiolle j. n. e. Tällaisia kirjeitä on paria kolmea viimeistä vuotta lukuunottamatta kautta koko Kustaa III:n hallitusajan, eivätkä samanlaiset asiat ole olleet vieraita Kustaa IV:n Aadolfin hallitusajallekaan.

Pitkin vuosisataa, joskaan ei erittäin lukuisasti, on konsepteja kirjeistä, joiden sisältö koskee sahojen, myllyjen ja tehtaiden erikoisoikeuksia ja vapauksia sekä niiltä kannettavia veroja. Useita pitkiä kirjeitä on myöskin Kokemäenjoen lohikalastuksesta, etupäässä sen vuokraamisesta. Lukuisasti on kirjeitä, jotka koskevat rahalahetyksiä paikasta toiseen.

Aivan satunnaisina esiintyvät ne muutamit harvat kirjeet, jotka koskevat terveydenhoitoa, tarttuvien tautien vastustamista j. n. e. samoin kuin sekin ainoa, mikä käsittelee uuden kunnanlääkärin asettamista. Parin kirjeen aiheena on maamittarien luvun lisääminen ja yksi sisältää määräyksen uusien virstapylväiden asettamisesta suuremmille valtateille. Kaikesta siis näkyy, että valtion sivistystarkoitukset ovat tällöin vielä olleet jotenkin tuntemattomia.

Muutamia poikkeuksia lukuunottamatta on kunkin vuoden kirjekonseptinidoksen alussa luettelo niistä konsepteista, jotka nidokseen sisältyvät. Olen huomannut nämä sisällysluettelot sangen luotettaviksi, niin että niistä on suuri hyöty sille, joka joutuu näitä konsepteja tutkimaan.

Edellämainittujen konseptien lisäksi on vuodesta 1790 alkaen olemassa toinenkin konseptiryhmä, joka kuitenkin sisältää vain oikeusasioita, tuomioita rikoksista ja määräyksiä vankeusrangaistuksista.

Vielä säilytetään kansliahuoneustossa nidoksia, jotka sisältävät maaherran antamia päätöksiä (afgjorda akter) vuodesta 1768 alkaen vuosisadan loppuun saakka. Ne koskevat kuitenkin kaikki kruunutilojen asuttamista. Niissä on pyyntöjä päästä kruunutilaa asumaan ja asianomaisia lupia siihen.

Sitten on myös samassa huoneustossa Valtakunnan Säätyjen Konttorin Pääkirjat (Rikens Ständers Contours Hufvudbok) vuosilta 1724—36 ja vuosilta 1739—64. Ne ovat tilikirjoja, joiden lähempi selostaminen ei tässä tule kysymykseen. Enempiä selityksiä eivät myöskään kaipaa diariot tulleista kirjeistä, joita on vuosilta 1750—53 ja 1755 kirjekonseptinidoksien alussa ja vuodelta 1763 sekä vuodesta 1770 vuosisadan loppuun erityisissä nidoksissa.

Vanhassa Turun linnassa on lääninarkistosta lähetetyille papereille luovutettu kahdeksan entistä vankikoppia. Näissä olisi kyllä tilaa aivan riittävästi, mutta kun asiakirjat hyllyjen puutteessa on sijoitettu lattioille ja makuulavitoille, on niiden käsitteleminen hyvin vaivaloista. Suurin osa täällä olevista papereista onkin 19:nneeltä vuosisadalta; ne mitkä ovat varhaisemmalta ajalta on allekirjoittaneen toimesta koottu yhteen huoneeseen ja sijoitettu iän mukaiseen järjestykseen.

Suurin asiakirjaryhmä, mikä vanhassa linnassa on 1700-luvulta kantaa yhteisnimeä verificationer. Oikeammin sanottuna kai verificationer till landsböckerna. Näitä papereita, joiden sisällyksestä teen selkoa alempana, on vuodesta 1722 alkaen vuosisadan loppuun, paitsi vuosilta 1727, 1729, 1737, 1742—3, 1750, 1758, 1760, 1769—70, 1776—90, 1792—3, 1796 ja 1799, jotka ovat hävinneet, ja vuodelta 1761, joka on lääninhallituksen ulla-kolla.

Kaikki nämä verificationit ovat vuodesta vuoteen melkein samanlaisia, ne kun on valmistettu verotustarkoituksia varten. Asiain järjestys niissä on seuraava: Ensin on maksumääräyksiä eri virkamiehille, hovioikeuden virkamiehille, kihlakunnan tuomareille läänissä, yliopiston opettajille ja virkamiehille, papistolle, sotilaille j. n. e. Samassa on aina kunkin virkamiehen kuittaus saamastaan summasta. Sitten seuraavat luettelot kylvöistä ja kymmenyksistä, laamannin- ja tuomarinveroista, sen jälkeen myllytulliluettelot, manttaaliluettelot, luettelot käsityöläisistä, sakkomaksuluettelot, luettelo aatelin tiloista ja selonteko veronvähennyksistä. Näiden jälkeen seuraa vielä luettelo sotaväen palkkasaatavista järjestettynä rykmentittäin, samoin luettelo upseerien tiluksista, yliopiston tiluksista, sairaalain tiluksista ja lopuksi luettelo verovapaista tiloista. Nämä ovat kaikki järjestetyt kihlakunnittain, siten että kunkin kihlakunnan luettelot seuraavat peräkkäin, muodostaen yhdenjaksoisen kokonaisuuden. — Viimeisinä kussakin niteessä ovat samanlaiset luettelot kaupungeista. — Muutamissa verificationeja sisältävissä nidoksissa on rekisteri, enimmästä se kuitenkin puuttuu.

Verificationien lisäksi on linnassa lääninkonttorin tilit tu-

loista ja menoista vuosilta 1750—52 sekä 1755—1770 ja kassakalkulationit vuosilta 1771—88 sekä taksoitusluettelo v:lta 1772. Sitten on muutamia yksityisiä kirjekonsepteja, m. m. eräästä Tukholmaan lähetetystä kirjeestä, joka on käsitelty maatalouden ja säterilaitosten tilaa v. 1764. Samoin on jäljennös eräästä raastuvanoikeuden pöytäkirjasta ja hajanaisia kappaleita eräistä tilikirjoista.

Vielä on linnassa kruununvoutien lääninhallitukselle lähettämiä kirjeitä vuosilta 1759—60, 1771, 1773—77, 1781—91, 1799—1800 kaikkiaan 46 kappaletta. Ne koskevat tilojen tarkastuksia, omistus- ja osuus oikeuksia eräillä tiloilla, isonjaon toimittamista, tilojen osituksia, sotaväen kuljettamista, viinanpolttoa j. n. e.

Kun vielä mainitsen Turun lääninkonttorin kuittikirjan, jossa on kuittauksia eri vuosilta, niin ovat vanhassa linnassa olleet paperit tulleet luetelluiksi.

Niinkuin sanottu, on myöskin lääninhallituksen huoneuston ullakolle siirretty joukko 1700-luvun asiakirjoja. Enimmäkseen ne ovat tilikirjoja eri vuosilta ja siksi aionkin ne vain lyhyesti luetella. Niitä on: Valtakunnan Säätyjen Konttorin Pääkirjat (Riksens Ständers Contours Hufvudbok) vuosilta 1739, 1756 ja 1757, Turun ja Porin läänin lääninrahaston tilit v:lta 1756—1789 useampia nidoksia sisältäen, sitten myös lääninrahaston ehdotuksia (förslager) useammilta vuosilta samoin kuin palkkaehdotuksia Suomen sotaväelle vuosilta 1759—75 ja 1788—1809, ja muitakin ehdotuksia eri vuosilta. Myös on kehruuhuoneen tilit monelta vuodelta, Porin jalkaväkirykmentin ja ratsuväen maksu kirjat v:lta 1781—94 ja 1796—1807 sekä Suomen sotaväen leski- ja orpokassan tilit v:lta 1759—61 ja 1767—1809 samoin kuin sotilashuoneen tilit monilta vuosilta ja tilaus- y. m. ehdotuksia useilta vuosilta.

Paitsi tilikirjoja on myöskin olemassa selontekoja kruununtilojen tarkastuksista useilta vuosilta. Sitten on useita kirjeitä, osittain alkuperäisiä, osittain jäljennöksiä. Niinpä on jäljennöksiä muutamista kuninkaiden kirjeistä, esim. eräästä Kustaa III:n lähettämästä, joka koskee tilojen vaihtoa Tampereen kaupungin

aluetta varten ja eräästä Fredrik-kuninkaan kirjeestä v:lta 1747, jossa määrätään maamittarien palkkaedut, kyyditys j. n. e. Myöskin on jäljennös saman kuninkaan kirjeestä, joka koskee vesitien avaamista Päijänteestä mereen sekä Anianpellon ja Harjun kaupunkien perustamista. Isoajakoa koskevia kirjeitä on useampia, samoin veroja ja rästejä koskevia. Yksi nidos on kirjeitä, jotka sisältävät määräyksiä paloviinasta vuosina 1781—87.

Lopuksi on kysymyksessä olevassa paikassa koko joukko hajanaisia kappaleita eräistä tilikirjoista y. m. Olen niitäkin katsellut, mutta en ole huomannut niissä mitään tärkeämpää.

Niinkuin edellisestä on käynyt selville, on Turun lääninarkistossa jäljellä vain osa sinne alkuperäisesti kuuluneista papereista. Niinpä puuttuu arkistosta, yhtä satunnaista poikkeusta lukuunottamatta, kokonaan sellainen tärkeä asiakirjaryhmä kuin tulleet kirjeet. Osaksi ne todennäköisesti ovat hävinneet Turun palossa, osaksi, niinkuin edellä on mainittu, siirretty valtioarkistoon.

Kun asiakirjat arkistossa ovat näin yksipuolisesti edustettuina on minun ollut mahdoton yksinomaan niiden perusteella ryhtyä mitään tutkimusta valmistamaan. Sentähden olenkin tässä kertomuksessani rajoittunut vain esittämään huomioitani niistä asiakirjoista, joita Turun lääninarkistossa on ja siitä, mitenkä niitä siellä säilytetään.

Helsingissä lokak. 8 p:nä 1917.

Iisakki Laati.

JULLY RAMSAY: *Narvas rådsturatts protokoll för d. 1 okt. 1700 angående generalen R. F. Bauer.* (Meddel. d. 26 nov. 1917).

Narvas rådsturatts protokoll för den 1 oktober 1700 innehåller ett kort förhör angående en afgörande episod i den märklige ryska generalen Rudolf Felix Bauers öden.

Bauer, som var född i Holstein 1667, hade först tagit anställning i ett adligt hus i Livland, därifrån han blifvit gemen ryttare i

ett svenskt regemente. Efter åtskilliga äfventyr hade han öfvergått till sachsiska armén, och sålunda återvändt till Livland 1700. Han var ryttmästare i konung Augusts här, då hans oroliga sinne inslungade honom i nya förhållanden.

Enligt den svenska krigaren Leonhard Kaggs dagbok (Hist. Handl. XXIV, 1912) uppenbarade Bauer sig den 13 aug. 1700 hos den svenske generalen Wellingk vid Rujen nära Riga, förefigvande ett duellsbrott, som skulle tvungit honom att söka skydd i svenska lägret. Wellingk, intet ondt anande, tog honom i tjänst, och så kom det sig att Bauer kort därefter fanns inom det af rysarne redan hårdt belägrade Narvas murar. Här samlade han om garnisonen och befästningen noggranna kunskaper för att sedan sälja dem till fienden ryssen. Hans vinst i detta farliga spel blef, såsom känt, Tsarens gunst och en stor framtid i Ryssland.

Emellertid infordrades den 1 okt. 1700 till rådsturätten i Narva en engelsk negociant, Samuel Meux, för att redogöra angående förre sachsiska ryttmästaren Bauers förräderi. Meux ställde sig motvillig, förklarande att andra, såväl som han, åsett Bauers flykt. Slutligen berättade han att hos honom den 28 sept. församlats en collation, bestående af Bauer, en viss baron Scheiding och några herrar från Narva. Scheiding hade därvid presenterat en rätt selleri, sägande att selleri stode att få ute i hakelvärvet. Herrarne gjorde då aftal att följande dag göra en utridt till hakelvärvet efter mera af denna läckerhet.

Följande dag, Micaëlidagen, företogs den planerade utflykten. Borgarne från Narva: Blankenhagen, Haartman, Erich och Kostfelt, gingo till fots, men Bauer med Samuel Meux och Frans Borngard redo. De togo Wangorodska vägen, emedan Borngard trodde sig veta att kommandanten förbjudit den andra vägen, som ju ledde till ryska härens läger. Ryttmästaren Bauer red ungefär tjugu skridt före de andra. Plötsligt vände han sig till Borngard och frågade hvad det var för en liten byggnad, som syntes uti linien för ryska lägret. Borngard kunde icke se något hus — han såg endast folk, och svarade: »Jag ser människor därutur komma.» — I samma stund gaf Bauer sin häst sporren och galopperade i full fart öfver fältet, rakt till ryska lägret, icke

långt från den plats där galgen stod. Han svängde hatten och blef strax emottagen af tvänne ryttare. — Meux förvånade sig öfver att icke vakter vid vattuporten härvid slog allarm.

Eljes kunde Meux intet annat vittna än att Bauer sig hela tiden i Narva höflig anstält, och att intet suspiciöst med honom där förefallit. Tillochmed hade han engång, då han i en collation tömt sitt glas, utropat, att vilja sig dricka döden om han vore ryss.

På aktors fråga hvarför icke Narvaborna ihjälskjutit förrädaren i flykten, svarade Meux, att Bauer ridit så hastigt från dem, att de däröfver råkat i konsternation.

Vidare tillspord om han kunde svärja att han icke varit med Bauer i aftal, svarade Meux sig väl kunna begå sin ed.

Yttermera tillfrågad om baron Scheidings åsikter, gaf Meux till svar, »att baronen Bauers begångna väsende och skamliga beteende rätt illa upptagit».

Härmed fick Meux taga afträde. Magistraten belevade att jämväl utfråga de andra af sällskapet, men då kort därefter rådsturättens sammankomster måste upphöra, förföll hvarje vidare undersökning.

J. GUMMERUS: *Anders Chydeniuksen autobiografian originaalikonseptista*. (Esit. toukok. 27 p. 1918).

Teoksessa »Politiska skrifter af Anders Chydenius» on E. G. Palmén siv. 421—437 julkaissut autobiografian, minkä Anders Chydenius oli kirjoittanut v. 1780 ja lähettänyt eräälle tieteelliselle seuralle Göteborgissa («Göteborgs Kongl. Vetenskaps och Vitterhets Samhälle»). Julkaisu on diplomaattisella tarkkuudella tapahtunut Göteborgissa olevan kappaleen mukaan.

Allekirjoittaneen hallussa on originaalikonsepti suurimpaan osaan mainittua elämäkertaa. Olen sen saanut setävainajaltani Kaarle Jaakko Gummerukselta, jonka huostaan se nähtävästi oli joutunut perintönä äidiltään Emma Nordlingilta, jonka äiti Sofia Magdalena Chydenius oli Anders Chydeniuksen veljentytär ja sukutraditionin mukaan pitkät ajat kasvattina oleskeli Anders Chydeniuksen perheessä.

Originaalikonsepti, joka käsittää 16 foliosivua, ulottuu Palménin julkaiseman tekstin sivulle 430, riville 15 ylh. päättyen sanoihin *mågra Gynnare mig aldeles owitterli*». Konseptiin on tehty jonkun verran muutoksia, ja käy muutettu teksti yleensä tarkoin yhteen sen kanssa, jonka mukaan elämäkerta on julkaistu. Muutokset ovat enimmäkseen muodollisia parannuksia; vain muutamissa kohden on niillä asiallista merkitystä. Niinpä siinä, missä Chydenius puhuu teologisista opinnoistaan, on vähän eroavaisuutta alkuperäisen konseptin ja lopullisen tekstin välillä:

Konsepti:

-- hvaraf händt, at när jag hör eller läst sådana finheter frågade jag alltid hos mig sielf: Qvis est usus hujus loci practicus? Och när jag ei kunde inse den drog jag mig ifrån hela den lärdomen. Och då jag började at predika...

Lopullinen teksti:

hvaraf händt, at när jag hör eller läs sådana finheter frågar jag mig sielf: Qvis est usus hujus loci practicus? Och då Herren gaf mig nåd att predika...

huru olämpelig den konstiga lärdomen war och at en lärare aldrig kunde vara så enfaldig som han borde. *Hvaremot väl kunde invändas: det var en liten enfällig Bonde-församling der behöfdes icke mycken lärdom, men i lärda stads- och i förnäma och Academiska församlingar bör äfven lysa lärdom utur en predikan. Jag svarar: Är ändamålet...*

add. på Predikostolen

Pantakoon vielä merkille, että konseptissa syntymäpäiväksi on alkujaan merkitty 24 p. helmik., mikä sittemmin — kenties Chydeniuksen omalla kädellä, — on korjattu 26 p:ksi.

Jaakko Gummerus.

J. M. SALENIUS: *Eräs 1700-luvulla toivottu ja joskus asetettukin liikeraja Viipurin ja Haminan välillä.* (Esit. syysk. 30 p. 1918).

Vaikka se raja Ruotsin ja Venäjän valtakuntien välillä, joka Uudenkaupungin rauhanteossa määrättiin, ei pysynyt muuttumaton kauvemmin, kuin kaksi vuosikymmentä, ja vaikka se ei suinkaan ollut varsin luonnollinen, oli siihen sanotun lyhyen ajan kuluessa totuttu niin, että Suomen ylimaaherraksi Syyskuussa v. 1742 nimitetty kenraaliluutnantti von Cambenhausen vielä Lokakuun loppupuolella v. 1743 oli kahden vaiheella sillä vanhallako rajalla tullimaksuja oli kannettava vai ainoastaan uudella, josta Elokuussa äsken oli sovittu. Viipurin kuvernementti, joka seuraavana vuonna muodostettiin, oli jaettu kahteen maakuntaan: Viipurin ja Kyminkartanon eli Lappeenrannan maakuntiin. Kymmin, Lappeen ja Jääsken kihlakunnat kuuluivat jälkimmäiseen maakuntaan ja tähän jäi paitsi muita kaupungeita Hamina, joka »Veckelax Nystadh»-nimisenä oli syntynyt Pietari Brahen aikoina ja oli saanut nykyisen nimensä Uudenkaupungin rauhan jälkeen. Laaja ala kaupantekoa varten oli tälle kaupungille samaan aikaan avautunut, kun Viipuri oli menetetty Venäjälle ja Savonlinna sekä Lappeenranta olivat Haminalle annetut markkinapaikoiksi. Haminan porvarit ja kauppiaat v. 1743 tahtoivat saada kahden äsken mainitun maakunnan välisen rajan pysyväiseksi kauppajajaksi niin, että Lappeenrannan maakunnan neljäntoista pitäjän asukkaat olisivat saaneet ainoasti Haminaan tuoda tavaroita kaupaksi. He samalla pahaksuivat sitä, että Viipurin liikemiehet sotavuosina olivat ruvenneet kauppaa tekemään Haminan puolella ja että Saimaan seutujen väestö oli puu- y. m. tavaroineen tullut Viipuriin. Kyminkartanon läänin ylikommissarius Krompein vuoden 1742 lopulla määräsi kaupunkiin tuodun tervan ensin tarjottavaksi sen omille porvareille ja sitte vasta muille (viipurilaisille). Campenhausen Maaliskuussa v. 1743 oli kieltänyt Lappeenrannan maakunnan ulkopuolella asuvia ostamasta tahi kauppatavaroilla itselleen vaihtamasta sieltä tervaa enempää, kuin omiksi tarpeiksi. Jos rikkoivat tämän kiellon, oli terva heitä

otettava, sillä se olisi ollut Haminalaisille myytävä. Mutta ruokatavarain kauppa sai olla vapaa kaikille. Tämän Maaliskuussa julistamansa kiellon Campenhausen 24 p. Toukok. v. 1743 kuitenkin peruutti ja siten poisti eron Haminalaisten ja maakunnan ulkopuolella asuvien väliltä sekä laski sen vuoden tervan Haminan puolelta enimmäkseen menemään Viipuriin. Asian laita sitte oli epämääräinen ja virastot sekä yleisö usein luulivat jyrkän rajan olevan olemassa Viipurin ja Haminan liikkeen alueitten välillä, Monikin siis luuli tervan ja pi'en viennin Lappeenrannan maakunnasta Haminaan pakolliseksi ja olivathan ne 1700-luvun alkupuoliskolla tärkeimpiä kauppatavaroita vientiä varten. Toiset arvelivat olojen olevan samallaisina, kuin ennen Ruotsin vallan aikoina, jolloin piirikuntia kaupantekoa varten ei määrätty eri kaupungeille, vaan jokainen siis sai viedä tavaroitaan kaupaksi mihin kaupunkiin tahtoi. Esimiesten ja virastojen antamat määräykset myöskin olivat erilaiset. Cambenhausen eräässä 13 p. Tammik. v. 1744 päiväämässään kirjeessä viittasi hallitsevan senaatin johonkin päätökseen, että Lappeenrannan maakunnan Turun rauhan kautta Venäjälle joutuneesta osasta sai viedä tervaa ja pikeä y. m. tavaroita kaupaksi ainoastaan Haminaan ja Lappeenrantaan, mutta ei Viipuriin. Yksistänsä niistä seuduista Hamina saattoi kaupanteolla saada voittoa sen verran, että se voi menestyä. Sanottiinpa myöskin säädetyksi, kun puutavarioliike tuli yhä vilkkaammaksi, että Haminan porvareille olivat ensin tarjottavat ne laudat, jotka olivat sahatut Haminan ympäristöillä, ja että ainoastaan Haminassa asuvat porvarit saivat niitä lautoja myydä ulkomaalaisille. Jos vieraat porvarit tahi Ruotsin puolella elävät Haminan porvarit omistivat sahoja kruunun mailla likellä Haminaa, olivat nämät sahatkin tarjottavat sen porvareille ennen kuin muille. Pari sahaa Kyminkartanon maakunnassa vuoden 1742 loppupuolella jo oli joutunut Viipurilaisten omiksi, mutta kamarikonttori v. 1751 kielsi Viipurilaisia kaatamasta metsiä Haminan piirikunnassa. Jos heidän sahoihinsa muualta ei saatu tukkeja riittävästi, niin heidän oli vähennettävä sahausta. Sitä kieltoa v. 1754 kuitenkin lievennettiin, sillä kamarikonttori sinä vuonna hyväksyi suunnitelmaa, jonka mukaan Kyminkartanon

maakunnan eräät metsät joutuivat Viipurin maakunnan sahojen alueiksi ¹⁾. Mutta 20 vuotta myöhemmin kamarikonttori taas oli Haminalaisten puolella, kun Viipurilaiset tahtoivat rakentaa sahoja Kyminkartanon maakuntaan. Haminalaiset vv. 1756, 1761 ja 1766 vastustivat sitä, että Kyminkartanon ja Savonlinnan maakuntien metsiä annettiin Viipurin maakunnassa olevien sahojen kulutettavaksi, sillä olihan eri sahoille määrätty kuvernementin metsistä alueita, joista sahanomistajat saivat ostaa itselleen puuta. Näitä metsänkaato- ja sahausoloja eräs kommissiooni v. 1761 tutki Lappeenrannassa. Se ehdotti, että Kyminkartanon maakunnan metsistä myönnetään tukkeja Viipurilaisten sahoille, jos nämät kaipaavat raaka-aineita ja jos ei sillä tehdä Haminalaisille mitään haittaa. Tätä ehdotusta tuskin otettiin huomioon. Kuvernööri N. H. von Engelhardt koetti myöskin ratkaista Viipurin ja Haminan liikemiesten riitoja sahojen perustamisesta. Viipurin kauppias Hans David Sesemann oli Säkkijärven ja Virolahden (siis Kyminkartanon maakunnan) miesten kanssa tehnyt kontrahdin suurista tervantoimituksista hänelle ja sentähden hän vv. 1743, 1744, 1750 ja 1754 takertui vaikeihin juttuihin, joita toisinaan ajettiin justitsikollegioon saakka. Hän myöskin tilasi itselleen tervaa enemmän, kuin hänen osakseen Viipurissa voimassa olevan ja muissakin kaupungeissa tavallisen repartitionin mukaan sai tulla. Hallitseva senaatti olisi v. 1743 voinut ratkaista ja selvittää edellä kuvattuja oloja, jos se olisi antanut täydellisen ja selvän vastauksen Haminalaisille, kun nämät olivat toimittaneet keisarinna Elisabeth'in luo lähetystön. He anoivat, että maakunnan asukkaita kielletään muihin kaupunkeihin viemästä ja myymästä tervaa ja muita omia tuotteita. Ne muka olivat tuotavat Haminaan tahi Lappeenrantaan tahi takavarikkoon otettavat. Semmoinenhan oli Haminalaisten rajaton oikeus, kumminkin mitä tervaan ja pikeen tuli, jo ennen ollut ja sitenhän heidän ulkomaankauppansa voisi taas vilkastua. Campenhausen antoi puoltosanansa, mutta ehdotti, ettei senaatin myöntävää vastausta julkaista, sillä Ruotsin puolella asuvat muuten kentiesi taukoisivan Hami-

¹⁾ Nordenstreng, S., Fredrikshamns stads historia.

naan tuomasta tavaroitaan ja vapaakauppa rajan yli siis loppuisi. Senaatti lyhyesti päätti, että tervan ja pien kauppa on jääpä aivan samalle kannalle, kuin Ruotsin vallan aikana. Virastoissa usein tahdottiinkin julistaa kauppa niin vapaaksi, kuin mahdollista oli, ja kumota Haminalaisten itsekkäitä väitteitä, mutta sahausoikeudesta tässä puheena olleen liikerajan kummallakin puolella toisinaan annettiin aivan erilaisia päätöksiä. Keisarillinen ukaasi 7 p. Maalisk. v. 1776 vielä antoi Haminalaisille etuoikeuden sahojen perustamiseen Kyminkartanon maakuntaan, mutta tavarain-tuonti muualta Saimaan puolelle tapahtui Viipurin ja Pietarin kautta ja tervankauppa oli jo aikoja suuresti vähennyt. Keisarinna Katariina II oli 15 p. Tammik. v. 1776 julistanut provinsien eli maakuntain välisen rajan kaupalle mitättömäksi, joten kauppa ja metsien kulutus Kyminkartanon maakunnassa vastoin senaatin mielipidettä olivat vapaat kaikille. O. Hannikainen väitöskirjassaan »Vanhan Suomen eli Viipurin läänin oloista 18:lla vuosisadalla» lyhyesti sanoo Katariina II:n *yhä edelleen* myöntäneen Kyminkartanon läänin asukkaille oikeuden vapaasti viedä tavaroitaan valtakunnan mihin paikkaan tahansa. Hän teekksesaan ei olekaan puhunut mistään liikerajasta.

J. M. SALENIUS: *Otteita Valkjärven kirkkoherran, Strählmanin, tili-kirjasta vv. 1812—39.* (Esit. syysk. 30 p. 1918).

On säilynyt Valkjärven kirkkoherran Johan Strählmanin ap-rakka- eli saatavien kantokirja, johon hän vv. 1812—1839 on kirjoittanut mitä oli saanut seurakunnaltaan rukiita, kuroja, otria, voita, villoja, leipiä, pellavia, hamppuja, papuja, lihaa ja päivätoita. Saman kirjan loppuun hän on kirjoittanut renkiensä ja renkipoikiensa palkat. Eräs renkipoika sai v. 1812 10 ruplaa ja v. 1813 13 rupl.; eräs toinen renkipoika v. 1814 sai 15 r.: kolmas v. 1815 sai palkkaa 12 r. ja pestiä 1 r.; neljäs v. 1815 15 r. ynnä pestin (1 r.). Täysi-ikäisten renkien palkka oli v. 1814 20 rupl. ynnä pesti (1 r.) tahi 15 r. tahi 22 r. Pestiä joskus maksettiin 2 r. Palkka sitte nousi v. 1823 25 ruplaan ja v. 1827 30 r., mutta muuttamat rengit näyttävät syöneen omaa leipäänsä. Eräs renki v. 1836 sai palkkaa 40 riksiä pankossa ynnä pestin ja saman verran

sai v. 1838 »lehmärenki» (»koodräng»). Jos pariskunta palveli pappilassa, oli vv. 1838—38 tavallinen palkka 40 rupl. ja pesti 1 rupl. 75 kop. Kun kirkkoherra Stråhlman oli jäänyt leskimieheksi, maksoi hän taloudenhoitajattarelleen vuodessa 30 rupl. pankossa (»bancoassignationer») sekä antoi tarpeelliset pitovaatteet. Muiden naispalvelijain palkkoja edellä mainitussa kirjassa ei ole. Renkien palkoista otettiin podoschnie eli päärahat.

Kun Stråhlmanin luo v. 1819 saapui And. Joh. Saelan apulaispapiksi ja lasten opettajaksi, luvattiin hänelle vuodessa 200 riksiä pankossa sekä maksettiin kyytirahoja Koivistolta Valkjärvelle 10 riksiä pankossa (»bancoassignationer»).

Tämä saatavien kantokirja on annettu Viipurin kaupungin museolle.

K. R. MELANDER: *Kevätvehnän viljelemisestä Suomessa 1400-luvulla.* (Esit. syysk. 30 p. 1918).

Ritari Birger Trollen Turun linnan tilissä vuosilta 1463 ja 1464 puhutaan kahdesta lajista vehnää nimittäin kesävehnästä (somer hwete) ja talvivehnästä (vinther hwete), joita tilistä päättäen Turun karjakartanossa viljeltiin. Meidänkin aikanamme näitä vehnalajeja toisinaan vielä näillä nimillä nimitetään, koska edellinen kylvön jälkeen keväällä saman kesän aikana ehtii kypsyä, myöhempi taas syksyllä kylvetyynä on oraana talven lumen alla ja vasta seuraavana kesänä kypsyy. Tavallisemmin niitä nykyään nimitetään kylvöajan mukaan kevät- ja syysvehnäksi. Tarkempi esitys tulee vastaisuudessa sekä kevätvehnän että kevätruikiin viljelyksestä myöhemmin aikoina maassamme julkaistavaksi erityisenä kirjoituksena Historiallisessa Arkistossa. (R. Hausen, Bidrag till Finlands historia af finska statsarkivet genom R. Hausen, I osa, 338 ja 356 s.)

K. R. MELANDER: *Keskiaikaisia pappisveroja Hämeessä.* (Esit. syysk. 30 p. 1918).

Keskiaikaiseen pappisveroon Hämeessä näkyvä kuuluneen myöskin niinkutsuttu »boo» eli bolvero. Sen huomaa Turun

mustassa kirjassa löytyvästä tämän veron selityksestä. Siinä sanotaan: Preste rættæn i Tauastelandh aff hwario preste kroker ij karp koorn strukna, jtem j karp haffra strokin, iij sprota fangh hoo, j krokskin.

Item baaskatten, dictum taloywero, j lispund geddor eller j karp rogh, ij tri(d)ungh karp rogh for mazskot, j gripa fang hampar, j marc hwmbbla eller for hwart thera j ore, j boste (liikkiö) met them besta aff them, iij eller flere swin slaeta, thet bætræ af then ij slakta; jtem j ore aff ingte slagter, j marc, for smør aff hwario koo som malkar, j marc smor aff gællekaa; jtem j bogh aff biorn, jtem j bosth (lapa) aff ælg-her, jtem kirkione j bwgaskin aff hwario bwga manne eller j denar (orden eller j denar äro tillagda i högra kanten af handskriften); jtem biscops ræth af hwar konungx krok, iij. hwithskin eller iij ore denariorum, et cetera.

Edellisessä mainittu baaskatten ei voi tarkoittaa sanaa boga skatten, jossa *o* olisi erehdyksestä *a* kirjaimeksi muuttunut ja *g* kirjain toisen tavun alusta jätetty merkitsemättä, sillä sana boga tavataan tässä asiakirjassa säännöllisesti muodossa bwga. Jollei puheenalaisessa baa sanassa *a* kirjain erehdyksestä epäselvän kirjoitustavan johdosta ole tullut *o:n* sijaan, mikä lienee vähemmin luultavaa, on kaiketi katsottava, että siinä on tanskalaiseen tapaan käytetty kahta *a* kirjainta ä äännettä ilmaisemassa. Puuttuvaa johdonmukaisuutta huomaa tässä asiakirjassa parin muun sanan suhteen ruotsalaisen ä äänteen kirjoittamisessa. Se merkitään nimittäin, niinkuin edellisestä huomaa, milloin kahdella *a:lla*, milloin taas kahdella *o:lla*. Niin näemme siinä sanan ko muodoissa *koo* ja *kaa*, sanan mjölkar muodoissa *molkar* ja *malkar*.¹

Tässä näyttää siis olevan puhetta papillisesta *boo* eli

¹ Voin erästä toisesta keskiaikaisesta asiakirjasta, nimittäin ritari Birger Trollen Turun linnan tilistä vuosilta 1463 ja 1464 mainita vielä esimerkin sanasta, jossa ruotsalainen ä äänne eri tavalla kirjoitettiin. Se on sana *får*, joka tilissä tavataan kolmessa muodossa, nimittäin *for*, *far* ja *faar*. (Bidrag till Finlands historia af finska statsarkivet genom R. Hausen, I osa, 339—356 s.)

*bol*verosta. Teoksessaan »Suomalaisia keskiajan tutkimuksia» professori Voionmaa huomauttaa, että *bol* sana aivan selvään Suomessakin, niinkuin siitä on Ruotsissa ja Tanskassa väitetty, tarkoittaa verotilaa. Hän ei kuitenkaan anna sille taloa tarkoittavaa suomenkielistä nimitystä, vaan kääntää sen »verokunta» sanalla. Myöhemmin hän on kirjoituksessa »Kirkollisen veroituksen kysymyksiä keskiajan Suomessa» kesketellut ruokalisää ja maininnut taloiveron huomaamatta sen tarkoittavan vanhaa ruotsalaista *bolskatt*. Hän sanoo nimittäin: »Kyrön oikeuden alueella (Ylä-Satakunnassa) maksettiin keskiajan lopulla tehdyn merkinnän mukaan ruokalisäksi niinikään karpio rukiita ja Hämeessä sama muistiinpano sanoo maksetuksi ruokalisää kaksi karpion kolmannesta talolta (taloywero)». Siis professori Voionmaa katsoo tätä veroa ruokalisäksi ja arvelee taloiveron ilmoittavan, että vero kannettiin taloluvun mukaan. Mutta ruokalisä se ei ollut, sillä ruokalisä mainitaan nyt puheenalaisessa veroselityksessä vasta sen jälkeen.

Tästä esityksestäni siis ilmenee, että ruotsalaisella *bolskatt* nimityksellä oli aivan keskiajan loppupuolelle saakka oma suomalainen vastineensa *taloivero*, joka oli siinä määrin veronkantoa koskevi sa asiakirjoissa käytännössä, että se ruotsinkielisissäkin käytetään suoranaisen vastineensa *bol*- eli *bolskattin* rinnalla. Latinankielisissä asiakirjoissa on kyllä tavallista panna latinankielisen nimityksen jälkeen sulkumerkkien väliin vastaava nimitys kotimaankielellä, syystä ettei latinainen nimitys merkitykseltään aina täydelleen vastannut omakielistä sanaa. Mutta niinkuin huomautin, ei *bolskatt* sanan merkitystä voi millään muotoa väärin käsittää eikä se siis selvitystä kaipaa.¹

Lopuksi tahdon huomauttaa, että mahdollisesti vieläkin voitaisiin historiallisissa kirjoituksissa käyttää tätä *bolskattin* suomenkielistä va *tinetta*, joka nyt on tullut ilmi.

¹ Registrum ecclesiae oboensis, i tryck utgifven af R. Hausen, 586 s:lla; V. Voionmaa, Suomalaisia keskiajan tutkimuksia, 189 s:lla; sama, Kirkollisen veroutuksen kysymyksiä keskiajan Suomessa (Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja III, 131 s:lla).

Suomen Historiallisen Seuran

PÖYTÄKIRJAT

8 p:stä lokak. 1917—16 p:ään jouluk. 1918.

Kokous 8 p. lokak. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist, jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, A. G. Fontell, K. Grotenfelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, J. W. Ruuth, J. M. Salenius, M. G. Schybergson, G. Suolahti, W. Tawaststjerna, V. Voionmaa ja allekirjoittanut sekä Seuran ulkopuolelta maisteri I. Laati ja Yliopiston kirjastonhoitaja tohtori G. Schauman.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin edellisen kokouksen pöytäkirja viime toukokuun 21 p:ltä.

2 §.

Tri G. Schauman esitti tutkimuksiansa v:n 1852 yliopistosääntöjen synnystä.

Föredragaren belyste, med ledning hufvudsakligen af C. G. Mannerheims och C. von Kothens bref till Alex. Armfelt, frågan huru 1852 års universitetsstatuter erhöillo sin slutliga form. Armfelt hade ur politisk synpunkt funnit det uppgjorda kommittéförslaget oantagligt. Kothen, som var af samma åsikt, bearbetade i Viborg Mannerheim, kommitténs ordförande. Det lyckades Armfelt och Kothen att öfvertyga Mannerheim om nödvändigheten att införa de djupgående förändringar, som karakteriserade de sedan stadfästa statuterna och genom hvilka det finska universitetets styrelse och organisation blef så lik de ryska universitetens som möjligt. Kothen uppdrog i en till Armfelt riktad, i officiell form hållen skrifvelse grundlinjerna till »reformen». Sedan Mannerheim, Kothen och Armfelt i Petersburg yttyrligare

öfverenskommit om statutförslagets omarbetning i angifven riktning och tronföljaren-kanslern äfvensom kejsar Nikolai I godkänt de Kothenska principerna, ombetroddes E. Stjernvall och F. Langenskiöld med det formella utarbetandet af statuterna, hvarpå ytterligare Fischer, furst Menschikoffs kanslidirektor, granskade förslaget.

3 §.

Prof. K. Grotenfelt esitti Viipurin maaherran J. Törnesköldin alamaisen kirjelmän maaliskuun 29 p:ltä 1662 kuninkaalle erään venäläisen lähetystön kulusta Suomen kautta, mikä asia- kirja päätettiin liittää pöytäkirjoihin ¹⁾.

4 §.

Viime kokouksen pöytäkirjan 5 §:ssä mainitun, Kalajoen historian alkuvalmistuksia varten asetetun toimikunnan jäsenenä tri A. R. Cederberg teki selkoa matkastaan Ouluun ja Kalajoelle, esittäen seuraavaa:

Suomen Historialliselle Seuralle!

Kokouksessaan toukokuun 21 päivänä kuluvaan vuotta päätti Historiallinen Seura jättää allekirjoittaneen toimeksi kehoittaa jotakuta sopivaa henkilöä matkustamaan Kalajoelle, haastattelemaan kauppias A. *Santaholmaa* ja panemaan paperille hänen muistelmiansa entisajoilta sekä samalla ottamaan selkoa niistä paikkakunnalla olevista arkistolähteistä, jotka Kalajoen pitäjän historiaa kirjoitettaessa olisivat huomioon otettavat.

Koska sopivaa henkilöä, joka olisi suostunut tällaiselle matkalle lähtemään, ei siksi myöhään keväällä opiskelevien joukosta, kuten tarkoitus oli, ollut helppo löytää, päätti allekirjoittanut, neuvoteltuaan asiasta Historiallisen Seuran esimiehen, tohtori K. O. *Lindeqvistin* kanssa, itse suorittaa tämän matkan, ja saan minä tästä matkasta, jonka tein viime elokuun 29:n ja syyskuun 8:n päivän välisenä aikana, jättää Historialliselle Seuralle seuraavan selostuksen.

¹⁾ Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 1.

Matkani kulki Mikkelistä Kajaanin kautta Ouluun, missä tahdoin ottaa selvää lääninhallituksen arkistosta.

Oulun lääninhallituksen arkisto on olosuhteihin nähden sangen täydellinen. Suurimman ja haitallisimman aukon kanslian kokoelmissa muodostaa kirje-alustelmien puute vuosilta 1779—1784; 1788—1797; 1799—1802 ja 1808. Kanslian saapuneet kirjeet (Ankomne bref) löytyvät sangen täydellisinä; ainoastaan neljä vuosikertaa, mikäli luetteloista kävi selville, puuttuu kokonaan, nimittäin 1778, 1781, 1792 ja 1803. Päätettyjen juttujen asiakirjat (Akter i afgjorda mål) alkavat kanslian puolella vasta 1811. Konttorin kokoelmat, jotka yleensä lääninarkistoissamme ovat niukemmat, ovat täälläkin kanslian kokoelmia tuntuvasti harvalukuisemmat, mutta vuosikerroiltaan täydellisemmät. Kirje- ja päätös-alustelmia löytyy nähdäkseni täydelliset sarjat, samoitte päätettyjen juttujen asiakirjoja. Myös näkyi konttorin puolella olevan koko joukko manttaaliluetteloita ja maakirjojen verifikatsioneja aikaisemmilta ajoilta.

On tietysti vallan vaikeata sanoa, miten paljon aineksia Oulun lääninhallituksen arkistossa on Kalajoen historiaa varten. Allekirjoittanut kiinnitti huomiota etupäässä vanhempiin asiakirjoihin, joiden puute useassa lääninarkistossamme on tuntuva. Perinpohjaisesti arkistoon perehtymättä luulen voivani sanoa, että tulee olemaan tutkijalle tarpeellista koko paljon käyttää Oulun lääninhallituksen arkistoa hyväkseen.

Oulusta matkustin Raaheen, missä katselin ja otin selvää siellä olevista arkistoista.

Kauppaseuran arkistoa, jossa arvelun mukaan pitäisi olla koko joukko tämän kaupungin ja ympäristöpitäjien kauppasuhteita koskevia asiakirjoja, en saanut nähdäkseni, koska sekä Seuran puheenjohtaja että sihteeri olivat kaupungista poissa minun siellä käydessäni. Minun täytyy kuitenkin, niiden ilmoitusten perustuksella, mitä minulle eräiden kaupunkilaisten taholta annettiin, epäillä edellämainittua olettamusta tämän arkiston suuruudesta. Kaikissa tapauksissa on Kalajoen pitäjän historiankirjoittajan otettava asiasta tarkempi selko.

Kaupungin arkistosta ovat vanhimmat asiakirjat kaupungin palossa vuonna 1810 tuhoutuneet. Arkistossa, joka nykyisin on sijoitettuna tulen kestäviin holveihin kaupungin talolla, on merkinnän mukaan asiakirjasarjoja seuraavilta vuosilta lähtien, nimittäin:

<i>Tilejä</i>	alkaen vuodesta	1800
<i>Järjestys-pöytäkirjoja</i>	»	1805
<i>Pöytäkirjaliitteitä</i>	»	1809
<i>Saapuneita kirjeitä</i>	»	1810
<i>Lainhuudatuksia</i>	»	1810
<i>Talousasioiden pöytäkirjoja</i>	»	1812

Nämät vuosiluvut eivät kuitenkaan, mikäli minulle ilmoitettiin, ole ehdottomasti luotettavia, koska arkiston järjestelytyö ei minun kaupungissa käydessäni ollut aivan viimeistelty. Sängin suurella varmuudella lienee oletettavissa, että arkistosta on saatavissa aineksia Kalajoen pitäjän historiaan.

Erittäin runsaaksi osoittautui *Saloisten kruununvoudin arkisto*, jota säilytetään Saloisten kihlakunnan uudessa kivisessä kruununmakasiinissa. Tarkastelu osoitti, että arkistoa on 30—40 suurta sakkia, joita ei parinkymmenen vuoden kuluessa tutkimustarkoituksessa ollut avattu. Arvokkaimman osan nähdäkseni muodostavat kirjealittelemat, jotka alkavat 1740-luvulla ja ovat täydellisinä säilyneet 1776:sta lähtien. Saapuneita kirjeitä on myös arvokas sarja, samoiten veronkantokirjoja, sakkorahojen tilejä, kymmenyslutteloita sekä ulosmittauksia, salpietarin valmistusta ja ruotulaitosta koskevia papereita.

Tästä arkistosta, joka nähdäkseni paikkakunnan olojen tutkijalle tulee tarjoamaan mitä monipuolisinta ainehistoa ja, kuten näkyy, verrattain aikaisiltakin ajoilta, on myös Kalajoen pitäjän historiaa varten runsaasti asiakirjoja saatavissa — sitäkin suuremmalla syyllä, kun Raahen kaupungin historian kirjoittaja on arkiston kokonaan syrjäyttänyt.

Saloisten kihlakunnan henkikirjurin arkisto säilytetään muutamiiin puulaatikoihin ahdeittuna vanhan kruununmakasiinin vin-

nilä. Ilmoituksen mukaan ovat rotat ja hiiret ikävällä tavalla tärvelleet sen asiakirjoja. Itse en käynyt arkistoa katselemassa.

Kalajoen naapuripitäjän, *Pyhäjoen*, jonka kautta matkani kulki, *kirkonarkisto* on arkistodelegatsionin ja yksityisesti hankkimieni tietojen tukaan verrattain runsas ja tarjonnee jotakin talteenotettavaa myös Kalajoen historiaa varten.

Kalajoen kirkonarkisto on sitävastoin saman delegatsionin ilmoituksen mukaan varsin niukka ja merkitään asiakirja-sarjojen yleensä alkavan vasta 1770-luvulta. Lähemmin tarkasteltaessa näyttäytyi arkisto kuitenkin runsaammaksi kuin delegatsionille on ilmoitettu ja allekirjoittanut merkitsi muistiin koko joukon asiakirjoja, joita delegatsionin luetteloissa ei mainita. Koska Kalajoen pitäjän historiankirjoittaja tätä arkistoa tietenkin tulee käyttämään hyväkseen yksityiskohtaisemmin kuin mitään muuta edellämainituista arkistoista, ei liene tarpeellista tässä sen eri sarjoja luetella. Allekirjoittanut sai arkistosta sen vaikutuksen, että se tulee antamaan tutkijalleen paljon runsaamman saaliin kuin arkistodelegatsionin mietinnöstä voisi päätellä.

Mitä toiseen puoleen matkani tarkoituksesta tulee, merkitsin minä niiden päivien kuluessa, jotka Kalajoella vietin, muistoon koko joukon kauppias A. Santaholman muistelmia. Ne koskevat etupäässä Kalajoen pitäjän oloja 1840—1870-luvuilla keskittyen erikoisesti Krimin sotaan ja sen vaikutuksiin Pohjanmaan rannikoilla, suuriin nälkävuosiin 1867—1868 ja Kalajoen kirkonkylän vanhimpiin kauppaoloihin. Epäilemätöntä on, että näistä muistelmista voi olla Kalajoen pitäjän historiaa laadittaessa kirjoittajalle hyötyä.

Helsingissä lokakuun 8 p:nä 1917.

A. R. Cederberg.

Seura päätti korvata hra Cederbergin matkan menot hänen ilmoituksensa mukaan 278 markalla 60 pennillä, jotka otetaan Kalajoen historian lahjoitusvaroista, ja asettaa tämän historian kirjoittajaa ehdottamaan valiokunnan, jonka muodostavat hrat A. R. Ceberberg, K. R. Melander ja V. Voionmaa.

5 §.

Edellisessä pykälässä mainitun asian yhteydessä tri A. R. Cederberg teki Seuralle Saloisten kruununvoudin arkiston hoitamista ja järjestämistä koskevan seuraavan ehdotuksen:

Kuten äsken lukemastani matkaselostuksesta käy ilmi, on Saloisten kihlakunnan kruununvoudin arkisto sangen runsas ja kaikesta päättäen sisältää hyvinkin arvokkaita aineksia useiden Pohjois-Pohjanmaan pitäjien historian valaisemiseksi. Koska tämä arkisto kuitenkin toistaiseksi on täydellisesti järjestämätön ja säkkeihin sullottuna pimeällä makasiinin vinnillä ollen miltei mahdoton tutkijoiden käyttäjä, on allekirjoittaneessa syntynyt ajatus, että tämä arkisto Historiallisen Seuran toimesta järjestettäisiin, sittenkuin siihen asianomainen lupa on hankittu, ja saan minä täten kunnioittaen jättää tämän esitykseni Seuran harkittavaksi. Vielä pyydän saada esitykseeni lisätä, että järjestetty arkisto, jos kaupungin- ja kruununviranomaiset siihen suostuvat, kuten on syytä olettaa, hyvästi voitaisiin säilyttää kaupungintalolla, missä se ei olisi tulenvaaralle alttiina ja missä se mukavasti olisi tutkijoiden käytettävissä. Siihen nähden, että arkiston järjestäminen suuressa määrässä tulisi helpottamaan Kalajoen pitäjän historian kirjoittajan työtä, pyydän myös jättää harkittavaksi, voitaisiinko mahdollisesti järjestämistyöhön käyttää joku summa mainitun pitäjän historiaa varten määrättyistä varoista.

Helsingissä lokakuun 8 p. 1917.

A. R. Cederberg.

Siihen nähden, että mainittu arkisto sisältää perin tärkeitä ja odotettavasti runsaita lähteitä Seuran nyt toimitettavan Kalajoen historian kirjoittamista varten, mutta koska kruununvoudtien arkistojen hoitaminen ja sijoittaminen lähinnä kuuluu valtiiovallan määrättäviin samoinkuin sen velvollisuuksiinkin, päätti Seura tehdyn ehdotuksen johdosta kääntyä Suomen Valtionarkiston puoleen pyynnöllä, että sen toimesta puheenaoleva arkisto saisi ensi tilassa sen hoidon ja sijoituksen, joka varmentaisi siinä

olevien asiakirjojen säilymisen ja tekisi niiden käyttämisen tutkimustarkoituksiin mahdollisuuden mukaan helpoksi.

6 §.

Noudattaen viime kokouksen pöytäkirjan 13 §:ssä mainittua Seuran päätöstä esitti maist. I. Laati Seuralle viimekesäisten tutkimustensa pohjalla laaditun selostuksen Turun lääninarkistossa säilyneistä 1700-luvun asiakirjoista, mikä selostus päätettiin liittää Seuran pöytäkirjoihin. ¹⁾

7 §.

Lehtori J. M. Salenius esitti tutkimuksen »Käkisalmen kaupungin talojen luettelo vuodelta 1618», mikä päätettiin painattaa eri kirjoituksena Historialliseen Arkistoon.

8 §.

Seura päätti suostua maist. K. Blomstedtin pyyntöön saada Historiallisen Arkiston 27:n osaan painatettavasta tutkimuksesta »Horn-suvun alkuhistoria» ylipainoksia 50 kappaletta.

9 §.

Päätettiin tänä syksynä julkaista painosta mainittu Historiallisen Arkiston 27 osa varustettuna Seuran pöytäkirjoilla kulu-neelta lukuvuodelta. Seuran nykyisten virkailijain tehtäväksi jätettiin valmistuneen nidoksen myyntihinnan määrääminen.

10 §.

Ilmoitettiin, että tehdyn päätöksen mukaan on t. k. 12 p:ksi valmistettu kauppa- ja purjehdussäännön 300-vuotismuiston viettoa varten Suomen Historiallisen Seuran julkinen esitelmäkokous, joka pidetään Tieteellisten Seurojen talon juhlasalissa alkaen klo 7:ltä illalla ja jonka ohjelmana on, kokousta valmistaneen toimikunnan päätöksen mukaan, valtioneuvos vapaaherra E. G. Palménin esitelmä »Merkantiilijärjestelmä historiassamme: muutamia näkökohtia 1617 vuoden kauppa- ja purjehdussäännön

¹⁾ Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 5.

300-vuotismuiston johdosta». Kutsu tähän kokoukseen päätettiin julkaista pääkaupungin sanomalehdissä ja julkisen kokouksen päätyttyä pitää seuraava Seuran yksityinen kokous.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 12 p. lokak. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist, jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. R. Melander, E. G. Palmén, J. W. Ruuth, V. Voionmaa ja allekirjoittanut.

1 §.

Valtioneuvos vapaaherra E. G. Palmén piti Tieteellisten seurojen talon juhlasalissa, sanomalehti-ilmoituksilla kokoonkutsutussa Seuran julkisessa kokouksessa juhlaesitelmän »Merkantiili-järjestelmä historiassamme; muutamia näkökohtia 1617 vuoden kaupp- ja purjehdussäännön 300-vuotismuiston johdosta», mitä kuulemaan oli kokoontunut, yllämainittujen Seuran jäsenten lisäksi, noin 30 kansalaista.

2 §.

Seuran siirryttyä yksityiseen kokoukseen tarkastettiin ja hyväksyttiin lokakuun 8 p:nä pidetyn kokouksen pöytäkirja.

3 §.

Päätettiin painattaa valtioneuvos W. Tawaststjernan teos »Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota 1500-luvulla» Historiallisen Arkiston 28:ntena osana, myöntää tekijälle ylipainoksia 50 kappaletta ja määrätä 400 markkaa käytettäväksi tieteellisesti tyydyttävän henkilöluettelon valmistamiseksi teokselle.

4 §.

Valtuutettiin tri K. R. Melander ja allekirjoittanut tekemään jonkun kirjapainon kanssa sopimus Historiallisen Arkiston uusien osien painattamisesta vastaiseksi.

5 §.

Päätettiin kysyä Kymin Oy:ltä, tahtoisiko se luovuttaa alennetusta hinnasta paperia Seuran teosten painattamista varten lähimpään 3 vuoden aikana, ja valtuutettiin tätä asiaa hoitamaan trit K. R. Melander ja V. Voionmaa sekä allekirjoittanut.

6 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin pöytäkirjaan, että jälkeen toukokuun 21 p:n olivat sitoutuneet lahjoittamaan Seuralle:

1) Kerta kaikkiaan Seuran käytettäväksi *Oulusta* Oy. Otto Lindgren (k:ttä I. A. Karhi) elok. 30 p. 500 mk.; — *Vaasasta* hra Eino Lång maalisk. 25 p. 100 mk., kaupp. E. J. Ollonqvist toukok. 25 p. 100 mk., johtaja Artturi Myntti kesäk. 13 p. 100 mk.; — *Raumalta* Oy. Rauma Wood Ltd. maalisk. 14 p. 500 mk., Rauman Nahkatehdas Oy. huhtik. 30 p. 500 mk., kaupp. Fredrik Lehtinen toukok. 23 p. 5,000 mk., Satakunnan Kenkätehdas Oy. kesäk. 8 p. 1,000 mk.; — *Turusta* Suomen Kultaseppä Oy. toukok. 15 p. 3,000 mk.; — *Savonlinnasta* opettaja J. Solehmainen jouluk. 31 p. 5 mk., prokuristi Viktor Auvinen huhtik. 30 p. 50 mk.; — *Impilahdelta* hra Antti Kohonen syysk. 22 p. 10 mk.; — *Lahdesta* Oy Vihdin puusepät syysk. 29 p. 500 mk.; — *Porvoosta* liikemies Antti Tapiola kesäk. 4 p. 100 mk.; — *Helsingistä* varatuomari V. Tavaststjerna maalisk. 21 p. 200 mk., E. J. Aikala Oy. toukok. 25 p. 100 mk. ja A. Parviainen & C:o Oy. kesäk. 1 p. 5,000 mk.

2) Vuosittain Seuran vapaasti käytettäväksi *Savonlinnasta* opettaja Veera Punnonen jouluk. 31 p. 5 vuoden kuluessa 5 mk., pastori Pekka Anttinen toukok. 17 p. 5 vuoden kuluessa 20 mk.; — *Impilahdelta* maist. Konst. Kononoff syysk. 22 p. 2 vuoden kuluessa 50 mk.; — *Porvoosta* maist. Martti Raitio 5 vuoden kuluessa 20 mk.; — *Helsingistä* kamreeri Rudolf Erenius maalisk. 7 p. 5 vuoden kuluessa 20 mk., johtaja J. Bärlund maalisk. 9 p. 5 vuoden kuluessa 25 mk., senaattori Väinö Voionmaa kesäk. 1 p. 2 vuoden kuluessa 250 mk. ja toimittaja Kaarlo Frisk lokak. 3 p. viiden vuoden kuluessa 25 mk.

7 §.

Ilmoitettiin, että Seuran päätöksen mukaan toukokuun 21 p:ltä tänä vuonna oli heti seuraavana päivänä valmistettu ja allekirjoitettu kaksi kirjelmää Suomen Senaatille, joista toisessa anottiin Seuralle kuluvaaksi vuodeksi valtion apurahaa 5,000 mk. ja toisessa huomautettiin paikallisarkisto-kysymyksen kiireellisen ratkaisun tärkeydestä. Kun kuitenkin Senaatti jo näiden kirjelmien valmistumisen päivänä oli ennättänyt tehdä päätöksen Suomen Historialliselle Seuralle suotavan 5,000 markan suuruisen apurahan ottamisesta valtion tämänvuotiseen menosääntöön, olivat puheenjohtaja ja sihteeri kirjelmien allekirjoittajina katsoneet sopivimmaksi olla tätä asiaa koskevaa kirjelmää jättämättä perille, mutta olivat sensijaan toimittaneet Senaattiin jälkimmäisen kirjelmän valtioneuvos vapaaherra E. G. Palménin laatimana, saamatta silti vielä tähän asti mitään tietoa toimenpiteistä, joihin se on voinut antaa aihetta. Kirjelmä oli sananmuodoltaan seuraava:

Suomen Senaatille.

Isänmaan historialle ylen tärkeä ja kauan ratkaisematta jäänyt kysymys antaa Suomen Historialliselle Seuralle aiheen nöyryimmästi kääntyä maan Hallituksen puoleen seuraavalla esityksellä.

Kaksi vuosikymmentä sitten harkitsivat Suomen Valtiosäädyt tarpeelliseksi alamaisesti anoa, että maan kirkkoarkistot ja muut paikalliset, julkista laatua olevat arkistot entistä paremmin turvattaisiin häviöltä ja asetettaisiin tutkijain käytettäväksi. Asiaa samana vuonna esiteltäessä asetti Senaatti valtuuskunnan tutkimaan, voitaisiinko ja millä tavoin tämä toivomus toteuttaa. Valtuuskunta antoi 23 päivänä joulukuuta 1899 Senaatille sittemmin painetun mietintönsä asiasta, jonka Senaatti, kuten 1900 vuoden yleisille valtiopäiville annettussa kertomuksessa mainitaan, otti käsiteltäväkseen, lähinnä vaatien lukuisain viranomaisien lausuntoa valtuuskunnan ehdottamista toimenpiteistä. Näiden vuosina 1900 ja 1901 annettujen lausuntojen nojalla käsitel-

tiin kysymys sitten 1902 pienemmässä Senaatin keskuudessa asetetussa valiokunnassa, minkä jälkeen silloinen valtioarkistonhoitaja sai käskyn pitää huolta vaihtopuolisten ehdotusten ja kustannusarvioitten sekä luonnospiirustusten aikaansaamisesta, joista voisi arvostella sekä Turun linnan ja Olavinlinnan aiottua soveltamista maakunta-arkistojen tarpeeksi että uusien vartavasten tarpeen tyydyttämiseksi rakennettavien huoneustojen hintaa y. m. Käskystä antoi Yleisten rakennusten ylihallitus vuonna 1904 sekin asiasta lausuntonsa, mutta sen jälkeen kysymys jäi neljäksi vuodeksi lepäämään.

Valtiollisten olojen muututtua otettiin asia uudestaan käsiteltäväksi vuonna 1908, jolloin silloinen senaatti vaati uutta mietintöä uudelta komitealta, missä valtioarkistonjohtaja Reinh. Hausen oli johtavana. Tämän komitean lopulla samaa vuotta antama mietintö on samoin kuin kaksi edellistä lausuntoa painettu, saavuttamatta kuitenkaan mitään käytännöllistä tulosta. Maakunta-arkistojen yhä edelleen pysyessä siinä hajanaisessa tilassa sekä enimmäiten vaillinaisen hoidon ja valvonnan alaisina kuin kaksi vuosikymmentä takaperin on väliajalla ehtinyt tapahtua osaksi korvaamattomia vahinkoja: pari kirkkoarkistoa on tulipalon kautta kärsinyt paljon, joskin pääosa asiakirjoista on saatu pelastetuksi. Vaikkei yksityiskohtaisia tietoja ole muiden paikallisten arkistojen tilasta, vaan yhä edelleen täytyy tyytyä siihen selvitykseen, minkä 1897 asetetun valtuuskunnan mietintö antaa, voidaan kuitenkin todeta että nuo yksityiskodeissa säilyneet sekä moniaalla sulaksi vaivaksi katsotut historialliset lähdekoelmat, joihin tosin liittyy paljon arvotontakin ainesta, usein ovat asunomuuttojen sekä henkilövaihdosten kautta kärsineet tuntuvia vahinkoja. Arkistot, jotka ovat syntyneet maamme keskusvirastojen ja lääninhallitusten toiminnan johdosta, ovat tosin paremmin suojatut, nyttemmin melkein kaikki sijaiten julkisissa rakennuksissa, mutta siitä puhumatta että niidenkin sisältämät suunnattoman suurta tilaa vaativat sekä monenlaiset asiakirjat ainoastaan poikkeustapauksissa ovat tyydyttävästi järjestetyt ja luetellut, ei niidenkään hoito kaikissa tapauksissa ole tyydyttävä, mikä tuottaa historiantutkimukselle suurta haittaa.

Joskin Suomen valtioarkistossa ajaksi on voitu tarjota muutamille paikallisille asiakirjoille tilaa, on sen huoneusto nyttemmin aivan riittämätön, joten jo on monesti ehdotettu lisärakennusta, eikä kysymystä varsinaisten maakunta-arkistojen aikaansaamisesta voine Suomessa enemmän kuin muissakaan maiissa ajan pitkään lykätä, tuottamatta isänmaan historialle auttamattomia vaurioita.

Samassa kuin saa katsoa varmaksi ettei vähempäin paikallisarkistojen siirto julkisiin huoneustoihin niiden hoitajien puolesta kohtaisi estettä, jos vain lähimmän ajan asiakirjat jäävät paikoilleen, ja tärkeimpien virastojen arkistoista melkoinen osa voisi huoletti sijoittaa yhteisiin varastoihin, jotta pätevä huolenpito tulisi niiden osaksi, jää kysymys kirkkoarkistojen asemasta riidanalaiseksi. Näiden arkistollisten aarteiden siirto voi epäilemättä loukata vahvaksi varttunutta paikallista tutkimusharrastusta, puhumatta siitä että asian oikeudellinen puoli ei ole läheskään niin riidaton kuin viimeisissä painetuissa lausunnoissa on tahdottu olettaa. Selvä on niinkään uusien sekä tarkoitusta vartavasten rakennettujen huoneustojen paremmuus vanhojen mutta uusiin tarkoituksiin sovelletettujen rinnalla, mutta kysymys mitä kustannuksia kumpikin keino edellyttää ei vielä liene kyllin selvitetty. Tässä hankitut tiedot samoin kuin maamme viime aikoina suuresti muuttuneet kulkuneuvot saattavat tehdä tarjona olevia ehdotuksia vanhentuneiksi, joten kauan käsitelty monihaarainen ja kansalliselle historiantutkimukselle arvaamattoman tärkeä kysymys tuskin voi tulla ratkaistuksi ilman uutta tarkastusta.

Täydelleen oivaltaen mitä vahinkoa asialle jokaisen kuukaudenkin tarpeeton lykkäys saattaa tuoda mukanaan, rohkenee Suomen Historiallinen Seura ylempänä suurimmassa lyhykäisyydessä esitettyjen näkökohtien nojalla anoa,

että kysymys maan paikallisarkistojen paremmasta suojelemisesta ja hoidosta niin pian kuin mahdollista otettaisiin ratkaistavaksi siinä tarkoituksessa kuin 1897 vuoden valtiopäiväin alamainen anomus tarkoittaa, sekä että Suomen

Historialliselle Seuralle suotaisiin tilaisuus sitä ennen antaa lausuntoa tässä tutkimukselle arvaamattoman tärkeässä asiassa.

Helsingissä 22 päivänä toukokuuta 1917.

K. O. Lindeqvist.

U. L. Lehtonen.

8 §.

Valtioneuvos vapaaherra E. G. Palmén esitti Seuralle seuraavan kirjelmän:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Pyydän saada esittää Seuran harkittavaksi kysymyksen, joka jo päätettyyn julkaisuun kohdistuvana vaatii Seuran ratkaisua.

Sittenkun aikaisemmin oli otettu huomioon uuden sekä suuresti laajennetun *Biografisen Nimikirjan* tarpeellisuus, päätettiin vuosi sitten julkaisu, joka — samassa kuin se muodostuisi *Aleksanteri II:n* ajan historiaksi — voisi soveltua muistokirjaksi tämän hallitsijan lähestyvään satavuotispäivään. Ennen aavistamattomia vaikeuksia on kuitenkin sitten ilmestynyt, tehden haittaa näille kuten lukemattomille muille aatteellisille yrityksille. Ei siinä kyllin, että pitkälinen kirjaltajalakko kuukausilla myöhästytti monen tutkijan töitä, minkä johdosta joku Seuralle apunsa luvanneista onkin ilmoittanut toistaiseksi olevansa estetty sovittuun aikaan suorittamasta tehtäväänsä; hetken suuren suuret valtiolliset uudistukset ovat pakostakin vetäneet muutamat puheena olevaan tehtävään tarpeelliset voimat varsinaisista tutkimustöistä nykyajan kiireisiin toimiin. Ja vaikka täydellä varmuudella voinee olettaa, ettei mikään seuraava aika ole kumoava niitä näkökohtia, joiden mukaan Suomen kansa arvostelee keisari Aleksanteri II:n muistoa, niin se huomio, joka aiotussa julkaisussa oli omistettava Venäjän samanaikuiselle historialle, joka niin vastustamattomasti on vaikuttanut meikäläisiin oloihin, asettaa koko tehtävän uudelle ja omituiselle kannalle. Se histo-

riallinen tausta, joka varsinkin läheisten henkilöiden ja tapausten kuvaamiseksi on välttämätön edellytys, voi oleellisesti muuttua, kun täyden ajatus- ja painovapauden vallitessa ennen käyttämättömät lähteet tulevat Venäjällä huomioon otettaviksi. *Dshan-shievin* kuuluisa teos *Эпоха великихъ реформъ* oli ajateltu pääperusteeksi, kun suomalaiselle lukijakunnalle olisi Venäjän samanaikuisista oloista luotava kuva, mutta on ainakin mahdollista, että tämä jo kymmenkunnan painoksia saanut teos nykyänsä on katsottava jotakuinkin vanhentuneeksi.

Neuvotteltuani asiasta useitten tähän tuumaan myötävaikutustaan luvanneitten kanssa pyydän saada edellä kaikessa lyhykäisyydessä esitetyn nojalla ehdottaa,

että Suomen Historiallinen Seura päätöstään muuttamalla suostuisi siihen, että *Aleksanteri II:n muisto*-julkaisun valmistamiselle myönnetään lisää aikaa, jonka pituutta arvatenkin tätä nykyä on mahdotonta varmuudella määrätä.

Muutamat niistä syistä, jotka tekevät meille läheisen historiallisen ajanjakson kuvaamisen mahdottomaksi, haittaavat kyllä sellaistakin yritystä, jolla tahdotaan eri aikoina toimineitten henkilöitten elämäkerroin kuvata Suomen koko historiaa; nykyajan tarve silloinkin sysää syrjemmälle rauhallisen tutkimustyön tehtävät. Pahimmat vastukset ovat kuitenkin tässä suhteessa puhtaasti taloudellista laatua, ja niiden merkitys on toivottavasti piankin ohi menevä. Kun paperin hinta lyhyessä ajassa on viidenkertaiseksi kohonnut, ilman varmuutta ettei korotuksia voi vieläkin sattua, eikä piakkoin enää liene mahdollista saada kelvollista painomustetta mistäkään hinnasta, on aivan luonnollista, että kustantajilta ei voi odottaa otollisia tarjouksia, ei seminkään kun on kyseessä suuri teos, jolle pitäisi saada menekkiä varsin laajoissa kansankerroksissa. Mutta rauhan saavuttua palanee elämä toivottavasti säännölliseen uomaansa, ja silloin kustantajat varmaan kilpailevat tärkeistä kansallisista teoksista, joten otollinen aika koittaa Biografisen Nimikirjankin julkaisemiselle uudessa laitoksessa. En unohda, että Suomen Historiallinen

Seura aivan äsken on yleisön puolelta saanut osakseen suuremman pääoman, joten se voisi itse ruveta kustantajaksi. Ilmeisesti ovat kuitenkin nämä varat mahdollisuuden mukaan säilytettävät vastaistenkin aikojen tarpeihin; niitä ei ainakaan tahdottane uskaltaa yritykseen, josta ennakolta tietää, että se voi tulla suurta tappiota tuottavaksi.

Mutta vaikka käytännölliset vastukset eivät lähimmässä tulevaisuudessa salli uuden Nimikirjan julkaisemista, käynee valmistustyö teoksen luomiseksi sitäkin tärkeämmäksi, mikäli siihen vapautuu aikaa toisen tehtävän väliaikaisen lykkäyksen kautta. Biografisen Nimikirjan edellinen painos oli toimitettava varsin joutuisaan, useitten myötävaikutuksella sekä ilman sellaista tasottavaa yhteistoimintaa, joka olisi antanut työn tuloksille yhtenäisyyden leiman. Entistä suurempi johdonmukaisuus olisi saavutettavissa, jos elämäkerrat ovat ajoissa valmiit ja tarkastetut ennenkuin joku osa teosta lasketaan painoon. Vihottain julkaiseminen tuo mukanaan tarpeettomiakin kuluja; arvattavasti käy edullisemmaksi julaista teos nidoksittain. Saanemme toivoa että nykyajan useissa kohdin tutkimustöille epäedullinen tilanne ei estä rupeamasta tarmokkaaseen toimeen uuden Biografisen Nimikirjan kirjoittamiseksi, ja vaikkei erinäistä päätöstä Seuran puolesta näytä tässä olevan tarpeen, on ilmoitus nykyisestä asemasta tietenkin paikallaan.

Helsingissä 8 päivänä lokakuuta 1917.

E. G. Palmén.

Seura yhtyi kirjelmässä lausuttuihin käsityksiin ja päätti olla vastaiseksi kiirehtimättä toimia Aleksanteri II:n muistojuhlakaisun valmistamista varten.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 29 p. lokak. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, A. G. Fontell, A. Hjelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, M. G. Schybergson, W. Tawaststjerna ja allekirjoittanut.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin lokakuun 12 p. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Päätettiin ottaa 60 markalla koko sivun suuruinen Seuran ilmoitus kohdakkoin ilmestyvässä Suomen Sukutieteellisen Seuran Vuosikirjassa I. Rahastonhoitaja laatii ilmoituksen sananmuodon.

3 §.

Ilmoitettiin, että viime kokouksen pöytäkirjan 4 §:ssä mainitut Seuran valtuutetut olivat, saatuaan useilta Helsingin kirjapainoilta painatustarjouksia, yksimielisesti päättäneet valita Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon edelleen toistaiseksi Seuran teoksia painattamaan ja allekirjoittaa sen kanssa painatussopimuksen.

4 §.

Esitettiin seuraava Seuran sääntöjen muutoksia varten asetetun valiokunnan kirjelmä ja sääntöehdotus:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Seuran asettamana valiokuntana ovat herrat J. R. Danielson-Kalmari, K. O. Lindeqvist, E. G. Palmén, V. Voionmaa ja allekirjoittanut harkinneet niitä muutoksia Seuran sääntöihin, jotka nykyisten olojen ja Seuran vastaisen kehittymisen tähden saattavat olla tarpeellisia. Harkinnan tuloksena on valmistunut myö-

täseuraava, valiokunnan enemmistön mielipiteitä suunnilleen vastaava sääntöehdotus, joka täten esitetään voimassa olevien sääntöjen määräämällä tavalla Seuran käsiteltäväksi ja tarpeelliseksi katsottuine korjauksineen sittemmin hyväksyttäväksi Seuran vuosikokouksessa ensi marraskuun 9 päivänä.

Helsingissä lokakuun 29 p. 1917.

Valiokunnan puolesta

U. L. Lehtonen.

E h d o t u s

Suomen Historiallisen Seuran s ä ä n n ö i k s i.

1 §. *Suomen Historiallinen Seura* tarkoittaa Suomen kansan historiallisen kehityksen valaisemista, toimittamalla tutkimuksia Suomen historiassa ynnä siihen kuuluvissa aputieteissä, painattamalla historiallisia todistuskappaleita sekä varain salliessa antamalla apurahoja, tekijäpalkkioita ja palkintoja tieteellisen historiatutkimuksen suorittajille.

2 §. Seuran jäsenet jakautuvat tutkijajäseniin ja kannattajajäseniin.

Tutkijajäsenikseen Seura kutsuu niitä Suomen kansalaisia, jotka julkaisemillaan teoksilla ovat osoittaneet kykenevänsä tutkimaan Suomen historiaa. Vaali suoritetaan suljetuilla lipuilla senjälkeen kuin kaksi tutkijajäsentä on tehnyt valit emisesta kirjallisen ehdotuksen. Ainoastaan tutkijajäsenet päättävät Seuran asioissa ja määräävät Seuran menoista.

Kannattajajäseniksi Seura kutsuu niitä henkilöitä, jotka suorittavat jäsenmaksunaan joko 300 Suomen markkaa kerta kaikkiaan tai 20 Suomen markkaa vuosittain. Edelliset ovat Seuran *vakinaisia jäseniä*, jälkimäiset *vuosijäseniä*. Jäsenmaksut voi-

daan muuttaa Seuran vuosikokouksessa 5 vuoden kuluttua niiden määräämisestä, ja koskee muutos vain sittemmin hyväksyttäviä Seuran jäseniä.

Vuosijäsen muuttuu vakinaiseksi suoritettuaan vuosimaksuja 15 vuotta tai kerta kaikkiaan vastaavan summan, jo suoritettut vuosimaksut poislukien.

Laitokset, yhtiöt tai muut seurat saattavat kuulua Seuraan ainoastaan vuosijäsenenä.

3 §. *Kirjeenvaihtojäsenikseen* Seura voi valita ulkomaisia tutkijoita, jotka tieteellisellä toiminnallaan ovat edistäneet Seuran pyrkimyksiä. *Kunniajäsenikseen* Seura kutsuu niitä henkilöitä, jotka erikoisella tavalla ovat auttaneet Seuraa sen toiminnassa. Vaali suoritetaan samalla tavoin kuin valittaessa Seuraan tutkijajäseniä.

4 §. *Asiamiehikseen* Seura ottaa eri paikoilta Suomea jäseniään tai historiatieteellisen sivistyksen saaneita kansalaisia edustamaan Seuraa kukin paikkakunnallaan ja suorittamaan toimia, joita Seura heille uskoo.

5 §. *Virkailijoita* Seura asettaa erikseen tieteellisiä ja taloudellisia tehtäviä varten. Edellisiä hoitavat esimies, varaesimies, sihteeri ja kokoelmienhoitaja, jälkimäisiä rahavarainhoitaja, taloudellinen neuvottelija, kaksi tilintarkastajaa ja näiden kaksi varamiestä. Virkailijat valitaan vuosikokouksessa, siten että tieteelliset virkailijat asettaa tutkijajäsenten osasto keskuudestaan, taloudelliset virkailijat vakinaisten kannattajäsenten osasto yhdessä tutkijajäsenten kanssa näiden osastojen jäsenistä. Esimies, varaesimies, sihteeri, kokoelmainhoitaja ja rahavarainhoitaja muodostavat Seuran johtokunnan.

Esimies johtaa puhetta Seuran ynnä sen johtokunnan kokouksissa, edustaa Seuraa ulospäin, allekirjoittaa Seuran kirjeet ja pitää vuosijuhlissa toimesta erotessaan juhlaesitelmän Suomen historiaan kuuluvasta aineesta. Valitaan vuodeksi. Samaa esimiestä ei välittömästi saa valita uudelleen.

Varaesimies, jona säännöllisesti on edellisen vuoden esimies, astuu kaikissa asioissa esimiehen sijaan tämän ollessa estettynä.

Sihteeri kutsuu esimiehen puolesta kokoon Seuran ynnä sen johtokunnan kokoukset, vastaa niiden pöytäkirjoista, valvoo tehtyjen päätösten toimeenpanoa, varmentaa nimellään Seuran kirjelmät ja maksettavat laskut, hoitaa Seuran painatukset ynnä niiden varastot, pitää luetteloa Seuran jäsenistä ja antaa vuosikertomuksen Seuran toiminnasta. Valitaan kerrallaan kolmeksi vuodeksi ja nauttii palkkiota, joka määrätään vuosikokouksessa kolmivuositain.

Kokoelmienhoitaja pitää huolta Seuran kirjastosta, arkistosta ja muista tieteellisistä kokoelmista joko itse tai niiden henkilöitten avulla, joita Seura sitä varten tahtoo käyttää. Valitaan kerrallaan vuodeksi, ja toiminnastaan hän esittää vuosikertomuksen.

Rahavarainhoitaja säilyttää ja sijoittaa Seuran varat, kantaa saatavat, maksaa menot ja esittää vuosikokoukselle tilit Seuran tuloista ja menoista. Tilit on päätettävä lokakuun 31 päivänä. Apunaan käytännöllisten toimien suorittamisessa hän voi käyttää Seuran hyväksymiä henkilöitä. Valitaan kerrallaan vuodeksi ja nauttii palkkiota, joka määrätään vuosikokouksessa.

Taloudellinen neuvottelija avustaa tarpeen mukaan rahavarainhoitajaa Seuran varojen säilyttämis- ja sijoittamiskysymyksissä. Valitaan kerrallaan vuodeksi.

Tilintarkastajat tarkastavat vuositilit ja antavat niistä lausunnon vuosikokoukselle. Valitaan kerrallaan vuodeksi.

Johtokunta, jota Seura voi täydentää seuraavaan vuosikokoukseen asti valituilla lisäjäsenillä, valmistaa asioita Seuran kokouksiin ja tekee päätöksiä Seuran antamien valtuutusten mukaan, ilmoittaen päätöksistään seuraavassa Seuran kokouksessa. Johtokunta on päätösvaltainen kolmen jäsenen läsnäollessa yksimielisinä.

6 §. *Seuran kokouksissa*, joita pidetään vähintään kerran kuukaudessa, paitsi kesän aikana, käsitellään ja ratkaistaan Seuran t_†ehtäviin kuuluvia asioita sihteerin valmistaman esityslistan

mukaan. Rahallisia menoja vaativista asioista, jotka eivät sisälly vahvistettuun menoarvioon, on ennen päätöksen tekoa pyydetävä johtokunnan lausunto. Tieteellisiksi katsottavat esitykset merkitään pöytäkirjaan esittäjän kirjallisesti laatimina. Pääsy kokouksiin on vapaa kaikille Seuran jäsenille ja asiamiehille. Milloin henkilö tutkijaosaston ulkopuolelta haluaa esittää jonkun asian Seuralle, pyytäköön siihen ennen kokouksen alkua esimiehen suostumusta. Läsnaolevien tutkijajäsenten enemmistön ajatusta on pidettävä kokouksen päätöksenä.

7 §. Seuran kustantamat *julkaisut* jaetaan Seuran jäsenille ja asiamiehille siitä alkaen, kuin ne ilmestyvät jäseneksitulon jälkeeseen. Julkaisujen jakamisen vuosijäsenille määrää johtokunta.

8 §. Seura on oikeutettu ottamaan vastaan *lahjoja* ja *jälkimmäisiä* joko vapaasti käytettäviksi tai erikoisia tehtäviä varten, jotka eivät ole vieraita Seuran ohjelmalle. Jälkimäisten korkovaroista Seura ottaa hoitopalkkiokseen vuosittain $\frac{1}{2}$ %.

9 §. *Vuosijuhlaansa* Seura viettää Henrik Gabriel Porthanin syntymän muistoksi marraskuun 9 päivänä, jolloin esimies pitää juhlaesitelmän, sihteeri lukee vuosikertomuksen, kokoelmienhoitaja esittää selostuksen Seuran kokoelmien kasvusta ja rahavainhoitaja pääpiirteisen selvityksen Seuran varoista. Senjälkeen seuraavassa vuosikokouksessa tilintarkastajien annettua lausuntonsa Seuran varojen hoidosta Seura päättää tilivapauden myöntämisestä, käsittelee esiintyneet sääntöjenmuutosehdotukset, määrää jäsenmaksut ja virkailijain palkkiot. Lopuksi toimitetaan vaalit suljetuin lupuin.

10 §. Muutoksia näihin sääntöihin saa tehdä vain vuosikokouksessa, sittenkun ehdotus on esitetty ja keskusteltu lähinnä edellisessä Seuran kokouksessa. Vuosikokouksessa hyväksytyt muutokset astuvat heti voimaan.

Ehdotusta kohta kohdalta tarkastettuaan ja muutamia muutosehdotuksia tehtyään Seura päätti pitää asiaa varten ennen vuosikokousta uuden kokouksen torstaina marraskuun 1 päivänä.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 1 p. marrask. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala ja allekirjoittanut.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin lokakuun 29 päivänä pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Käytyä uudelleen tarkastamaan mainitussa kokouksessa valmistettua ehdotusta Seuran uusiksi säännöiksi päätettiin yksimielisesti esittää tämän marraskuun 9 päivänä pidettävän vuosikokouksen hyväksyttäväksi seuraava

E h d o t u s

S u o m e n H i s t o r i a l l i s e n S e u r a n
s ä ä n n ö i k s i.

1 §. *Suomen Historiallisen Seuran* tarkoituksena on valaista Suomen kansan historiallista kehitystä, toimittamalla tutkimuksia Suomen historiassa ynnä siihen kuuluvissa aputieteissä, painattamalla historiallisia todistuskappaleita sekä varain salliessa anta-

malla apurahoja, tekijäpalkkioita ja palkintoja tieteellisen historiatutkimuksen suorittajille.

2 §. Seuran jäsenet jakautuvat tutkijajäseniin ja kannattajajäseniin.

Tutkijajäsenikseen Seura kutsuu niitä Suomen kansalaisia, jotka julkaisemillaan teoksilla ovat osoittaneet kykenevänsä tutkimaan Suomen historiaa. Vaali suoritetaan suljetuilla lipuilla, senjälkeen kuin kaksi tutkijajäsentä on tehnyt valitsemisesta kirjallisen ehdotuksen. Ainoastaan tutkijajäsenet päättävät Seuran tieteellisissä asioissa ja sääntöjen muutoksista ja määräävät Seuran menoista.

Kannattajajäseniksi Seura kutsuu niitä henkilöitä, jotka suorittavat jäsenmaksunaan joko 300 Suomen markkaa kerta kaikkiaan tai 20 Suomen markkaa vuosittain. Edelliset ovat Seuran *vakinaisia jäseniä*, jälkimäiset *vuosijäseniä*. Jäsenmaksut voidaan muuttaa Seuran vuosikokouksessa 5 vuoden kuluttua niiden määräämisestä, ja koskee muutos vain sittemmin hyväksytyviä Seuran jäseniä.

Vuosijäsen muuttuu vakinaiseksi suoritettuaan vuosimaksuja 15 vuotta tai kerta kaikkiaan vastaavan summan, jo suoritetut vuosimaksut poislukien.

3 §. *Kirjeenvaihtojäsenikseen* Seura voi valita ulkomaisia tutkijoita, jotka tieteellisellä toiminnallaan ovat edistäneet Seuran pyrkimyksiä.

Kunniajäsenikseen Seura kutsuu niitä henkilöitä, jotka erikoisella tavalla ovat auttaneet Seuraa sen toiminnassa.

Vaalit suoritetaan samalla tavoin kuin valittaessa Seuraan tutkijajäseniä.

4 §. *Asiamiehikseen* Seura ottaa eri paikoilta Suomea jäseniään tai historiatieteellisen sivistyksen saaneita kansalaisia edustamaan Seuraa kukin paikkakunnallaan ja suorittamaan toimia, joita Seura heille uskoo.

5 §. Seuran *virikailijat*, jotka muodostavat Seuran *johtokunnan*, ovat tehtäviensä pääasiallisen luonteen mukaan tieteellisiä tai taloudellisia. Edellisiä ovat esimies, varaesimies, sihteeri ja kokoelmienhoitaja, jälkimäisiä rahavarainhoitaja ja taloudellinen neuvottelija.

Johtokunta, jota Seura voi täydentää seuraavaan vuosikokoukseen asti valituilla lisäjäsenillä, valmistaa asioita Seuran kokouksiin ja tekee päätöksiä Seuran antamien valtuutusten mukaan, ilmoittaen päätöksistään seuraavassa Seuran kokouksessa. Johtokunta on päätösvaltainen kolmen jäsenen läsnäollessa yksimielisinä.

Virikailijat valitaan vuosikokouksessa kerrallaan vuodeksi, siten että tutkijajäsenet asettavat keskuudestaan tieteelliset virikailijat ja vakinaiset kannattajajäsenet yhdessä tutkijajäsenten kanssa taloudelliset virikailijat näiden ryhmien jäsenistöstä.

6 §. *Esimies*, joksi säännöllisesti siirtyy edellisen vuoden varaesimies, johtaa puhetta Seuran ynnä sen johtokunnan kokouksissa, edustaa Seuraa ulospäin, allekirjoittaa Seuran kirjelmät ja pitää vuosijuhlassa toimesta erotessaan juhlaesitelmän Suomen historiaan kuuluvasta aineesta.

Varaesimies astuu kaikissa asioissa esimiehen sijaan tämän ollessa estettynä.

Sihteeri kutsuu esimiehen puolesta kokoon Seuran ynnä sen johtokunnan kokoukset, vastaa niiden pöytäkirjoista, valvoo tehtyjen päätösten toimeenpanoa, varmentaa nimellään Seuran kirjelmät ja maksettavat laskut, hoitaa Seuran painatukset ynnä niiden varastot, pitää luetteloa Seuran jäsenistä ja antaa vuosikertomuksen Seuran toiminnasta.

Kokoelmienhoitaja pitää huolta Seuran kirjastosta, arkistosta ja muista tieteellisistä kokoelmista joko itse tai niiden henkilöitten avulla, joita Seura sitä varten tahtoo käyttää. Toiminnastaan hän esittää vuosikertomuksen.

Rahavarainhoitaja säilyttää ja sijoittaa Seuran varat, kantaa saatavat, maksaa menot ja esittää vuosikokoukselle vuositilit ja tiliaseman. Tilit on päätettävä lokakuun 31 päivänä. Apunaan käytännöllisten toimien suorittamisessa hän voi käyttää Seuran hyväksymiä henkilöitä.

Taloudellinen neuvottelija avustaa tarpeen mukaan rahavarainhoitajaa Seuran varojen säilyttämisen ja sijoittamiskysymyksissä.

Sihteeri ja rahavarainhoitaja nauttivat palkkioita, jotka määrätään vuosikokouksessa.

7 §. *Tilintarkastajoina* valitaan vuosikokouksessa kaksi vakinaista ynnä kaksi varamiestä vuodeksi. Heidän tehtävänä on tarkastaa Seuran vuositilit ja tiliasema ja antaa niistä lausunto vuosikokoukselle.

8 §. *Seuran kokouksissa*, joita pidetään vähintään kerran kuukaudessa, paitsi kesän aikana, käsitellään ja ratkaistaan Seuran tehtäviin kuuluvia asioita sihteerin valmistaman esityslistan mukaan. Rahallisia menoja vaativista asioista, jotka eivät sisälly vahvistettuun menoarvioon, on ennen päätöksen tekoa pyydettävä johtokunnan lausunto. Tieteellisiksi katsottavat esitykset merkitään pöytäkirjaan esittäjän kirjallisesti laatimina. Pääsy kokouksiin on vapaa kaikille Seuran jäsenille ja asiamiehille. Milloin henkilö tutkijaosaston ulkopuolelta haluaa esittää jonkun asian Seuralle, pyytäköön siihen ennen kokouksen alkua esimiehen suostumusta. Läsnäolevien tutkijajäsenten enemmistön ajatusta on pidettävä kokouksen päätöksenä.

Aika ajoin Seura panee toimeen myös *esitelmäkokouksia*, jotka ovat julkisia.

9 §. Seuran kustantamat *julkaisut* jaetaan Seuran tutkijajäsenille ja vakinaisille kannattajajäsenille siitä alkaen, kuin ne ilmestyvät heidän jäseneksitulonsa jälkeen. Julkaisujen jakamisen vuosijäsenille ja asiamiehille määrää johtokunta.

10 §. Seura on oikeutettu ottamaan vastaan *lahjoja* ja *jälkisäädöksiä* joko vapaasti käytettäväiksi tai erikoisia tehtäviä varten, jotka eivät ole vieraita Seuran ohjelmalle. Jälkimäisten korkovaroista Seura ottaa hoitopalkkiokseen vuosittain $\frac{1}{2}$ %.

11 §. *Vuosikokouksensa* Seura pitää Henrik Gabriel Porthanin syntymän muistoksi marraskuun 9 päivänä, jolloin esimies pitää juhlaesitelmän, sihteeri lukee vuosikertomuksen, kokoelmienhoitaja esittää selostuksen Seuran kokoelmien kasvusta ja rahavarainhoitaja pääpiirteisen selvityksen Seuran raha-asioista. Sen jälkeen tilintarkastajien annettua lausuntonsa Seuran varojen hoidosta Seura päättää tilivapauden myöntämisestä, käsittelee esiintyneet sääntöjenmuutosehdotukset, määrää jäsenmaksut ja virkailijain palkkiot. Lopuksi toimitetaan vaalit suljetuin lipuin.

12 §. Muutoksia näihin sääntöihin saa tehdä vain vuosikokouksessa, sittenkuin ehdotus on esitetty ja hyväksytty viimeistään lähinnä edellisessä Seuran kokouksessa. Päätös, joka molemmissa kokouksissa on saavuttanut läsnäolevien tutkijajäsenten $\frac{2}{3}$ enemmistön, astuu heti voimaan.

Vakuudeksi:
U. L. Lehtonen.

Vuosikokous 9 p. marrask. 1917.

Läsnä olivat esimies K. O. Lindeqvist sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, A. Hjelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala, J. W. Ruuth, J. M. Salenius, M. G. Schybergson, W. Tavaststjerna, V. Voionmaa ja allekirjoittanut ynnä kokouksen julkisen osan aikana Seuran ulkopuolelta 6 kansalaista.

1 §.

Esimies tri K. O. Lindeqvist piti juhlaesitelmän »Suomen puolustuksesta Suuren Pohjansodan aikana». Esitelmä painetaan Historialliseen Arkistoon.

2 §.

Allekirjoittanut sihteeri esitti vuosikertomuksen seuraavasti:

Vuosikertomus työvuodelta 1916—1917.

Kulunut vuosi, joka koko maallemme on ollut niin kohtalokas ja uutta kehitystä perustava, on myös Suomen Historiallisen Seuran elämään jättänyt syvät jäljet. Näyttääpä kuin sekin olisi saavuttanut tärkeän käännekohdan, josta lähtien sen toiminta on muuttuva entistä paljon voimakkaammaksi ja suuntautuva ehkä vuosikymmeniksi monessa kohden uusille laduille.

Jo alkaessaan tämä työvuosi tuntui asettavan Seuralle tavallisuudesta poikkeavia vaatimuksia.

Olot maassamme olivat silloin yleensä perin synkät. Suuri maailmansota jatkui edelleen ja kietoi hetki hetkeltä maanpallon kansoja yhä lisää vimmaiseen taisteluun elämästä ja kuolemasta. Meidän maamme oli tosin vielä säilynyt, niinkuin se on säilynyt näihinkin päiviin asti, itse joutumasta verivirtojen tahraraksi sotatantereeksi, mutta monet muut sodan tuhoauraukset olivat silti ulottuneet tännekin ja olivat tulleet erityisen uhkaaviksi sen kautta, että meiltä oli häviämässä kansallinen vapaus ja se siveellinen kunto, jota ilman ei mikään kansa voi ajanpitkään elää tervettä omaa elämäänsä. Venäjältä käsin meille pakotettu hallitussysteemi oli muka sodan pakottamana jo tunkeutunut pitkälle koettaessaan täällä laillistuttaa mielivaltaa ja sotilassortoa, lainrikkomisiin perustuvia vangitsemisiä ja tuomioita, pakkoveroja, suosikkijärjestelmää, lahjomuksia ja ilmiantoja; ja niin joka taholle oli jo ennätetty ulottaa tätä yhteiskuntamme siveellisen kunnan juuria myrkyttävää tuhoamissysteemiä, ettei kovia kokeneen kansamme kohtalo liene milloinkaan ennen ollut yhtä synkän vaaran vallassa kuin näinä aikoina. Sillä eläminen tässä

tilassa näytti jo monella taholla muuttuvan suorastaan siedetyksi tottumuksiksi.

Myöskin Suomen Historialliseen Seuraan ynnä sen työalaan kohdistuivat tuon noudatettavaksi pakotetun systeemin pyrkimykset. Kun perimmäisenä sen tarkoituksena oli nähtävästi Suomen itsenäisen kansallisen elämän tukahduttaminen, niin olikin viisaasti valittu keino se, että painettiin heikoksi sitä tieteellistä työtä, joka kansan silmien eteen nostaa sen entisyyden ja opettamalla kansalle itsetuntoa voi enemmän kuin mikään muu tiede syventää ja vahvistaa kansallista henkeä.

Sentähden vallassa olijat yhä enemmän voimistuttivat Venäjältä käsin jo aikaisemmin alulle pantua Suomen historian tutkimusta tätä kansaa kohtaan vihamielisessä hengessä. Sentähden he jättivät tukematta, ainakin vastaavassa määrässä, suomalaisten omaa historiallista tutkimusta. Sentähden kohdeltiin epäilyksellä Suomen Historiallista Seuraa, esteltiin sen tieteellisten esitelmien pitämistä julkisesti ja ehkäistiin poliisivoimalla sen eräs kokous, jollaiseen väkivaltaan ei toki oltu ryhdytty mitään muuta Suomen tieteellistä seuraa kohtaan. Suomen Historiallisen Seuran julkinen toiminta oli täten saatettu niin hankalaksi, että valmistuttaessa vuosi sitten pitämään silloista vuosikokousta heräsi Seurassa vakavana kysymys, olisiko siitä ilmoitettava yleisölle julkisesti, koska pelättävä oli, että tässä tapauksessa myös se hajoitettaisiin väkivallalla.

Suomen Historiallisen Seuran kunniana kuitenkin pysyy, että tällaistenkin esteitten edessä sen jäsenten työtarmo vain kasvoi. Kävi yhä selvemmäksi se laaja vastuu, joka sen oli kannettava isänmaan varsinaisen historian viljelemistä vaalivana ainoana keskusseurana tässä maassa. Mutta kävi myös yhä selvemmäksi se seikka, että tarkempaa järjestelmää, lujempaa yhteenliittymistä ja entistä paljon runsaampia voimia nyt tarvittiin, jotta Seura voisi tyydyttävällä tavalla ensinkään suorittaa niitä tehtäviä, joita vallitsevat olot sille asettivat pakottavammin ja monipuolisemmin kuin milloinkaan ennen.

Näistä käsityksistä johtui yksityisiä neuvotteluja muutamien Seuran jäsenten kesken ynnä niiden tuloksena eroavan esimiehen

esittämä yleinen huomautus Seuralle vuosikokouksessa 1916 toivottavista uudistuksista Seuran toiminnassa. Ja välttämättömän täydennyksensä tämä esitys sai, kun seuraavassa Seuran kokouksessa marraskuun 27 p:nä silloinen sihteeri tri V. Voionmaa luki yhdessä allekirjoittaneen kanssa laatimansa laajan luonnoksen Suomen Historiallisen Seuran työohjelmaksi lähinnä seuraavia aikoja varten. Siinä huomautettiin lisätyn historiallisen keräilytoiminnan välttämättömyydestä, historiallisten käsi- ja hakukirjojen miltei täydellisestä puuttumisesta, asiakirjajulkaisujen lisäämisen tarpeesta, laiminlyönneistä Suomen valtiomiesten elämäkertojen valmistamisessa, apurahojen ja palkintojen toivottavuudesta ja monista erikoisista tutkimustehtävistä, joiden suorittamisen täytyi kuulua läheisesti Suomen Historiallisen Seuran ohjelmaan.

Mutta kuta yksityiskohtaisemmin Seura täten sai katsella tehtäviensä, sitä elävämmäksi kävi sen keskuudessa myöskin toisaalta käsitys Seuran todellisesta voimattomuudesta näitä tehtäviä täyttämään edes lähimaille, jollei Seura saisi pian tilaisuutta tuntuvasti vahvistaa voimiansa kaikin puolin. Varsinkin Seuran rahavarojen niukkuus oli tässä kohden aivan jyrkkänä esteenä. Seuran pääomat eivät näet tehneet täyttä 47,000 mk:aa; sen vuotuiset tulot vaihtelivat vain 5,000—6,000 mk:n tienoilla; sillä ei ollut ollut vuosikymmeniin mitään säännöllistä kannatusta valtiolta, ja unohtanut oli valistunut yleisökin sen rahalliset tarpeet; Seura siis oli ehdottomasti köyhin ja enimmin syrjään jätetty Suomen tieteellisistä seuroista, siitä huolimatta että sen työala oli kaikkein laajimpia, menoja vaativimpia ja yleiseltä isänmaalliselta merkitykseltään mitä tärkeimpiä. Kun tätä asemaa Seurassa harkittiin, täytyi siis tulla päätökseksi, että lähintä oli koettaa parantaa Seuran aineellista tilaa, ennenkuin saattoi tulla kysymyksenkään ryhtyä järjestetyllä tavalla mihinkään laajoihin uusiin ohjelmallisiin työsuorituksiin.

Mutta silloinpa Seura myös päätti todella jo yrittää vakavasti tuon vaakan esteen poistamista.

Ainakin yhtenä ilahduttavana sotavuosien seurauksena Suomelle oli ollut, että tänne oli keräytynyt tavallista runsaammassa

määrässä irtainta rahaa, ja että useat tuosta edusta osallisiksi päässeet yksityiset kansalaiset olivat alkaneet huomattavin summin tehdä lahjoituksia kannattaakseen niillä etupäässä yleisisänmaallista, tiedettä tai valistusta edistävää työtä. Tämä ilmiö oli huomattavana samaan aikaan, kuin Suomen Historiallinen Seura oli pakotettu harkitsemaan asemaansa, ja se rohkaisi Seuraa tekemään aseman vaatimia päätöksiä. Niinpä siis samassa kokouksessa, jossa edellämainittu uuden ohjelman ehdotus oli käsiteltävänä, Seura asetti rahavarainsa lisäämistä varten valiokunnan, joka sai vallan kääntyä Seuran nimessä yleisön puoleen, esittää tälle Seuran pyrkimyksiä ja tarpeita ja yleensä ryhtyä niihin käytännöllisiin järjestelyihin, joihin asian enempi hoitaminen saattoi antaa aihetta. Valiokuntaan, jota sittemmin ruvettiin nimittämään raha-asiaan valiokunnaksi ja jonka menojen peittämiseksi Seura myöskin osoitti tarpeellisia varoja, asetettiin kolme jäsentä: prof. K. Grotenfelt, tri V. Voionmaa ja allekirjoittanut.

Heti tämä valiokunta ryhtyikin toimeensa. Ensimmäiseksi tehtäväkseen se asetti pienen kirjasen laatimisen, jossa valistuneille kansalaisille oli annettava lyhyt esitys Seuran nykyisestä asemasta. Se valmistui jo joulukuun alkupuolella erikseen suomen- ja ruotsinkielisenä nimillä »Suomen historian tutkimus ja Suomen Historiallinen Seura», »Den finska historieforskningen och Finska Historiska Samfundet». Sisältöä osoittavat luvut: Historian tuntemisen yleinen merkitys, Suomen Historiallinen Seura, Suomen Historiallisen Seuran nykyiset velvollisuudet, Seuran uusi työohjelma ja ohjelman toteuttaminen. Samanaikaisesti pidettiin huolta myös lyhyen kehoituskirjelmän laatimisesta »Isänmaan historian ystäville», samoin suomeksi ja ruotsiksi. Sen allekirjoittivat joulukuun 4 p:nä 24 yleisesti tunnettua kansalaista osaksi Seuran jäsenistöstä, osaksi sen ulkopuolelta, ja siinä hekin puolestansa kiinnittivät huomiota Seuran tarpeisiin. Näitä molempia painotuotteita sitten alettiin jakaa yksityisesti eri kaupunkeihin ynnä niiden kautta vähän maaseudullekin, tehdä matkoja persoonallista selittelyä varten kautta Suomen, asettaa paikallisia valiokuntia ja levittää myös painetuista erisältöisistä lahjakirjoja niiden henkilöitten täytettäväksi, jotka Suo-

men Historiallisen Seuran asemasta tiedon saatuaan tahtoisivat sitä tukea uhrauksillaan. Tällaisia matkoja tekivät Seuran jäsenistä tri A. G. Fontell, prof. K. Grotenfelt, tri G. Suolahti, tri V. Voionmaa ja allekirjoittanut; muutamat toiset jäsenet vaikuttivat muulla tavoin mieskohtaisesti asian hyväksi; mutta paljon lukuisampia olivat ne arvoisat kansalaiset eri osissa Suomea, jotka vaivojansa säästämättä antoivat runsaasti lisäapua, milloin muodostamalla paikallisia valiokuntia, milloin valmistamalla kokouksia, milloin suoranaisesti puhuttelemalla eri henkilöitä ja keräämällä lahjoja. Erityisesti heille Seura on velkapää lausumaan tästä kaikesta hartaan kiitoksensa.

Ja aivan p'an Seuramme sitten saikin kokea tuloksia runsaita tästä toiminnasta, nähdä ettei se suinkaan ollut turhaan uskaltanut tehdä julkiseksi asiaansa. Heti ensimmäisessä Seuran kokouksessa v:n 1917 tammikuussa voitiin ilmoittaa Seuralle useita lahjoituksia, niiden joukossa summia, joiden määrät nousivat kymmeniintuhansiin. Seuraavissa kokouksissa tällaisia ilmoituksia jatkui aina näihin päiviin saakka. Iloinen hämmästyksensä valtasi Seuran jäsenet, lämmin liikutus ne, jotka mieskohtaisesti sattuivat tulemaan tekemisiin itse lahjoittajien kanssa. Yleisesti kaikkialla kuultiin tunnustettavan, että kansalaisten oli nyt astuttava Seuran avuksi; köyhä ja rikas sitä varten jätti roponsa, Seuran lähettien tehtävät siten muuttuivat — harvaa poikkeusta lukuunottamatta — ilolla täytetyiksi. Tuloksena oli, että Seura tähän hetkeen asti on saanut ottaa vastaan kokonaista 315 lahjoitusta, joiden summa on nouseva, kun kaikki sitoumukset on lopullisesti suoritettu, 414,300 mk:aan. Kun tähän tulee lisää vielä 5,000 mk., minkä määrän Suomen Senaatti nyt ensi kerran on päättänyt suoda Suomen Historialliselle Seuralle vuotuiseksi valtionavuksi, on siis tämä seura vihdoin saatettu taloutensa puolesta sellaiseen asemaan, joka jo todella tekee vakavan tieteellisen työn mahdolliseksi laajassakin mitassa ja siten antaa kokonaan uuden pohjan Seuran vastaiselle työlle.

Mutta vielä kolmattakin uudistusta on tullut valmistaa Seurassa vähitellen vuoden kuluessa, jotta se täysin voimin voisi ajan vaatimalla tavalla antautua tehtäviinsä. Tarkoitin sitä

uusien sääntöjen ehdotusta, joka on nyt lopullisesti ratkaistavana tässä vuosikokouksessa.

Noudatettavat sääntömme ovat jo olleet voimassa, pientä muutosta lukuunottamatta, päälle 42 vuotta. Voipa siis pitää ymmärrettävänä, etteivät ne kaikissa kohdissaan enää saata tyydyttää muuttuneita tarpeita, ja että niihin olojen kehityksen mukaan on syytä toivoa ainakin muutamia muutoksia. Tällaista on käsitetty kaipaavan lähinnä sen kohdan, jossa rajoitetaan Seuran jäsenluku korkeintaan 24:ksi. Varsinkin viime aikoina tuollainen rajoitus on alkanut tuntua hankalalta, koska Seuraamme sattuu nyt kuulumaan verrattain useita henkilöitä, jotka eivät enää moniin vuosikausiin ole vähimmälläkään tahtoneet ottaa osaa sen todelliseen työhön. Seuran kuitenkin tulisi tällä hetkellä voida päinvastoin yhä vaan lisätä toimintaansa ja sitä varten saada keskuuteensa uusia voimia. Esitettävässä sääntöehdotuksessa ei sentähden ole mitään mainintaa jäsenluvun rajoituksesta. Tarkoituksena on, että Seura vastedes saisi kutsua jäsenistönsä yleensä kaikki tieteellisesti kypsyneet Suomen historian tutkijat pääkaupungista ja muualta, jotta Seuran henkiset voimat siten vahvistuisivat säännöllisesti, jotta työnteko järjestyisi tutkijain kesken ja muodostuisi heille yhteishenkeä, entistä elävämpää työntoa yhteisen työkentän raivaamisessa.

Toinen tärkeä muutosehdotus tarkoittaa Seuran asettamista entistä lähempään yhteyteen historiallista tutkimusta seuraavan muun yleisön kanssa, Seuran työn tunnetuksi tekemistä ja jatkuvan kannatuksen saamista Seuralle edelleenkin kansalaisten puolelta. Sitä varten on katsottu sopivaksi ottaa Seuraan kahtalaisia kannattajajäseniä, vakinaisia ja vuosijäseniä, joille jaetaan Seuran julkaisuja. Täten voinee toivoa Seuran toiminnan hedelmöityyän uudelleen monella tavoin, ennen kaikkea siten, että historiallista tietoa leviää kansalaispiireihin ja että herää yhteiskunnassamme historiallinen ajatustapa, jota nyt valitettavasti paljon puuttuu. Tehdyt monet ja suuret lahjoitukset sitäpaitsi osaltaan voimakkaasti kehoittavat luomaan tällaista järjestelyä. Varsinainen historiantutkimustyö on silti tahdottu säilyttää vastakin vain Seuran tiedemiesjäsenten asiaksi, joten

mainitun ehdotuksen mukaan Seuran kannattajajäsenet saivat olla mukana järjestämässä vain niitä Seuran asioita, jotka koskevat Seuran rahavarojen hoitoa.

Muut muutosehdotukset ovat vähemmänarvoisia, ne kun pääasiassa pyrkivät ainoastaan järjestämään Seuran toimintaa. Sellaisia ovat asiamiesten ottaminen eri paikkakunnilta, virkailijain lisääminen ja johtokunnan asettaminen, joka jälkimäinen on varmaan oleva omansa suuresti helpottamaan ja vakiinnuttamaan Seuran käytännöllisten asiain valmistamista. Uusia ovat sitäpaitsi ehdotukset kunniajäsenistä, Seuran teosten jakamisesta jäsenille, oikeudesta ottaa vastaan lahjoja ja muuttaa sääntöjä.

Täten pääpiirteisesti esitettyjen sääntöjen ehdotuksen on valmistanut valiokunta, joka asetettiin Seuran kokouksessa helmikuun 26 p:nä, ja jonka ovat muodostaneet esimies tri K. O. Lindeqvist, valtioneuvokset J. R. Danielson-Kalmari ja vapaa-herra E. G. Palmén, tri V. Voionmaa ja allekirjoittanut. Ehdotusta Seura sittemmin on käsitellyt kahdessa kokouksessaan loka-kuun 29 ja marraskuun 1 p:nä hyväksyen sen pienillä muutoksilla siihen muotoon, missä se nyt joutuu Seuran päätettäväksi.

Ja sitä tehdessään Seura tietää elävänsä jo kokonaan toisissa yleisissä valtiollisissa oloissa, kuin mitkä määräsivät meidän toimiamme vielä vuosi sitten. Emme enää arkaile ilmoittaa julkisesti vuosijuhlastamme. Emme enää tunne sitä vainoa Suomen historian tutkimusta kohtaan, joka herpasi toimiamme tämän työvuoden alussa. Itse saa seuramme määrätä tahtonsa ja työnsä; se elää nyt vapaana suomalaisessa yhteiskunnassa; ja joskin se, tuntien muita kansalaisryhmiä paremmin sekä historian lait että kovia kokeneen oman kansan vaihdelleet kohtalot, ei aina voikaan kilpaa kaikkien kanssa kuvitella tulevaisuutta runsunpu-naisten toiveitten kirkaassa hohteessa, niin silti myös se odottaa tällä hetkellä turvallisin mielin nousevia päiviä, koska juuri historian kokemukset antavat sille vakaumuksen, että Suomenkin kansan oman itsenäisyyselämän aamuhetki on kerran tuleva.

Maaliskuun keskivaiheilla tuo suuri valtiollinen muutos tapahtui. Kansalaisina me kaikki vietimme noita päiviä läikehti-vin tuntein, ja Seuraammekin tuli silloin pieni juhlahetki, kun

esimies avasi maaliskuun 26 p:n kokouksen puheella, jossa hän tulkitsi yhteisiä ajatuksia äkkiä tulleen suuren vapautustyön johdosta. Noiden päivien iloiset vaikutukset ovat sittemmin osaksi hälvenneet vallankumouksellisten tapahtumien vieressä edelleen; — mutta kun näinkin on käynyt, kun kysymys työstä Suomen kansan säilymiseksi on taas astunut etualaan uudella tavalla, sitä selvemmäksi on myöskin käynyt keskuudessamme käsitys, että maaliskuun vapautus ei merkitse meille vain levon saantia. Edelleen vielä enemmän kuin koskaan on jatkuvassa kansallisen puolustuksen työssä erikseen Suomen Historiallisen Seuran velvollisuutena painautua yhä syvemmälle oman kansan entisyyteen ja vetää sieltä esiin sekä kokemusta että ryhtiä kansamme tueksi sen tulevaisuuden tiellä.

Näissä moninaisissa vaihtelevissa ja lopulta aina samaan suureen pääasiaan palautuvissa mielialoissa Seuralta on kulunut nyt päättyvä työvuosi. Ja sen sisäinen elämä on ollut vilkasta, vaikkakin useitten jäsenten työ ja huomio on, etenkin vuoden loppupuolella, ollut suurelta osalta kiinnitettynä yleisiin asioihin. Kokouksia, tämän illan istunto mukaanlukien, on pidetty 11. Niistä yksi, lokakuun 12 p:nä pidetty, oli omistettu muistojuhlaksi sen johdosta, että mainittuna päivänä oli kulunut umpeensa 300 vuotta 1617 vuoden kauppa- ja purjehdussäännön antamisesta. Tieteellisiä ilmoituksia ja esityksiä kokouksissa on ollut kaikkiaan 18. Näitä ovat antaneet

Seuran omista jäsenistä:

Tri *A. R. Cederberg* esityksen G. W. Ladaun toimista Suomessa keväällä ja kesällä v. 1808;

Sama selostuksen matkasta Kalajoen historian lähteitten etsimistä varten;

Sama esityksen Saloisten kruununvoudin arkiston tilasta ynnä toimenpiteistä sen hoitamiseksi;

Tri *A. G. Fontell* selostuksen asiakirjasta »1728 åhrs Relation om Borgå Stads beskaffenhet»;

Prof. *K. Grotenfelt* esityksen »Paikannimistöaineiksia Suomen kansallisuusolojen ja kaupankäynnin valaisemiseksi keskiajalla»;

Sama selostuksen Viipurin maaherran kirjelmästä v:lta 1662, joka koskee erään venäläisen lähetystön kulkua Suomen kautta;

Tri *K. O. Lindegrist* selostuksen Karinan kirkon arkistosta tri *A. O. Heikelin* laatiman luettelon mukaan;

Sama esityksen Suomen puolustuksesta Suuren Pohjansodan aikana;

Valtioneuvos vapaaherra *E. G. Palmén* esityksen »Merkan-
tiilijärjestelmä historiassamme; muutamia näkökohtia 1617 vuo-
den kaupp- ja purjehdussäännön 300-vuotismuiston johdosta»;

Tri *K. W. Rauhala* ehdotuksen keskusvirastojen arkisto-
jen järjestämisestä;

Lehtori *J. M. Salenius* kirjoituksen »Lutherilaiset seura-
kunnat Käkisalmen läänissä ennen isoa Pohjan sota»;

Sama kirjoituksen »Lisätietoja Käkisalmen läänin papeista
1600-luvulla»;

Sama kirjoituksen »Käkisalmen kaupungin talojen luettelo
v:lta 1618»;

Tri *V. Voionmaa* selostuksen nti Hilda Huntuvuoren tut-
kimuksesta »Piirteitä Nousiaisten keskiajan historiasta v:een
1500»;

Sama esityksen Stolbovan rauhasta historiallis-maantie-
teelliseltä kannalta katsottuna; sekä

Seuran ulkopuolelta:

Maist. *E. W. Juvelius* esityksen *G. F. v. Rosenin* nimittä-
misestä Suomen kenraalikuvernööriksi;

Maist. *I. Lxiti* selostuksen Turun lääninarkistossa säily-
neistä 1700-luvun asiakirjoista;

Tri *G. Schauman* esityksen vuoden 1852 yliopistosääntöjen
synnystä.

Seuran julkaisuista ei ole vuoden kuluessa, kauan kestäneen
kirjaltajalakon takia, ennättänyt ilmestyä muuta kuin se pieni
kirjanen, josta edellä on ollut puhetta. Valmistumassa kuiten-
kin on Historiallisen Arkiston 27 osa, joka joutunee jaettavaksi
ensi kuussa. Painoon sitäpaitsi on jätetty Historiallisen Arkiston

28 osan täyttävä valtioneuvos W. Tavaststjernan laaja tutkimus »Pohjoismaiden viisikolmattavuotinen sota 1500-luvulla».

Muusta Seuran toiminnasta ansaitsee mainita, että Seura on päättänyt ryhtyä 1867—68 nälkävuosien kansanmuistojen yleiseen, koko maata käsittävään keräämiseen ja asettanut sitä hoitamaan toimikunnan, jonka muodostavat Seuran jäsenistä tri A. R. Cederberg, prof. K. Grotenfelt ja tri K. R. Melander sekä Seuran ulkopuolelta maist. V. Annala, maist. N. Liakka ja tri A. M. Tallgren. Sittemmin tämä toimikunta on keräystyön ohjeksi valmistanut ja kautta maan levittänyt seikkaperäisen ohjelman kyselykaavoineen. Useita kertomuksia onkin jo saapunut. Samoin on Seura päättänyt pitää näiden nälkävuosien 50-vuotismuiston johdosta julkisen esitelmäkokouksen, minkä kuitenkin on tullut lykkäytyä toistaiseksi sattuneista syistä.

Niinikään on Seura tehnyt aloitteen yleisen Historiakokouksen valmistamiseksi Helsinkiin ensi tammikuun alussa, kehottamalla muitakin historian alalla toimivia seuroja ottamaan osaa edustajien kautta asiaa varten asetettavan toimikunnan muodostamiseen. Tuollainen toimikunta saatiinkin aikaan tarkoitetulla tavalla, mutta vaikeitten olojen takia se nyttemmin on päättänyt siirtää aiotun kokouksen valmistamisen tuonemmaksi.

Myös kauan vireillä ollutta maakunta-arkistokysymystä on Seurassa käsitelty uudelleen. Kun uusien olojen valjettua toivoa taas näytti olevan tuon tärkeän kysymyksen ratkaisemisesta, päätti Seura kääntyä Suomen Senaatin puoleen huomautuksella asian kiireellisyydestä ja toivomuksella, että Seuralle suotaisiin tilaisuus antaa tehdyistä ehdotuksista lausuntonsa ennen asian lopullista päättämistä. Vallitsevan tilanteen takia lienee kuitenkin esityksen käsittely Senaatissa vielä lykkäytynyt.

Tyytyväisyydellä on sensijaan voitu merkitä Seuran pöytäkirjoihin, että sodan vaaran johdosta kauan suljettuna ollut Suomen valtionarkisto jälleen on avattu tutkijain käytettäväksi tämän toimivuoden alkaessa. Päätös oli johtunut Seuran anomuksesta, joka vähäistä aikaisemmin oli jätetty Suomen Senaattiin.

Suunnitellessaan uusia julkaisujaan Seura m. m. on kiinnittänyt huomionsa ennen painettujen hopeaveruutteloiden jatka-

miseen. Sitä varten Seura on saanut Längmanin rahastosta 4,000 mk:n suuruisen apurahan ja asettanut valiokunnan, johon ovat kuuluneet tri A. G. Fontell, valtioneuvos E. G. Palmén ja valtionarkkivari J. W. Ruuth. Samoin on asetettu vuoden alussa toinen valiokunta — jäseninä valtioneuvos E. G. Palmén, tri V. Voionmaa ja allekirjoittanut — pitämään huolta Aleksanteri II:n muistolle aiotun suuren julkaisun valmistamisesta ensi kevääksi. Valitsevien olojen takia on kuitenkin myös tämän teoksen julkaisemista päätetty viivyttää. Sensijaan on katsottu tarpeelliseksi kiiruhtaa tekeillä olevan Biografisen Nimikirjan uuden laitoksen valmistamista. Ja vielä on Seuran keskuudessa suunniteltu Porin rykmentin historian kirjoittamista. Tähän työhön Seura on ryhtynyt Satakunnan museon johtokunnan pyynnöstä ja asettanut valiokunnan, johon ovat kuuluneet valtioneuvos E. G. Palmén, valtioneuvoksetar Jully Ramsay, tri G. Suolahti ynnä Seuran ulkopuolelta hiljan kuollut tri George Granfelt. Lopuksi on mainittava aikeesta ryhtyä julkaisemaan Suomea koskevan historiallisen kirjallisuuden täydellistä kantaluetteloa. Se kuitenkin ei ole vielä ennättänyt saada Seuralta muuta toimenpidettä, kuin että on pyydetty Senaatin Kirkollis-asiain Toimituskunnan käyttövaroista sitä varten apurahaa ja kevättalvella saatukin 800 mk.

Aikaisemmin asetetuista Seuran valiokunnista ovat olleet toimissa asianhaarojen mukaan Biografisen Nimikirjan toimituskunta (jäseninä valtioneuvos E. G. Palmén, maist. K. Blomstedt, valtionarkkivari J. W. Ruuth, trit Martti Ruuth, G. Suolahti ja V. Voionmaa), Senaatin historian toimituskunta (jäseninä valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari, prof. K. Grotenfelt ja tirehtöri Aug. Hjelt), maakirjain julkaisemisen toimituskunta (jäseninä prof. K. Grotenfelt, valtionarkkivari J. W. Ruuth ja tri V. Voionmaa) ja julkaisujen vaihdon järjestämistä varten asetettu valiokunta (jäseninä tri V. Voionmaa ja allekirjoittanut). Sen lisäksi Seura on ollut edustettuna Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan humanistisessa osastossa (valtionarkkivari J. W. Ruuth vakinaisena ja tri K. O. Lindeqvist varajäsenenä), Muinaistieteellisessä Toimikunnassa (prof. K. Grotenfelt), Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnassa (tri

K. R. Melander), seurain välisessä paikannimitoimikunnassa (tri V. Voionmaa) ja Tieteellisten seurain talon valtuuskunnassa (prof. K. Grotenfelt vakinaisena ja allekirjoittanut varajäsenenä). Vuoden kuluessa Suomen Tiedeseuran ehdottamaan valmistavaan komiteaan, jonka tarkoituksena on saada aikaan tieteellisten seurojen yhteisiä tutkijainkokouksia, on valittu Seuraa edustamaan valtionarkkivari J. W. Ruuth.

Pienempiä apurahoja ovat saaneet Seuralta kannatukseksaan Historiallinen Aikakauskirja ja Suomen Sukutieteellisen Seuran Vuosikirja. Matkarahaksi tutkimustarkoituksia varten on myönnetty maist. I. Laadille 500 mk.

Seuran jäsenistö on edelleenkin pysynyt muuttumattomana ja täysilukuisena (24). Esimiehenä on ollut tri K. O. Lindeqvist, rahastonhoitajana tri K. R. Melander ja sihteerinä tri V. Voionmaa maaliskuun 26 p:n kokoukseen asti, ynnä sen jälkeen, tri V. Voionmaan jouduttua Suomen Senaatin jäseneksi, allekirjoittanut.

Seuran ulkopuolella suoritettu historian tutkimus- ja julkaisutyö on jatkunut ajan oloihin nähden verrattain virkeästi, saaden aikaan muutamia arvokkaitakin tuloksia. Sitäpaitsi yhteistoimintakin on lisääntynyt historian tutkijain kesken uuden keskusseuran, »Suomen Sukututkimusseuran» perustamisella. Joulukuun 18 p:nä viime vuonna sen säännöt vahvistettiin. Vireästi se sittemmin on toiminut suuren jäsenmäärän kannattamana. Muutaman päivän päästä saamme odottaa sen ensimmäisen »Vuosikirjan» ilmestymistä. Toivoen uudelle seuralle jatkuvaa menestystä Suomen Historiallinen Seura odottaa siltä saavansa voimakasta tukea monessa kohden yhteisten työtehtävien suorittamisessa.

Kaipauksella meidän on muistettava kolmea vainajaa, joiden arvokas elämäntyö on enemmän tai vähemmän kuulunut myös Suomen historian tutkimuksen aloille. Äkkiä tammikuun 11 p:nä kuoli valtioneuvos Eliel Aspelin-Haapkylä lähes 70 vuoden ikäisenä. Hänen monet taidolla tehdyt monografiansa suomalaisista miehistä jäävät kauas tulevaisuuteen kunnioitusta ja arvoa herättäväksi muistomeriksi hänen työnsä innosta ja hänen suomalaisen sydämensä lämmöstä. Seuraavana päivänä sor-

tui 63-vuotiaana verrattain lyhyen sairastelun jälkeen ylitirehtöri vapaaherra Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen, Suomen koululaitoksen päällikkö vaikeina aikoina, historioitsija, historian opettaja ja oppikirjan laatija, taitava työntekijä, valtiomies ja johtaja, tärkeimpiä merkkihenkilöitä yhteiskunnassamme. Ja hiljalleen kallistui hautaansa lokakuun 27 p:nä 66 vuotta juuri täytettyään muinaistieteellisen Toimikunnan intendentti tri Theodor Schvindt pitkällisen sairauden riuduttamana. Hänen työnsä on verrattain vähän koskenut Suomen varsinaista historiaa, mutta kotimaisen etnograafisen tutkimuksen perustajana hän on niin hartaalla sielulla palvellut kautta elämänsä tärkeätä historian aputiedettä, että hänen työnsä ansaitsee erikoisesti myös tässä seurassa kunniottavan ja lämpimän muiston.

Helsingissä marraskuun 9 p. 1917.

U. L. Lehtonen.

3 §.

Kassanhoitaja tri K. R. Melander antoi seuraavan selvityksen Seuran raha-asioista:

Suomen Historiallisen Seuran tilit tilivuodelta 1916—1917.

Voiton ja tappion tili ^{9/}₁₁ 1917.

Säästö edelliseltä tilivuodelta		47,583: 19
Furuhjelmin rahaston korko	1,778: —	
Senaatilta saatu	800: —	
Längmanin rahastosta saatu	4,000: —	
Maanvilj. ja teoll. pankin lopputilissä saatu	192: 21	
Myydyistä kirjoista saatu	880: 64	
Korkoja y. m.	2,164: 32	9,815: 17
		<hr/>
		57,398: 36
Palkkoja	540: —	
Käännöksistä	138: —	
Lähetyskustannuksia	163: 95	
Ilmoitusmaksuja	36: —	

Painatuskustannuksia	2,041: 50	
Uusista Kansallis- oy. pankinosakkeista maksettu	2,200: —	
Muita menoja	633: 71	5,753: 16
Säästö tilivuoden lopussa		51,645: 20
		<hr/> 57,398: 36

Suomen Historiallisen Seuran aikaisempain
rahastojen tili ⁹/₁₁ 1917.

Seuran aikaisemmissa rahastoissa oli marrask. 9 p. 1917:

Seuran yleisessä ja Rabben rahastossa .. 44,643: 38

Rahastossa asiakirjain julkaisemista var-
ten valtiolaitoksemme perustamisajoilta 9,201: 82

Seuran aikaisemmat varat ovat seuraava-
valla tavalla sijoitetut:

14 Turun kaup. lainan v:lta 1902 5 % oblig. 14,300: —

12 Suomen valtion lainan v:lta 1898 3 %
oblig. (1 sarjaa A, 2 sarjaa B) 11,165: —

8 Tampereen pellava- ja rautateollisuus
oy:n 5 1/2 % oblig. v:lta 1909 sarjaa B. 7,985: — 33,450: —

Maksu Kansall. oy. pankin uusista osak-
keista
 2,200: — | |

Talletustilillä
 4,000: — | |

Talletuskonttokuranttitilillä
 4,544: 09 | |

Säästökassatilillä
 9,553: 24 | |

Juoksevalla tilillä
 97: 87 | 20,395: 20 |

53,845: 20

4 §.

Tarkastettiin Seuralle aikaisemmin sääntöjen määräämällä tavalla esitetty ehdotus Seuran uusiksi säännöiksi ja hyväksyttiin nämä säännöt pykälä pykälältä yksimielisesti muutoksitta siinä muodossa, jonka ne olivat saaneet Seuran kokouksessa marraskuun 1 päivänä. Julistettiin uudet säännöt heti astuneiksi voimaan.

5 §.

Päätettiin, että Seuran sihteeri on saava alkavan toimivuoden aikana palkkiota 150 mk:n mukaan kuukaudessa yhteensä tuhatkahdeksansataa markkaa ynnä lisäksi korjausluvun tarkastuksesta kymmenen markan mukaan 8-taitteiselta painoarkilta. Samoin määrättiin rahavarainhoitajan palkkioksi 50 mk:n mukaan kuukaudelta yhteensä kuusisataa markkaa.

6 §.

Suoritettiin vaalit suljetuin lipuin, ja niiden perusteella asetettiin Seuran esimieheksi alkavana työvuotena valtioneuvos W. Tavaststjerna, varaesimieheksi valtionarkkivari J. W. Ruuth, sihteeriksi prof. U. L. Lehtonen, kokoelmienhoitajaksi tri K. W. Rauhala, rahavarainhoitajaksi prof. K. Grotenfelt, taloudelliseksi neuvottelijaksi valtioneuvos vapaaherra E. G. Palmén, tilintarkastajiksi tirehtöri Aug. Hjelt ja tri V. Voionmaa sekä heidän varamiehiksensä trit K. O. Lindeqvist ja K. R. Melander.

7 §.

Eroava esimies päätti kokouksen lausumalla ilonsa sen uuden aseman johdosta, jonka Seura kuluneena työvuotena on saavuttanut, kiitti Seuran jäseniä hyvin suoritetusta yhteistyöstä ynnä sen virkailijoita heidän toimistaan Seuran hyväksi.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 26 p. marrask. 1917.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä jäsenet J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, Aug. Hjelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala ja allekirjoittanut.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin marraskuun 1 p. pidetyn kokouksen ja marraskuun 9 p. pidetyn Seuran vuosikokouksen pöytäkirjat.

2 §.

Luettiin seuraava Johtokunnan kirjelmä, jonka esittämän asian päättäminen siirrettiin ensi kokoukseen.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Ent. senaattori ja hovioikeuden presidentti *Nils Isak Fellman* on meidän oloissa harvinaisella tavalla tehnyt palveluksia Suomen historian tutkimukselle, m. m. julkaisten ja kustantaen v. 1906 isänsä Jacob Fellmanin muistiinpanot 4-osaisena teoksena »Anteckningar under min vistelse i Lappmarken» sekä sittemmin vv. 1910—1915 samoin 4-osaisen kokoelman »Handlingar och uppsatser angående finska Lappmarken och lapparne». Koska tällainen voimakas, uhrautumista ja rakkautta Suomen historian tutkimusta kohtaan todistava toiminta ei voi olla herättämättä syvää kunnioitusta Suomen Historiallisessa Seurassa ja halua tätä tunnetta osoittaa suoritettua työtä ja Seuran omaa arvoa vastaavalla tavalla, on Seuran Johtokunta kokouksessaan tämän marraskuun 19 p:nä yksimielisesti päättänyt ehdottaa, että Seura valitsisi presidentti N. I. Fellmanin säätöjen määräämällä tavalla *kunniajäsenekseen*.

Helsingissä marraskuun 26 p. 1917.

Suomen Historiallisen Seuran Johtokunnan
puolesta

W. Tavaststjerna

U. L. Lehtonen.

3 §.

Esitettiin Johtokunnan ehdotus, että erinäiset luetellut henkilöt julistettaisiin Seuralle tekemiensä lahjoitusten johdosta Seuran vakinaisiksi kannattajajäseniksi. Asia pantiin pöydälle.

4 §.

Esitettiin Johtokunnan ehdotus, että valtioneuvos W. Tavaststjernan teoksella, jonka Seura on päättänyt julkaista

Historiallisen Arkiston 28 osana, alotettaisiin Seuran julkaisuissa uusi sarja, joten sitä ei liitettäisi Historialliseen Arkistoon. Asiasta keskusteltuaan Seura päätti hyväksyä ehdotuksen pääasiassa, mutta jättää muutoksesta johtuvat eräät käytännölliset asiat uudelleen Johtokunnan valmistettaviksi ja Seuralle ehdotettaviksi.

5 §.

Valtioneuvos vapaaherra E. G. Paimén luki seuraavan ehdotuksensa:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Tämän vuoden lokakuun 25 päivänä täysi vuosisata tuli kuluneeksi professori *Scen Gabriel Elmgren*-vainajan syntymästä, ja sen johdosta minä viime kesällä käännyin hänen omaistensa puoleen saadakseni tutustua niihin oman aikansa tapauksista tekemiin muistoonpanoihin, joiden tiedettiin säilyvän vainajan kirjallisessa perussa. Alttiisti ne minulle annettiin sekä sen lisäksi suuri määrä muitakin käsikirjoituksia, osaksi julkaisematta jääneitä mietteitä, luonnoksia y. m., osaksi professori Elmgrenille kirjoitettuja kirjeitä, jotka jo yksinään muodostavat harvinaisen suuren kokoelman. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran puolesta, jolle poismennyt parhaassa iässään oli niin runsaan osan työtään omistanut, oli jo kesällä kehotettu minua Seuran muistopäivää lähimmässä kokouksessa antamaan esityksen hänen toiminnastaan, ja sen minä tein seuran kokouksessa 7 päivänä marraskuuta. Aineen laajuuden vuoksi en silloin voinut muuten kuin pääpiirtein esittää ainetta, mutta olen sen jälkeen kuvaustani täydennellyt. Työn vielä kesken ollessa voin vain arviolta määrätä, miten laajaksi se valmiina tulee olemaan, ja voinee silloin lopullisesti sopia siitä, onko se julaistava Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vaiko Suomen Historiallisen Seuran julkaisuissa. Jälkimäinen mahdollisuus on kuitenkin mielestäni lähemmällä, koska professori Elmgren on kuulunut meidän seuramme perustajiin sekä ensimmäisiin toimihenkilöihin, saamatta tähän asti siltä sen enempiä tunnustusta kuin mikä voitiin antaa

Seuramme kuusi päivää hänen kuolemansa perästä sattuneena vuosipäivänä 1897.

Tämän ohessa katson olevan paikallaan nyt esittää harkittavaksi, olisiko syytä ylempänä mainitun kirjallisen perun suhteen ryhtyä toiseenkin toimeen. Senaattori K. E. F. Ignatius, joka vuonna 1898 Suomen Tiedeseurassa piti tavanmukaisen muistopuheen Elmgrenistä, mainitsi hänen muistelmistaan, että ne huomattavia yksityiskohtia aikansa historiaan sisältävinä ansaitsisivat tulla säilytettäväksi. Minä puolestani arvelen että niiden arvo ehdottomasti tekee julkaisemisen suotavaksi, enkä epäile että se aika jo saattaa olla käsissä, koska historiallisen tutkimuksen edustajat yhä suuremmalla innolla ovat kääntyneet kansamme viime vuosisadalla saavutetun kehityksen kuvaamiseen.

Sanotut muistoonpanot, joiden kirjoittamiseen professori Elmgren rupesi alusta vuotta 1853 ja jatkoi 1868 vuoden loppuun saakka, ovat tosin jotakuinkin laajat, täyttäen noin 35 painoarkkia, jos niitä painoon toimitettaessa käytettäisiin Historiallisen Arkiston viime aikoina noudattamaa kokoa ja kirjakelajia. Nykyisten hintain vallitessa tämä jo tuottaisi suuria kustannuksia, ellei saada kirjaa menemään mainittavassa määrässä yleisölle kaupaksi. Koskei tämä kuitenkin ole Suomen Historialliselle Seuralle onnistunut muuta kuin yksityiskustantajan välityksellä, kuulustelin kesällä ehdollisesti Werner Söderström Oy:n ajatusta asiassa. Vastauksesta selvisi ettei tuumaa katsottu mahdottomaksi. Olin silloin arvellut, että suomenkielinen painos kannattavan yleisön suuremmuuden vuoksi olisi edullisempi, siitä puhumatta että maamme ruotsinkielinen yleisö arvatenkään ei olisi suurta kannatusta antava siksi itsetietoisesti suomenmieliseen henkeen kirjoitetuille muistoonpanoille kuin Elmgren on antanut. Vaikka hän alkujaan aikoi muodostaa muistelmistaan jotakuinkin täydellistä oman ajan kroniikkaa, seurasi kirjoittajan moninaisista muista töistä, että vähitellen ja varsinkin aikaa myöten muistoonpanoihin ilmaantui aukkoja, joten moni mielenkiintoinen tapaus vain ohimennen jos ensinkään saapi huomiota osakseen. Senkin tähden näytti suotavalta, että muistoonpanoista

tehtäisiin valikoima, jättämällä mieltä vähemmän kiinnostavaa painamatta. Koettaessani jotakin rajoitusta tehdä havaitsin tuloksen kuitenkin käyvän epätydyttäväksi; vastaisten tutkijain olisi mahdotonta tällaiseen otteettain tarjottuun kokoelmaan tyytyä, eivätkä tiedonannot käänöksessä esiintyen voisi tehdä hyötyä niin kuin alkukielellään. En siis lopulta voi muuta kuin puoltaa muistoonpanojen painattamista kokonaisuudessaan sekä originaalikielillä, joskin tästä voi aiheutua tuntuva kustannus; ainoaksi kysymykseksi jää, onko tälle työlle sopiva aika jo kässissä vai olisiko yritys pikemmin lykättävä vastaiseksi.

Omasta puolestani arvelisin että lykkäys ei ole tarpeellinen eikä suotava. Kirjallisuudessamme vallitsee miltei täydellinen puute tällaisista kuvauksista. Z. Topeliuksen paraikaa painossa olevat ja päivä päivältä tekemät muistoonpanot alkavat hänen lapsuudestaan ja päättyvät varsin aikaiseen; tässä tapauksessa sitä vastoin 35 vuotta täyttänyt mies, joka silloin jo mitä huomattavimmalla tavalla oli ollut edellisen ajan tärkeimmissä kulttuuririennoissa mukana, on puolentoista vuosikymmenen ajalta koettanut silloisten akatemisten sekä suomenmielisten piirissä vallitsevan käsityksen mukaan merkitä paperille tuoreimmat tapaukset. Kirjoittaja on itse selvillä siitä, etteivät tuommoiset päivä päivältä tehdyt muistoonpanot voi olla erehtymättömiä, mutta hän on harvinaisen tyynellä ja harkitulla maltilla pyrkinyt totuuden perille. Silloinkin, kun aikakauden erehdykset ovat esitykseen tarttuneet, on tällä autenttisuudella viehätöksensä: myöhemmän kokemuksen korjaukset ja kaunistelut, jotka niin usein ovat pilanneet aposteriori laaditut oman ajan kuvaukset, eivät vaikuta näihin muistelmiin. Se liian ankara tuomio, joka lausutaan Nikolai I:n aikakauden mahtavista, L. G. von Haartmanista, kreivi Bergistä, J. M. Nordenstamista, vieläpä silloin vielä niinkin vähän huomatussa asemassa olevasta miehestä kuin Herman Molanderista, on historiallinen tosiasia sekin, myöhemmin esiintyvän ja paremmin tarkistetun tai suorastaan päinvas-taisen arvostelun tausta, ja aikalaisen käsitys on jo semmoiseen mielenkiintoinen sekä opettava. Tavattoman selvää valoa silloiseen asemaan luo samoin se leppymätön katkeruus millä

Elmgren, aikansa sanomalehtimiesten eturivissä seisoneena, arvosteleo silloista sensuuria ja ajatuspakon järjestelmää. Usein huomattu ennakkoluulo, että täysi käsitys vapauden aatteiden arvosta tässä suhteessa olisi yksinomaan ollut sittemmin suurimman melun asiassa nostaneiden ansioita, tulee mitä täydellisimmin kumotuksi. Yhdessä niiden tosin usein vaillinaisesti säilyneiden kokoelmain kanssa, joista selviää J. V. Snellmanin, Elias Lönnrotin, Fredrik Cygnaeuksen, Yrjö Koskisen, Antero Wareliuksen, G. E. Eurénin y. m. johtomiesten samaan aikaan yksityiskirjeissä lausuma kanta, muodostavat Elmgrenin tyystin harkitut kuvaukset arvaamattoman tärkeän lisän varsinkin 1850-luvun yleisen mielipiteen tuntemiseksi, luoden valoa edelliseenkin vuosikymmeneen, toisin sanoen suomenmielisyyden varsinaiseen nousuaikaan.

Laajemmalta en katso tarpeelliseksi perustella ehdotustani, koska toivon Suomen Historiallisen Seuran suostuvan siihen, että joku tai pari jäsentä saa näihin muistoonpanoihin tutustumalla tarkastaa onko käsitykseni oikea vai ei.

Samassa lienee paikallaan ottaa huomioon, olisiko syytä kulujen vähentämi eksi jättää pois yhtä ja toista, joka nähtävästi ei ole jälkimaailmalle mistään arvosta sekä pikemmin saattaa ehdotetussa julkaisussa tuntua raskaalta pohjalastilta.

Ensiksi tulee muistoonpanoissa joskus mainituksi yksityiselämään ja perheoloihin kohdistuvia pikku seikkoja, joista historia ei milloinkaan voi hyötyä. Vainajan omaisten toivomuksesta pyydän ehdottaa, että nämä harvat rivit, enimmältään jo poistettaviksi merkityt, saavat jäädä painamatta.

Toiseksi epäilyttää paikoin se laaja tila, joka varsinkin 1854—56 vuosien sodan johdosta omistetaan ulkopuolella Suomea tapahtuneelle. Kun kuvauksessa viitataan sen ajan sanomalehdistössä olleihin kuvauksiin ja lausuntoihin, jotka osaksi leikkeleinäkin liitetään, niin nuo lisät tietysti ovat tarpeettomat, mutta huoleti voisi samoim jättää pois sen eri paikkoihin siroteun sekä efemeridiien muodossa annetun yhteenasetelman Krimin maalla y. m. tapahtuneista taisteluista, minkä päivämäärien tarkkuutta rakastava kirjoittaja on ottanut tehdäkseen. Muutamia painosi-

vuja täten säästettäisiin, eikä monikaan lukija enää aikalaisen muistoonpanoista etsi autenttisia tietoja noista tapauksista. Tekstissä annetut tiedot ovat minusta sitä vastoin semmoisinaan säilytettävät, koska ne osottavat miten hyvin ajatteleva lukija silloistenkin pakkomääräysten vallitessa saattoi tutustua maailman suurvaltiollisiin tapauksiin.

Kolmanneksi sopii kiinnittää huomiota niihin lukuisissa paikoin tavattaviin tiedonantoihin luonnonilmiöistä, sääsuhteista y. m., jotka Elmgren innokkaana havaintojentekijänä sekä erikseen kasvimaailman rakastajana on tehnyt. Epäilemättä voidaan näitä tietoja nykyään saada erityisteoksista, tavallisesti vieläpä täydellisemminkin, mutta Elmgrenin muistiinpanoissa ne ovat niin eroamattomasti kudotut yhteen muiden juoksevain tietojen kanssa sekä sen lisäksi niin kuvaavat kirjoittajan eri puoliin avoimelle silmälle, että luulisin olevan suorastaan haitaksi ruveta hänen muistoonpanojaan tässä kohden silpomaan.

Neljäntenä ryhmänä tietoja ilman historiallista merkitystä ovat ne muistoonpanot mainittavat, jotka kohdistuvat saaristossa olevan huvilan perustamiseen, mutta piirteitä ajan kuvaukseksi tapaa tässäkin, eikä voitettava ala käsittäisi kuin jonkun painosivun vertaa.

Vaikka näissä ja ehkä muissakin tarpeellisiksi katsotuissa suhteissa tehtäisiinkin kaikellaiset supistukset, niin en luule niiden lopulta vastaavan edes niitä kolmea neljää painoarkkia, jotka arvattavasti tulisivat teokseen lisään, jos siihen liitettäisiin tekeilläni oleva kuvaus Elmgren vainajan luonteesta ja toiminnasta.

Edelläsanotun perusteella pyydän Suomen Historiallisen Seuran harkittavaksi alistaa,

- 1) tahtoisiko Seura jättää muutaman jäsenen arvosteltavaksi tätä ehdotustani puheena olevain muistoonpanojen perusteella;
- 2) suostuuko Seura ottamaan tekemäni ja pääasiassa jo valmiin Elmgrenin elämäkerran julaistavakseen; sekä
- 3) jos näyttäisi olevan syytä myöntävään vastaukseen näihin kysymyksiin: tahtooko Seura varata näitä tarpeita varten ehdollisesti 2,000 markkaa tämän vuoden menoarviossa,

jättämällä loput arvioitavista kustannuksista seuraavaan vuoteen.

Helsingissä 26 päivänä marraskuuta 1917.

E. G. Palmén.

Asiasta keskusteltuaan Seura päätti pyytää ehdotuksessa lausutun toivomuksen mukaan siitä lausuntoa valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarilta ja prof. K. Grotenfeltilta.

6 §.

Esitettiin tri K. W. Rauhalan pyyntö saada hänen kirjoittamansa Senaatin historian toisen osan käsikirjoituksen puhtaaksi-kirjoituttamis-menojen korvaamiseksi 180 mk., ynnä sen johdosta Johtokunnan ehdotus, että tämän erän asemasta tri Rauhalalle maksettaisiin hänen teoksensa ilmestyttyä painosta Senaatin historian rahastossa vielä käyttämättä olevat 566 mk. 52 piä, koska teoksen laatimisesta hänelle tullut palkkio oli katsottava niukaksi, mutta että Seura myöskin ajan tultua ilmoittaisi teoksen valmistumisesta Suomen Senaatille, joka sen oli uskonut Seuran huollettavaksi ja määrännyt siihen tarkoitukseen käyttövarat, sekä samalla ehdottaisi, että teoksen ruotsinkielisen laitoksen valmistaminen saisi jäädä suorittamatta Seuran toimesta, koska sen laatiminen kohtaisi melkoisia vaikeuksia, olisi tuskin tarvetta vastaava ja joka tapauksessa vaatisi Senaatilta uusien varojen määräämistä tätä varten. Asiasta keskusteltuaan Seura yksimielisesti hyväksyi Johtokunnan ehdotuksen.

7 §.

Esitettiin maisterien Einar W. Juveliuksen ja I. Mannisen apuraha-anomukset tutkimustöitä varten ynnä niiden yhteydessä Johtokunnan ehdotus, että Seura päättäisi tästälähin erottaa käytettävistä varoistaan vuosittain jonkun määrärahan jaettavaksi kahtena tai useampana apurahana nuorien tutkijain teellisten töitten kannattamista varten, edelleen että täten muodostetut apurahat julistettaisiin kerta vuodessa haettaviksi, että niiden hakijain tulisi anomuspaperissaan ilmoittaa ansionsa ja

työsuunnitelmansa sekä sitoutua antamaan Seuralle apurahan käyttämisestä kertomus, ynnä lopuksi että Seura käsittelisi myös edellämainitut anomukset vasta niiden muiden apuraha-anomusten yhteydessä, joita Seura mahdollisesti saisi kohdakkoin päätettyään jo nyt alkaa menetellä Johtokunnan ehdottamalla tavalla. Hyväksyen kohta kohdalta Johtokunnan ehdotuksen Seura päätti jättää Johtokunnan tehtäväksi valmistaa asiaa yksityiskohtaisesti edelleen.

8 §.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeriltä tri E. A. Tunkeelta saapuneen kirjelmän perusteella Seura päätti Johtokunnan ehdotuksen mukaisesti asettaa Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisrahaston toimikuntaan vuosien 1918—1920 aikana vakinaiseksi edustajakseen valtionarkiston johtajan tri J. W. Ruuthin ja hänen varamieheksen lehtori tri K. O. Lindeqvistin.

9 §.

Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin, että Seuran julkinen esitelmäkokous 1867—1868 nälkävuosien 50-vuotismuiston johdosta, jossa kokouksessa olivat suostuneet pitämään esitelmää prof. K. Grotenfelt ja senaattori Aug. Hjelt, pantaisiin toimeen ensi tammikuun loppupuolella. Tästä päätöksestä johtuvat järjestelytoimet jätettiin Johtokunnan huollettaviksi.

10 §.

Allekirjoittanut ilmoitti Johtokunnan päättäneen Seuran puolesta seuraavat asiat:

1) Painattaa Seuran uudet säännöt 1,000 kappaleen suuruisena painoksena.

2) Jakaa valmistumassa olevan Historiallisen Arkiston 27 osan Seuran sääntöjen mukaisesti, paitsi Seuran tähänastisille jäsenille, myöskin niille uusille, jotka Seura mahdollisesti ennättää nimittää ennen tämän teoksen ilmestymistä.

3) Tarkastuttaa ja luetteloiduttaa Seuran omien teosten varaston, jota tekemään Seuran vahtimestarin avustuksella oli valittu yliopettaja tri K. R. Melander ynnä allekirjoittanut.

4) Asettaa Seuran teoksia julkaistaessa noudatettavaksi säännöksi, että kukin tekijä vastaa esityksensä kielellisestä asusta, samoin kuin myös painatuksen virheettömyydestä.

11 §.

Valtioneuvoksetar vapaaherratar July Ramsay esitti pöytäkirjaan otettavaksi tiedonannon Narvan raastuvanoikeuden pöytäkirjasta syyskuun 28 p:ltä 1700, jossa kerrotaan myöhemmin venäläisenä kenraalina tunnetun, Ruotsin palveluksessa olleen ratsumestari Rudolf Felix Bauerin vastikään tapahtuneesta karkaamisesta Narvasta venäläisen piiritysarmeijan puolelle.¹⁾

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 17 p. jouluk. 1917.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna, jäsenet J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, A. Hjelt, K. R. Melander, E. G. Palmén ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin marraskuun 26 p. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Allekirjoittanut piti Venäjän ulkoasiain ministeriön arkistosta saamainsa asiakirjain perusteella esitelmän Ruotsin lähettilään Kurt v. Stedingkin viipymisestä Venäjällä jälkeen Suomen sodan julistamisen v. 1808. Seura valtuutti allekirjoittaneen julkaisemaan tämän esitelmän Historiallisessa Arkistossa jatkoksi v. 1916 hänen pitämälleen vuosijuhlaesitelmälle ja varustamaan molemmat esitelmät asiakirjaliitteillä.

¹⁾ Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 12.

3 §.

Johtokunnan ehdotuksesta asetettiin seuraavat toimikunnat:

1) Suomen historiallisen kirjallisuuden täydellisen kantalettelon valmistamista varten, johon puheenjohtajaksi päätettiin pyytää yliopiston kirjaston hoitaja tri G. Schauman sekä jäseniksi tri A. R. Cederberg, maist. A. Jörgensen, tri A. M. Tallgren, yliopettaja maist. P. Toikka ja dosentti tri P. O. v. Törne;

2) Isonvihan asiapaperien keräämistä ja julkaisemista varten, jonka puheenjohtajaksi valittiin lehtori tri K. O. Lindeqvist ynnä jäseniksi prof. K. Grotenfelt, prof. J. Gummerus ja yliopettaja P. Toikka;

3) L. G. v. Haartmanin kirjoitusten keräämistä ja julkaisemista verten puheenjohtajana dosentti tri K. W. Rauhala sekä jäsenenä tri L. Harmaja ja lehtori tri G. Sarva.

Keskustelun alaiseksi joutunut kysymys toimikunnan asettamisesta myös 19:nneen vuosisadan Suomen historiaan kuuluvien tutkimusten alottamista ja järjestämistä varten jätettiin edelleen Johtokunnan valmistettavaksi.

4 §.

Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin ryhmittää tästä alkaen Seuran julkaisut vastaiseksi seuraaviin pääsarjoihin:

1) »Historiallinen Arkisto», joka, ollen Seuran vuosikirjana, on sisältävä, kuten pääasiallisesti ennenkin, Seuran kokousten pöytäkirjat, niissä pidetyt esitelmät, Seuralle esitetyt lyhyet tutkimukset ja yksinäiset asiakirjat;

2) »Historiallisia tutkimuksia, julkaissut Suomen Historiallinen Seura», joka sarja voi jakautua alasarjoihin, ja johon sijoitetaan sekä laajat, kukin oman, yhden tai useamman nidoksensa muodostavat teokset, että myös pienemmät tutkimukset, milloin ne yhden tai useamman yhteisen nidoksen muodostaneina kuuluvat sisällöltään samaan pääryhmään;

3) »Suomen historian lähteitä, julkaissut Suomen Historiallinen Seura», joka sarja myöskin voi jakautua alasarjoihin, ja johon sijoitetaan historiallisia lähdeiteoksia ja kokonaisuutta muodosta-

via lähdekokoelmia saman periaatteen mukaan, kuin edellä mainittuun toiseen sarjaan sijoitetaan historiallisia tutkimuksia;

4) »V:n 1571 hopeaveroluettelot» säilytetään edelleen eri sarjana, joka myöhemmin voinee saada jatkokseen muita samantuntuoisia luetteloita.

5 §.

Näin tapahtuneen järjestelyn mukaisesti päätettiin painossa jo oleva valtioneuvos W. Tavaststjernan teos sijoittaa ensimmäiseksi nidokseksi edellisessä pykälässä mainittuun toiseen sarjaan ja ottaa siitä 500 kappaleen painos, josta määrästä on 50 kapp. jäävä tekijän käytettäväksi.

6 §.

Otettiin käsiteltäväksi marraskuun 26 päivän kokouksen pöytäkirjan 2 §:ssä kerrottu ehdotus ja ilman erimielisyyttä valittiin suljetuin lipuin ent. presidentti Nils Isak Fellman Seuran kunniajäseneksi.

7 §.

Saman pöytäkirjan 3 §:ssä mainitun, Johtokunnan sittemmin uudistaneen ehdotuksen mukaisesti valittiin Seuralle aikaisemmin tekemiensä lahjoitusten ja palvelusten perusteella yksimielisesti Seuran vakinaisiksi kannattajajäseniksi seuraavat henkilöt:

1) Helsingistä neiti Emilia Appelgren, varatuomari Heikki Borenius, metsänhoitaja Harald Borg, rouva Thyra Borg, valtioneuvos Anders Donner, valtioneuvos Mauritz Hallberg, lehtori Emil Hårdh, asessori Gust. Ignatius, neiti Cely Mechelin, tehtailija S. Nikolajeff j:or, tohtori Walter Parviainen, valtioneuvos Aug. Ramsay, tohtori K. A. Rönnholm, johtaja Jalmari Sahlbom, pankinjohtaja Emil Schybergson, maisteri A. Sevón, johtaja Aug. H. Soini, insinööri John Stenberg, pankinjohtaja Otto Stenroth, kauppias Julius Tallberg ja rouva Märta Östberg;

2) Imatralta konsuli Eugen Wolff ja insinööri W. Tammenoksa;

3) Jyväskylästä kauppias F. Wessman ja tehtailija Robert Frantsila;

4) Kalajoelta liikemiehet veljekset Oskari, Olli W., Antti K., Juho A. ja Siivertti Santaholma;

5) Kokkolasta kauppias M. Dahlbacka, räätäli K. Juntunen, koulunjohtaja F. Lampola, pankinjohtaja A. Rodén, liikkeenjohtaja Hj. Rosenberg ja rehtori J. F. Sandelin;

6) Kuopiosta kauppias Antti Kaukonen ja kauppaneuvos H. Saastamoinen;

7) Lahdesta pormestari O. Lyytikäinen, tehtailija H. Mattsson ja tehtailija M. Nupponen;

8) Lopelta maanviljelysneuvos H. G. Paloheimo;

9) Noormarkusta tehtaan johtaja Walter Ahlström;

10) Oulusta pormestari Arthur Castrén, kauppias A. A. Ensio, kauppias J. Illikainen, kauppias I. A. Karhi, kauppias Wald. Lagerbohm, kauppias S. A. Loukkola, kauppias J. Nousiainen, konsuli Karl Pentzin, kauppaneuvos F. A. Riecki, kauppaneuvos K. A. Snellman ja tehtaan johtaja H. Em. Åström;

11) Porista varatuomari R. v. Frenckell;

12) Raumalta kauppias Fredrik Lehtinen;

13) Tampereelta tehtailija Emil Aaltonen, pankinjohtaja Juhani Arajärvi, rouva Olga Attila, kauppaneuvos Fr. Björkqvist, tehtailija Rafael Haarla, johtaja Kustaa Helminen, tehtailija Isak Julin, kauppaneuvos F. Klingendahl, tehtaan johtaja M. Lavonius, kauppias Kusto Ojanen, kauppias G. W. Osonen, tehtailija Edvard Rentto, rouva Ella Solin, konsuli Gösta Sumeilius, kauppias N. Tirkkonen ja pankinjohtaja Kalle Välimaa;

14) Turusta toimitusjohtaja J. V. Aarnio, kauppias A. A. Bergelin, rakennusmestari K. L. Fremling, liikemies Hugo Helander, liikemies Jalmari Jalava, maanviljelijä F. Kaarlonen, liikemies Hj. Karlström, maisteri H. Kestilä, maanviljelijä Kaarlo O. Knuutila, presidentti Aleksi Käpy, kauppias Arthur Lindblom, rakennusmestari Johan Malin, kauppias Matti Nieminen, toimitusjohtaja J. G. Nordström, liikemies Frans Nurminen, johtaja Alpo Oka, pankinjohtaja Edv. Solin, liikemies Juho Tapani, varatuomari Eino Tulenheimo ja postinhoitaja Elis Urpola;

15) Ulvilasta rovasti K. E. Stenbäck;

16) Uudestakaupungista konsuli Knut Wallin;

17) Vaasasta tuomari H. J. Boström, hovioikeudenneuvos O. Rewell, kauppias F. Tikanoja ja maisteri A. F. Timgren;

18) Viipurista apteekkari Yrjö Björklund, varatuomari J. Profelt, kauppias Toivo Erikkilä, kauppias K. J. Grönroos, toimitusjohtaja Väinö Gunnari, apteekkari A. Harjanne, peltiseppä O. F. Herranen, ratsumestari H. Ignatius, arkkitehti Leander Ikonen, kultaseppä O. Järveläinen, kauppias W. Karjalainen, kauppias A. Karsikko, kauppias M. Kauranen, kauppias Albin Kemppi, kauppias Aleks Koho, kunnallisneuvos A. Konkonen, kauppias H. J. Kosonen, kauppaneuvoksetar Maria Lallukka, kauppias John Lindgren, kauppias J. Lindqvist, kauppias K. Lounamo, tukkukauppias W. Otsakorpi, rakennusmestari K. H. Paavilainen, kauppias P. J. Pesonen, kauppias K. Porthan, kultaseppä W. Porthan, maanviljelysneuvos E. Pullinen, kelloseppä J. E. Rynén, varatuomari V. Sarkanen, kauppias E. V. Sellgren, kauppaneuvos F. Sergejeff, vuorineuvos Seth Sohlberg, insinööri K. W. Suonivaara, maisteri P. Supinen, tuomari Otto Tanner, johtaja Emil Tanninen, arkkitehti Paavo Uotila, pankinjohtaja B. Wegelius, kauppias M. A. Wilska ja kauppias A. Ylönen.

8 §.

Seuran uusien tutkijajäsenten valitsemista varten esitettiin ja pantiin pöydälle seuraavat ehdotukset:

Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäseneksi pyydämme tätä ehdottaa piispa *Otto Immanuel Collianderin*. Hänen laajin tieteellinen julkaisunsa, *Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan*, vaikka toistaiseksi vain kaksi osaa tästä teoksesta on ilmestynyt, tarjoaa kuten tunnettu paljon enemmän kuin nimilehti ilmoittaa, ollen tyhjentyvätön aarreaitta tietoja Suomen sivistyneen luokan genealogisista seikoista sekä 19:n vuosisadan ajoilta että sitä vanhemmista ja myöhemmistäkin ajoista. Teos sitä paitsi nojautuu lukuisien vuosien kuluessa tehtyihin tiedusteluihin ja tutkimuksiin, joille on perustettu sukututkimukselle verrattoman arvokas arkisto, takaava tämän tehtävän perille saattamisen mahdollisuuden, joskin alkuunpanijan ikä siinä tulisi esteeksi.

Helsingissä 17 p:nä joulukuuta 1917.

K. Grotenfelt.

E. G. Palmén.

Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäseneksi pyydämme täten ehdottaa kirkkohistorian professorin, tohtori *Jaakko Gummeruksen*. Se tekijänsä ikään katsoen harvinaisen ansiokas ja perusteellinen tuotanto, jonka lähinnä hänen väitöskirjansa *Beiträge zur Geschichte des Buss- und Beichtwesens in der Schwedischen Kirche des Mittelalters, Die Homöusianische Partei bis zum Tode des Konstantius, Synodalstatuter och andra kyrkorättsliga aktstycken från den svenska medeltidskyrkan, Mikael Agricola, hänen elämänsä ja kirjallinen toimensa*, sekä oppikirjat kirkkohistoriassa ja ehdotetun toiminta Suomen Kirkkohistoriallisessa Seurassa sen johtavana voimana riittänevät jo yksinään perustamaan ehdotuksemme.

Helsingissä 17 p:nä joulukuuta 1917.

K. Grotenfelt.

E. G. Palmén.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Pyydämme täten kunnioittaen saada ehdottaa Seuramme tutkijajäseneksi Kuopion hiippakunnan piispan, Jumaluusopin tohtorin *Juho Rudolf Koskimiehen*. Kahdella, vuosina 1899 ja 1900 ilmestyneellä ansiokkaalla yliopistollisella väitöskirjallaan »Suomen kirkollisten olojen uudistus Isonvihan jälkeen» ja »Kaarle Fredrik Mennander ja hänen aikansa» sekä useammalla sittemmin julkaisemallaan, ensisijassa maamme kirkkohistoriaan kohdistuvalla tutkimuksella on hän osoittanut elävää historiallista harrastusta ynnä tavallista suurempaa tutkija- ja esittäjäkykyä. On siis nähdäksemme aivan luonnollista, että Suomen Historiallinen Seura liittämällä piispa Koskimiehen jäsentensä joukkoon, antaa hänen tieteelliselle toiminnalleen hyvin ansaitun tunnustuksen.

E. G. Palmén.

J. R. Danielson-Kalmari.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Sitten kuin Seurallamme nykyään on oikeus vapaasti harkitansa mukaan korottaa jäsenmääräänsä näyttää meillä ole-

van täysi syy kutsua keskuuteemme filosofian tohtori *Ernst Nevanlinna*. Tämän käsityksemme tueksi tarvitsee meidän vain viitata hänen kahteen päätutkimukseensa, etevään, v. 1899 ilmestyneeseen yliopistolliseen voitöskirjaan Suomen raha-asiain järjestämisestä Porvoon valtiopäiviä lähinnä seuranneina vuosina sekä v. 1907 julkaistuun teokseen Suomen raha-asiat vuosina 1863—1904. Ehdotamme siis kunnioittaen tohtori Nevanlinnan valitsemista Historiallisen Seuran jäseneksi.

W. Tavaststjerna.

J. R. Danielson-Kalmari.

Härmed anhålla vi att få till forskarmedlem i Finska Historiska Samfundet föreslå filosofie doktor, assessor *Sigurd Nordenstreng*. Genom sitt omfattande samt ej mindre för ovanlig pålitlighet i detaljer än omfattande föregående forskningar utmärkta arbete *Fredrikshamns stads historia* har han intagit ett af de främsta rummen i ledet af dem, som genom belysande af enskilda kommuners historia lämnat ovärderliga bidrag till kännedom af landets utveckling under förgångna tider, och är jämväl den förtjänstfulla medverkan doktor Nordenstreng lämnat vid uppgörandet af det omfattande *Registret till Finlands ständslandtdagars protokoll och handlingar* härvid till fullo värd erkännande.

Helsingfors den 17 december 1917.

K. R. Melander.

E. G. Palmén.

Kansallismuseon intendentti tohtori *Juhani Rinne* on useilla julkaisuillaan, joista tässä vain mainittakoon hänen väitöskirjansa »Suomen keskiaikaiset mäkilinnat I» ja tutkimuksensa Mustasaaren ja Uudenkirkon kirkoista ja Turun Olavin luostarista, huomattavalla tavalla edistänyt historiallista tietoaamme keskiajalta. Pyydämme siitä syystä ehdottaa hänet valittavaksi Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäseneksi.

Helsingissä 17 p. jouluk. 1917.

K. Grotenfelt.

E. G. Palmén.

Suomen Historiallisen Seuran tutkijajäseneksi saamme täten ehdottaa kirkkohistorian dosentin, tohtori *Martti Ruuthin*. Hänen ansiokas tutkimuksensa *Abraham Achrenius* sekä laajoihin edelläkäyneihin tutkimuksiin perustuva julkaisu *Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta, asiakirjoja ja tutkimuksia I*, sekä äsken ilmestynyt ensi osa suurpiirteistä kuvausta *Martti Luther* tulkoon tässä mainituksi, jättäen joukon vähempiä tutkimuksia luettelematta. Suomen Historiallinen Seura on sitä paitsi jo Biografista Nimikirjaa varten johtavaa komiteaa kokoonpannessaan valinnut dosentti Ruuthin siihen jäseneksi.

Helsingissä 17 p:nä jouluk. 1917.

K. Grotenfelt.

E. G. Palmén.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Julkaisemillaan historiallisilla teoksilla ja tutkielmilla on lehtori, filos. tohtori *Gunnar Sarca* osottanut harrastustaan historian tutkimiseen. Etenkin hän on valaissut Suomen taloudellista historiaa 19 vuosisadalla. Pyydämme senvuoksi saada ehdottaa hänen kutsumistaan Historiallisen Seuran tutkijajäseneksi.

Helsingissä jouluk. 17 p. 1917.

K. W. Rauhala.

K. Grotenfelt.

Härmed få vi föreslå Universitetsbibliotekarien, Doktor *Georg Schauman* till forskaremedlem i Finska Historiska Samfundet. Af hans till den fosterländska historien sig hänförande arbeten må främst nämnas den på ovanligt omfattande forskningsarbeten grundade publikationen *Biografiska Undersökningar om Anders Chydenius* samt särskilda i Svenska Litteratursällskapets förhandlingar tryckta bidrag, bland hvilka de med titel *Från Nikolai I:s och furst Menschikoffs tid* tryckta främst ådraga sig uppmärksamhet, äfvensom hans disputation *Studier i frihetstidens Nationalekonomiska litteratur, idéer och strömningar 1718—1740*.

Helsingfors den 17 dec. 1917.

Aug. Hjelt.

E. G. Palmén.

Till forskaremedlem af Finska Historista Samfundet få vi härmed föreslå docenten doktor *Per Olof von Törne*. Till stöd för förslaget må blott åberopas den i Historiallinen Arkisto införda förtjänstfulla afhandlingen *Om Finlands skattskyldighet till påfvedömet under medeltiden, De finska medeltidsbiskoparnes besök vid påfliga kurian, De finska prelaturernas besättande mot medeltidens slut, samt Inverkningar af förläningsväsendet på jordbesittningsförhållandena före och efter reduktionen*. Därtill kommer ännu den förtjänst den föreslagna inlagt genom att under flere år referera utkommen finsk historisk litteratur i Sveriges Historisk Tidskrift samt hufvudredaktörskapet för Historisk Tidskrift för Finland, oafsedd mindre uppsatser.

Helsingfors den 17 december 1917.

K. R. Melander.

E. G. Palmén.

9 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin, että jälkeen loka-kuun 12 p:n kokouksen Seura on saanut ottaa vastaan lahjoituskissa vapaasti käytettäväkseen seuraavilta:

Helsingistä Tietosanakirja-Osakeyhtiöltä lahjakirjalla marrask. 6 p:ltä 1,000 mk., Kuopiosta varatuomari Juhani Hieta-salolta lahjakirjalla maalisk. 1 p:ltä 25 mk., Porista toimittaja Carl v. Diederichsin kautta useammilta henkilöiltä kirjeen mukana lokak. 11 p:ltä 1,000 mk., Savonlinnasta lehtori P. Jyrkänkoscelta lahjakirjalla toukok. 31 p:ltä 100 mk., maisteri Otto Lakalta lahjakirjalla toukok. 16 p:ltä sitoumuksen maksaa 2 vuoden kuluessa vuosittain 20 mk., hra Juho Miettiseltä lahjakirjalla huj. 3 p:ltä 100 mk. sekä Turusta varatuomari R. S. Angervolta lahjakirjalla kesäk. 1 p:ltä 150 mk.

10 §.

Allekirjoittanut ilmoitti, että hän yhdessä eronneen esimiehen tri K. O. Lindeqvistin kanssa oli Seuran nykyisen rahavarainhoitajan prof. K. Grotenfeltin läsnä ollessa tarkastanut ja oikeiksi havainnut eronneen rahavarainhoitajan tri K. R. Melanderin laatimat tilit Seuran rahavarain hoidosta tilivuonna 1916—1917

ynnä hänen hallussaan olevat Seuran arvopaperit ja kassan, jossa tilaisuudessa kaikki nämä niihin kuuluvine asiakirjoineen, rahavarainhoitajan arkisto ynnä Kansallis-Osake-Pankissa olevan Seuran tresoorifakin avain samalla olivat siirtyneet uuden rahavarainhoitajan haltuun. Hyväksyen tilintarkastajien esityksen Seura kiitollisuudella myönsi tri K. R. Melanderille täyden tilivapauden Seuran rahavarain hoidosta sekä päätti, että mainitun tresoorifakin toinen avain, jota tähän asti on säilyttänyt hallussaan Seuran esimies, jätetään tästä alkaen Seuran taloudellisen neuvottelijan käytettäväksi.

11 §.

Allekirjoittaneen ehdotuksesta Seura päätti, että Seuran kokouksista ilmoitetaan vastedes viimeistään kahta päivää aikaisemmin Helsingin Sanomissa, Hufvudstadsbladetissa ja Uudessa Suomettaressa, mutta että sen lisäksi lähetetään kullekin tutkijajäsenelle, niinkuin tähänkin asti, erityisellä kutsukortilla persoonallinen ilmoitus.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 28 p. tammik. 1918.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä jäsenet J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala ja allekirjoittanut sihteeri ynnä Seuran ulkopuolelta tri Juhani Rinne.

1 §.

Tarkastettiin ja hyväksyttiin joulukuun 17 päivänä edellisenä vuonna pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Esimies ilmoitti, että täksi päiväksi aiottu, 1867—68 nälkävuosien muistolle omistettu esitelmäkokous oli täytynyt jättää pitämättä yhden esitelmäsiijän, senaattori Aug. Hjeltin pari päi-

vää sitten sattuneen sairastumisen takia. Uuden päivän määrääminen samaa kokousta varten jätettiin Johtokunnan ehdotuksesta esimiehen, sihteerin ja molempien esitelmöitsijäin, h:rojen K. Grotenfeltin ja Aug. Hjeltin yhteisesti ratkaistavaksi.

3 §.

Tri Juhani Rinne jätti Seuralle sen lähetystön muistiinpanot ja konsepti-pöytäkirjat, jonka Senaatti oli asettanut tammikuun 13 p. 1867 ottamaan selkoa katovuoden tuottamasta tilasta Mikkelin, Kuopion ja Oulun lääneissä ja neuvomaan toimenpiteitä hädän torjumiseksi. Selostaen näitä pöytäkirjoja ja komitean toimintaa tri Rinne mainitsi pääasiassa seuraavaa:

Lähetystön muodostivat senaattori Samuel Henrik Antell (1810—1874) ja Senaatin Kansliatoimituskunnan kanslisti Vasilij Margunoff (1830—1904) ja se hankki tietonsa kokouksissa, joihin oli kutsuttu edustajia ympäristön kunnista, tavallisesti papisto, kruununvoudit, nimismiehet, vaivaihoidon virkailijoita ja muita edustavampia kuntalaisia. Tällaisia kokouksia pidettiin Mikkelin läänissä 5, Kuopion läänissä 8 ja Oulun läänissä 4 ja niissä oli edustettuina yhteensä 95 kuntaa, joista 19 Mikkelin, 31 Kuopion ja 47 Oulun läänistä. Mikkelin läänin kokoukset olivat $16/12$ 1867 Heinolan kaupungissa, $18/12$ 67 Lahden kartanossa Mäntyharjulla (jossa paitsi Mäntyharjua oli edustettuina Hartola ja Hirvensalmi), $19/12$ 67 Mikkelin kaupungissa (edust. lisäksi Mikkelin pitäjä, Juva, Kangasniemi, Ristiina ja Puumala), $21/12$ 67 Ransalmen kestikievarissa (edust. lis. Pieksämäki, Joroinen ja Sulkava) sekä $22/12$ 67 Savonlinnassa (edust. lis. Sääminki, Kerimäki, Savonranta ja Heinävesi). Kuopion läänissä pidetyt kokoukset olivat $25/12$ 67 Jouhkolan talossa Tohmajärvellä (edust. lis. Kides, Pelkjärvi, Kesälahti ja Ilomantsi), $27/12$ 67 Joensuun kaupungissa (edust. lis. Eno, Kiihtelys, Liperi ja Kontiolahti), $30/12$ 67 Pielisjärven kirkonkylässä ja $31/12$ 67 Nurmeksen kirkonkylässä (edust. lis. Rautavaara ja Juuka) sekä kahden viikon väliajan jälkeen, jolloin tehtiin matka Oulun läänissä, $14/1$ 68 Iisalmella (edust. lis. Lapinlahti ja Kiuruvesi), $16/1$ ja $17/1$ 68 Kuopiossa (edust. lis. Kuopion maaseurakunta, Tuusniemi, Maaninka, Karttula, Pielavesi, Kaavi,

Nilsia ja Polvijärvi), ¹⁹/₁₁ 68 Leppävirran kirkonkylässä ja ²¹/₁ 68 Rautalammen kirkonkylässä (edust. lis. Vesanto, Honkasalmi ja Suonnejoki). Oulun läänin kokoukset olivat ³/₁ 68 Kajaanissa (edust. lis. K:n maaseurak., Paltamo, Säräisniemi, Hyrynsalmi, Ristijärvi, Puolanka, Suomussalmi, Sotkamo ja Kuhmoniemi), ⁷/₁ ja ⁸/₁ 68 Oulussa (edust. O:n maaseurak. ja Oulunsalo sekä Ii, Haukipudas, Ala- ja Yli-Kiiminki, Muhos, Utajärvi, Liminka, Tyrnävä, Lumijoki, Kempele ja Temmes), ¹⁰/₁ 68 Raahessa (edust. lis. Pyhäjoki, Merijärvi, Oulainen, Kalajoki, Ala- ja Ylivieska, Rautio, Sievi, Siikajoki, Revonlahti, Saloinen ja Vihanti) sekä ¹²/₁ 68 Pulkkilan (Piippolan?) kirkonkylässä (edust. Piippola, Pulkmila, Kestilä, Haapavesi, Kärsämäki, Pyhäjärvi, Pidisjärvi, Haapajärvi, Reisjärvi, Paavola ja Rantsila). Lähetystön tiedustelut koskivat seuraavia kysymyksiä: kadon laajuutta ja miten se koski eri viljalajeja, seurakuntain elintarvevaroja ja hädänalaisten lukua, terveydentilaa, seurakuntien toimenpiteitä hädän lieventämiseksi, köyhäinhoitoa, valtionavustusta ja yleisiä töitä sekä niiden tehokkuutta hädän lieventäjinä, siemenviljan tarvetta tulevaksi kevääksi j. n. e. Tämän ohella tiedusteltiin oliko puute vaikuttanut siiveellistä lamautumista ja rikollisuuden lisääntymistä sekä annettiin yleisiä neuvoja ja kehoituksia vastaisten koettelemusten varalle.

Seura otti asiakirjat kiitollisuudella vastaan, sijoittaen ne aluksi näiden nälkävuosien muistoja keräilevän toimikunnan koelmiin, sekä lausui toivomuksenaan, että tri Rinne laatisi näiden asiakirjain perusteella niiden sisältämistä asioista kirjallisen esityksen, joka voitaisiin painattaa Historialliseen Arkistoon. Siihen tri Rinne ilmoitti suostuvansa.

4 §.

Porin rykmentin historian suunnittelemista varten asetetun valiokunnan puolesta valtioneuvos E. G. Palmén esitti Seuralle seuraavan lausuntonsa:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Satakunnan Museon Johtokunta on pyytänyt Suomen Historiallista Seuraa antamaan sille selvityksen aiotun *Porin rykmentin*

historian kirjoitus- ja painatuskustannuksista, tarjoten tästä aiheutuvan työn korvaukseksi 300 markkaa sekä omasta puolestaan mainiten pitävänsä tohtori Antti Kaasalaista sopivana teoksen kirjoittajaksi. Historiallinen Seura asetti tämän johdosta komitean asiaa harkitsemaan, ja saa komitea täten esittää vaaditun lausuntonsa. Sen viivästymiseen on vaikuttanut yhden jäsenen, tohtori G. Granfeltin oleskeleminen toisella paikkakunnalla sekä häntä kohdannut sairaus, joka viime kesänä päättyi kuolemaan. Eräät komitean muillekin jäsenille sattuneet esteet ovat tuoneet lykkäystä mukanaan.

Komitea on lähinnä katsonut tarpeelliseksi ottaa vastattavaksi kysymykseen, mitä tulee tieteen kannalta vaatia aiotulta teokselta, joka meillä tulisi olemaan ensimmäinen laatuaan.

Ruotsissa viime aikoina ilmestyneitten rykmentinhistoriain luku ei ole vähäinen; usea niistä on ilmestynyt kahdessakin painoksessa, mistä näkyy yleisön tällaisille teoksille omistama huomio. Näistä teoksista on komitean mielestä *C. O. Nordensvanin* Vermlands regementes historia ehdottomasti sopivin nyt tarkoitettun historian esikuvaksi. Sanottu teos jakautuu kahteen osaan, joista edellinen on varsinaisesti historiallinen, jälkimäinen elämäkerrallinen.

Edellisessä osastossa vuosi 1718 on eri jaksojen päärajana. Aluksi käsitellään rykmentin järjestelyä, varustusta ja harjoituksia vakinaiseen ruotukontrahtiin saakka, ja sitten kuvataan rykmentin osallisuutta eri sotiin, ollen niistä Kaarle XI:n aikuinen viimeisenä, jonka jälkeen ruotukontrahtien aikaansaaminen sekä Isonvihan sotatapaukset tulevat kuvattaviksi. Jälkimäinen osasto alkaa esittämällä 1718 vuoden jälkeisiä järjestelykysymyksiä, jonka jälkeen eri luvuissa annetaan tietoja rykmentin osanotosta Pikkuvihaan, pommerilaiseen sotaan sekä Kustaa III:n ja 1808—09 vuoden sotiin. Teoksen jälkimäinen eli elämäkerrallinen osasto sisältää koko ajalta aakkosellisesti järjestettyjä tietoja rykmentin päälliköistä, sen upseereista ja upseerien vertaisista sekä säilyneistä luetteloista, vieläpä muutamista sotilasruoduistakin, joita on voitu tarkemmin seurata.

Samanlaisia, jos kohta vähemmän täydellisiä rykmentin-historioita ovat julaisseet *Bergensträhle*, *Braunerhjelms*, *Leijonhufvud*, *Noreen*, *Pihlström*, *Planting-Gyllenbåga*, *Platen* ja *Tidander*. Yleisen sotataidon kehitystä, sellaisena kuin se on ollut eri aikoina, esittää esim. *Schnitler* teoksessaan *Almindelig krigshistorie*. Itse sotatapauksiin nähden *J. Mankellin* *Anteckningar rörande finska armeens och Finlands krigshistoria* antaa johtoa, samoin kuin lukuisat erityistutkimukset; niistä on ehdottomasti tärkein Ruotsin yleisesikunnan johdolla laadittu laaja kriittinen esitys 1808—09 vuoden sodasta. *J. Petrellin* tutkimukset Ruotsin armeijan lipuista ja standaareista sekä varaväkilaitoksen synnystä tulkoon erikseen mainituiksi periaatteellisen tärkeytensä vuoksi.

Painetusta kirjallisuudesta, joka välttämättä on otettava huomioon Porin rykmentin historian elämäkerrallista osaa laadittaessa, sopii tässä mainita *Ennes*, *Minnen af konung Carl XII:s krigare*, *Collin*, *Lefnadsteckningar* ja *Ranckenin* molemmat pääteokset 1808—09 vuoden sodan valaisemiseksi. Genealogis-biografiset teokset, jotka *Anrep*, *Bergström & Wrangel*, *Schlegel & Klingspor*, *Ramsay*, *Wasastjerna*, *Bergholm* ja *Wilskman* ovat toimittaneet, samoin *Bergströmin* julkaisemat rykmentinluettelot ansaitsevat niin ikään tässä suhteessa huomiota, samoin *Krigshistorisk Tidskrift* ja *Personhistorisk Tidskrift*.

Sitä paitsi voidaan painamattomista kokoelmista saada arvaamattoman paljon lisää niihin tietoihin, jotka tavataan kirjallisuudesta. Komitean jäsen Ramsay on siinä kohden muiden tutkimustensa ohessa tehnyt muistoonpanoja, jotka tätä tarkoitusta varten ovat käytettävissä. Suomen valtioarkistossa olevat tilikirjain todistussiteet, sotilaskokoelmat, tuomiokirjat ja katselmuskirjat, samoin Turun ja Porin lääninhallituksen sekä Satakunnan kaupunki- ja seurakunta-arkistoissa säilyneet asiakirjat vaativat tarkoitusta varten tutkimusta. Välttämätöntä on samoin tutustua siihen, mitä lähteitä voi tätä ainetta varten olla Ruotsin Valtakunnanarkistossa sekä sen Kamari- ja Sota-arkistoissa. Everstien kirjoittamat selonteot hallitsijalle, Nierothin Suomen puolustustoimesta antamat ja Klingsporin muonitusasioista tekemät ilmoitukset valaisevat asian historiallista puolta,

samoin kuin Isonvihan perästä toiminut sijoitustoimikunta sekä suuret kokoelmat eläkehakemuksia sen elämäkerrallista osaa. Arvaamattoman paljon ennen tuntemattomia tietoja voi näistä lähteistä ja lähdekokoelmista saada, jos vain työ on tullut täysin pätevän tutkijan tehtäväksi ja hän tietoja kotimaan arkistoista hankittuansa ryhtyy ruotsalaisten kokoelmain tutkimiseen sillä tavoin kuin aineen tärkeys vaatii.

Jos komitean on ollut suhteellisesti helppo päästä selville siitä, mitä tieteen kannalta pitää vaatia aiotun teoksen toimittajalta, on sitä vaikeampaa antaa lausuntoa tehtävän käytännöllisestä puolesta, josta Satakunnan Museon Johtokunta etupäässä näyttää kaivanneen tietoja.

Yhtä mahdotonta kuin olisi määrätä kirjoittamattoman teoksen painoarkkien lukumäärää, on tietysti ennakolta arvioida sen laatimiseen tarvittavaa aikaa. Vähän merkitsee tässä painettuun kirjallisuuteen tutustuminen verrattuna painamattomista lähteistä tehtävään tietojen keräilyyn. Ylempänä esikuvaksi puolletun Vermlannin rykmentin historian aikaansaamiseen kului kolme vuotta, vaikka sen tekijällä, kenraali Nordensvanilla oli — ennestään saavutetun harvinaisen asiantuntemuksen ohessa — apua muilta työntekijöiltä. Ei voi olettaa lyhyemmän ajan riittävän nyt puheena olevaan tehtävään, jonka ainekset ovat harvinaisen monelta taholta kerättävät. Sen lisäksi komitea on pakotettu lausumaan vakaumuksensa, ettei meillä ole tiedossa ketään tehtävään pystyvää tekijää, joka olisi nykyään tilaisuudessa siihen käyttämään koko aikansa parin vuoden kuluessa. Valmistavaa tietojen keräilyäkään ei voi saada toimitetuksi tyydyttävästi, jollei täysin pätevää johtoa ole alusta asti olemassa.

Arviolaskut siitä, mitä tarvitaan teoksen kirjoittamisen korvaukseksi, eivät täten voi saada varmaa pohjaa, samoin kuin painatuskustannusten ja paperin hinnan yhtämittäinen ja säännötön nousu nekin nykyänsä asettavat kaikki suuremmat kirjalliset yritykset harvinaisen vaikeaan asemaan. Yleistoloudellisten edellytysten mukaan on nämä kysymykset arvosteltava, eikä komitea siinä voi mitään ilmoittaa, joka ei olisi muillekin tunnettu. Jos

tulee kyseeseen alottaa työ vasta muutaman vuoden päästä, käy kysymys vieläkin epäselvemmäksi.

Valittaen että komitean ylempänä antama selvitys tärkeässä kohdassa ei taida vastata Satakunnan Museon Johtokunnan odotuksia, saa komitea lopuksi ilmoittaa, ettei sen ole ollut tarpeellista käyttää sille kulujen korvaamiseksi myönnettyä luottoa.

Helsingissä 23 päivänä tammikuuta 1918.

Komitean puolesta:

E. G. Palmén.

Asiasta keskusteltuaan Seura päätti omaksua valiokunnan lausunnon ja ilmoittaa sen Satakunnan Museon Johtokunnalle vastauksena tältä aikoinaan saamaansa pyyntöön.

5 §.

S. G. Elmgrenin muistelmien tarkastajiksi valitut valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari ja prof. K. Grotenfelt ilmoittivat suorittaneensa tämän tehtävän ja puoltavansa niiden painatusta, joskin eräät muistelmien kohdat, milloin puhtaasti persoonallisia, milloin ulkomaisista oloista yleisesti tunnettuja tietoja antavina, voitaisiin poistaa tai lyhennellen mainita, niinkuin asian esittäjä itsekin oli asettanut kysymykseen. Lyhyen keskustelun jälkeen Seura näinollen päätti julkaista mainitut muistelmat »Suomen historian lähteitä» nimisessä sarjassa, jättäen julkaisun toimittajalle, valtioneuvos E. G. Palménille täyden vapauden menetellä kosketeltuihin, mahdollisesti lyhennystä ansaitseviin kohtiin nähdén oman harkintansa mukaan. Lopuksi hra Palmén ilmoitti aikovansa julkaista tekeillä olevan S. G. Elmgrenin elämäkerran erikseen jonkun kustannusliikkeen toimesta, joten se ei liittyisi, niinkuin hän aikaisemmin oli ajatellut, tähän muistelmajulkaisuun.

6 §.

Otettiin ratkaistavaksi joulukuun 17 p:n kokouksessa tehdyt, silloin pidetyn pöytäkirjan 8 §:ään otetut ehdotukset ja niiden mukaisesti valittiin suljetuin lipuin toimitetun äänestyksen

jälkeen Seuran tutkijajäseniksi yksimielisesti piispa Otto Immanuel Colliander, professori Jaakko Gummerus, piispa Juho Rudolf Koskimies, tohtori Ernst Nevanlinna, lehtori tohtori Sigurd Nordenstreng, museon intendentti tohtori Juhani Rinne, dosentti teol. tohtori Martti Ruuth, lehtori tohtori Gunnar Sarva, Yliopiston kirjastonhoitaja tohtori Georg Schauman ja dosentti tohtori Per Olof von Törne. Tämä pöytäkirjan pykälä tarkistettiin heti.

7 §.

Johtokunnan ehdotuksesta hyväksyttiin Seuran asiamiehiksi kolmen vuoden aikana, johon kuuluva vuosi on mukaan luettava, seuraavat:

1) Seuran valio- ja toimikuntien jäsenet: arkkipari maist. K. Blomstedt, tri L. Harmaja, maist. A. Jörgensen, maist. N. Liakka, tri A. M. Tallgren ja yliopettaja P. Toikka, kaikki Helsingistä;

2) historian harrastajat maaseutukaupungeista: lehtori Kuuno A. Talvioja Heinolasta, lehtori tri Evert Laine Hämeenlinnasta, kansakoulujen tarkastaja maist. O. Vuorisalmi Iisalmesta, rehtori M. Kivilinna Joensuusta, tri Sakari Kuusi Jyväskylästä, seminaarin johtaja tri V. Rihtniemi Kajaanista, maist. Einar W. Juvelius Kokkolasta, lehtori tri K. I. Karttunen Mikkelistä, rehtori Veikko Pakarinen Oulusta, rehtori L. H. Sandelin Porista, rehtori A. A. Takala Porvoosta, maist. Heikki Impivaara Raahesta, lehtori Taavi Puttila Raumalta, lehtori O. I. Lehtonen Savonlinnasta, maist. Kaarlo Edv. Österbladh Turusta, tuomari H. J. Boström Vaasasta ja pankinjohtaja maist. K. N. Rantakari Viipurista. Tämäkin pykälä tarkistettiin heti.

8 §.

Ilmoitettiin, että Suomen Senaatti oli myöntänyt ja maksanut Seuralle valtionapua v:ltä 1917 5,000 markkaa.

9 §.

Liitettiin pöytäkirjaan ja hyväksyttiin se kirjelmä, jonka esimies ja sihteeri olivat Seuran nimessä, asian kiireellisyyden tähden vain neuvoteltuaan muutamien Johtokunnan jäsenten kanssa,

lähettäneet Suomen Senaatille, siten valvoakseen valtionavun myöntämistä Seuralle kuluvaksi vuodeksi. Kirjelmä oli seuraava:

S u o m e n S e n a a t i l l e .

Kohta neljäkymmentäkolme vuotta kestäneenä toimintakautenaan on Suomen Historiallisella Seuralle ollut onni saada kannatukseensa maan hallitukselta, paitsi eräitä pieniä ja satunnaisia apurahoja, viime vuonna ensi kerran varsinaista valtioapua, jota sille silloin suotiin 5,000 mk. Kun myös Seuran omat varat ovat saman ajan pysyneet ylen niukkoina, karttuen yksityisiltä saatujen lahjojen kautta nekin vasta kuluneena vuotena, on tuosta pitkäaikaisesta varattomuuden tilasta luonnollisesti joutunut melkoista heikkoutta Seuran toiminnassa; niinkuin myötiliitetystä painetuista selostuksista näkyy, on suorittamatta siten täytynyt jättää erityisesti monet suuret, tutkimukselle perustusta laskevat työt, joihin voi pystyä ainoastaan aineellisesti vauras seura, koska ne vaativat voimien kokoamista ja palkattua työtä useina vuosina ja siis myöskin runsaitten varojen käyttöä.

Näitä ja muita työalallensa keräytyneitä puutteita olisi Suomen Historiallisen Seuran nyt koetettava poistaa kiireisesti, jotta Suomen historiantutkimus pääsisi edistymään, t. s. jotta se ei enää jäisi liian kauaksi aikaa eikä liian suuressa määrin tyydyttämättä nykyisen ajan kasvaneiden kansallisten tarpeiden sekä muissa sivistysmaissa korkealle kehittyneen historiatieteen vaatimuksia.

Omasta puolestaan Seura onkin jo nyttemmin päättänyt ponnistaa kaikkensa tuon valitettavan tilan korjaamiseksi. Kun siinä kohden on ennen kaikkea tahdottu kartuttaa Seuran tutkimus- ja julkaisu-toimintaa, on kuluvan vuoden työohjelmaan päätetty ottaa m. m. seuraavat tehtävät:

I. Julkaistavat teokset:

- 1) Historiallinen Arkisto, 28:s osa; n. 320 sivua 8:o.
- 2) W. Tavaststjernan teos »Pohjoismaiden viisikolmatta-vuotinen sota 1500-luvulla»; n. 500 sivua 8:o.
- 3) Professori S. G. Elmgrenin muistelmat vv. 1853—1868, ruotsinkielisinä, E. G. Palménin julkaisemina; n. 560 sivua 8:o.

II. Tekeillä olevat työt,

joita valmistamassa on Seuran toimikuntia:

- 1) Suomen linnaläänien maa- ja verokirjojen julkaiseminen.
- 2) V:n 1571 hopeaveroluetteloiden julkaisemisen jatkaminen
- 3) Isonvihan asiapaperien kerääminen ja julkaiseminen.
- 4) L. G. v. Haartmanin kirjoitusten kerääminen ja julkaiseminen.
- 5) Vv:ien 1867—68 nälkäaikojen asiakirjojen ja muistojen kerääminen ja julkaiseminen.
- 6) Suomen historiallisen kirjallisuuden täydellisen kanta-luettelon valmistaminen.
- 7) Biografisen Nimikirjan uuden, entistään paljon laajennetun laitteen valmistaminen.

III. Muita tehtäviä:

- 1) Maaseudun arkisto-olojen tutkiminen.
- 2) 19:nnen vuosisadan Suomen historiaa koskevien tutkimustöitten järjestäminen.
- 3) Eräitten apurahojen ja palkkioitten jakaminen.

Tämän työohjelman vaatimia menoja vastaamassa Suomen Historiallisella Seuralla on vuoden varrella vapaasti käytettäviä omia tuloja kuitenkin vain noin 12,400 markkaa. Että ne nykyisenä kalliitten kirjapaino-olojen ja rahanarvon halpuuden aikana varsin riittämättömästi vastaavat osoitettuja tarpeita, lienee selvää; ja sentähden Suomen Historiallisen Seuran on jälleen joko taas supistettava tehtäviänsä tai yritettävä etsiä itselleen uutta kannatusta taholta, jossa sen suoritettavan työn tärkeys on saavuttanut ymmärtämystä.

Näillä syillä Suomen Historiallinen Seura rohkenee täten kauttamme nöyrimmästi anoa, että Suomen Senaatti, itse hyvin käsittäen Suomen historian voimaperäisen tutkimuksen ja viljelemisen suuren merkityksen sekä tieteellisen elämän että kansallisen itsetajunnan kehittymiselle maassamme, suvaitsisi suoda tälle seuralle kuluvan ynnä ehkä lähinnä seuraavien vuosien

ajaksi vakinaisena valtioapuna määrärahan, jonka suuruus ei olisi Seuralle v. 1917 suotua valtioapua pienempi.

Helsingissä tammikuun 8 päivänä 1918.

Suomen Historiallisen Seuran puolesta

Kunnioittavinminin

W. Tavaststjerna.

U. L. Lehtonen.

10 §.

Luettiin ja hyväksyttiin muuttamatta seuraava Johtokunnan ehdottama Seuran tulo- ja menoarvio toimivuotta 1918 varten ja päätettiin siinä esiintyvä tulojen vajaus peittää tarpeen mukaan Kauppaneuvos Otto A. Malmin lahjoitusrahaston Hoitokunnalta v. 1917 saadun kannatussumman varoilla. Päätös tarkistettiin heti.

Suomen Historiallisen Seuran tulo- ja menoarvio työvuodeksi 1918.

Tulot:

Seuran yleisen rahaston korot	2,500: —	
Furuhjelmin rahaston korot	1,550: —	
Tulot myydyistä kirjoista	250: —	4,300: —
Korot lahjoituksista:		
Vapaasti käytettävistä	8,000: —	
Muista $\frac{1}{2}$ %:n hoitopalkkio	200: —	8,200: —
Valtionapu, v:lta 1917	5,000: —	
Samoin v:lta 1918	5,000: —	10,000: —
Tieteellisiä töitä varten saatuja käyttö- varoja:		
Historiallisen kirjallisuuden kanta- luetteloa varten Kirkollisasiain Toi- mituskunnalta	800: —	
Maa- ja verokirjojen painattamista varten samoin	1,000: —	

Hopeaveroluetteloiden julkaisemista varten Längmanin varoista	4,000: —	
Senaatin historian rahasto	580: —	6,380: —
Tulojen vajuus		15,025: —
		<hr/>
Yhteensä	43,905: —	

M e n o t:

Historiallinen Arkisto, 27. osa, painatus, paperi, nidotus; 24 p.-arkkia à 235: —	5,640: —	
Korjaukset vastoin käsikirjoitusta	560: —	
Korjausluku	240: —	6,440: —
Historiallinen Arkisto, 28. osa, painatus, paperi y. m.; 20 arkk. à 250: — . .	5,000: —	
Korjaukset	500: —	
Korjausluku	200: —	5,700: —
W. Tavaststjernan teos, painatus, paperi y. m.; 40 arkkia à 250: —	10,000: —	
Korjaukset	500: —	
Korjausluku	400: —	
Nimiluettelon laatiminen	400: —	11,300: —
Käännöspalkkio saksal. referaateista:		
Arkiston 2 osaan	240: —	
W. Tavaststjernan teokseen	240: —	480: —
S. G. Elmgrenin muistelmien painattamista varten, v:n 1918 osa		2,000: —
Ylimääräiset painatustyöt		500: —
Tieteellisiä töitä varten:		
Kantaluettelon toimikunnalle	800: —	
Isonvihan asiakirjojen »	500: —	
L. G. v. Haartmanin kirjoitusten »	500: —	
Nälkävuosimuistojen »	300: —	
Biografisen Nimikirjan »	3,000: —	
Maa- ja verokirjoja »	1,000: —	

Hopeaveroluetteloiden »	4,000: —	
Senaatin historian tekijälle	580: —	10,680: —
Matka- ja tutkimusapurahoja varten ..		2,000: —
Palkkiot:		
Sihteerille	1,800: —	
Rahavarainhoitajalle	600: —	
Vahtimestarille	300: —	2,700: —
Menot sihteerin kautta:		
Seuran teosten lähetyksistä	350: —	
Postimaksuista	100: —	
Sanomalehti-ilmoituksista	480: —	
Puhtaaksikirjoituksista ja moniste- luista	100: —	1,030: —
Menot rahavarainhoitajan kautta:		
Rabben haudan hoidosta	20: —	
Tresoorifakin vuokra	20: —	
Käyttövaroiksi	60: —	109: —
Historialliselle Aikakauskirjalle:		
vuosi-ilmoituksesta	175: —	
kirjallisuusluetteloa varten	300: —	475: —
Arvaamattomia menoja varten		500: —
	<hr/>	
	Yhteensä	43,905: —

11 §.

Hyväksyttiin Johtokunnan ehdotus, että edellisessä pykälässä esitettyyn menoarvioon kuuluva 2,000 markan määräraha matka- ja tutkimusapurahoja varten jaetaan hakemuksista riippuen kahtena tai useampana apurahana etupäässä nuorien tutkijain tieteellisten töitten kannattamiseksi. Asian hoitaminen edelleen marraskuun 26 p. pidetyn kokouksen pöytäkirjan 7 §:ssä mainitulla tavalla ja lopullista apurahain jakoa tarkoittavan ehdotuksen esittäminen Seuralle jätettiin Johtokunnan tehtäväksi. Päätös tarkistettiin heti.

12 §.

Ilmoitettiin, että Johtokunta oli valtuuttanut sihteerin hankkimaan Seuran nimellä varustettuja kirjepapereita ja kuoria.

13 §.

Samoin ilmoitettiin, että Johtokunta oli katsonut tarpeelliseksi painattaa uusia jäsenkirjoja Seuran vasta valittavia kunnia-, tutkija- ja vakinaisia jäseniä varten, hyväksyen niitä varten sihteerin valmistamat ehdotukset sekä sananmuotoon että painatustapaan nähden.

14 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin, että valtioneuvos E. G. Palmén oli lahjoittanut Seuralle kirjoittamansa 4-niteisen teoksen »Till hundraårsminnet af Johan Philip Palmén 1811^{31/10} 1911». Teos päätettiin liittää Seuran kirjastoon.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 29 p. huhtik. 1918.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. O. Lindqvist, E. G. Palmén, Jully Ramsay, K. W. Rauhala, J. Rinne, G. Sarva, G. Schauman, P. O. v. Törne ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Sen johdosta, että tänä päivänä oli kulunut keisari Aleksanteri II:n syntymästä sata vuotta, lausui valtioneuvos E. G. Palmén seuraavaa:

Aleksanteri II:n satavuotispäivänä.

Auringon tänään maillensa mennessä on merkkipäivä päätymäisillään, siksi huomattava, ettei sen vertaa ole Suomen historiassa monta. Täsmälleen vuosisata sitten syntyi Moskovassa silloiselle suuriruhtinaalle, aikanansa keisari Nikolai I:lle ja hänen puolisolleen Aleksandra Feodorovnalle (Preussin entiselle Charlotta prinsessalle) heidän esikkonsa, josta isän kuoltua tuli hänen

seuraajansa Venäjän, Puolan ja Suomen valtaistuimilla, *Aleksanteri II.*

Normaalisissa oloissa tämänlaatuinen historiallinen muisto olisi viikoiksi, ehkäpä kuukausiksikin tuonut juhliä mukanaan, joiden kaiku olisi ulottunut kahteen, kolmeen maanosaan, mutta nyt täytyy epäillä, onko päivälle missään omistettu hätäistäkään ajatusta. Tätä asian laitaa ei voi olla oudoksumatta; harvoin maallisen suuruuden ja ihmismaineen katoavaisuus räikeämmin on paljastunut. Saman hallitsijan neljänneksen vuosisataa kestänyttä vaikutusta oli vuonna 1880 yli koko valtakunnan vietetty mitä loistavinmalla tavalla, ja seuraavana vuonna sivistynyt maailma kauhun tuntein kuuli viestin hänen kaameasta lopustaan. Silloin kaikkialla verestyi muistoon, kuinka suurilla toiveilla Aleksanteri II:n valtaistuimellenousua oli tervehditty ja mitä hän, joskin inhimilliselle heikkoudelle maksaen veronsa, oli tehnyt kansojensa hyväksi, — ja nyt tämä näyttää kokonaan uponneen unohduksen jokeen meille lähimmän ajan huolten ja melskeiden tähden!

Mutta mitä murheita lähimmät kuukaudet ovat tuoneet mukanaan ja tulevaisuus vielä saattaa työntää kestettäväksemme, on nykyänsäkin täysi syy pitää mielessä, missä tilassa sanottu hallitsija, silloin parhaassa iässäään ollen, vastaanotti valtikan isänsä jälkeen. Nikolai I:ssä Euroopan silloiset liberalit moniaalla olivat huulleet näkevänsä suuren Napoleonin tukahduttavan sortovaltiuden uudistajan, vastapuolueitten katsellessa samaa miestä kallionlujaksi etumuuruksi kaikkialla päänsä kohottaneita uudistusliikkeitä ja mullistuksia vastaan. Toisten ikävöidessä tällaisen vastustajan kukistumista toiset häneltä odottivat asialleen tärkeitä palveluksia. Kummallakin puolen isoksuttiin hänen kykyänsä, mutta tuntuva oli joka tapauksessa muutos, kun tarmokkaan käden herpoutuessa valtioperäisin äkkiä joutui politiikasta siihen asti erillään olleen sekä valtioelämän kannalta tuntemattoman ruhtinaan haltuun.

Venäjän silloinen asema on helposti kuvattu muutamalla sanalla. Syttynyt sota pani kovalle koetukselle suurvalta-aseman, minkä valtakunnan olojen tarmokas uudistaja, kansaansa väki-

pakolla Europan yhteyteen johtanut Pietari tsaari puolitoista vuosisataa ennemmin oli luonut; vaarassa oli samassa aina mongolilaisherruuden ajoista elämän kaikkiin aloihin juurtunut hallitusjärjestelmä. Sisällinen mädännäisyys, jonka laajuutta toistaiseksi oli mahdotonta määrätä, vaikeutti valtion puolesta odotettuja parannuspuuhia. Mutta ei ehtinyt kulua vajaata vuosikymmentä ennen kuin nuori hallitsija vastuksista huolimatta oli saanut aikaan tuloksia, jommoisia on ollut harvalle inehmon lapselle suotu kiinnittää muistoonsa. Vähäisin uhrein saatiin rauha palautetuksi ja samassa pantiin alkuun monipuolinen uudistustoiminta, joka rohkein alottein poisti useita sisällisiä vammoja, olkoon että seuraava aika on voinut todeta, että erehdyksiäkin tehtiin. Kaikista muutoksista tärkein oli se uudistus, jottei sanoisi yhteiskunnallinen mullistus, joka saatiin aikaan poistamalla maaorjuuden kymmenittäin miljoonia kietonut ies, mätähaava, minkä turmiollisuutta syvemmälle näkevät jo kauan olivat huomanneet, mutta minkä kumoamiseen ei voitu taivuttaa vallassa olevia. Ja tämä suurenmoinen parannus saavutettiin rauhallisella hallitustoimella, samaan aikaan kun vapauden ja tasavaltaisuuden kaikuvimpien tunnussanojen turvaan perustetut Pohjois-Amerikan Yhdysvallat eivät saaneet kilvestään neekeriorjuuden tahraa pestyksi muuten kuin nelivuotisella, ylen verisellä sodalla, minkä jälkikivut kestivät vuosikausia.

Tämä suurtyö jo yksinäänkin olisi riittänyt hankkimaan Aleksanteri II:lle kaikiksi ajoiksi taatun sijan ihmiskunnan huomattavimpien hyväntekijäin joukossa, ja kirkkaan, jos kohta suuressa maailmassa vähemmin huomatuksen helmen sama hallitsija vielä lisäsi kruunuunsa, kun hän selvänäköisen valtiollisen älyn yhtä hyvin kuin sydämensä jalouden ohjaamana palautti Suomen kansalle sen perustuslaillisesti ja määrääjain toimivan eduskunnan, joka puolen vuosisadan ajaksi oli saanut jäädä historiallisten muistojen romukamariin. Yhtä paljon hyvää tuskin yksikään Venäjän edellisistä hallitsijoista oli ehtinyt tehdä alamaisillensa, vaikka heidän sarjaansa on luettava siksi yksinäisen tarmon ja tahdonlujisuuden edustaja kuin Pietari Suuri sekä niin lahjakkaat ja monipuolisesti sivistyneet henkilöt kuin Katarina II ja Alek-

santeri I. Vertailuun ei tässä sovi ottaa vapauttajatsaarin omaa poikaa ja pojanpoikaa, he kun molemmat itsetietoisimman taantumuksen edustajina tarjosivat aikalaisillensa sekä vastaisillekin sukupolville lukuisia aiheita toteamaan Aleksanteri II:n etevämmyyttä. Mutta aikana, joka yleensä on ollut kärkeä historiallisten muistojen, vieläpä välistä kylläkin vähäpätöisten merkkipäivien viettämiseen, tämä kaikki ei siinäkään maassa, minkä hallitsijaksi Aleksanteri II oli syntynyt ja jolle hän parhaat voimansa omisti, ole vaikuttanut yhtään mitään. Vaikkei meillä suinkaan ole paljon luotettavia tietoja siitä, mitä nykyänsä Venäjällä tapahtuu, voinee katsoa varmaksi ettei siellä ole välitetty tästä merkkipäivästä, joskin se on johtunut jonkun mieleen.

Suuremmalla tai ainakin vilpittömämmällä illolla kuin missään muualla oli Suomessa aikanaan vietetty Aleksanteri II:n 25-vuotisen toiminnan muistoa; sanoma hänen surmastaan vastaanotettiin meillä niinkuin tieto rakkaan perheenjäsenen kuolemasta. Tämänpäiväisen muistopäivän viettoa eivät kuitenkaan ulkonaiset olot täälläkään ole sallineet. Suurimpienkin sivistyskansojen voimia pahasti hivuttava sota ei tosin ole kulovalkean voimalla pyyhkäissyt meiltä pois edellisten vuosisatojen vaivannäköjä, mutta vastustamattomasti elämä jo paljon ennen kuin jouduimme sisällisen sodan kauhuja tuntemaan oli synnyttänyt ulkonaisen pakon pinnistystä, joten ei voitu ajatella muistojuhlien viettoa. Eipä edes Suomen Historiallinen Seura, joka jo aikoja sitten oli päättänyt täksi päiväksi saada julkisuuteen teoksen, millä oli määrä tehdä Aleksanteri II:n hallituskauden merkitys selväksi kansallemme, voinut tätä tieteellis-kirjallista tuumaa toteuttaa.

Itsessään ylivoimaiset käytännölliset esteet eivät tässä merkinneet yhtä paljon kuin puhtaasti tieteelliset näkökohdat, mutta oli kahdenkertainen täytymys lykätä toistaiseksi tehtävä, josta oli toivo saada tärkeä esityö Suomen historian esitykselle yhdeksänentoista vuosisadan ajalta. Paljon perusteellisemmin kuin meillä tavallisesti ollaan otettu huomioon, on historiantutkijan pidettävä silmällä sekin, mikä samalla ajalla on tapahtunut Venäjällä, mutta juuri siltä puolen tie nykyänsä nousee pystyyn.

Keisarikunnassa tähän asti vallinnut sekä ajoittain aivan sääli-
mätön ajatus- ja painopakko antaa syytä oletamaan, että nykyi-
sen murroskauden jälkeen on siellä saatava päivän valoon ääret-
tömän paljon enemmän tukahtunutta; vallinnut virallinen puoli-
totuus vaatii varmaan sekä lähteihin että käsitystapaan katsoen
arvaamattomia oikaisuja ja täydennyksiä, sitä enemmän mitä
läheemmäksi me joudumme omaa aikaamme. Saattaa kestää
kauan ennen kuin Venäjällä pääsee vallalle sellainen olotila, että
menestyksellä voi ruveta historiallisiin tutkimuksiin, ja sillä välin
Suomenkin uusimman ajan selvittäminen pakostakin jää odot-
tamaan tuiki tarpeellisia lisäiä.

Lähinnä kuluneen ajanjakson tapauksia peittää osiksi läpi-
näkyvätön usva ja vielä vaikeampi on ennustaa tulevaisuutta,
mistä innostuneet katselijat jo tämän vuoden alussa toivoivat
voivansa nähdä Suomen kansalle muka taatun menestymisen
koittoa. Kriittisesti asemaa punnittaessa voinee pikemmin
sanoa että meiltä tänä hetkenä on loitompänä kuin koskaan se
kansallinen yksimielisyys ja yhteistoiminta, joiden horjumatto-
muuteen aikaisemmin uskalsimme luottaa, toivossa että joka
miehessä olisi Pilven veikon, joka naisessa Torpan tytön vertai-
nen. Ja kun miltei kaikki muu varmana pidetty osottautuu epä-
varmaksi, tunkeutuu väkisinkin mieleen kysymys, lieeneköhän
luotettavampi se kuva, minkä aikalaiset täällä Suomessa ovat it-
selleen muodostaneet Aleksanteri II:sta ja hänen hallituksensa
merkityksestä.

On historian selvimpiä sääntöjä, että jokainen aikakausi
ja sen toimihenkilöt ovat arvosteltavat niiden tosiasiajn ja edel-
lytysten mukaan, jotka niille olivat tai saattoivat olla tiedossa,
mutta yhtä selvää on että suuret mullistukset avaavat jälke-
läisille uusia näköaloja, joten moni tärkeäksi katsottu tarkoitus-
perä menettää merkitystä, aiemmin ylenkatsottujen ja huoma-
matta jääneiden kohotessa arvoon. Siinä suhteessa seuraavan ajan
perspektiivi siis voi vaikuttaa tuntuvasti edelläkäyneen ajan arvos-
teluun, vaatimatta jo manan maille menneiltä mahdottomuuksia.

Ja sovittamalla tätä aatetta esillä olevaan tapaukseen, täy-
tyy meidän tunnustaa varsin luultavaksi, että Venäjällä parastai-

kaa kestävä yhteiskunnallinen käymistila on nostava pinnalle paljon pohjalla ollutta ja päinvastoin. Uudestaan arvottavat ovat sen historiassa lukemattomat vanhat arvot, sitä huolellisemmin, mitä pitemmälle silmiemme edessä tapahtunut ja yhä kestävä yhteiskunnan uudestisyntyminen ulottaa vaikutuksiaan. Vastavaat muutokset Suomessa, joskin pitkälle tähtäävät, eivät ole olleet eivätkä varmaan tule sinnepäinkään niin täydellisesti kääntämään entisiä käsitteitämme ylös alas, eikä siis jälkimaailman tuomion muutoskaan meillä voi tulla yhtä perinpohjaiseksi. Mutta vastustamattomasti tunkeutuu sittenkin tässä tutkijan mieleen ikivanha ja sittenkin aina yhtä painava kysymys: »mikä on totuus?» Voinemmeko olettaa että vastaiset sukupolvet samalla varmalla vakaumuksella ja yhtä vilpittömästi kuin me, jotka persoonallisesti olemme olleet Aleksanteri II:n viehätysvoiman alaisina, tulevat hänessä näkemään kansamme kautta aikojen muisteltavaa hyvän tekijää, joka on syntymättömille polville avannut rajattomia mahdollisuuksia ja tasoittanut tien kansalliseen menestykseen?

Niin uskallettua kuin onkin keskellä tapausten huimaavaa pyörrettä seisoen mennä jälkimaailman edelle historian tuomion lausumiseen, ovat mielestäni muutamat tosiasiat siksi varmat, ettei mikään vastainenkaan aika voi saada niitä horjumaan.

Siitä tuskin tarvitsee vedota tuleviin sukupolviin, että Suomelle Aleksanteri II:n hallituskausi, mihin tosin on sisältynyt osaksi luonnonvoimain aiheuttamia, osaksi meille vihamielisten vaikutteiden synnyttämiä koetuksia ja vastoinkäymisiä, sittenkin pääasiassa oli onnen ja ripeän edistymisen aikakausi, jommoista koko maamme edellinen historia ei mainitse. Sitäkään päätelmää eivät seuraavat ajat myöskään voine panna epäilyksenalaiseksi, että näistä tuloksista runsas osa lopullisesti on riippunut ajanjakson hallitsijan mieskohtaisesta harkinnasta ja Suomelle osottamasta suopeudesta. Ja näiden paljon painavien tulosten rinnalle on vielä pantava kolmas, joka kenties on tärkein. Itsetietoisesti ja johdonmukaisemmin kuin varmaan yksikään muu Venäjällä vaikuttanut valtiomies on Aleksanteri II käsittänyt ja toteuttanut ajatuksen Suomen kansalle 1808 ja 1809 perustetusta

oikeudesta elää omaa sisällisesti vapaata elämäänsä eroamattomassa yhteydessä Venäjän kanssa, autonomisena kansakuntana muiden heimojen rinnalla.

Samoin kuin Porthanin toiminta tieteen ja kansallistajunnan alalla rakensi sillat ennestään vallitsevasta ruotsalaisesta isänmaallisuudentunteesta täysieräiseen suomalaisuuteen, samoin Aleksanteri II:n aika muodostui valmistuskaudeksi, kun valtiollisen maakunnan asema vähitellen varttui itsenäiseksi valtakunnaksi. Valtiollinen välitila ansaitsee tässä sitä enemmän huomiota, koska se osaltaan selittää muuten sovittamattomia ristiriitaisuuksia Aleksanteri II:n ja hänen aikansa historiassa.

Konstitutionalismiin ihanteeseen ei suinkaan kuulu, että hallitsija jää merkityksettömäksi valtiorakenteen koristukseksi, mutta kuinka usein ja moniaalla kuin onkin koetettu järjestää valtiomahtien keskenäistä suhdetta sellaiseen tasapainoon, että kansallinen päätäntövalta pidetään oikeudessaan, samassa kuin hallitsijalle säilytetään mahdollisuutta käyttää kykyänsä kokonaisuuden hyväksi, on niiden valtiomiesten luku jäänyt suhteellisen vähäiseksi, jotka periaatteiden tasaista tietä kulkien ovat voineet toteuttaa mitä perustuslait kulloinkin ovat vaatineet. Kun Kustaa II Aadolf Ruotsi-Suomen valtakunnassa, vaikka hän valtaistuimelle päästessään oli saanut suostua kovin ahdistaviin määräyksiin, siitä huolimatta pian hallitsi miltei yksinvaltiaan pätevyydellä, joutumatta silti kansansa ja sen edustajien kanssa riitaan, seurasi tämä tulos osaksi mieskohtaisesta etevyydestä, jolla historiassa ei ole ollut monta jos yhtäkään vertaista, ja tulokseen vaikutti myöskin silloisten yhteiskunnallisten olojen kehittymättömyys. Preussin Fredrik II painoi itsetietoisesti personallisuutensa ja tahtonsa leiman hallituksen kaikkiin haaroihin, mutta kun ei kannauksia syntynyt hänen ja hallittavien välillä, oli siihen muun muassa äänivallan puute tärkeänä syynä. Tyytyväisyys kuninkaan toimiin ei suinkaan ollut ehdoton, joskin jälkimaailma useimmissa kohdin taipuu toteamaan silloisen johdon erinomaista etevyyttä. Itävallan Josef II sitä vastoin, niin ylevät ja ihmisystävälliset kuin olivatkin hänen tarkoituksensa, joutui alamaistensa vihan esineeksi, joten suurten alotteiden karille joutuminen

jäi tämän hallituskauden huomattavimmaksi muistoksi. Ja perustuslaillisen hallitustavan kehitykselle omituisimpia esimerkkejä antaa nykyisen Saksan kohoaminen valtiolliseen suuruuteen. Perityn ja kansan voimia vuosisatoja lamassa pitäneen hajanaisuuden poistamiseen teoreettinen vapaamielisyys ja korkea oppineisuus eivät laisinkaan kyenneet, kuten 1848 ja 1849 vuosien tapaukset osottivat, mutta Wilhelm I:n ja Bismarckin kovakätinen »rauta- ja veripolitiikka», millä kansaa ja sen eduskuntaa laahattiin suuntaan, jota kauan yli koko Euroopan katsottiin taantumuksen ja valtiorikosten tieksi, se saavutti lopulta siksi ehdottoman voiton, että entisistä kiivaimmistakin vastustajista suuri joukko aikanaan tunnusti erehdyksensä, myöntäen kuninkaan nouvonantajille tapahtumasta täyden vastuunvapauden. Aikanaan vuodet 1870—71 ja 1914—18 tulivat todistukseksi mihin aavistamattomaan voimain kehitykseen päästiin sillä tiellä, joka oli näyttänyt perustuslaillisuuden vastakohdalta. »Grau ist alle Teori», kuten jo lausutaan Faustissa.

Aleksanteri II:n konstitutionalismi esiintyy miltei yksinäisenä laatuaan, mutta silti ei vähene se ihailu, minkä se ansaitsee.

Vaikeuksia oli tällöin edessä, jommoisia harvoin näkee maailmanhistoriassa. Toisella puolen Venäjän sekä valtiotieteen seen että kansaankin juurtunut, miltei uskonkappaleen pyhyden saavuttanut vakaumus, että hallitusvallan rajattomuus oli kokonaisuuden menestymisen välttämättömänä ehtona, toisella puolen Suomen vanhentunut, vallankumousten ja valloituksen kautta muodostettu perussääntö, missä käytännön ehtimiseen tuli täyttää kirjoitettujen määräysten aukot ja sovittaa niiden ristiriidat, puhumatta siitä epäselvyydestä, minkä Kustaa III tahallaan sekä itsevaltaan taipuva Kustaa IV Aadolf hyvässä uskossa olivat saaneet juurtumaan valtiolliseen oikeuteemme. Eikä siinä kyllin, muutenkin pelottavasti kallistuvaan vaakaan aineellisten voimain epätasaisuus vielä laski painonsa. Aivan tyhjentämättömät olivat toistaiseksi keisarikunnan väkiluku, armeija ja rikkaus, suuriruhtinaanmaan vielä viime vuosisadan keskipaikoilla kärsiessä voimien ja vastustuskyvyn puutetta, joka harvinaisen sel-

västi kävi näkyviin 1867 vuoden kadon aikana sekä siitä aiheutuneissa toimenpiteissä.

Kuulujen ja äkkijyrkkien välitse kävi täten tie, kun oli yhdistettävä samaan käteen keisarin autokratia ja suuriruhtinaan perustuslaillisesti rajoitettu valta, mutta tämä ei huimaissut Aleksanteri II:n silmää tai harkintaa.

Älköön tätä ansiota vähennettävä muistutuksella, että muka vain oli tarpeen ottaa huomioon edelläkäyneitten hallitsijain esi-merkki ja omat lupaukset. Meikäläisten historiallis-juridinen doktriini on tässä välistä mennyt paljonkin pitemmälle kuin varmat tosiasiat myöntävät. Aleksanteri I:n personallinen viehätysvoima, joka riitti hurmaamaan sellaisia apumiehiä kuin varovaista, tyyneästi laskevaa Jaakko Tengströmiä ja eteläisestä Ranskasta tullutta Ruotsin perintöruhtinasta Kaarle Juhanaa, puhumatta vastakkaisten tunnelmain koko kompassin kiertäneestä herkkäluontoisesta Kustaa Mauri Armfeltista, se jäi tehottomaksi suuren ihmistuntijan ja kylmän realistin Napoleonin edessä. On kylläkin kuvaavaa, että Venäjän keisarilliseen perheeseen kuuluva historiantutkija Nikolai Mikailovitsh hänkin yhtäpitävästi Napoleonin kanssa on voinut todeta, miten epävarman pohjan Aleksanteri I:n aiheet ja lupaukset oikeastaan tarjosivat, jos muuta kuin hetken tyydytys oli kyseessä. Luotettavampi kuin tämän »enkeliksemme» leimatun ruhtinaan sana oli sittenkin hänen veljensä Nikolai I:n sitoumukset, joskin karkeanlainen tylyys käytöksessä, liian suuri ajatus itsestään sekä rajattomiin menevä ahdasmielisyys estivät yleisemmän ja näkyvän kansansuosion saavuttamisen. Verrattuna siihen vähäisten kansallisuuksien oikeuksista välinpitämättömään kantaan, joka esim. oli ollut Pestelin tapaiselle vapaudenharrastajalle ominainen, Nikolai I:n kerta kaikkiaan antama lupaus Suomen oikeuksien kunnioittamisesta oli suuriarvoinen vakuus, sen näkee varsinkin kun siihen vertailee Venäjän myöhempiä nationalistien, Katkovin, Samarinin y. m. tai sen piintyneimpiä imperialistien kantaa, Borodkinista ja Bobrikovista alkaen Stolypiniin ja Purishkevitshiin asti. Eivätpä edes kadettiryhmien piiristä kuullut äänet à la Filosofov ja Miljukov antaa syytä olettaa, että heidän puolueensa voi-

tosta olisi tullut Suomelle sen parempaa hyötyä kuin tätä nykyä vielä vallassa olevien bolshevikien petollisista lupauksista, joilla on tosin voitu hurmata lyhytnäköisten sosialistien mieltä. Yhdessä nämä esimerkit kaikki viittaavat yhteen ja samaan päätökseen: miten ihmeteltävä oli se valtakunnan kaikkien osien oikeutta ja etuja punnitseva kanta, joka oli eiminainen Aleksanteri II:lle.

Ja tässä onkin selitys sille nykyänsä miltei lapsellisen naiivilta tuntuvalle luottamukselle, minkä Suomen kansa aina »patavalan vuoteen» 1899 asti uskalsi rakentaa keisarinanan muka kalliontapaiseen lujuuteen. Mieskohtainen viehätysvoima oli vielä tämän käsityksen vahvistanut, joko Aleksanteri II perintöruhtinaana kävi Suomen yliopistossa epäjärjestyksiin syyppäitä ylioppilaita nuhtelemassa, anteeksiannon sanat samassa huulillaan, tai kun hän hallitsijana jalosti suostui peruuttamaan jo annetun mutta erehdyksestä syntyneen määräyksen tammikuun valiokunnasta, millä olisi loukattu Suomen laillisen eduskunnan oikeuksia. Kun sama hallitsija ikimuistettavassa valtaistuinpuheessaan 18 päivänä syyskuuta 1863 lausui nuo tunnetut sanansa, jotka kuvanveistäjä J. Takanen syytä käsitti jalon ruhtinaan koko valtiollisen kannan ytimeksi: »ei yksikään minun toimistani ole saattanut häiritä sitä luottamusta, jonka tulee olla hallitsijan ja kansan kesken», jäi tämän aatteen kaiku voimaksi, joka arvaamattomassa määrässä vahvisti Suomen kiintymistä silloiseen valtioasemaansa, toisin sanoen sydämen tunteiden voimalla liitti kansamme Venäjään.

Minä uudistan: näitä historiallisesti varmennettuja tosiasioita ei mikään tutkimus voine kumota; niissä onkin riittävä selitys sille kiintymykselle, millä kansamme on katsellut Aleksanteri II:n muistoa. Hänen kuvapatsaansa hävittämiseen ei suomalaista kättä kohotettu: muukalaiset siinä tekivät alun, jos kohta jäikin venäläisen ansioksi, että tuo raakalaistuuma saatiin ehkäistyksi. Siitä sitä vastoin voi olla eri mieltä, oliko viisasta tai edes ajan pitkään mahdollista rakentaa toiveemme ja asemamme hallitsijavakuutusten horjuvalle perusteelle.

Sillä puhumatta siitä, että todennäköisyys ennen tai myöhemmin uhkasi venäläisen, toisin sanoen meille epäsuosiollisen käsi-

tyskannan voitolla, — autokratistekin hallitussa maassa ruhtinasperhe ei koskaan seiso eikä voi pysyä vieraana kansassa valitseville mielialoille, — on ihmiskunnan historia kylläkin monella lehdellä osottanut, miten kansojen olemuksen ja vastaisen edistymisen parhaat takeet usein on voitettu juuri huonojen hallitsijain aikana. Yhtä vähän kuin yksityisille saattaa kansallekaan yhtenäinen myötäkäynninen olla kasvattava. Omassa voimassa ja uskalluksessa on lopulta luotettavan edistymisen paras turva, eikä suinkaan ulkonaisissa asianhaaroissa.

Meillä oli täysi syy murheella ajatella sitä yhä ilmeisemmäksi käyvää muutosta, kun Aleksanteri II:n itsenäisesti harkitsevan oikeudentunnon korvaajaksi jäi Aleksanteri III:n mieskohtainen suopeus, joka yhtä vähän kuin hänen jo antamansa hallitsijavakuutus esti pitkälle vaikuttavien hyökkäysten valmistuttamista Suomen erikoisasemaa vastaan, puhumatta Nikolai II:n katkerasta Suomea kohti kääntyneestä vihamielisyydestä. Sellaisia onnenpotkauksia kuin Jaapanin sotaa ja sitten jatkoksi suuren maailmansodan tuottamia mullistuksia ei sopinut ottaa valtiolisten laskujen perustaksi, ja «kagaalijan» tavallinen lohdutuspöytä, että yhden tai kahden vuosisadan perästä tulisi parempi aika, ei voinut järkevästi laskevalle politikoisijalle antaa suurta lohdutusta. Joskin sovinto uhkasi tulla mahdollisimman laihaksi, melkeinpä oli hukkuvalle tarjotun olkikorren vertainen keino, oli se aikanaan ainoa Suomelle mahdollinen politiikka. Mutta paljon enemmän ehti sitten vuosikymmen tuoda mukanaan kuin oli uskallettu vuosisadalta odottaa. Ja nykyänsä emme saata kieltää, että koetuksista rikas aikakausi 1889—1918 on tarjonnut kansallemme katkeraa mutta kaiketi tarpeellista lääkettä liiallisen optimismia vastaan. Aleksanteri II:n kantaan oltiin valmiit luottamaan ikäänkuin se olisi ollut luonnollisin asia maailmassa. Niinkin pitkälle saattoi lyhytnäköisyys mennä, että eräs kylläkin tunnettu ruotsinmielinen, kun nostettiin puhetta muistopatsaan pystyttämistä murhatulle Suomen hyväntekijälle, ivallisesti kysyi: «pitääkö meidän sitten panettaa patsaat jokaiselle Venäjän keisarille?» Syvemmälle valtioelämän luontoon nähneet eivät tällaisia erehdyksiä tehneet, mutta varsinkin kansan taajaille ri-

veille oli opetus tarpeen, ettei muu kuin oma valppaus ja kestävyys sekä omat ponnistukset riitä kansan onnen ja menestymisen takeiksi. Toivottavasti lähimpien kuukausien kokemukset saavat satatuhannet entistä paremmin käsittämään, ettei jokainen Venäjän yhteiskunnan pohjasta kohonnut tilapäinen johtaja tai häntä säestävä kansanjoukko ole maallemme luotettavampi turva kuin yksinvaltiaaksi syntynyt ruhtinas, joka alusta asti on oppinut itsenäisesti muodostamaan vakaumuksensa sekä asettumaan maassa taistelevien puolueitten yläpuolelle.

Yhdessä kohden jälkimaailman arvostelu epäilemättä on muodostuva toisin kuin mitä hänelle lähinnä olevat ovat voineet olettaa. Se ehdottoman ihailun tunne, millä Aleksanteri II:n suomalaiset neuvonantajat, siksikin erilaiset miehet kuin Aleksanteri Armfelt ja J. V. Snellman, muistelivat tätä hallitsijaa, se ei jää historian lopputuomioksi, kuinka tarkasti se soveltuikin näiden miesten persoonallisiin huomioihin. Ottaessamme huomioon kuinka siksi vastakkaiset luonteet kuin Vilnon verellä tahrattu diktaattori Mikail Muraviev ja anarkismin vannottu johtaja Pietari Krapotkin ovat suunnilleen yhtä epäedullisesti arvostelleet Aleksanteri II:n luonnetta, sopii lisäksi muistaa, etteivät muutkaan venäläiset arvostelijat, kunhan vain virallisten ylistysten vaahto kuoritaan pois, ole tulleet sanottavasti edullisempaan käsitykseen tämän meille rakkaan ruhtinaan luonteesta kuin nuo molemmat äärimmäisten suuntien edustajat. Joutuu mieleen Ahlqvist-Oksasen liikuttava runo ihmissydämen ikuisesta taistelusta, missä hyvät ja pahat vallat yhä koettavat toinen toistaan voittaa; yhteiskunnan huipulla seisovat eivät suinkaan siinä ole muita kuolevaisia korkeammalla kannalla, ovat päinvastoin pahempain kiusausten esineenä.

Kansojen edellisen ajan kehittämät edellytykset nekin tässä hallitsevat hallitsijaksi kutsuttujen kohtaloa. Se itsevalta, jotten sanoisi sortovalta, joka Venäjällä oli ollut valtiorakenteen pääpiirteenä, ei ollut omansa kasvattamaan laillisuutta, suoruutta tai sellaista varmaa pohjaa, mille suurten uudistusten aikakautena olisi voitu rakentaa, kun sitä vastoin Suomen kautta vuosisatoja länsimaisten esikuvien mukaan muodostuneet olot melkoista pa-

remmin rajoittivat yksityisten itsekkyyttä ja hallitsijan edessä matelemista, puhumatta siitä että saattoi uudistustyötä perustaa puolen vuosituhannen lainsäädännölle luodulle pohjalle, eikä päätöksissä oltu yksinvaltiaan harkinnasta riippuvia, vaan voitiin nojautua kansassa vakaantuneeseen käsitykseen.

Tässä jälkimaailma nähneekin tärkeimmän syyn siihen usein jyrkkään vastakkaisuuteen, mikä ilmeisesti leimaa Aleksanteri II:n kantaa ja toimintaa venäläisenä ja suomalaisena hallitsijana. Voittamattomia vastuksia ja vuosisatojen perintöä vastaan taistelllessaan hän on jäänyt tappiolle, seikka joka mitä suurimmassa määrässä lisää sitä syvää tragiikkaa, mikä käy punaisena lankana läpi yhtäaikaa jumaloidun ja vihatun vapauttaja-tsaarin elämän ja hallituskauden.

2 §.

Suomen sisäistä rauhallisuutta rikkoneen kapinan ja maamme vapaustaistelun johdosta esimies lausui:

Vaikka Historiallisen Seuran kokouksia olisi sääntöjen mukaan pidettävä vähintään kerran kuukaudessa, on nyt kuitenkin kulunut kolme kuukautta siitä, kuin Seura kokoontui viimeksi. Syyt, joiden tähden ei ole katsottu hyvälliseksi tällä ajalla kutsua Seuran jäseniä yhteisiin istuntoihin, tunnemme kaikki liiankin hyvin: olemme eläneet niin rauhattomissa oloissa, että semmoisia ei ole täällä nähty sitten Isonvihan aikojen.

Viimeksikuluneina kuukausina on piirretty synkinmät lehdet Suomen historiaan. Kansalaiset ovat raivonneet kansalaisia vastaan pyydettyään ja saatuaan muukalaisilta aseita ja apuväkeä. Miltei joka päivä on tuonut sanomia taisteluista ja kaatuneista. Eikä siinä kylliksi, että tuoni on ottanut runsaan sadon avonaisilta tappotanterilta. Rauhallisia kansalaisia on surmattu sadoittain heidän kotonansa tai salaa kodin ulkopuolella. Puoluekiihko, yksityinen viha ja kostonhimo on tehnyt ihmiset petoja julmimmiksi. Vangittuja on kamalalla tavalla räakätty, ennen kuin heille on annettu kuolinisku. Näiden rikosten rinnalla ovat ne salaiset ilmiannot, kotirauhan häiritsemiset, varkaudet ja rosvoukset, joita alinomaa on kaikissa Etelä-Suomen kunnissa tapahtunut, vähemmin herättäneet huomiota. — Mutta miksi

puhua siitä, joka nostaa häpeän punan jokaisen isänmaataan rakastavan suomalaisen kasvoihin ja jonka tahtoisimme ainiaaksi unhoittaa, jos voisimme.

Palatessamme taas rauhallisiin toimiin on meillä nyt joka askeleella suuria vaikeuksia voitettavana, erittäinkin aluksi. Kapinalliset ovat jättäneet maan arveluttavaan tilaan. Valtion rahavarat on tuhlattu tai viety Venäjälle. Yleiset kulkuneuvot ovat pitkiksi ajoiksi joutuneet epäkuuntoon. Yksityisten talous on monessa paikassa häviön partaalla. Kyliä ja taloja on poltettu. Etelä-Suomen maanviljelijöiltä on karja ryöstetty, vilja anastettu, vieläpä siemenviljastakin suuri osa joutunut punaisten rosvojen haltuun. Pääkaupungissa ja useissa muissa asutuskeskuksissa vallitsee peloittava nälänhätä, jonka poistamiseksi hallituksen ei vielä tiedetä keksineen tehokkaita keinoja ja jonka seuraukset voivat käydä sangen kohtalokkaiksi.

Erittäin valitettava epäkohta on siinä, että suuret kansan-kerrokset ovat sotavuosina tottuneet epäsäännölliseen elämään ja vieraantuneet vakavasta, tuottavasta työstä. Samaa on sanottava siitä tosiasiasta, että osa maamme nuorisoa on joutumassa ja jo joutunutkin rikosten teille.

Kun lisäksi tulee, että rajan takana silloin tällöin näkyy uhkaavia pilviä, jotka tosin tähän saakka ovat pian haihtuneet, mutta joista vielä voi salamakin iskeä, niin ei saata kieltää, että uuden Suomen rakentaminen näyttää monessakin suhteessa sangen vaikealta. Kuitenkaan meissä ei ole ketään, joka ei uskoisi, että vielä voimme saavuttaa maallemme onnellisen tulevaisuuden. Ensimmäiset esteet saatamme poistaa tieltämme sen mahdollisuuden valtakunnan myötävaikuttaessa, joka on meille luvannut ja jo antanutkin suuriarvoista apuansa.

Mutta lopuksi riippuu pyrkimystemme menestys meistä itsestämme. Jotakin lienemme kovien koettelemusten aikana oppineet. Kenties ymmärrämme jo välttää sellaisia suuria, valtiollisia erehdyksiä, joita olemme tehneet edellisinä aikoina. Sillä eiväthän ne kärsimykset, joiden alaisina nyt olemme kituneet, ole kohdanneet meitä ilman omaa syytämme; ei tämä kau-

hujen talvi ole tullut meille sattumalta. Onnettomuuksiemme juuret ovat osaksi kaukana menneisyydessä.

Tultuamme nyt tärkeään Suomen historian käännekohtaan ja nähdessämme jo, että emme koskaan enää palaa niihin oloihin, joissa kansamme elämä on liikkunut tähän saakka, on meidän kuitenkin vielä sangen vaikea puolueettomasti, sine studio et ira, arvostella niitä vaikuttimia, jotka ovat johtaneet nykyiseen asiain tilaan. Ja aivan mahdotonta on nyt asettaa Suomen tulevaisuuden horoskooppia oikeaan. Vasta aikojen kuluttua tutkijat voivat menestyksen toivolla ryhtyä selvittämään punaisen kapinan syvällä piileviä syitä sekä sen myöhemmin näkyviin tulevia seurauksia.

Tieteellinen toiminta on muun hyödyllisen työn ohessa ollut lamauksissa kuluneena talvena. Historiallista tutkimusta on erittäin estänyt se seikka, että valtioarkisto on useina kuukausina ollut suljettuna ja yliopiston kirjastokin kiinni. Tällä hetkellä kumminkin taas näyttää kuin tieteelle koituisi Suomessa valoisampi aika. — Suomen Historiallisella Seuralla, jonka työalaa on viime vuonna melkoisesti laajennettu, on nyt suoritettava useat tärkeät tehtävät. Näistä mainittakoon esimerkiksi: tietojen kokoaminen nälkävuosista 1867 ja 1868, uuden biograafisen nimikirjan toimittaminen, S. G. Elmgrenin muistiinpanojen julkaiseminen, hopeaveroluetteloiden jatkaminen sekä maakunta-arkistojen muodostamista koskevan ehdotuksen valmistaminen. Seura saattaa ryhtyä näihin tehtäviinsä lisätyin työvoimin, sillä siihen on hiljattain kutsuttu kymmenkunta uutta tutkijajäsentä sekä useita muita avustajia maamme eri osista.

3 §.

Esimies toivotti muutamain sanoin läsnäolevat Seuran uudet tutkijajäsenet, trit J. Rinteen, G. Sarvan, G. Schaumanin ja P. O. v. Törnen tervetulleiksi ottamaan osaa Seuran toimintaan.

4 §.

Sihteeri ilmoitti, että hiljan valittu Seuran vakinainen kannattajajäsen, vuorineuvos Seth Sohlberg, oli tammikuun 29 p. kuollut Viipurissa.

5 §.

Samoin sihteeri ilmoitti, että valliinneitten ja yhä edelleen säännöllistä elämää suureksi osaksi häiritsevien olojen takia oli ollut mahdotonta lähettää ilmoitusta kaikille Seuraan viimeiseksi valituille uusille jäsenille sekä heidän tulostaan Seuran jäseniksi että Seuran tämänpäiväisestä kokouksesta, jonka johdosta hän tahtoi asettaa Seuran päätettäväksi, onko tätä kokousta pidettävä laillisena. Katsoen siihen, että Seuran asioissa päätösvaltaisia yleensä ovat vain Seuran tutkijajäsenet, joista kahta lukuunottamatta kaikki olivat ajoissa saaneet yllämainitut ilmoitukset, pitivät läsnäolevat Seuran jäsenet yksimielisesti kokousta laillisena ja käsiteltäviin asioihin nähden päätösvaltaisena.

6 §.

Luettiin ja hyväksyttiin tammikuun 28 p. pidetyn Seuran kokouksen pöytäkirja.

7 §.

Esimies ehdotti, että, samoin kuin maan hallitus, myös Suomen Historiallinen Seura ryhtyisi jäsentensä ja asiamiestensä apua käyttäen toimiin, jotta kaikinpuoliset, parhaillaan käytävään Suomen vapaustaistelun historiaan kuuluvat asiakirjat ja muut lähteet tulisivat ajoissa kootuiksi ja asianmukaisesti järjestettyinä joutuisivat varmaan säilyyn. Kun tästä keskusteltaessa ehdotusta yleensä kannatettiin, asetettiin sitä edelleen valmistavasti käsittelemään valiokunta, jonka puheenjohtajaksi valittiin tri G. Schauman sekä jäseniksi arkkipari K. Blomstedt, trit A. R. Cederberg, J. Rinne, G. Sarva ja P. O. v. Törne. Valiokuntaa pyydettiin asian kiireellisyyden takia valmistamaan ehdotuksensa Seuran päätettäväksi jos mahdollista jo sen ensi kokoukseen.

8 §.

Harkitsemaan kysymystä, miten Seuran tehtäviä 19. vuosisadan Suomen historian tutkimisessa olisi aluksi järjestettävä ja johdettava, asetettiin Johtokunnan ehdotuksesta valiokunta, johon puheenjohtajaksi valittiin valtioneuvos J. R. Danielson-

Kalmari sekä jäseniksi prof. J. Gummerus ynnä trit E. Nevanlinna, K. W. Rauhala ja G. Schauman.

9 §.

Esitettiin Suomen Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kaksi kirjelmää tammikuun 22 p:ltä tänä vuonna, joissa molemmissa pyydettiin Seuran lausuntoa asioista, mitkä koskevat kauan vireillä olleen maakunta-arkistokysymyksen ratkaisua. Toiseen näistä kirjelmistä sisältyi Seuran itsensä toukokuun 21 p. 1917 päättämä, lokakuun 12 p. pidetyn kokouksen pöytäkirjan 7 §:ssä esitetty, Suomen Senaatille lähetetty kirjelmä ynnä Suomen Valtionarkiston johtajan tri J. W. Ruuthin siitä lokakuun 26 p. samana vuonna antama lausunto, jossa kannattamalla täydellisesti Seuran ehdotusta oli tehty huomautus myös Valtionarkistolle saatavan lisärakennuksen tärkeydestä ja kiireellisyydestä; toiseen kirjelmään taas sisältyi Senaatin alamainen, yhä vielä ratkaisematta jäänyt anomus maaliskuun 30 p:ltä 1909, että Senaatin sallittaisiin käyttää yleisistä varoista 70,000 markkaan asti väliaikaisen arkistohuoneuston valmistamiseksi Haminaassa Suomen Kadettikunnan entisissä rakennuksissa ja säilytettävien maakunta-arkistopaperien siirtämiseksi sinne. Näiden lisäksi oli liitetty mainittuihin kirjelmiin kaikki muutkin Senaatin haltuun joutuneet, maakunta-arkistokysymyksen tähänastiseen valmisteluun kuuluvat asiapaperit. Käsittäen, että Seuran tehtäväksi oli täten uskottu tuon tärkeän kysymyksen lopullista ratkaisua tarkoittavan ehdotuksen antaminen maan hallitukselle, Seura päätti Johtokuntansa ehdotuksesta asettaa asiaa valmistavasti käsittelemään valiokunnan, johonka valittiin Valtionarkiston johtaja tri J. W. Ruuth puheenjohtajaksi sekä jäseniksi prof:t K. Grotenfelt ja J. Gummerus ynnä trit J. Rinne ja G. Schauman. Valiokunnalle annettiin oikeus tarpeen mukaan täydentää itseänsä.

10 §.

Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin, että Seuralle aikaisemmin vähintään 100 mk., mutta alle 300 mk. lahjoittaneille

henkilöille on suotava Johtokunnan harkinnasta riippuen oikeus tulla Seuran vakinaisiksi jäseniksi, jos he sitä varten haluavat suorittaa summan, joka aikaisemman lahjoituksen kanssa tekee yhteensä 300 mk.

11 §.

Annettiin Johtokunnan ehdotuksesta tälle oikeus hyväksyä Seuran puolesta ja nimessä kaikki vastedes Seuraan otettavat vakinaiset ja vuosijäsenet, kunnes Seura mahdollisesti toisin päättää.

12 §.

Samoin Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin lopettaa viime toimivuonna asetettu, lahjoitusten hankkimisesta huolehtinut rahavarain toimikunta, siirtämällä sen tehtävät sihteerin hoitettaviksi Seuran uusien sääntöjen luomien olojen mukaisesti ja tarpeen vaatiessa yksissä neuvoin esimiehen ja rahavarainhoitajan kanssa. Mikäli matkoja ja rahavarain käyttöä tässä kohden vieläkin tarvittaisiin, pysytettiin niitä koskevat Seuran päätökset ja rahavarain valiokunnalle aikoinaan suodut valtuudet edelleen voimassa käytettävänä tätä uutta toimintamuotoa varten.

13 §.

Esitettiin seuraava kirjelmä:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Turun Suomalainen Yliopistoseura on alottanut toimintansa, ryhtynyt työhön, jonka päämääränä on saada uusi suomalainen yliopisto aikanaan syntymään maahamme. Tehtävä on suuri ja paljon vaativa ja ainoastaan suomalaisen yleisön mitä laajimpaan apuun ja myötävaikutukseen turvaten Seura voi toivoa saavansa sen suoritetuksi. Mutta siihen apuun Seura rohkeekin luottaa, sillä onhan kysymyksessä tulevaisuuteen tähtäävä, merkitykseltään ensiluokkainen työ suomalaisen hengen viljelyksen edistämiseksi. Sille ei kukaan suomalainen voi pysyä kylmänä.

Samalla kun Seura siis luottaa kaikkien suomalaisen kulttuurityön ystävään lämminmieliseen avuliaisuuteen, uskoo se

erikoisesti omankielisen kulttuurimme ensimmäisten edustajain ja etevimpäin uurtajain haluavan osaltaan olla avustamassa Seuran tarkoituksen mahdollisimman pikaista toteuttamista. Tämä luottamus antaa meille rohkeutta esittää Teille erään pyynnön.

Yliopistoseura on ymmärtänyt tehtävänsä oleellisesti kuuluvan panna alulle Turun vastaisen suomalaisen yliopiston kirjaston ja kartuttaa sitä. Tälle kirjastolle on erinomaisen tärkeätä saada tieteellisten seurojen ja yhdistysten julkaisut. Senvuoksi Yliopistoseura täten kunnioittavimmin pyytää arvoisaa yhdistystänne lahjoittamaan mainitulle kirjastolle julkaisunsa, sekä aikaisemmin ilmestyneet että vastedes ilmestyvät.

Tällainen lahja merkitsisi Turun Suomalaisen yliopistohankkeen edistämistä suuriarvoisella tavalla ja uskaltaa Turun Suomalainen Yliopistoseura senvuoksi toivoa pyyntönsä suosiollista huomioonottamista.

Lahjat ja niistä ehkä koitua kirjeenvaihto voidaan sopivimmin osoittaa allekirjoittaneelle Kirjastotoimikunnan puheenjohtajalle.

Turussa, tammikuun 10 päivänä 1918.

Turun Suomalaisen Yliopistoseuran puolesta:

Aleksi Käpy
Seuran puheenjohtaja

Hannes Salovaara
Kirjastoaliokunnan puheenjohtaja

Kaarlo Jäntere
Seuran sihteeri.

Johtokunnan puollosta Seura päätti, suostuen Turun Suomalaisen Yliopistoseuran anomukseen, luovuttaa esitettyä tarkoitusta varten yhden kappaleen kutakin Seuran varastossa vielä riittävästi löytyvää ja vastedes julkaistavaa Seuran teosta.

14 §.

Ilmoitettiin, että Johtokunnassa oli valmistettu ja hyväksytty luonnos Seuran asiamiesten jäsenkirjoja varten.

15 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin, että lehtori J. M. Salenius oli lahjoittanut Seuran kirjastolle seuraavat osaksi arvokkaat ja harvinaiset teokset tai vihkoset:

1) *Fredrik Aalto*, Kertomuksia Uudenkirkon ja Uudenkaupungin entisiltä ajoilta (Turku 1885).

2) *M. J. Alopaeus*, Förslag till en ny Skol-Inrättning i Randasalmi Socken i Savolax (Åbo 1804).

3) *J. Anderson*, Historia om Gustaf, Konung Erik den Fjortondes son (Jönköping 1810).

4) *K. A. Bomansson*, Hertig Johan och hans tid (Helsingfors 1862).

5) *Fredr. Cygnaeus*, Bidrag till de nordeuropeiska folkslagens historia, I (Helsingfors 1848).

6) *Fredr. Cygnaeus*, yliopistollinen kutsumakirje (ruots.) professorien G. Z. Forsmanin ja A. E. Ahlqvistin virkaanasettamistilaisuuden johdosta (Helsingfors 1863).

7) *A. E. Favén*, Hämeenlinnan vanhemmista kouluista (Hämeenlinna 1879).

8) *A. E. F[rosterus]*, Kuopio sockens ålder, namn och första kyrka (Kuopio 1874).

9—10) Finlands allmänna författningar, I ja II delen, 1808—1812, 1813—1816.

11) *Bruno Granit*, Muutamia tietoja Savon oloista vv. 1710—1714 (Kuopio 1877).

12) *B[runo] G[ranit]*, Muistelmia Kuopion kaupungin satavuotisen olemassa-olon ajalta (Kuopio 1882).

13) Öfverste *Gustafsson*, Historiska Erindringar (Örebro 1829).

14) *S. A. Hollander*, Biskopar och superintendenter i Sverige och Finland (Stockholm 1874).

15) *K. M. Kivinen*, Anteckningar om Nord-Karelska frikorpsernas företag 1808 (Helsingfors 1865).

16) *Wilh. Gabr. Lagus*, Anteckningar rörande 1741 och 1742 årens finska krig (Helsingfors 1853).

- 17) *A. Lindh*, Lyhykäinen kertomus Lappeenrannasta (Helsinki 1885).
- 18) *A. Lindh*, Lyhykäinen historiallinen ja maantieteellinen kertomus Savitaipaleen pitäjästä (Viipuri 1879).
- 19) *J. A. Maunu*, Kivennavan kirkko 1812—1912 (Jyväskylä 1912).
- 20) *Fredric Wilhelm Radloff*, Beskrifning öfver Åland (Åbo 1795).
- 21) *J. Oskar I. Rancken*, Bonderesningen i svenska Österbotten (Stockholm 1882).
- 22) *Sama*, Johan Reinhold Bergstadi (Wasa 1884).
- 23) *Sama*, Ätten Reeth (Wasa 1884).
- 24—25) *Sama*, Från Anjala-förbundets tid, I—II vihko (Wasa 1885).
- 26) *Sama*, A. G. Weissman v. Weissensteins Dagbok, 1808 (Wasa 1887).
- 27) *Sama*, Sastamala (Wasa 1888).
- 28) *Sama*, Några åkerbruksplägseder bland svenskarne i Finland (ylipainos).
- 29) *Sama*, Kgl. Svea hofrätts utslag angående landshöfdingens i Wasa M. Wanbergs förhållande under kriget 1808 (ylip.).
- 30) *Sama*, Två resebref från kontinenten 1828, 1829 af Imman. Ilmoni (1891 ylip.).
- 31) *Sama*, Fem resebref från kontinenten af Immanuel Ilmoni, 1828—1830 (Wasa 1894).
- 32) *Sama*, Släkten Rancken i Finland (Wasa 1882).
- 33) *Sama*, Adolf Ivar Arvidssons landsförvisning... (Helsingfors 1879, ylip.).
- 34) *Sama*, De locis scriptorum vitam Catharinae Magni filiae suecorum reginae declarantibus (Helsinki 1850).
- 35) *Gabriel Rein*, Finlands forntid i chronologisk öfversigt (Helsingfors 1831).
- 36) *Sama*, Biskop Thomas (Helsingfors 1839).
- 37) *J. M. Salenius*, Ruotsalaisten ristiretkistä (Porvoo 1868).
- 38) *Sama*, Muistelmia, kuvauksia, tutkimuksia (Helsinki 1918).

39) Samling af deklarationer, proklamationer och kungörelser som under sist öfverståndet krig utkommit i Finland (Stockholm 1809).

40) *Karl K. Tigerstedt*, Bref från Generalguvernörer och landshöfdingar i Finland, förnämligast under drottning Kristinas tid (Åbo 1869).

41) *V. Vesterdahl*, Käkisalmen läänin oloja 17:llä vuosisadalla (Käkisalmi 1908).

42) *Joh. Edv. Öhman*, Historik öfver staden Borgå (Helsingfors 1847).

43) Ilman nimilehteä oleva vihkonen Suomen sodan historiasta (luultavasti Ranckenin kirjoittama?).

44) Förteckning öfver Finlands pastorater (käsikirjoitus).

45) Äreminne öfver . . . greve Carl Gustaf Tessin, af greve *And. Joh. v. Höpken* (Stockholm 1771).

46) Äreminne öfver konung Gustaf III, . . . af greve *Johan Gabriel Oxenstierna* (Stockholm 1794).

47) Äreminne öfver rikskansleren Axel Oxenstierna, af *P. A. Granberg* (Stockholm 1809).

48) Äreminne öfver riks-cansellern Grefve Axel Oxenstierna af *Georg Gezelius* (Stockholm 1774).

49—71) 23 Ruotsin Tiedeakatemiassa pidettyä muistopuhetta, Äminnelsetal, seuraavista henkilöistä: Clas Alströmer (pitänyt *Pehr Dubb* 1796), Theodor Ankarcrona (*Edv. Carleson* 1750), Eric Benzelius (*Olof Dalin* 1744), Henric Benzelius (*Edv. Carleson* 1758), Torbern Olof Bergman (*Peter Jacob Hjelm* 1786), Anders af Botin (*Carl Hillebranson Ugglå* 1796), Johannes Browallius (*Carl Carleson* 1756), Olof Celcius (*Samuel Ödman* 1796), Gustaf Phil. Creutz (*E. Schröderheim* 1787), Olof von Dalin (*Olof Celsius* 1764), August Ehrensvärd (*Axel Magnus von Arbin* 1774), Joh. von Hermanson (*G. Adlerbeth* 1794), And. Joh. von Höpken (*Elis Schröderheim* 1796), Samuel Klingensjerna (*Mårten Strömer* 1783), Carl von Linné (*Abraham Bäck* 1779), Gabriel Polhem (*Pehr Wargentin* 1775), Carl Albrecht Rosenadler (*G. Adlerbeth* 1800), Carl Vilhelm Scheele (*Carl Gustaf Sjöstén* 1799), Carl Fredric Scheffer (*Anders Schönberg* 1788), Eric Schröder (*David Schulz*

von Schulzenheim 1800), Carl Sparre (*Anders Schönberg* 1796), Samuel Troilius (*Carl Fridric Mennander* 1765) ja Pehr Wilhelm Wargentin (*Daniel Melanderhjelm* 1784).

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Esitelmäkokous 8 p. toukok. 1918.

Suomen Historiallisen Seuran julkinen esitelmäkokous 1867—68 nälkävuosien 50-vuotismuiston johdosta Tieteellisten Seurojen talon juhlasalissa toukokuun 8 p. 1918. Kokousta johti Seuran esimies W. Tavaststjerna ja pöytäkirjan piti allekirjoittanut. Läsnä oli Seuran jäseniä, asiamiehiä ynnä muuta yleisöä noin 40 henkilöä.

1 §.

Prof. K. Grotenfelt piti esitelmän »Aikaisemmista katovuosista Suomessa». Esitelmä julkaistaan Historiallisessa Arkistossa.

2 §.

Senaattori Aug. Hjelt piti esitelmän »Surmavuodet Suomessa 1860-luvulla». Esitelmä julkaistaan Historiallisessa Arkistossa.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 8 p. toukok. 1918.

Suomen Historiallisen Seuran kokous toukokuun 8 p. 1918 samana päivänä pidetyn julkisen esitelmäkokouksen jälkeen. — Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna, tutkijajäsenet C. v. Bonsdorff, A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, Aug. Hjelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, J. Rinne, J. W. Ruuth, G. Sarva, G. Suolahti, V. Voionmaa, allekirjoittanut sihteeri sekä muutamia Seuran vakinaisia jäseniä ja asiamiehiä.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin huhtikuun 29 p:nä pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §.

Esimies lausui Seuran ensi kertaa läsnä olevat vakinaiset jäsenet ja asiamiehet tervetulleiksi ottamaan osaa Seuran toimintaan.

3 §.

Sihteeri ilmoitti, että Viipurissa yöllä huhtikuun 28 p:ää vastaan oli saanut väkivaltaisen kuoleman Seuran vakinainen jäsen arkkitehti Leander Ikonen, lisäten huomautuksen, että tunnetuista Suomen historiantutkijoista olivat kuolleet sanomalehtimies maisteri Konrad Fredrik Kivekäs helmikuun 20 p. Oulussa ja kirkkoherra teologian tohtori Johan Samuel Pajula väkivaltaisesti toukokuun 1 p. Iitin pappilassa.

4 §.

Esitettiin Suomen Senaatin Kirkollis- ja opetustoimituskunnan kirjelmä ynnä asiakirjalähete toukokuun 3 p:ltä tänä vuonna, jonka kautta pyydettiin Seuran lausuntoa Jyväskylän kaupungin anomuksen johdosta, että vastaperustettava Oulun ja Vaasan läänien maakunta-arkisto sijoitettaisiin tähän kaupunkiin. Johtokuntansa ehdotuksesta Seura päätti lykätä asian valmistavasti käsiteltäväksi aikaisemmin maakunta-arkistokysymyksiä varten asetettuun Seuran valiokuntaan.

5 §.

Esitettiin seuraava valiokunnan lausunto ynnä siihen liittyvä ehdotus kirjelmäksi Suomen Senaatille:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Se komitea, jonka Historiallinen Seura kokouksessaan huhtikuun 29 päivänä asetti punaista kapinaa ja nykyistä vapauttaistelua koskevien historiallisten todistuskappaleiden keräystyön järjestämistä varten, on kokoontunut ja pohdittuansa kysymystä tullut siihen johtopäätökseen, että olisi tarkoituksenmukai-

sinta hajaannuksen välttämiseksi asettaa erikoinen komissiooni, joka saisi huolehtiakseen keräystyöstä sen koko laajuudessa ja jossa komissioonissa myös Historiallinen Seura olisi edustettuna. Tähän komissiooniin kuuluisi neljä jäsentä, nimittäin, paitsi Historiallisen Seuran edustajaa, yksi Helsingin Yliopiston kirjaston, yksi Suomen Valtioarkiston ja yksi Suomen Kansallismuseon puolesta, jolloin ne henkilöt, jotka kolmen viimeksi mainitun laitoksen puolesta ovat määrättyt keräystyötä toimittamaan, kuuluisivat itseoikeutettuina jäseninä komissiooniin. Tämä komissiooni, jonka toimintapiiriin kuuluisi koko maa ja jonka asiaksi jäisi sopivimmalla tavalla järjestää keräystyö eri paikkakunnilla ja kokoonsaadun ainehiston lajittelu, olisi komitean mielestä riittävä keräystyötä varten ja samassa saataisiin työ mahdollisimman yhtenäisesti ja kiinteästi järjestetyksi. Jotkut komitean jäsenet ovat puoltaneet ajatusta, että komissioonin erikoisesti pitäisi kiinnittää huomiota siihen, missä määrässä paikalliskokoelmat tulisivat osallisiksi keräytystä ainehistosta.

Edellä lausutun perustuksella komitea pyytää ehdottaa, että Historiallinen Seura, jos Seura hyväksyy komitean mielihiteen asiassa, tahtoisii esittää maan Hallitukselle:

että nelihenkinen komissiooni asetettaisiin, jossa olisivat edustettuina Helsingin Yliopiston Kirjasto, Suomen Valtioarkisto, Suomen Kansallismuseo ja Suomen Historiallinen Seura, yhdellä jäsenellä kukin;

että tämän komissioonin tehtäväksi jäisi järjestää punaista kapinaa ja nykyistä vapaustaistelua koskevien historiallisten todistuskappaleiden keräys- ja lajittelutyö koko maassa;

että Historiallinen Seura esittäisi jonkun jäsenistään tämän komissioonin jäseneksi.

Helsingissä, huhtik. 30 p:nä 1918.

Komitean puolesta:

Georg Schauman.

A. R. Cederberg.

Asiasta keskusteltuaan sekä saatuaan kuulla, että jo oli ehty viranomaiselta taholta Senaatille ehdotuksia, jotka samoin kuin valiokunnan esittämä toimenpide tarkoittivat koko maata käsittävän keskustoimikunnan asettamista tehtävää keräystyötä yhtenäistyttämään ja sen kautta saatavia historiallisia lähdeaineita järjestämään, Seura hyväksyi Johtokuntansa ehdotuksen, että valiokunnan puoltama toimenpide saisi raueta, mutta että Seura sensijaan antaisi esimiehensä ja sihteerinsä kautta julkisen kehotuksen jäsenilleen, asiamiehilleen ynnä yleensä Suomen historiantutkimuksen ystäville kannattaa ja avustaa kaikin tavoin niitä toimenpiteitä, joihin hallitus tai sen asettamat viranomaiset tahtoisivat ryhtyä tässä Suomen historian vastaiselle tutkimukselle ylen tärkeässä asiassa.

6 §.

Esitettiin tri G. Sarvan pyyntö saada lunastaa alennetusta hinnasta Seuran teoksia, minka johdosta Seura Johtokunnan ehdotuksen mukaisesti päätti myöntää 30 % alennuksen yleensä kaikille Seuran jäsenille, jotka haluavat ostaa itsellensä Seuralta ennen heidän jäseneksi tuloaan ilmestyneitä sen teoksia, mikäli niitä löytyy varastossa myytäväksi.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 27 p. toukok. 1918.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä jäsenet A. R. Cederberg, J. Gummerus, K. O. Lindeqvist, E. G. Palmén, G. Sarva, G. Schauman ja allekirjoittanut.

1 §.

Seuran sihteerin ollessa estettynä kokoukseen saapumasta jätettiin pöytäkirjan pitäminen allekirjoittaneen toimeksi.

2 §.

Luettiin ja hyväksyttiin toukokuun 8 p. pidetyn julkisen esitelmäkokouksen sekä samana päivänä edellisen tilaisuuden jälkeen pidetyn Seuran yksityisen kokouksen pöytäkirjat.

3 §.

Esitettiin maist. Einar Juveliuksen, toht. J. T. Hanhon ja maist. Ilmari Mannisen anomukset haettaviksi julistettujen apurahojen saamisesta. Keskusteltuaan asiasta Seura päätti Johtokunnan ehdotuksen mukaisesti korottaa apurahoja varten varatun summan 3,000 mrk:si. Apurahana päätettiin antaa maist. Manniselle 1,200 mrk., toht. Hanholle 1,000 mrk. ja maist. Juveliukselle 800 mrk. anomuksissa esitettyihin tarkoituksiin, ja oli apurahojen saajain jätettävä Seuralle kertomus apurahan käyttämisestä ennen kuluvan vuoden loppua.

4 §.

Prof. J. Gummerus esitti Anders Chydeniuksen autobiografian originaalikonseptista tiedonannon¹⁾.

5 §.

Ilmoitettiin Johtokunnan päättäneen, että valmistumassa olevan Historiallisen Arkiston 27. osan hinta oli oleva 8 mrk.

6 §.

Niinkään ilmoitettiin, että Historiallisen Arkiston 28. osan painatus pantaisiin alulle kesän kuluessa ja että sitä varten oli käsikirjoitukset sihteerille jätettävä.

7 §.

Päätettiin Johtokunnan ehdotuksen mukaisesti, että Seuran valio- ja toimikuntien tuli jättää sihteerille ennen lokakuun

¹⁾ Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 14.

20 p:ää vuosikertomusta varten lyhyitä selostuksia toiminnastaan vuoden kuluessa ja Seuran varojen käytöstä.

8 §.

Pöytäkirja katsottiin kokonaisuudessaan tarkistetuksi.

Vakuudeksi:

K. W. Rauhala.

Kokous 30 p. syysk. 1918.

Läsnä olivat varaesimies J. W. Ruuth sekä tutkijajäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, J. Rinne, G. Sarva, V. Voionmaa ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §.

Esitettiin lehtori J. M. Saleniuksen lähettämät kaksi kirjoitusta: »Eräs 1700-luvulla toivottu ja joskus asetettukin liikeraja Viipurin ja Haminan välillä» sekä »Otteita Valkjärven kirkkoherran Strählmanin tilikirjasta vv. 1812—39», jotka päätettiin julkaista Historiallisessa Arkistossa Seuran pöytäkirjojen liitteissä. ¹⁾

2 §.

Tri K. R. Melander esitti kaksi tiedonantoa, joista toinen koski keskiaikaisia pappisveroja Hämeessä ja toinen kevätvehnän viljelemistä Suomessa 1400-luvulla. Lyhyen keskustelun jälkeen päätettiin ne samoin julkaista Seuran pöytäkirjojen liitteissä ²⁾.

1) Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 16, 19.

2) Kts. edellä Tiet. ilmoituksia s. 20.

3 §.

Esitettiin presidentti Isak Fellmanin kirjelmä kesäkuun 10 p:ltä, jossa hän lausuu kiitollisuutensa sen johdosta, että Seura on valinnut hänet kunniajäsenekseen.

4 §.

Esitettiin varatuomari S. Avellanin asianajotoimistolta Viipurista saapunut kirjelmä toukokuun 31 p:ltä tänä vuonna, jossa valvontaa varten oli ilmoitettu vuorineuvos Seth Sohlberg-vainajan testamentissaan helmikuun 2 p:ltä 1917 muistaneen Suomen Historiallista Seuraa melkoisella lahjoituksella. Kirjelmään liittyneestä sanotun testamentin jäljennöksestä todettiin Seuraa koskeviksi seuraavat kaksi kohta:

»18) Till Finska Historiska Samfundet testamenterar jag vidare ett belopp av etthundratusen (100,000) mark att förvaltas såsom en fond, vars årliga räntor böra användas för understödjande av forskning i Finlands historia under senaste sekel; sekä

»23) Av vad härefter av min kvarlåtenskap återstår testamenterar jag hälften till den stiftelse i Finland, som bär namnet Svenska Kulturfonden, medan den andra hälften bör i samma förhållande, vari jag ovan tillagt dem angivna summor, fördelas mellan de ändamål, inrättningar, anstalter och stiftelser, som här ovan omnämnas under momenten 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21 och 22.»

Tämän johdosta ilmoitettiin Seuran Johtokunnan usko-
neen esitetyn testamenttilahjoituksen valvomisen varatuomari S. Avellanin asianajoliikkeen tehtäväksi, mikä sen sittemmin jo olikin hyvissä ajoin ja lain säätämällä tavalla suorittanut.

Edelleen esitettiin varatuomari Gustaf Westerlundin kirjelmä tämän syyskuun 10 p:ltä, jossa hän vuorineuvos Seth Sohlberg-vainajan sisarustenlasten asianajajana on ehdottanut Seu-

ralle sellaista sovittelua mainitun testamentin toimeenpanossa, että näille perillisille luovutettaisiin 1,408 kappaleen asemesta 2,816 Värtsilän Osakeyhtiön osaketta. Johtokunnan lausunnon kuultuaan Seura päätti olla suostumatta tähän ehdotukseen.

Keskustelun aikana lausuttiin julki kiitollisuus sen johdosta, että Seuran käytettäväksi oli suotu näin suuri lahjoitus.

5 §.

Ilmoitettiin, että Seuran pyynnön johdosta oli Kymin Osakeyhtiö kirjelmällä kesäkuun 11 p:ltä ilmoittanut luovuttavansa 60 riisiä Seuran haluamaa paperia 20 %:lla alennetusta 2 mk:n hinnasta, että Johtokunta oli kesän aikana Seuran puolesta kiitollisena suostunut tähän tarjoukseen, ynnä että paperi senjälkeen jo oli saapunut ja sijoitettu Seuran käytettäväksi väliaikaisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon varastohuoneisiin. Seura hyväksyi kaikin puolin Johtokunnan toimenpiteet.

6 §.

Luettiin seuraava tri K. W. Rauhalan kirjelmä:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Tultuani Seuran kokoelmain hoitajaksi havaitsin, että arkisto ja kirjasto kaipasivat järjestämistä. Arkistosta ei ole ollut luetteloja, jota ilman asiakirjoja oli vaikea, jopa mahdotonkin tarvittaessa löytää. Järjestämättöminä ollen yhä runsaammiksi kasvavat asiakirjakokoelmat veivät enemmän tilaa, kuin mitä niitä varten olisi oikeastaan tarvittu, ja tilan ahtaus olisi käynyt ennen pitkää tuntuvaksi. Oli myös pelättävissä, että asiakirjat vahingoittuisivat, kun ne olivat sullottuina paksuihin pinkkoihin tai kirjekuoriin. Lisäksi oli se ikävyys, että asiakirjakokoelmat jäivät käyttämättä tieteellisiin tarkoituksiin, kun tutkijoilla ei ole ollut tietoa arkiston sisällyksestä. Niinikään Seuran kirjasto oli järjestämättä. Lippuluettelo, jonka toht. A. R. Cederberg on aikoinaan valmistanut, ulottui vain vuoteen 1906; senjälkeen kirjastoon tulleesta kirjallisuudesta ei ollut mitään luet-

teloja. Näin ollen kirjastonkin käyttämisessä kohtasi mitä suurimpia vaikeuksia. Senvuoksi olin aikonut tehdä Seuralle esityksen järjestämistyöhön ryhtymisestä; työ näet näytti vievän siksi paljon aikaa, että sitä ei olisi voinut suorittaa ilman erityistä palkkiota. Mutta kun kapinan puhkeaminen esti asian Seuran harkittavaksi joutumasta ja minä sain tilaisuutta ryhtyä järjestämiseen, päätin sen suorittaa Seuran päätöstä odotta-matta. Sekä arkisto että kirjasto ovat nyt järjestetyt. Arkiston asiakirjat ovat ryhmitetyt määrättyjen periaatteiden mukaisesti ja niin asetetut hyllyille, että tarvittavat asiakirjat ovat helposti saatavissa. Asiakirjoista on laadittu yksityiskohtainen lippuluettelo. Kuten olin toivonut on järjestelyllä voitettu melkoisesti tilaa. Kirjaston järjestely on siten suoritettu, että kirjat ovat ryhmitetyt ja asetetut paikoilleen, entinen lippuluettelo täydennetty ja vuoden 1906 jälkeen saapuneesta kirjallisuudesta lippuluettelo valmistettu. Toivoakseni on nyt järjestelyn jälkeen kirjastoa helppo käyttää.

Luulisin, että olisi eduksi historiantutkimukselle, jos Seuran arkiston ja kirjaston luettelot julkaistaisiin. Siten saisivat tutkijat yleisemmin tiedon Seuran kokoelmain sisällyksestä ja mahdollisesti niitä ruvettaisiin käyttämäänkin, sensijaan että ne tähän asti ovat olleet vähän hyötyä tuottavia. Ainakin ovat eräät tutkijat lausuneet toivomuksen mainittujen luetteloiden painattamisesta. Kirjastoluettelo olisi kuitenkin mielestäni julkaistava vasta sitten, kun monet sarjajulkaisut, jotka nyt ovat väliaikaisia, täydennettäisiin ja puuttuvia teoksia olisi koetettu hankkia takaisin.

Samalla kuin täten ilmoitan Seuralle ylläkerrotuista toimistani arkiston ja kirjaston järjestämiseksi, pyytäisin saada mainita, että olisin kiitollinen, jos Seura katsoisi voivansa antaa työtäni, joka on vienyt melko paljon aikaa, jonkin korvauksen.

Helsingissä syysk. 11 p. 1918.

K. W. Rauhala.

Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin suorittaa tri Rauhalalle tässä kirjelmässä mainitusta, verrattain paljon aikaa ja eri-

koista vaivaa vaatineesta Seuran kirjaston ja arkiston järjestämisestä 1,000 mk:n palkkio. Se kirjelmään sisältyvä ehdotus, että Seura painattaisi sekä kirjastonsa että arkistonsa luettelon, katsottiin, samoin Johtokunnan ehdotuksesta, sopivimmaksi toteuttaa tällä kertaa siinä muodossa, että tri Rauhala laati ja liittää vuosikokoukselle esitettävään, sittemmin Seuran pöytäkirjoihin otettavaan kertomukseensa omasta toiminnastaan Seuran kokoelmien hoitajana kuluvana vuonna sellaisen pääkohtaisen selittävän luettelon Seuran nykyisistä kirjaston ja arkiston varastoista, että se voi olla johdatukseksi näiden varastojen käyttäjille.

7 §.

Luettiin seuraava, toinen tri K. W. Rauhalan kirjelmä:

Suomen Historialliselle Seuralle.

Kun keväällä 1917 jätin Seuralle esityksen, että Seura tekisi aloitteen, jotta saataisiin keskusvirastojen arkistojen järjestely alulle, päätti Seura, että ennen muihin toimenpiteisiin ryhtymistä olisi kokeeksi suoritettava järjestäminen jonkin keskusviraston arkistossa. Päätin silloin ottaa kokeilun esineeksi postihallituksen arkiston, ja saatuani syksyllä mainittuna vuonna senaatin kanslian käyttövaroista pienen apurahan tarkoitusta varten suoritin työn, monien keskeytysten jälkeen, käytettyäni siihen aikaa kolme kuukautta.

Tarkoitukseni oli saada selville, missä kunnossa postihallituksen arkiston asiakirjat olivat ja kaipaisivatko ne hoidon parantamista, sekä valmistaa luettelo, jonka avulla tutkijat voisivat käyttää arkistoa jo ennen mahdollisten muutosten tekemistä sen hoitotapaan. Tarkastus osoitti, että arkistossa vallitsee monia puutteellisuuksia. Tilanahtauden vuoksi asiakirjoja säilytetään monessa paikassa: postitalon ullakolla ja kellarissa ja rautatieaseman kellarissa, joskin tietenkin suurin osa niistä on postihallituksen virkahuoneissa; vähäinen määrä on siirretty valtion-arkistoon. Postitalon ullakolla olevista, tutkimukselle tärkeistä

asiakirjoista ovat enimmäkseen kosteuden ja rottien pahasti turmelleet, jotenkokoasi asiakirjat ullakolla niinkuin kellarissakin ovat tulenvaaralle alttiina, kun mainituissa paikoissa säilytetään kaikenlaista helposti syttyvää tavaraa. Kellarissa sitäpaitsi suuret lautakasat estävät saamasta kaikkia asiakirjoja käsiinsä. Rautatieaseman kellarissa ei ole valaistuslaitteita. Postihallituksen virkahuoneissa taas tilanahtauden vuoksi asiakirjasarjat ovat hajallaan ja niitä täytyy monesti muuttaa paikasta toiseen.

Asiakirjoista etenkin 1800-luvun ensi vuosikymmeniltä on paljon kadonnut osittain huolimattoman hoidon vuoksi mutta osittain myös muutamia vuosikymmeniä sitten tapahtuneen tahallisen hävittämisen kautta. Historiantutkimuksen kannalta on sitä suuresti valitettava, sillä siten on mennyt hukkaan paljon korvaamatonta ainesta.

Siinä kunnossa, missä postihallituksen arkisto nyt on, on sitä tutkijan vaikea käyttää. Vanhempien asiakirjain siirtäminen valtionarkistoon, mikä luonnollisesti olisi paras keino asian auttamiseksi, ei käy päinsä, koska kuulemani mukaan sielläkään ei ole tilaa, ja uuden postitalon valmistaminen, jonka kautta myös arkiston parempi järjestely kävisi mahdolliseksi, ei liene aivan pian toteutettavissa. Ajattelin sen vuoksi koettaa saada tilanahtaudesta huolimatta asiakirjasarjoja yhteen kootuksi ja järjestetyiksi, jotta siten tutkijain työ kävisi helpommaksi, mutta siitäkin aikeesta oli luovuttava, koska vikaantuneiden asiakirjain liikuttelemine ei ollut suotavaa, ja koska tilan puute olisi kuitenkin pakottanut virkamiehiä muuttelemaan muita asiakirjoja, niin että järjestelystä ei olisi ollut pitkällisempää hyötyä. Kaksi asiakirjaryhmää, salaiset asiakirjat ja erinäiset vanhemmat asiakirjat, ovat kuitenkin olleet järjestettävissä, ja olen niiden suhteen järjestelytyön suorittanut. Toiseksi olen laatinut tarkan luettelon kaikista asiakirjoista, jossa luettelossa mainitaan, missä paikassa mitkin asiakirjat nykyisin säilytetään, ja jonka avulla tutkijat voivat nykyisinkin arkistoa käyttää, mikäli se muuten on mahdollista. Ja kolmanneksi olen laatinut ehdotuksen siitä, mitkä asiakirjat etusijassa olisivat siirrettävät valtionarkistoon sittenkuin siirto voi tulla kysymykseen.

Olen nimittäin sitä mieltä, että postihallituksen arkistosta olisi siirrettävä asiakirjoja valtionarkistoon sittenkin, vaikka postihallitus saisi uuden talon ja sen arkisto siinä paremman tilan. Postihallituksen ja yleensä keskusvirastojen arkistot sisältävät siksi paljon historiantutkimukselle tärkeätä ainesta, että olisi täysi syy saattaa ne mikäli suinkin arkistotieteeseen perehtyneiden henkilöiden hoidon alaisiksi. Ja senvuoksi rohkenen uudelleen esittää, että Historiallinen Seura ryhtyisi aloitteeseen keskusvirastojen arkistojen hoidon edistämiseksi. Mikäli tiedän, ei valtionarkiston puolelta ole aiottu sellaista alotetta tehdä. Keskusvirastojen arkistot eivät tietenkään yleensä ole sellaisessa tilassa kuin postihallituksen arkisto. Mutta kun missään tapauksessa niiden tilasta ei ole yksityiskohtaista selvitystä eikä niistä ole sellaisia luetteloja, jotka vastaisivat historiantutkimuksen tarpeita, olisi alustavana työnä muidenkin kuin postihallituksen arkistosta tuollainen selvitys hankittava ja luettelo laadittava. Erittäin mielelläni ottaisin työn suorittaakseni, jos saisin jonkun pienen apurahan tarkoitusta varten. Ryhtyisin ensinnä laatimaan selvitystä ja luetteloja vanhimpien keskusvirastojen, tullihallituksen, maanmittaushallituksen, luotsihallituksen ja tie- ja vesirakennusten ylihallituksen arkistoista, siirtyäkseni sitten muihin keskusvirastoihin. Minkään keskusviraston arkisto tuskin veisi enemmän aikaa kuin postihallituksen, ja niistä voisi päästä paljoa vähemmällä, joista jo on olemassa jonkinlaisia luetteloja. Työ olisi suoritettava valtionvaroilla, sillä siksi ilmeistä hyötyä siitä olisi itse virastoille, jonka vuoksi olisi tarkoitukseen pyydettävä hallitukselta määräraha. Mutta jos Seura katsoisi, että se ei voisi tällaisena aikana, jolloin valtiovaroja tarvitaan moniin mitä tärkeimpiin tarkoituksiin, asiassa hallituksen puoleen kääntyä, niin rohkenisin pyytää, että Seura antaisi toistaiseksi omista varoistaan työtä varten tarvittavan apurahan.

Helsingissä syysk. 11 p. 1918.

K. W. Rauhala.

Kun yleensä pidettiin suotavana, että Seura edelleen saisi selvityksiä, missä kunnossa ovat nykyään Helsingissä sijaitsevien keskusvirastojen arkistot, jotta Seura tämän tuntemuksen perusteella voisi esittää hallitukselle toimenpiteitä niiden vastaista hoitoa varten, päätettiin Johtokunnan ehdotuksesta pyytää tri Rauhalaa jatkamaan alkamaansa työtä myös näihin muihin keskusvirastojen arkistoihin nähden, tyytyen kuitenkin tällä kertaa antamaan vain sellaisia tietoja, mihin kukin näistä arkistoista on sijoitettu, mitenkä niitä hoidetaan ja mitä asiakirjain pääryhmiä ne sisältävät, jota vaivannäköä vastaan Seura on suorittava hänelle 800 mk:n palkkion.

8 §.

Ilmoitettiin ja kiitollisuudella merkittiin pöytäkirjaan, että vuoden kuluessa olivat Seuralle tehneet lahjoituksia seuraavat henkilöt tai yhtiöt:

- 1) Turusta: sittemmin kuollut tilanomistaja Paul Järnström 500 mk. ja Turun Sementtivalimo Osakeyhtiö 200 mk.;
- 2) Porvoosta: tilanomistaja Osk. Lampinen 300 mk.;
- 3) Lahdesta: liikemies Yrjö Paavilainen 300 mk., tilanomistaja Urho Massinen 300 mk., leipuri Otto Virtanen 300 mk., insinööri H. Schwartzberg 300 mk. ja pankinjohtaja J. Partanen 300 mk.;
- 4) Iisalmelta: kauppaneuvos Lauri Kärkkäinen 300 mk. ja apteekkari maist. Väinö Ignatius 300 mk.;
- 5) Kiuruvedeltä: kauppias Ambro Kärkkäinen 300 mk. sekä
- 6) Helsingistä: konekauppa-Osakeyhtiö Aatra 300 mk.

9 §.

Ilmoitettiin, että vastamainittujen lahjoitusten pohjalla Johtokunta oli päättänyt kutsua Seuran vakinaisiksi jäseniksi kaikki edellisen pykälän 2:ssa, 3:nnessä, 4:nnessä ja 5:nnessä kohdassa mainitut henkilöt, sekä samoin että Seuran vuosijäseniksi sääntöjen mukaisilla ehdoilla oli hyväksytty kansak. opet-

taja Antti Remes Kiuruvedeltä, kansak. tarkastaja O. Vuorisalmi Iisalmelta ja johtaja F. O. Roos Helsingistä.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 31 p. lokak. 1918.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä tutkijajäsenet J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, J. W. Ruuth, G. Sarva, allekirjoittanut sihteeri ynnä kokouksen julkisen osan aikana noin 20 henkilöä osaksi Seuran muuta jäsenistöä osaksi sen ulkopuolelta.

1 §.

Valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari piti esitelmän »Mikael Speranskin reformisuunnitelmat Venäjällä, tukena Suomen valtiorakenne ja yhteiskuntaolot». Esitelmä ynnä sen perustana ollut Speranskin mietintö julkaistaan Historiallisessa Arkistossa.

2 §.

Kokouksen julkisen osan päätyttyä tarkastettiin ja hyväksyttiin syyskuun 30 p. pidetyn kokouksen pöytäkirja.

3 §.

Yliopettaja K. R. Melander antoi esityksen »Maahamme majoitetusta vieraasta sotaväestä ja sotaväen otosta 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alkupuolella», mikä päätettiin julkaista Historiallisessa Arkistossa.

4 §.

Esitettiin saapunut seuraava maisteri Einar W. Juveliuksen matkakertomus, joka hyväksyttynä päätettiin liittää pöytäkirjoihin.

Matkakertomus.

Keväällä 1918 Suomen Historiallinen Seura myönsi allekirjoittaneelle 800 Smk:n suuruisen matka-apurahan arkistotutkimuksia varten Tukholmassa.

Saatuani monien vaiheitten jälkeen ulkomaanpassini hyväksytyksi ja Ruotsin pääkonsulinviraston välityksellä oikeuden oleskella kolme viikkoa Tukholmassa lähdin matkalle Turusta kesäkuun 13 p:nä. Jo seuraavana päivänä aloitin työni Ruotsin valtakunnanarkistossa. Mainitussa arkistossa pääasiallisimmin työskentelinkin aina heinäkuun 25 p:ään, jolloin palasin takaisin. Suomen Tukholmassa olevan lähetystön suosituksesta olin saanut oikeuden jatkaa jo 5 p:nä umpeen mennyttä oleskelukauttani. Tämän lisäksi käytin hyväkseni Tukholman kuninkaallista kirjastoa. Ruotsin sota-arkistoon ei minun tälläkään kertaa — jo kolmas yritys — onnistunut päästä, koska arkisto oli tilapäisesti sulettu, mutta sen sijaan sain sieltä valtakunnanarkistoon erään asiakirjaniteen, jossa m. m. oli kenr. maj. Axel von Löwenin laaja Suomen puolustussuunnitelma v:lta 1723, millä on aivan perustava merkitys Suomen puolustuskysymyksen historiassa vapauden ajalla. Siinä esitetään useita sellaisia ajatuksia, jotka Ehrensvärd vasta saa toteutetuksi. Kopioitutin sen ja toivon, että Suomen Historiallinen Seura ottaisi sen Arkistoonsa painettavaksi.

Käyttäen kolmea eri puhtaaksikirjottajaa apunani läpikävin — ja kopioitutin tärkeimmät asiakirjat, jotka koskivat Suomen puolustuskysymystä, — seuraavat sarjat:

1. Valtaneuvoston pöytäkirjat 1721—1747, etupäässä sotasasioita koskevat, täydentäen niitä valtioregistratuuralla.

2. Salaisen valiokunnan, puolustusdeputatsioonin y. m. pöytäkirjat ja asiakirjat 1723, 1726—7, 1731, 1734, 1738—9, 1740—1, 1742—3 valtiopäivillä.

3. Säätyjen kirjelmät kuninkaalle samoilla valtiopäivillä.

4. Suomen sotilasyliapäälliköiden kirjeet hallitukselle 1722—41 ja Suomen sotilasyliapäällikköjen kirjeenvaihtoa 1734—41.

5. Eri puolustuskomissionien pöytäkirjat ja asiakirjat 1720 ja 1740 luvuilla.

Tältä matkalta keräämäni ainekset yhdessä ennen kokoomieni kanssa antavat hyvän kuvan Suomen puolustuskysymyksestä 1721—55. Aineksien runsauden takia toimitan kuitenkin julkisuuteen aluksi vain 1721—47 ajanjaksoa koskevan osan. Aion julkaista sen yliopistollisena väitöskirjana ja toivon saavani sen painokuntoon tammikuussa 1919. Katsoen nykyisiin vaikeisiin painatusoloihin sekä aineeni aktuaalisuuteen nykyaikana pyydän, että Historiallinen Seura ottaisi sen painattaakseen Arkistoonsa, jos Seura muuten katsoo sen täyttävän historialliselle tutkimukselle asetettavia vaatimuksia.

Kokkolassa 29. 9. 1918

Einar Juvelius.
fil. maisteri.

Vakuudeksi:
U. L. Lehtonen.

Vuosikokous 9 p. marrask. 1918.

Läsnä olivat esimies W. Tavaststjerna sekä tutkijajäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, J. W. Ruuth, G. Sarva, M. G. Schybergson, G. Suolahti, V. Voionmaa, allekirjoittanut sihteeri ynnä Seuran ulkopuolelta 3 henkilöä.

1 §.

Eroava esimies valtioneuvos W. Tavaststjerna piti juhlaesitelmän »Arvi Henrikinpoika Tavast».

2 §.

Allekirjoittanut luki seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus työvuodelta 1917—1918.

Kun Suomen Historiallinen Seura alotti nykyisen työvuotensa, hallitsi mieliä ehkä yleensä epämääräinen tunne, että jo-

tain erikoista, historiallista, käännettä tekevää oli arvatenkin vielä tapahtuva ennen sen päättymistä. Yhteiskunnallinen ja valtiollinen elämä, jonka piirissä olimme, tuntui vahvasti liikahtelevan; arvaamattoman uuden luomista se näytti lupaavan; ja ympärilämmä oli suuri maailma kuohunnan tilassa, jonka saattoi otaksua tekevän mahdolliseksi mitä mullistuksia tahansa. Eivätkähän nämä aavistukset ole pettäneet, jos kohta moni meillä, koettaessaan nähdä tulevaisuuteen, lienee saanut pahasti pettyä siihen suuntaan ja sisältöön nähden, joka oman maamme ja maailman olojen kehitykselle on nykyisin tullut. Sillä kun tällä hetkellä jälleen suuntaamme katseemme takaisin elettyyn vuoteen, niin mitä kaikkea näkeekään silmämme sen historiasta kotona ja ulkona. Suomen irtautumisen Venäjästä olemme eläneet, Suomen julistaumutisen omaksi itsenäiseksi valtakunnaksi, tämän itsenäisyyden tunnustamisen useiden ulkovaltojen puolelta, omat sisäiset levottomuutemme heti näiden jälkeen, onnettoman kapinan, verisen veljes- ja vapautussodan saadun itsenäisyyden hintana, saksalaisten apujoukkojen tulon maahan, kapinan kukistamisen ja olojen rauhoittamisen, uudistuneen kamppailun nälkää, puutteita ja venäläisen vallan jätteitä vastaan, Suomen oman ensimmäisen kuninkaan valitsemisen, ynnä tämän lisäksi tapahtumia ulkopuolella rajojamme sellaisia kuin Venäjän sortumisen Brest-Litovskin rauhaan, sisäisiin melskeisiin ja ulkonaiseen hajoamiseen, Ukrainan, Krimin, Kaukasian, Siperian, Itämeren maakuntien y. m. alueitten eroamisen siitä itsenäisyyteen pyrkiviksi valtioiksi, sodan vaiheiden vaihtumisen maailmansodan läntisillä rintamilla, kansainliiton ylevämielisten periaatteitten julkilausumisen, niiden asettamisen miljoonien toivoman maailmanrauhan johtavaksi ohjeeksi, Bulgarian ja Turkin luopumisen keskusvaltojen lujalta näyttäneestä liitosta, Itävalta-Unkarin monisatavuotisen mahtivaltakunnan äkillisen luhistumisen, Unkarin, Ukrainen, Böhmin, eteläslaavien ja Itävallan saksalaisten itsenäisten kansallisvaltioitten muodostumisen näille raunioille, Puolan ja Liettuan historiallisten valtakuntien heräämisen uudelleen oman elämän alkuun, virolaissukulaistemme ikeenalaiset yritykset samaan suuntaan, Belgian palautumisen hallitsijalleen, eräiden

toisten ruhtinasten valtaistuinten horjumisen, kansanvaltaisten liikkeitten nousemisen eri tahoilla määrääväksi mahdiksi ja ennen kaikkea tuon Saksassa tapahtuneen suurenmoisen sisäisen valtiolämän uudistumisen kansanvaltaisuuden pohjalla, — näitä kaikkia ynnä lukuisan joukon muita enemmän tai vähemmän yhtä mullistavia muutoksia maailman kansojen kehityksen sarjakulussa, merkitykseltään sen arvoisia, että vaikka monet näistä tapahtumista saisivatkin myöhemmin vain ohimenevän luonteen, niin sittenkin on vuodelle 1918 jäävä ikuisiksi ajoiksi historiassa, omassamme ja yleisessä, harvinainen asema olla erottavana rajapyykinä päättäneitten ja uusien kehityskulun suurkausien välillä.

Olisi outoa, jos tuollaisten historiallisten mullistusten keskellä tai katselijoina oleminen olisi ollut vaikuttamatta rauhallista tutkimustyötä pysähdyttävästi Suomen historiantutkijoihin ja erityisesti Suomen Historiallisen Seuran jäsenistöön. Historiantutkijanhan tulee jo oman tieteellisen ammattinsa takia seurata tavallista suuremmalla mielenkiinnolla oman aikakautensa elämää, jotta hän yleensä pystyisi tehtävänsä tutkia ja ymmärtää elettyjä aikoja; ja milloin näin paljon uutta yhtäikaa sattuu tapahtumaan, silloin kai lienee luonnollista, että alotetutkin työt saavat jäädä kesken hetkeksi ja mielenkiinnon täytyy keskittyä tuohon uuteen, joko ottaakseen selvää sen sisäisestä olemuksesta, tai arvostellakseen sen merkitystä ijäisessä ihmiskunnallisessa kehityskulussa.

Senpätähden kulunut vuosi ei olekaan voinut tarjota sanottavan huomattavia tuloksia Suomen Historiallisen Seuran tieteellisen työskentelyn alalla. Eikä ole ollut olemassa niitä varten edes kaikkia välttämättömmimpiä muitakaan edellytyksiä. Maassa vallinneen sotatilan takia ovat kirjastot ja arkistot kolmen parhaimman työkuukauden ajan olleet suljettuina, seura itse ja sen valiokunnat ilman mahdollisuutta kokoontua ja kirjapainot Helsingissä kauan vielä sodan jälkeenkin sellaisessa kunnossa, että ei ole pitkiin aikoihin ollut edes yrittämistä koettaa saada niiden kautta julkisuuteen mitään erikoisesti merkitseviä tieteellisiä töitä. Sitäpaitsi on myös tässä kysymykseen tulevien hintojen suunnaton kalleus tullut esteeksi, jota tällaisen seuran kuin

meidän on tullut ottaa lukuun. Niinpä onkin jo alulle pantuja painatustöitä täytynyt osaksi keskeyttää osaksi taas koettaa saada niitä valmistumaan vain vähitellen.

Mutta tämän ohella ovat runsaan ajan Suomen Historiallisen Seuran ynnä muutamien sen jäsenten toiminnalta riistäneet itsellensä eräät toisenluontoiset, vähemmän tieteelliset työt, jotka nekin ovat olleet välttämättömiä Seuran elämälle ja sitäpaitsi kuuluneet mieluummin juuri tämän toimintavuoden kuluessa suoritettaviin. Tarkoitin viime vuosikokouksessa hyväksytyjen Seuran uusien sääntöjen noudattamisesta johtuneita Seuran sisäisen elämän ja toiminnan järjestelyitä. Miltei jokaisessa Seurakokouksessa on tällaisia asioita käsitelty ja päätelty ja siten asetettu Seuran olot ja työtapo entiseen verraten monessa kohden uudelle kannalle.

Yhdeltä puolen nämä asiat ovat koskeneet uusien jäsenten vaalia. Koska nykyisin voimassa olevat säännöt ovat sen sallineet, on valittu 10 uutta tutkijajäsentä vahvistamaan Seuran tieteellisiä työvoimia; Seuralle lahjoituksia tehneistä henkilöistä on kutsuttu 147 enimmäin lahjoittanutta Seuran vakinaiseksi kannattajajäseniksi; 3 henkilöä on hyväksytty Seuran vuosijäseniksi; ja 23 henkilöä on päätetty pyytää hoitamaan Seuran asiamiehinä historiallisen tutkimuksen ja Seuran etuja eri tahoilla maatamme. Sitäpaitsi on ensi kerran valittu Seuralle myös kunniajäsen, presidentti Nils Isak Fellman tunnustukseksi hänen suurista ansioistaan Suomen historian tutkimistyössä.

Toisekseen on koetettu järjestää Seuran sisäistä työskentelyä siinä tarkoituksessa, että tehtävien eri puolet ja alat tulisivat hoidetuiksi, että työ jakautuisi jonkunverran tasaisesti Seuran jäsenille, ynnä että asioiden valmistus kävisi sekä nopeaksi että huolelliseksi. Johtokunnan osalle on silloin luonnostaan langennut Seuran käytännöllisten asioiden päähoito, ja muita, luonteeltaan tieteellisiä tehtäviä suorittamaan on asetettu useita uusia valio- ja toimikuntia, joiden puheenjohtajan Seura samalla on määrännyt. Kun myöskin on asetettu näiden, samoin kuin eräiden ennestään löytyvien toimikuntien käytettäväksi tarpeen mukaan määrärahoja ja otettu käytäntöön säännöllisten vuosiker-

tomusten esittäminen toimikuntien töistä, on todella toivoa, että Seuran keskuudesta kohdakkoin saattaa ilmestyä tähänastisia saavutuksia paljon suurempia näytteitä sen jäsenten työstä.

Ainakin on melkoista uutta jo tekeillä, monia julkaisuja eri aloilta, jotka vain odottavat siedettäviä painatusoloja ja muutamien alustavien töitten päättymistä. Mutta sen johdosta, mikä näin on päässyt alulle, on myöskin täytynyt panna toimeen eräänlaista järjestelyä tähänastisten olojen kohentamiseksi. Se on tapahtunut, kun päätettiin »Historiallisen Arkiston» ja »V:n 1571 hopeaveroluetteloiden» rinnalle perustaa vastaiseksi kaksi uutta Seuran teosten sarjaa, toinen nimeltä »Historiallisia tutkimuksia» ja toinen »Suomen historian lähteitä», joihin sarjoihin laajemmat teokset oli kukin laatunsa mukaan vastedes liitettävä. Myöhemmän ajan tarpeiden mukaan on tietysti mahdollista näiden sarjojen lukua vielä lisätä. Siten Seura toivoo pääsevänsä hajanaiselta näyttävästä ja muutenkin häiritsevistä yksinäisten teosten julkaisemisesta. Mainita vielä voi, että kumpaankin uuteen sarjaan on teoksia jo tiedossa.

Läheisessä yhteydessä näiden järjestelyjen kanssa on ollut Seuran tulo- ja menoarvion asettaminen monessa kohden uudelle kannalle. Jo ulkomuodoltaan se poikkeaa edukseen aikaisemmista ylen vaatimattomista. Kun arviolaskut vuotta aikaisemmin päättyivät vain 7,000 mk:n summaan, on tässä viimeisessä menojen kokonaismääränä jo 43,905 mk., jos kohta samalla on tulo- puolellakin 15,025 mk:aa vajausta. Vuoden tapahtumat ovat toki sen tehneet, niinkuin kohta esitettävä kertomus rahavarain tilasta osoittanee, että kaikkia ajateltuja menoja ei ole tarvinnut käyttää ja että siis Seuran menojen ja tulojen tasapaino on itse asiassa tuota arvioitua parempi. Seuralle vuotta aikaisemmin keräytyneet runsaat lahjoitukset ja valtionvaroista saatu kannatus, ne pääasiassa ovat saaneet aikaan menoarvion muuttumisen mainitsemallani näin ilahduttavalla tavalla, toisin sanoen antaneet Seuralle tilaisuuden käyttää rahavaroja moniin tarpeisiinsa paljon runsaammin kuin koskaan. Mutta mainitulla menoarviolla on ollut vielä muullakin tavalla jossain määrin uusi ja entistä vakavampi merkitys. Vahvistuksen saatuan se on muodostunut

Seuralle menosäännöksi, jota ei ole käynyt päinsä, Seuran toiminnan nykyisissä puitteissa, mielinmäärin muuttaa; ja jos tämä käytäntö lisäksi pääsee myöhemminkin vakaantumaa, on siitä koitua Seuran taloudellisten asiain hoidolle kieltämättä melkoista etua.

Niitä ilahduttavia kansalaisten lahjoituksia, joista edellä mainitsin, on tämänkin vuoden kuluessa jatkunut edelleen aina viime päiviin asti, joskaan luonnollisesti monesta syystä ei läheskään yhtä suurenmoisessa muodossa ja määrässä kuin edellisellä vuonna. Joka tapauksessa voimme tämän työvuoden osalle kuuluviksi merkitä lähes 30 uutta lahjoitusta ja Seuralle tulleita uusia varoja 6,415 mk. Osaa näistä on tosin käsitettävä eräiden vakinaisiksi jäseniksi haluavien henkilöiden jäsenmaksuiksi. Aineellisesti paljon huomattavampi kuin nämät on kuitenkin se testamenttilahjoitus, jolla tammikuun 29 p. tänä vuonna kuollut vuorineuvos Seth. Sohlberg on muistanut Seuraa, määräten sen käytettäväksi, paitsi 100,000 mk:n erikoissummaa, myös kuolinpesän selvityksestä riippuvan osuuden, jonka suuruutta ei vielä voida tarkalleen laskea. Niinpä paljon kuitenkin näyttää varmalta, että Seura kohdakkoin, kun kaikki saadut lahjoitukset ja lahjasitoumukset otetaan huomioon ja suoritetaan, voinee mielihyvällä laskea varansa nousevan noin 800,000 mk:aan, mikä todella jo merkitsee hyvin tuntuvaan tukea Seuralle sen työssä isänmaan historian tutkimiseksi. Mutta samallahan se sisältää meille myös vakavan kehoituksen täyttää hedelmällisellä työllä sitä luottamusta, jota kansalaiset näin odottamatta ja suurenmoisella tavalla ovat Seurallemme osoittaneet.

Täytyy sanoa, että jo nytkin kaikesta huolimatta Seura on tätä velvoitustansa koittanut täyttää. Häiriöidenkin keskellä se on vuoden kuluessa kokoutunut yhdeksään kokoukseen, joista kolme, tämä nykyinen lukuunottaen, on ollut julkista. Yksi näistä, toukokuun 8 p:nä pidetty, oli pantu toimeen nimenomaan vuosien 1867—68 nälkäaikojen muiston elvyttämiseksi. Tieteellisiä esityksiä ja ilmoituksia ovat niissä antaneet:

J. R. Danielson-Kalmari Mikael Speranskin reformisuunnitelmista Venäjällä, tukena Suomen valtiorakenne ja yhteiskuntaolot;

K. Grotenfelt Aikaisemmista katovuosista Suomessa;

J. Gummerus Anders Chydeniuksen autobiografiasta;

Aug. Hjelt surmavuosista Suomessa 1860-luvulla;

U. L. Lehtonen Ruotsin lähettilään Kurt v. Stedingkin vii-
pymisestä Venäjällä jälkeen sodan julistamisen v. 1808;

K. R. Melander keskiaikaisista pappisveroista Hämeessä;

sama kevätvehnän viljelemisestä Suomessa 1400-luvulla.

sama maahamme majoitetusta vieraasta sotaväestä ja so-
taväen otosta 1500-luvun lopulla ja 1600-luvun alkupuolella;

E. G. Palmén Aleksanteri II:n merkityksestä Suomen his-
toriassa, hänen syntymänsä 100-vuotispäivän johdosta;

Jully Ramsay ratsumestari R. F. Bauerin karkaamisesta
Narvasta v. 1700;

J. Rinne kadon tuhoja tutkimaan v. 1867 asetetun senaa-
tin lähetyskunnan toimista;

J. M. Salenius eräästä 1700-luvulla toivotusta ja joskus ase-
tetustakin liikerajasta Viipurin ja Haminan välillä;

sama Valkjärven kirkkoherran Stråhlmanin tilikirjanotteista
vv. 1812—39; ja

W. Tavaststjerna Arvi Henrikinpoika Tawastista.

Näiden lisäksi on kokouksissa käsitelty seuraavia tieteellis-
luontoisia asioita:

1) Valtioneuvos E. G. Palménin ehdotuksesta on päätetty
painattaa hänen julkaistavansa Sven Gabriel Elmgrenin muistel-
mat vv:lta 1853—68;

2) samoin on päätetty jättää painoon Historiallisen Arkiston
28 osa ensi tilassa;

3) on annettu Seuralta pyydetty Porin rykmentin historian
suunnittelemista koskeva lausunto Satakunnan museon johtokun-
nalle;

4) usean kerran on käsitelty hallituksen kehotuksesta maa-
kunta-arkistojen järjestämistä koskevia kysymyksiä ja asetettu
niitä varten erityinen valiokunta;

5) on tarkastettu tri K. W. Rauhalan selostus hänen tut-
kimuksistaan Postihallituksen arkiston järjestämiseksi ja annettu

hänen tehtäväkseen jättää erityistä palkkiota vastaan Seuralle selvitys myös muiden keskushallitusten arkistojen nykyisestä tilasta;

6) on keskusteltu 19:nnen vuosisadan Suomen historiaa koskevien tutkimusten järjestämisestä ja asetettu sitä varten erityinen valiokunta;

7) on harkittu osanottoa toimenpiteisiin tämänvuotisen Suomen kapinan ja vapautussodan historian ainesten keräämiseksi, mikä kysymys kuitenkin samaa tarkoittavien hallituksen toimenpiteitten jälkeen on saanut raueta;

8) on päätetty vastedes käyttää Seuran varoja entistä suuremmassa määrässä matka-apurahoiksi nuorille historiantutkijoille ja jo annettukin tämän vuoden käyttövaroista maist. Einar W. Juveliukselle 800 mk. vapaudenaikaisen Suomen puolustus-kysymyksen tutkimista varten Ruotsissa, tri J. T. Hanholle 1,000 mk. lähdeaineiston täydentämiseksi tutkimusta varten Suomen oppikoulun historiassa vv:lta 1843—72, sekä maist. Ilmari Manniselle 1,200 mk. vv:ien 1617 ja 1809 välisen Ilomantsin historian tutkimista ja kirjoittamista varten;

9) on päätetty järjestyttää uudelleen Seuran oma kirjasto ja arkisto, minkä työn on sittemmin tri K. W. Rauhala jo suorittanutkin.

Painosta on täksi päiväksi vihdoinkin valmistunut Historiallisen Arkiston 27 osa sisältävänä julkaisuja arkkivari Kaarlo Blomstedtilta, valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmarilta, tri A. G. Fontellilta, prof. K. Grotenfeltilta, nti Hilda Huntuvuorelta, tri K. R. Melanderilta, leht. J. M. Saleniukselta, tri P. O. v. Törneltä ja prof. V. Voionmaalta, Seuran pöytäkirjat syysk. 25 p:sta 1916 toukok. 21 p:ään 1917 sekä tavanmukaiset saksankieliset kirjoitusten selostukset. Sitäpaitsi on ennätetty painattaa 7 arkkia valtioneuvos W. Tavaststjernan laajaa teosta »Pohjoismaiden viisi-kolmattavuotinen sota 1500-luvulla», mutta on jatkon painatus ollut jo useamman kuukauden keskeytyneenä suureksi osaksi edellä mainituista kirjapainosyistä. Historiallisen Arkiston 28 osa saa samoin vielä odottaa pääsyään kirjapainoon; käsikirjoitusta on jo koossa sitä varten. Ja samoin on laita edellämait-

tujen S. G. Elmgrenin muistelmien. Lopuksi mainittakoon, että valmiina on myös tri K. W. Rauhalan käsikirjoitus »Senaatin historian» II osaan, jota työtä Seura on teettänyt ja valvonut, vaikkakin tämä teos on luovutettu Otavan julkaistavaksi. Jos olot olisivat olleet säännöllisen rauhallisia, olisi siis Seuralla tällä hetkellä ollut esitettävänä todella paljonkin tuloksia omasta ja jäsentensä uutterasta työstä, sitä varmemmin, kun olisi voinut toivoo valmistuvan julkisuuteen hedelmiä myös siitä työstä, jota Seuran valiokunnat ovat suorittaneet.

Näiden toimintaa lyhyesti selostamaan kun nyt siirryn, on ensi sijassa mainittava Seuran Johtokunta, sillä se kieltämättä on kantanut Seuran palvelukseksi erikoisesti huomattavan työtaakan. Vuoden varrella se on kokoontunut pöytäkirjaa pitäen 12 eri kertaa, neuvotellut sillä välinkin usein yksityisesti, valmistanut Seuran kokouksiin kaikki juoksevat ja taloudelliset ynnä monet myös tieteelliset asiat ja nähtävästi suorittanut kaiken työnsä Seuran jäsenten yleiseksi tyytyväisyydeksi, koskapa sen ehdotukset ovat miltei poikkeuksetta saaneet Seuran hyväksymisen. Johtokunnan ovat muodostaneet sääntöjen mukaisesti Seuran virkamiehet.

Tuloksellisessa työssä on ollut myös 1867—68 katovuosien muistojen keräämistä varten edellisenä vuonna asetettu toimikunta puheenjohtajansa tri K. R. Melanderin johdolla; sen muina jäseninä ovat olleet tri A. R. Cederberg, prof. K. Grotenfelt, maist. N. Liakka ja tri A. M. Tallgren sekä maist. Vilho Annala sihteerinä. Niihin kehotuskirjeisiin ja keräysohjeisiin, joita toimikunta on lähettänyt tarkoitustansa varten, se on saanut vastaukseksi kertomuksia Uudenmaan läänistä 8, Turun ja Porin läänistä 12, Hämeen läänistä 5, Viipurin läänistä 27, Mikkelin läänistä 1, Vaasan läänistä 14 ja Oulun läänistä 3, eli yhteensä kertomuksia 70. Kuten näkyy, vastauksia on siis tullut hyvin erilaisesti eri tahoilta, ja yhtenä toimikunnan tehtävänä onkin ollut koettaa pitää huolta siitä, että se voisi saada tietoja tasaisesti kaikkialta. Tähän mennessä ehkä niiden luku on vielä lisääntynyt, sillä toimikunnan asettama viimeinen määräaika on vastikään päättynyt. Saapuneet tiedot on järjestänyt ja luetteloinut tällä välin

palkkiota nauttiva toimikunnan sihteeri. Menojansa varten toimikunta on saanut vastaiseksi 300 mk.

Sensijaan ovat kuluneen vuoden olot pahasti rampaisseet Biografisen Nimikirjan toimituskunnan työtä, jonka kuitenkin oli suunniteltu nyt varsinaisesti pääsevän alkuun ja jota varten myöskin oli varattu Seuran menopuolelle 3,000 mk. Ainoaksi sen painatustyöksi on supistunut valmistavan nimiluettelon latominen; muu työ on edistynyt vain sikäli, kuin yksityiset kirjoittajat ovat itse voineet vuoden varrella valmistua tehtäviinsä. Toimikunnan ovat muodostaneet valtioneuvos E. G. Palmén puheenjohtajana, arkkivari Kaarlo Blomstedt sihteerinä sekä valtionarkkivari J. W. Ruuth, prof. Martti Ruuth, prof. Gunnar Suolahti ja prof. V. Voionmaa jäseninä.

Aivan samoin on käynyt hopeaveroluetteloiden julkaisemisen jatkamista varten asetetun valiokunnan töitten, vaikka niihinkin on Seuralla käytettävänä varoja 4,000 mk. Kun ne toki eivät ole ehdottoman kiireellisiä, olisi painatustöihin ryhtyminen niitä varten nykyisissä kallishintaisissa oloissa merkinnyt suorastaan tuhlausta. Toimituskunnan puheenjohtajana on ollut valtioneuvos E. G. Palmén sekä jäseninä tri A. G. Fontell ja valtionarkkivari J. W. Ruuth.

Edelleen samaa on sanottava Suomen linnaläänien maa- ja verokirjojen julkaisemista varten asetetusta toimituskunnasta. Sen puheenjohtajana on ollut valtionarkkivari J. W. Ruuth, jäseninä prof:t K. Grotenfelt ja V. Voionmaa, ja töihin käytettäväksi sille oli osoitettu 1,000 mk.

Muista yleisistä syistä ovat keskeyttäneet Seuran suostumuksella toistaiseksi toimintansa Aleksanteri II:n muistojulkaisun valmistamiseksi asetettu toimituskunta ja seurojen julkaisujen vaihdon järjestämisen valiokunta. Edelliseen ovat kuuluneet valtioneuvos Palmén, prof. Voionmaa ja allekirjoittanut, jälkimmäiseen prof. Voionmaa yhdessä allekirjoittaneen kanssa. Sensijaan on kaksi valiokuntaa kokonaan lakannut toimimasta, koska ne ovat ennättäneet saada työnsä jo päätökseen. Toisena näistä on usean vuoden ajan toiminut Senaatin historian toimituskunta, minkä ovat muodostaneet valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari,

prof. K. Grotenfelt ja tirehtöri Aug. Hjelt. Toisena oli Porin rykmentin historian suunnittelua varten asetettu valiokunta sekä sen jäsenenä valtioneuvos E. G. Palmén, valtioneuvoksetar Jully Ramsay ja prof. G. Suolahti. Erityisesti Seuran päätöksellä lopetettiin sitäpaitsi viime vuonna menestyksellisesti toiminut rahasiaian valiokunta (jäseninä hrat K. Grotenfelt, V. Voionmaa ja allekirjoittanut), koskapa se Seuran uusien sääntöjen takia oli käynyt tarpeettomaksi. Sen tehtävät siirrettiin silloin pääasiassa sihteerin jatkettaviksi yksissä neuvoin rahavarain hoitajan kanssa.

Vuoden kuluessa asetetuilla uusilla valiokunnilla on epäedullisten olojen ohella ollut vielä niin vähän aikaa toimia, että niiden tuloksista ei ole tällä kertaa paljoa kerrottavaa. Niitä ovat ensiksi suomalaisen historiallisen kirjallisuuden täydellisen kantaluettelon toimituskunta (puheenjohtajana ylikirjastonhoitaja tri G. Schauman sekä jäsenenä tri A. R. Cederberg, maist. Arne Jörgensen, tri A. M. Tallgren, yliopettaja P. Toikka ja tri P. O. v. Törne), toiseksi 19:nneen vuosisadan Suomen historian tutkimuksia suunnittelemaan asetettu valiokunta (puheenjohtajana valtioneuvos J. R. Danielson-Kalmari sekä jäsenenä prof. J. Gummerus, tri E. Nevanlinna, tri K. W. Rauhala ja tri G. Schauman) ja kolmanneksi maakunta-arkistokysymyksiä harkitsemaan asetettu valiokunta (puheenjohtajana valtionarkkivari J. W. Ruuth sekä jäsenenä prof:t K. Grotenfelt ja J. Gummerus ynnä trit J. Rinne ja G. Schauman). Kaksi muuta uutta valiokuntaa voi sensijaan jo jotain ilmoittaa töistään. Toisena niistä on Isonvihan asiapaperien keräämistä ja julkaisemista varten asetettu toimikunta, minkä muodostavat tri K. O. Lindeqvist puheenjohtajana ja prof:t K. Grotenfelt ja J. Gummerus ja yliopettaja P. Toikka jäsenenä. Keräystyönsä se on suunnitellut alotettavaksi siten, että kukin toimikunnan jäsenistä ottaa selvää Suomen ja Ruotsin ja mahdollisesti Venäjän valtioarkistoissa ja maamme kirkonarkistoissa löytyvistä asiakirjoista, ja tätä suunnitelmaa noudattaen onkin prof. Grotenfelt tutkimusmatkallaan Ruotsissa jo kopioiduttanut sikäläisestä valtionarkistosta asiakirjoja suunnilleen sen 500 mk:n edestä, joka aluksi on asetettu toimikunnan käytettäväksi. Toisen tarkoittamani toimikunnan ovat muodostaneet

tri K. W. Rauhala puheenjohtajana sekä trit Leo Harmaja ja G. Sarva jäseninä, ja sen tehtävänä on koota ja julkaista L. G. v. Haartmanin asiapaperit. Siinäkin on alkutyö jaettu jäsenten kesken, s. o. he ovat ryhtyneet lähemmin selvittämään itsellensä tehtävää m. m. laatimalla luetteloita v. Haartmanin lausunnoista ja mietinnöistä senaatissa ja eri komiteoissa. Käytettäväksi asetettuun 500 mk:n suuruiseen määrärahaan ei ole vielä koskettu.

Erikoisasemassa on ollut valiokunta, jonka tuli käsitellä kysymystä Seuran osanotosta edellä mainittuun Suomen vapautussodan historian lähteitten keräykseen. Sen muodostivat tri G. Schaumann, arkkipari K. Blomstedt, trit A. R. Cederberg, J. Rinne, G. Sarva ja P. O. v. Törne, ensinmainittu puheenjohtajana. Lausuntonsa Seuralle jätettyään ja asian silloin rauettua se hajosi.

Paitsi näissä useissa valiokunnissa, on Seuran jäsenten aikaa ja työtä käytetty toisissa sellaisissa, joita on asetettu seurojen välisesti ja joissa Suomen Historiallinen Seura on ollut edustettuna. Näitä ja niihin kuuluneita seuramme edustajia ovat olleet 1) Suomalaisen kirjallisuuden edistämisrahaston toimikunnan humanistinen osasto, valtionarkkipari J. W. Ruuth vakinaisena ja tri K. O. Lindeqvist varajäsenenä, 2) Muinaistieteellinen Toimikunta, jäsenenä prof. K. Grotenfelt, niinkauan kuin mainittu toimikunta ei ollut vielä järjestetty nykyiseen muotoonsa, 3) Suomen kotiseutututkimuksen keskusvaliokunta, jäsenenä tri K. R. Melander, 4) Seurain välinen paikannimitoimikunta, jäsenenä prof. V. Voionmaa, 5) Tieteellisten seurain talon valtuuskunta, jäsenenä prof. K. Grotenfelt ynnä allekirjoittanut hänen varamiehenään, sekä 6) se Suomen Tiedeseuran ehdotuksesta viime toimintavuoden lopulla asetettu toimikunta, jonka tarkoituksena on ollut saada aikaan tieteellisten seurojen yhteisiä tutkijakokouksia; myös siellä on Seuraa edustanut valtionarkkipari J. W. Ruuth. Useimmat näistä valiokunnista lienevät nekin vuoden aikana eläneet verrattain hiljaista elämää.

Paitsi edellä mainittuja lahjoituksia on Seura saanut pappia Kymin Osakeyhtiöltä melkoisesti alennetusta hinnasta, kirjalahjoja valtioneuvos E. G. Palménilta ja lehtori J. M. Saleniukselta sekä v:n 1917 osalle lankeavan 5,000 mk:n kannatussumman ylei-

sistä varoista. Täksi vuodeksi anottua valtionapua ei tietääkseni ole vielä ratkaistu. Omasta puolestaan Seura on päättänyt lahjoittaa Turun Suomalaisen Yliopistoseuran kirjastolle kappaleen teoksiaan ja suonut pienemmän kannatussumman Historialliselle Aikakauskirjalle.

Uusien jäsenten valitsemisen jälkeen on Seurassa tutkijajäseniä nykyään 34, vakinaisia kannattajajäseniä 144, vuosijäseniä 3 ja asiamiehiä 23. Kuoleman kautta on Seura menettänyt vuoden kuluessa 3 vakinaista jäsentään, nim. vuorineuvos Seth Sohlbergin, johtaja Leander Ikosen ja kauppias Albin Kempin, kaikki Viipurista. Molemmat viimeiseksi mainitut ovat julmalla tavalla joutuneet sisäisen kapinaliikkeen uhreiksi. Heidän rinnallaan muistettakoon tässä kaipauksella vielä myöskin kahta edesmennyttä historiantutkijaa Seuran ulkopuolelta, jumaluusopintohtoria kirkkoherra J. S. Pajulaa Iitistä ja maist. K. F. Kivekästä Oulusta. Edellinen heistäkin on sortunut murhamiesten käsiin.

Seuran esimiehenä on vuoden kuluessa toiminut valtioneuvos W. Tavaststjerna, varaesimiehenä valtionarkkivari J. W. Ruuth, kokoelmien hoitajana tri K. W. Rauhala, rahavarainhoitajana prof. K. Grotenfelt, taloudellisena neuvottelijana valtioneuvos E. G. Palmén sekä sihteerinä allekirjoittanut. Tilintarkastajiksi valittiin viime vuosikokouksessa tirehtöri Aug. Hjelt ja prof. V. Voionmaa sekä heidän varamiehikseen trit K. O. Lindqvist ja K. R. Melander.

Helsingissä marraskuun 9 päivänä 1918.

U. L. Lehtonen.

3 §.

Kokoelmienhoitajan tri K. W. Rauhalan ollessa sairauden takia estettynä esitti allekirjoittanut hänen jättämänsä seuraavan kertomuksen Seuran kokoelmista:

Kertomus Suomen Historiallisen Seuran kokoelmien hoidosta ^{9/11} 1917—^{9/11} 1918.

Historiallisen Seuran kokoelmat, jotka ovat olleet hoidon esineenä, ovat arkisto ja kirjasto. Sekä arkisto että kirjasto ovat

uudestijärjestetyt. Tarkoituksena oli saada arkistossa enemmän tilaa ja tehdä hoitotapa paremmaksi ja asiakirjain käyttäminen mukavammaksi. Senvuoksi asiakirjat ovat uudelleen ryhmitetyt määrättyjen periaatteiden mukaisesti, ne ovat asetetut hyllyille siten, että niitä on helppo ottaa esille, ja niistä on laadittu yksityiskohtainen lippuluettelo. Kirjaston järjestäminen on niinkään toimitettu siten, että kirjat on ryhmitetty määrättyjä näkökohtia silmälläpitäen ja että niistä on laadittu lippuluettelo. Seuran päätöksen mukaisesti julkaistaan tämän vuosikertomuksen yhteydessä selonteot arkiston ja kirjaston sisällyksestä. Tutkijat voivat siten saada tiedon, mitä Seuran kokoelmissa säilytetään, ja toivottavasti tulevat mainitut kokoelmat tämän jälkeen enemmän hyödyttämään tutkimusta kuin tähän asti.

Arkistoon on tohtori J. Rinne lahjoittanut senaatista vallankumouksen jälkeen löytämiään asiakirjoja, jotka koskevat nälkävuosia 1867—1868. Arkistosta on lainattu asiakirjoja 3 erässä.

Kirjastoon on saatu lahjana vapaaherra E. G. Palménilta teos »Till hundraårsminnet af Johan Philip Palmén», joka käsittää 4 nidosta. Lehtori J. M. Salenius on lahjoittanut enimmäkseen vanhoja teoksia 71 nidettä. Sitäpaitsi on kirjastoon tullut vaihto- tai lahjakappaleina Suomen yliopistolta, seuralta »Svenska Litteratursällskapet i Finland», eri virkakunnilta sekä Upsalan ja Lundin yliopistoilta ja Ruotsin valtakunnanarkistolta yhteensä 33 teosta 35 niteenä. Kirjastosta on lainattu 5 erässä 5 teosta 6 niteenä.

Helsingissä marrask. 9 p. 1918.

K. W. Rauhala.

Liite:

Selostus Suomen Historiallisen Seuran arkiston ja kirjaston sisällyksestä.

I. Arkisto.

Sarjat I ja II sisältävät pöytäkirjoja, seuraa koskevia asiakirjoja, seuran antamia lausuntoja, vuosikertomuksia, tilejä ja

seuralle tehtyjä esityksiä; sarja III virkakunnilta, seuroilta tai yksityisiltä Historialliselle Seuralle tai sen jäsenille saapuneita kirjeitä. Kun nämä asiakirjat ovat enimmäkseen painetut pöytäkirjoihin tai ainakin niissä mainitut ja kun niillä on varsinaisesti merkitystä vain Seuran omaan historiaan nähden, ei niitä tässä yksityiskohtaisesti luetella. Mainittakoon ainoastaan, että useat yksityisten lähettämät kirjeet ovat osotetut Yrjö Koskiselle ja että lähettäjiä ovat m. m. C. M. Creutz, O. Furuhjelm, Lisch (Geh. Archiv-Rath, Schwerin in Mecklenburg), J. Mankell (Tukholma). Tärkeimmät kohdat näistäkin ovat pöytäkirjoissa mainitut. — Sarja IV sisältää *pöytäkirjoihin otettuja tieteellisiä ilmoituksia*, sarja V *Seuran julkaisuihin painettujen tutkimuksien aineksia tai käsikirjoituksia*. Koska se, mitä näissä sarjoissa on tutkimukselle tarpeellista, on painettu, ei ole syytä niitäkään tässä tarkemmin kosketella.

Sarja VI sisältää *asiakirjoja, alkuperäisinä tai vanhoina kopioina*. Niitä on muuan laamannintuomio v:lta 1604; selonteokoja (painettuja ja käsikirjoitettuja) sotatapauksista 1630—1741; painettu julistus 1631 toimenpiteistä suomalaisten sotilaiden karkaamisien johdosta; hovioikeuden päätös 1647 Sysmän ja Suur-Savon tilusriitoja koskevassa asiassa; Jaakko Steniuksen kirjelmä ja maaherran päätöksiä Pielisjärven pappilan tarkastuksesta 1742—1743; kirkkoherra Joh. Laihianderin Euran pitäjän kertomus 1755; otteita Joh. Spiekerin ja Joh. Rautalinin testamenteista Turun kaupungille 1773, 1841; julistus 1788 valtakunnan vihollisten juonista; Venäjän keisarinnan deklaratsioni 1788; nootti main. keisarinnalle 1788; memoriaali, päivätty Anjalassa 1788; puolustuskirjoituksia armeijaa koskevien syytösten johdosta 1788; C. A. Kjerrullin selitys 1788—1789 sodan syistä ja mielialasta Ruotsissa 1790; ironisia esityksiä Yhdistys- ja vakuuskirjan johdosta; J. Fr. Waldiuksen kirje Kaarle herttualle 1792; Hämeen-Uudenmaan läänin lääninhallituksen kirjeitä 1780—1795; H. H. Gripenbergin memoriaali Hämeen rykmentin kokoontumisesta ja K. F. Tavastin käskykirje parselien kuleduksesta 1808; sopimus Suchtelenin ja C. O. Cronstedtin välillä 1808; Viaporin sotaneuvoston pöytäkirja ja linnoituksen

antautumis-sopimus 1808; porvarissäädyn konseptipöytäkirjoja 1809; tilejä venäläiselle armeijalle annetuista tarvetavaroista 1808—1809; väkiluvuntauluja 1810—1875, 1880; Helsingin kaupunginviranomaisten komendantti Gavroa koskevia kirjeitä 1814; paloviinaverotuloja 1815—1816; J. J. Nordströmin promemoria Ruotsin valtiopäivälaitoksesta ennen 1809; lääketieteellisen tiedekunnan pöytäkirja 1863; kenraalikuvernöörin ja senaatin kirjeitä Y. S. Yrjö-Koskiselle hänelle annetusta kunniamerkistä ja virkavapaudesta 1892, 1896; suomalainen käsikirjoitus, kirjoitettu kummallisilla kirjaimilla.

Sarja VII käsittää *jäljennöksiä asiakirjoista*. Näistä mainittakoon seuraavat: Jäljennöksistä, jotka on tehty Vatikanin arkistossa olevista Suomen, Ruotsin ja Tanskan historiaa koskevista asiakirjoista 1295—1523, on osa painamatta (suurin osa Suomea koskevista julkaistu); Suomen ja Venäjän rajaa koskevia asiakirjoja 1323—1818; Kustaa Waasan ja Juhana III:n tai yksityisten Suomesta Danzigiin lähettämiä kirjelmiä 1534—1594; luettelo aatelin tiloista 1562 (osa painamatta, suurin osa julkaistu); Tavisalmen, Wessulahden, Pellosniemen, Säämingin, Juvan ja Rantasalmen hopeaveroluettelo 1571; Arvid Henrikinp. Tavastin vaakunakirje 1582; kuninkaiden ja hovicikeuden tuomioita 1592, 1597, 1625 Huittisten, Loimijoen ja Tammelan tilusriita-asioissa; talonpoikien valituksia virkamiesten väärinkäytöksistä 1596; kirjeitä Venäjän ulkasiainministeriön arkistosta 1613; Hans Kröelin kirjeitä Aksel Oxenstiernalle 1624; Aksel Oxenstiernan kirjeitä Pietari Brahelle 1637—1653; Turun akatemian perustamiskirja 1640; asiakirjoja Ilomantsin kihlakunnan kruununvoudin arkistosta 1691—1809; Daniel Jusleniuksen ruotsinkielinen runo 1703; eversti Juhana Stjernschantzin päiväkirja Käkisalmen piirityksestä 1710; arkkipiispa Mennanderille saapuneita kirjeitä 1729—1785; rovasti Henrik Forsiuksen omatekoinen elämäkerta (1733—1808); Itä-Götan rykmentinsaarnaaja A. J. Lindblomin almanakoihin tekemiä muistiinpanoja 1741—1745; keisarinna Elisabetille tehty vala 1742; Wilhelm Ross'in apuraha-anomus 1742; Karjalan jääkärijoukkoa koskevia asiakirjoja 1775—1776, niiden joukossa kruununvouti Gabr. Walleniuksen ehdotus 1775

ja sitoumus 1776; Y. M. Sprengtportenin mietelmiä Suomen puolustuksesta 1776; otteita luutnantti Kempen päiväkirjasta 1808; kaupunkien edustajain anomuksia valtiopäivillä 1809; pilalaulu valtiopäivistä 1809; otteita ja valokuvajäljennöksiä J. T. Molanderin salakirjaimilla kirjoitetusta päiväkirjasta 1813; koulukomissionin pöytäkirja 1818 ja keis. kirje komissionille 1826; valituslaulu suomenkielisen kirjallisuuden julkaisemiskielon johdosta; kenraali J. P. Lefrénin Suomea koskeva promemoria 1854—1855; J. J. Nordströmin ehdotus valtiopäiväjärjestykseksi; senaatin asiakirjoista senaatin historiaa varten tehtyjä jäljennöksiä. — Samaan sarjaan kuuluvina muodostavat erikoisryhmän useat *ratsupalvelus- ja läänitysluettelot* 1500-luvun loppupuolelta ja 1600-luvun alkupuolelta, jotka on aiottu julkaista Seuran toimesta. Myös eräät *Isoa Vihaa koskevat asiakirjat*, jotka niinkään on koottu julkaisemista varten, muodostavat erikoisryhmän. Sellaisia asiakirjoja ovat Pohjanmaan väestön memoriaali, komissaari Bryniel Cygnellille osotettu memoriaali 1713 ja Pohjois-Karjalan oloja koskevia asiakirjoja 1716—1720. Vielä muodostavat oman erikoisryhmänsä *nälkävuosia koskevat asiakirjat* 1867—1868. Sarjaan kuuluu sitäpaitsi erikoissarjana *asiakirjaluetteloita*. Sellaisia on luettelo venäläisissä teoksissa olevista Ruotsin ja Suomen historiaa koskevista asiakirjoista 1229—1711; luettelo muutamien Itä-Suomen seurakuntien kirkkojen arkistoista (osittain julkaistu); luettelo Suomen komissionien akteista 1725—1727; luettelo Kokkolan privilegiokirjan asiakirjoista 1769; luettelo Berginuksen kokoelmassa (Ruotsissa) olevista Suomea koskevista asiakirjoista pääasiallisesti 1700-luvulta; luettelo Ilomantsin kihlakunnan kruununvoudin arkiston asiakirjoista ennen v. 1809.

Sarja VIII sisältää *painamattomia tutkielmia ja muistiinpanoja*. Edellisiä eli tutkielmia ovat: muistiinpanot suomalaisen sota-aseista 1400- ja 1500-luvuilla; D. E. D. Europaeuksen lyhyt selitys Liesjärven nimestä; F. J. Rabben esitys Ekaterina Skawronskista ja hänen ensimmäisestä miehestään; F. J. Rabben esitys väkiluvusta Suomessa 1750; sukuselvitys Rabben suvusta Suomessa; D. E. D. Europaeuksen »Die Zahlwörtertabelle».

Muistiinpanoihin kuuluu eräs Suomen ja erittäinkin Viipurin läänin historiaa koskeva muistiinpanovihko; Th. Schwindtin muistiinpanot Käkisalmen läänin historiasta; T. Hahlin muistiinpanot Suomen luostareista 1200—1500-luvuilta; muistiinpanoja päämäkirjeistä 1200-luvulta alkaen ja Sundholmin asiakirjoista 1500-luvulta; Suomen hallinnollisesta jaotuksesta keskiajalla; Etelä-Suomen pitäjistä Agricolan rekisterin mukaan 1541; O. I. Ranckenin selostus kuninkaallisista päätöksistä Uudenkaarlepyyn arkistossa 1620—1777; J. Lindholmin tiedot henkilöistä, jotka kuolivat Waasan ryöstössä 1809 saamistaan haavoista.

Sarja IX käsittää useita *yksityiskokoelmia*. Sellaisia on *Ahonen—Strömfors—Vuorisén kokoelma*, joka on syntynyt mainitunnimisten lyseolaisten tri K. R. Melanderin välityksellä Seuralle lahjoittamista asiakirjoista. Siihen kuuluu tuomiokirjoja ja todistuksia, useimmat Huittisten käräjillä annettuja, 1546—1704; hovi- ja laamanninoikeuksien päätöksiä tilusriitaasioissa Turun seudulta 1630—1695; Pietari Brahen kirje 1651 silakanpyynnistä saaristossa; tuomioistuinten ja Turun lääninhallituksen pöytäkirjoja sekä kalustoluetteloja, huutokauppa-, talonkauppa- ja talonjakokirjoja etupäässä Järvenpään kylästä Taivassalossa 1748—1830. — *Alopaeuksen kokoelma* sisältää Alopaeus-suvun papereita, joista enimmäkseen ovat maist. J. M. Alopaeuksen lahjoittamia. Niihin kuuluvat muistiinpanot Viipurin hiippakunnan seurakunnista ja kouluoloista 1600-luvulta alkaen; promemoria Porvoon kymnaasin opettajien taloudellisesta asemasta 1700- ja 1800-luvuilla; kirjeitä M. J. Alopaeukselle 1779—1816, tuomari Christian Kuhlbergille tai hänen perheelleen 1810—1814 ja muita kirjeitä 1823—1873 (3 julkaistu); koulujärjestys 1807; eri henkilöiden runoja ja puheita 1768—1870. — *Furuhjelmin paperit* sisältävät ensinnäkin varsinaisen Furuhjelmin kokoelman, johon kuuluu asiakirjoja v:lta 1584—1798, enimmäkseen tuomioita tilusriidoissa; asiakirjoja v:lta 1743—1809; erinäisiä, enimmäkseen taloutta koskevia asiakirjoja 1777—1808; kirjeitä eversti E. Furuhjelmille. Muut mainittuihin papereihin sisältyvät asiakirjat ovat seuraavat: Luettelo Suomea koskevista Venäjän oikeusministeriön arkistossa olevista asiakirjoista; huo-

mautuksia Pälkäneen taistelusta 1713; huomautuksia Lapuan taistelusta 1714; muistutuksia R. Castrénin esitykseen »Finska Deputationen 1808—1809»; kopio O. Furuhjelmin testamentista. — *Gottlundin kokoelmaan* kuuluu Ruotsin suomalaisia koskevia asiakirjoja; luettelo sukunimistä Ruotsin ja Norjan suomalais-alueilla; erinäisiä kokoelmia, tilastoa; kuvapiirroksia; muistiinpanoja eri aineista, kirjelmää, Gottlundia koskevia asiakirjoja, käsikirjoituksia, kirjaluetteloita; J. Alopæuksen luentoja 1784; Fr. W. Pippingin luentoja; H. G. Porthanin luentoja 1784; jäljennöksiä E. Brennerin piirroksista; *Tidning för Bonde-Ståndet* 1834 (painettu sanomalehti). — *Ignatiuksen kokoelma*, senaattori K. E. F. Ignatiuksen perillisten lahjoittama, sisältää tiluskarttoja 1600-luvulta; poimintoja vanhoista asiakirjoista ja muistiinpanoja, joihin kuuluvat muistiinpanot liikkuvista sunnuntai- ja pyhäpäivistä, otteet Palmsköldin kokoelmasta; Liiviä, Inkeriä ja Karjalaa koskevat muistiinpanot 1600—1685 (Tidö-kokoelma), otteet kokoelmasta »Nordiska samlingen» Upsalan yliopiston kirjastossa, vanhempien karttateosten tutkimisessa syntyneitä muistiinpanoja, matkamuielmia, tilastollisia muistiinpanoja 1867 ja asiakirjoja 1583—1751; poimintoja tullinkannosta Suomen tullikamareissa 1637, 1640; muistiinpanoja Suomen kaupasta 17:nnen vuosisadan keskivaiheilta; asiakirjoja 1600-luvun keskivaiheilta; Pohjanmaata koskevia muistiinpanoja ja asiakirjoja; Isoa-Kyröä koskevia muistiinpanoja; muistiinpanoja ja otteita yksityisistä kirjeistä ja virallisista asiakirjoista 1600- ja 1700-luvulta, joihin sisältyy J. Paldanin kirje B. Hornille 1670-luvulta, kysymys ruotsalaisten apujoukkojen lähettämisestä Hollantiin 1688—1678, sota-oikeuden pöytäkirjoja Packaleniuksen asiassa ja kysymys Hämeenlinnan antautumisesta 1742; asiakirjoja, jotka koskevat G. Fr. Tigerstedtiä 1789—1790. — *Ad. Neoviuksen kokoelmaan* sisältyy Ad. Neoviukselle saapuneita kirjeitä; Porvoon tuomiokapitulin arkistoa ja eräitä muita arkistoja koskevia papereita; julkaisemattomia esitelmiä, puheita, muistiinpanoja ja tutkielmaluonnoksia eri aineista; tutkielma Kiialan tilasta Porvoon pitäjässä; tutkielma Lohjan pitäjän kirkollisista oloista; tutkielma kosketuskohdista Englannin ja

Suomen välillä; rekisteri Viipurin tuomiokapitulini kiertokirjeistä 1715—1798; sanakirja Sakkulan kielestä; alkuperäisiä asiakirjoja, joita on Dunoi'n kirjelmä 1802 ja J. E. Strömborgin ansioluettelo 1890; suomenkielisiä asiakirjoja 1500—1700-luvuilta; kopioita ja muistiinpanoja asiakirjoista 1653—1661, 1722—1800, niiden joukossa kuninkaankirjeitä, hovioikeuksien, kollegioiden ja konsistorien kirjeitä; jäljennöksiä asiakirjoista 1600—1800-luvuilta, joihin kuuluu m. m. F. Berndesin kirjeitä 1669—1670, selostus tapauksista Porvoossa 1708, Johan Walliuksen päiväkirja 1771—1821, papintutkintojärjestys 1806 ja Arwidssonin kirje Ottelinille 1817; jäljennöksiä Viipurin hiippakuntaa koskevistä asiakirjoista 1714—1809; muistiinpanoja nimeltä »Chronographia»; muistiinpanoja keskiaikaisista kalkeista; luetteloja Porvoon kymnaasin oppilaista 1723—1836; muistiinpanoja Nikolai I:n hallituskaudesta; muistiinpanoja maan hallinnollisesta ja kirkollisesta jaosta; muistiinpanoja vanhimmista Suomen historiaa koskevistä asiakirjakokoelmista; muistiinpanoja Porvoon kymnaasinkirjaston almanakkakokoelmasta; muistutuksia J. A. Lindelöfin kirjaan »Domkapitel-Arkivet i Borgå»; muistiinpanoja erilaisista historiallisista y. m. kysymyksistä; muistiinpanoja ja kopioita, pääasiallisesti maaherroja ja laamaneja koskevia; muistiinpanoja nimeltä »Bidrag till Finlands kyrkliga arkeologi»; elämäkerrallisia y. m. muistiinpanoja. — *Rabben kokoelmassa* on käsikirjoitus »Finlands Medicinal-historia». Kokoelmaan kuuluvaan n. s. Rabben arkkuun sisältyy Rabbe- ja Holmberg-sukuja koskevia asiakirjoja; F. J. Rabelle annettuja valtakirjoja, määräyksiä, kutsumuksia y. m.; tilapäisrunoja; »Rabbens knoppar» eli vähäisiä kyhäelmiä erilaisista aineista ja pilapuheita; Rabbe-sukua koskevia elämäkerrallisia muistiinpanoja, ansioluetteloja, omatekoinen elämäkerta; valokuvia useista merkkihenkilöistä 1840—1870-luvuilta. Lisäksi kokoelmassa on pienempiä kirjoitelmia ja muistiinpanoja, jotka koskevat Kustaa Vaasan käyntejä Suomessa, kirkkopitäjiä Lounais-Suomessa 1500-luvulla, Suomen seurakuntien ja kirkkojen ikää, Turun kaupunkia y. m.; käsikirjoitus »Finlands Höfdingaminnen». Vielä sisältyy kokoelmaan kirjekokoelma, jossa on kirjeitä seuraavilta

henkilöiltä: E. Lönnrotin kirjeitä Rabbelle; I. Ilmonin kirjeitä Rabbelle ja A. I. Arwidssonille; C. G. Ljungbergin kirjeitä Rabbelle; S. Roosin, C. D. Roosin ja Louise Roosin kirjeitä Rabbelle ja eräs ensinmainitun kirjoitelma; A. I. Arwidssonin, W. Nylanderin ja H. Rinkin kirjeitä Rabbelle; kirjeitä G. W. Homénilta, A. N. Kirr'iltä. Sitäpaitsi kuuluu kokoelmaan T. A. v. Mentzerin Svensk Historisk Atlas. — *Gabriel Reinin kokoelmaan* sisältyy kopioita erilaisista asiakirjoista 1400—1700-luvuilta; alkuperäisinä tai kopioina tuomio- ja lahjoituskirjoja, privilegiokirjoja, piispantarkastuspöytäkirjoja 1500—1700-luvuilta; Suomen topografiaa koskevia kokoelmia; kopio eräästä Messeniuksen kirjoituksesta; kopio kirjoitelmasta »Jacobii Typotii Historiske berättelse om Sverige, förswenskad 1608»; jäljennös kirjoitelmasta »Hertig Carls Slacktarebenck. Auctor Georgius Posse de Siögerås» 1617; jäljennös L. Backmanin kertomuksesta »En sanfärdig berättelse om Cajana Slottz och Stads församlings tillstånd» 1739; jäljennös G. Alleniuksen kirjoitelmasta »Beskrifning öfver Cangassala Församlingar» 1753; jäljennös N. Aimelaeuksen kirjoitelmasta »Om Kyro slaget och Ryska invasion i Österbotn» 1776; jäljennös metropoliitta Ambrosiuksen puheesta Aleksanteri I:lle 1809; Turun maaherranviraston kertomus läänin tilasta 1824; O. Cronstedtin kuvaus Suomen vanhemmista ja uudemmista linnoituksista 1825; muistiinpanoja Henrik piispasta; muistiinpanoja Hämeestä ja Hämeenlinnan kaupungista 1282—1763; muistiinpanoja Karjalan historiasta 1600—1700-luvuilta; elämäkerrallisia y. m. muistiinpanoja; muistiinpanoja veroista 1500-luvulta alkaen. — *Ristiinan nimismiehenarkiston papereihin*, jotka ovat senaattori F. V. Hjelmmannin antamat, kuuluu Heinolan maaherranviraston julistuksia ja kirjelmiä 1807—1809; nimismies A. Andersinin julistus 1808; kuninkaallisia ja keisarillisia julistuksia ja kirjelmiä 1808—1809; Buxhövdenin, Sprengtportenin, Barclay de Tollyn ja eräiden sotilasviranomaisten julistuksia 1808—1809. — *Sortovuosia 1899—1905 koskeviin asiakirjoihin*, jotka ovat prof. K. Grotenfeltin antamat, kuuluu valtiollisia lentokirjasia, puolueohjelmia, valtiollisia pilakuvia ja salaisesti ilmestyneitä aikakausjulkaisuja. — *Taloushistoriallisia*

aineksia sisältävä kokoelma, joka on syntynyt vapaaherra E. G. Palménin toimesta, käsittää ylioppilaiden yliopistollisina koetutkimuksina laatimia kertomuksia pitäjien taloudellisista oloista ja vero-, karja-, kylvö- y. m. luetteloja enimmäkseen 1500-luvun loppupuolelta ja 1600-luvun alkupuolelta. Pitäjät, joista mainittuja kertomuksia on olemassa, ovat seuraavat: Marttila, Piikkiö ja Kaarina, Rauma eli Lappo, Uskela; Hämeenkyrö, Kokemäki, Loimaa, Pirkkala, Ruovesi, Lemland, Föglö, Kökar, Porvoo, Espoo, Kyrkslätt, Pernaja, Pojo, Siuntio; Saarioinen (Akaa ja Urjala), Kuhmoinen, Hattula, Lehijärvi, Renko ja Mäskälä, Hauho ja Tuulos, Janakkala, Lammi ja Asikkala, Hollola, Tennilä ja Usikyliä, Laukaa, Loppi ja Vihti, Padasjoki, Orivesi, Vesilahti; Joroinen, Kerimäki, Kuopio, Rantasalmi, Jääski, Vehkalahti; Lohtaja, Isokyrö ja Vöyri, Ilmajoki.

Sarjaan X sisältyviä *karttoja*: Olof Mörtin kartta Porin kuninkaankartanosta ja sen ympäristöstä v:ltä 1695; kartta Spetsarsundista Föglössä; Gerhard Mercatorin Suomen kartta 1580-luvulta; Suomen geologisia karttoja; vanhoja Kajaanin karttoja; kopioita Raahan ja Kajaanin kartoista 1650-luvulta; O. Gripenbergin »Lill Luolais Malm» 1802; C. Mellinin Raaseporin raunioiden kartta. — *Kuvia*: Keräjämäki Eurajoen rannalla; valokuvajäljennös Agricolan nimikirjoituksesta; kuva Henrik Hofmanin hautakivestä; valokuvia Norjan tuntureille v:n 1718 sotaretken muistoksi pystytetyistä muistopatsaista; Naantalin kirkossa olevia kirjoituksia; Kokkolan kaupungin kirkko 1870; Pietarsaaren pitäjän kirkko; piispantalo Viipurissa; Karjatorni Viipurissa; näköaloja Viipurista. — *Sinettejä*: Ruotsin valtakunnan sinetti Kaarle XII:n ajalta; Antti Litzeliuksen sinetti 1795.

Sarjaan XI kuuluu erinäisiä sanomalehtinumeroita, joissa on joitakin huomattavampia historiallisia esityksiä. »Dagens Nyheterissä 1902» on O. Monteliuksen esitelmä »Urgammal samfärdsel mellan söder och nord»; »Vasabladetissa» 1889 N:o 90 eräs O. Ranckenin kirjoitus Porthanista; »Finlands Allmänna tidningissä» 1856 N:o 147—149 J. F. ja B. Lundahlin kirjoitus »Materialier till Finska Historien hemtade ur Ryska källor»; »Голосъ» 1880 N:o 147 sisältää muistelmia Venäjän keisarinna kuolemasta.

II. Kirjasto.

Historian ja sen aputieteiden alalle kuuluva kirjallisuus, laki- ja yhteiskuntatieteet sekä filosofia, kasvatustoppi, estetiikka, kieli- ja kansatiede ja maantiede käsittävät joukon vanhempia ja uudempia teoksia. Kun täydellistä kirjastoluetteloa ei voida julkaista, on yksinpä näihinkin ryhmiin nähden, jotka muodostavat kirjaston merkittävimmän osaston, rajoitettava vain esimerkkien mainitsemiseen. Seuraavassa siis luetellaan ainoastaan sellaisia teoksia, jotka parhaiten antavat kuvan siitä, minkälaatuisia teoksia kirjastoon kuuluu, ja rajoitetaan pääasiallisesti historialliseen kirjallisuuteen. *Suomea* koskevasta kirjallisuudesta mainittakoon: Fr. Aalto, Kertomuksia Uudenkirkon ja Uudenkaupungin entisiltä ajoilta, 1885; E. R. Alenius, Genealogia sursilliana, 1850; M. J. Alopaeus, Förslag till En Ny Skol-Inrättning i Randasalmi Socken, 1804; Asiakirjoista tehty esittely Painorikoskanteesta proessori Yrjö Sakari Forsman'ia vastaan, 1866; Bidrag till Åbo stads historia utg. af Bestyrelsen för Åbo stads Museum; J. A. Cederberg, Historiallisia kokoelmia, 1886; F. Collan, Berättelse öfver inträffade förändringar vid gymnasium i Kuopio ifrån 1844, 1847; C. G. Ekmark, Åminnelse-tal öfver M. J. Alopaeus; S. G. Elmgren, Nådendals kloster-ruiner, 1863; Sama, Släkten Elmgren, 1875; Sama, Suomalaisia Päiväntapahtumia, 1895; A. E. Faven, Hämeenlinnan vanhemmista kouluista, 1879; Isak Fellman, Handlingar och Uppsatser ang. Finska Lappmarken, 1910; Förtekning öfver in Flands Pastorater i Alfabetisk ordning (käsin kirjoitettu); G. A. Gripenberg, Finska Gardet, 1906; K. Groténfelt, Hermanarik ja Kullervo, 1904; Sama, Suomalaisen kuukausinimityksistä ja ajanlaskusta, 1904; R. Hausen, Kuustö Slott, 1881—1883; Sama, Afbildningar af vapensköldar fordom uppsatta i Finlands kyrkor, 1882; Sama, Die Wappen- und Namenszeichnungen auf den Felsen bei Hangö Tulludde, 1902; Historiallisia tutkimuskokeita (sarjasta kirjastossa I—III, V, VII—VIII, X—XIV, XVI—XVII, XIX—XX,

jotka sisältävät m. m. seuraavat tutkielmat: I E. Al m b e r g, Muutamia tietoja Vehmaan kihlakunnan oloista Kustaa Waasan hallituksen loppupuoliskolla, 1876; II E. S c h y b e r g s o n, Bidrag till kändedomen af krigsväsendet i Finland vid Generalmönstringen år 1663, 1877; V B. G r a n i t, Muutamia tietoja Savon oloista 1710—1714, 1877; X N. B. I d m a n, Kuningas Kaarlo Knuutinpojan Tuomiokirje Ali-Sastamalasta 1466, 1880; XI O. E. S t e n r o t h, Sotatapaukset Etelä-Suomessa ja Inkerinmaalla 1590, 1880; Aug. H j e l t, Rösträttsförhållandena i borgareståndet, 1902; S a m a, Släkten Hjelt, 1903; Th. H o m é n, Pääsiivinen vastarintamme, 1906; J y v ä s k y l ä n s e m i n a a r i n opettajat ja oppilaat 1863—1888, 1888; Turussa istuneen Suomen kolmannen kirkolliskokouksen pöytäkirjat, 1893; K. M. K i v i n e n, Anteckningar om Nord-Karelska frikorpsernas företag, 1808, 1865; K o m i t e a n m i e t t i n t ö maan alemman hallinnollisen, oikeudellisen ja kirkollisen jaonituksen järjestelystä, 1905; K o m i t é b e t ä n k a n d e f r å n D e l e g a t i o n e n f ö r a f g i f v a n d e a f y t t r a n d e o c h f ö r s l a g a n g. s k y d d a n d e a f l a n d e t s k y r k l i g a o c h a n d r a l o k a l a a r k i v a f o f f e n t l i g n a t u r, 1900; T. K ö n ö n e n, Joensuun kaupunki 1848—1898, 1904; W. G. L a g u s, Anteckningar rör. 1741 och 1742 årens finska krig, 1853; K. G. L (e i n b e r g), Några Ord om det föreslagna nya småskolläraareseminariet, 1877; S a m a, Handlingar rör. Finska skolväsendets historia, 1884—1901; S a m a, Om snillevalet i vår äldre skollagstiftning (eripainos Pedag. Föreningen'in ajkakauskirjasta), 1884; S a m a n t e k i j ä n h y v i n m o n i a m u i t a p i k k u t u t k i e l m i a (eripainoksia); S a m a, Bidrag till kändedom af vårt land, 1888—1894; S a m a, Handlingar rör. Finska kyrkan och presterskapet, 1898—1902; L e m i, J u h l a j u l k a i s u L e m i n k a n s a k o u l u n j a n u o r i s o s e u r a n 20-vuotisen olemassa-olon muistoksi, 1913; J. A. L i n d e l ö f, Domkapitel-arkivet i Borgå, 1886; K. O. L i n d e q v i s t, Hämeenlinnan oloista sotavuosina 1808—1809, 1902; A. L i n d h, Lyhykäinen kertomus Lappeenrannasta; J. A. M a u n u, Kivennavan kirkko 1812—1912; A d. N e o v i u s Special-Katalog öfver Domkapitels-arkivet i Borgå,

1891; S a m a, Anteckningar rör. Borgå stads och sockens historia, 1897; Fr. N o r d b e r g, Daniel Juslenius Porvoon piispana 1734—44, 1896; S. N o r d e n s t r e n g, Fredrikshamn stads historia, 1908—1911; E. G. P a l m é n, Helsinki 1800—1900, 1907; Till hundraårsminnet af J o h a n P h i l i p P a l m é n, 1911—1917; Fr. W. R a d l o f f, Beskrifning öfver Åland, 1795; J. O. I. R a n c k e n, Ett litet minne från bondekriget i Österbotten 1808; S a m a, Några traditioner från Vörå (Aftryck från Wasabladet), 1862; S a m a, Lars Stenbäck inom Skollärareföreningen i Wasa, 1871; S a m a, Några åkerbruksplägseder bland svenskarne i Finland, 1879; S a m a, Släkten Rancken i Finland; S a m a n tekijän lukuisia muita pieniä tutkielmia; I s r a e l R e i n i i skrifvelse om krigshändelserna i Storkyro 1808; G. R e i n, Finlands forntid i Chronologisk öfversigt, 1831; S a m a, Biskop Thomas och Finland i hans tid, 1839; J. W. R u t h, Wüpurin kaupungin historia, 1904—1908; J. M. S a l e n i u s, Muistelmia, kuvauksia ja tutkimuksia, 1918; S a m l i n g af Deklarationer, Proklamationer och Kungörelser, som under sist öfverståndet Krig utkommit i Finland, 1809; H. S c h u l m a n & S. N o r d e n s t r e n g, Finska kadettkårens elever och tjäntemän 1812—1912, 1912; V. S e l i n, Selin-suvun suku-luettelo, 1899; V. S u e k s d o r f f, Helsingin työväestön asunto-olot 1900, 1904; K. K. T i g e r s t e d t, Bref från Generalguvernörer och Landshöfdingar i Finland, förnämligast under Drottning Kristinas tid, 1869; E. S. T i g e r s t e d t, Anteckningar om adeliga ätten Tigerstedt 1691—1891, 1891; U r F i n l a n d s nyaste historia, 1900—1901; C. F. W a h l b e r g, Det militära besiktningsväsendet samt hälso- och sjukvården vid finska militären, 1896; V. V a s e n i u s, Piirteitä Suomen kirjapainon historiasta, 1892; V. V e s t e r d a h l, Käkisalmen lääpin oloja 17:llä vuosisadalla, 1908; K. B. V i k l u n d, När kommo svenskarne till Finland?, 1901; A. H. S n e l l m a n (V i r k k u n e n), Oulun kaupungin historia, 1905—1913; V. V a l l i n (V o i o n m a a), Tampereen kaupungin historia, 1903—1910; J. E. Ö h m a n, Historik öfwer Staden Borgå, 1847. — K o t i m a i s i a a i k a k a u s k i r j o j a o n muutamia, kuten F i n s k

Militär Tidskrift, 1886—1901; Historiallinen Aikakauskirja; Suomen Kirjapainolehti, 1891—1894; Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja, 1905—1907; sekä yksityisiä numeroita eräistä muista aikakauskirjoista. — *Ruotsissa* julkaistuihin ja muualla ilmestyneistä Ruotsin historiaa koskevasta kirjallisuudesta muodostavat huomattavan osan Ruotsin tiedeakatemiassa pidetyt muistopuheet. Niiden ja myös muiden teosten joukosta lueteltakoon seuraavat: G. Adlerbeth, Åminnelse-Tal öfver General-Majoren J. v. Hermanson, 1874; S a m a, Åminnelse-Tal öfver Presidenten C. A. Rosenadler, 1801; J. A n d e r s o n, Historia om Gustaf, Konung Erik den Fjortondes son, 1810; C. A n n e r s t e d t, Om samhällsklasserna och lefnadssätt under förra hälften af 1600-talet (särtryck ur Heimdals Folkskrifter), 1896; S a m a, Till Olof Rudbecks minne, 1902; G. A n r e p, Svenska Släktboken, 1871—1875; A. M. v. A r b i n, Åminnelse-Tal öfver Grefve August Ehrensvärd, 1774; Bidrag till Sveriges medeltidshistoria, tillegnade C. G. Malmström, 1902; A. B ä c k, Åminnelse-Tal öfver Carl von Linné, 1779; J. L. C a r l b o m, Sveriges förhållande till Österrike 1655—1657, 1898; C. C a r l s o n, Åminnelse-tal öfver Biskopen Johannes Browallius, 1756; O. C e l s i u s, Åminnelse-Tal öfver Olof v. Dalin, 1764; F. M. F r a n z é n, Minnesteckningar öfver utmärkte svenske statsmän, hjeltar, lärde, konstnärer och skaldar, 1848—1860; R. G e i j e r, Upsala Universitet 1872—1897, 1897; G. G e z e l i u s, Äreminne öfver Grefve Axel Oxenstierna, 1774; P. A. G r a n b e r g, Försök till Äreminne öfver Axel Oxenstierna, 1809; A. H a c k l i n, Olavus Laurelius, 1896; C. H a l l e n d o r f f, Studier öfver den äldre Karl XII:s historiografien, 1899—1901; B. E. H i l d e b r a n d, Floda kyrka i Södermanland, 1869; H i s t o r i s k a E r i n r i n g a r a f ö f v e r s t e G u s t a f s s o n, 1829; Aug. H j e l t, De första officiella relationerna om svenska tabellverket åren 1749—1757, 1899; S a m a, Det svenska tabellverkets uppkomst, organisation och tidigare verksamhet, 1900; S. A. H o l l a n d e r, Biskopar och Superintendenter i Sverige och Finland efter reformationen, 1874; A. J. v. H ö p k e n, Äre-

minne öfver Grefve Carl Gustaf Tessin, 1771; K. O. Lindqvist, Kaarle XII:n soturien perustamasta Tobolskin koulusta, 1895; H. Lundström, Skisser och kritiker. En samling kyrkohistoriska uppsatser och föredrag, 1903; Sam. Loenbom, Uplysningar i Swenska Historien, 1773; C. Fr. Mennander, Åminnelse-Tal öfver Archi-Biskop Samuel Troilius, 1765; A. Modeer, Försök til en allmän historia om Svea rikets handel, 1770; C. R. Nyblom, Upsala Universitets konstsamlingar, 1898; A. Nyström, Karl XII och sammansvärjning mot hans envælde och lif, 1900; J. G. Oxenstierna, Äminne öfver Konung Gustaf III, 1794; Relationer om krigshändelser 1630—1741 (osin painettuja, osin kirjoitettuja); E. Schröderheim, Åminnelse-Tal öfver grefve Gustaf Phil. Creutz, 1788; Sama, Åminnelse-Tal öfver Grefve And. Joh. von Höpken, 1796; A. Schönberg, Åminnelse-Tal öfver Grefve Carl Fredric Scheffer, 1791; Sama, Åminnelse-Tal öfver Friherre Carl Sparre, 1796; W. Sjögren, Förarbetena till Sveriges rikets lag 1686—1736, 1900—1908; C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia I. Sveriges förhållande till Meklenburg samt dess inre tillstånd under konung Albrecht, 1859; Sama, Skandinavien under Unionstiden, 1867; G. Sundbärg, Sveriges land och folk. Historisk-statistisk handbok, 1901; Sveriges Rikes Ridderskaps och Adels Wapenbok, 1746; Elof Tegnér, Lunds Universitet 1872—1897, 1897; J. C. W. Thyrén, Konung Oscar II, 1908; Urkunder till Stockholms historia, 1901—1913. Sitäpaitsi lukuisia akateemisia kutsukirjeitä (inbjudningsskrifter), joihin sisältyy monia historiallisiakin tutkimuksia, kuten O. Alin, Ett bidrag till Hans Järtas biografi, 1899; Sama, Svenska statsrådets protokoll i frågan om förbundet med Ryssland 1812, 1900; H. Schüek, Studier i Ynglingatal, 1905—1910; Sama, Sveriges förkristna konungalängd, 1910; Saman tekijän monet muut tutkimukset. — *Muita maita* koskevasta kirjallisuudesta lueteltakoon: J. G. Arndt, Der Liefländischen Chronik Auser Theil von Liefland unter seinen Herren Meistern, 1753; Aufgefängene Briefe, welche zwischen etzlichen curieusen

Personen über den ietzigen Zustand der Staats und gelehrten Welt gewechselt worden, 1701—1702; Fr. Cygnaeus, Bidrag till de nordiska folkslagens historia hämtade ur sydeuropeiska källor, 1848; Handelman, Memoires des Ministers Gr. J. H. E. Bernstorff 1761 (Separat-Abdruck), 1864; N. Jacobson, Verldspostens Tideböcker, 1895; Fr. M. Kirch-eisen, Bibliographie des Napoleonischen Zeitalters, 1908; E. Pontoppidan, Versuch einer natürlichen Historie von Norwegen, 1753—1754; Programm des Internationalen Kongresses für historische Wissenschaften, 1908; Thor-madus Torffaeus, Universi Septentrionis Antiquitatis Ser-rien Dynastarum et Regum Daniae, 1705; Venäläinen isä-nmaanystävä, Venäjä kahdennenkymmenennen vuosisadan aattona, 1900. Ulkomaisia aikakauskirjoja: Ge-schichts-Blätter für Stadt und Land Magde-burg, 1903—1905; sekä yksityisnumeroita useista muista aika-kauskirjoista.

Lääketiedettä, matematiikkaa ja luonnontieteitä koskevaa kirjallisuutta ei tässä luetella.

Tieteellisten seurojen ja laitosten julkaisut muodostavat kirjaston laajimman osaston. *Kotimaisia* seuroja ja laitoksia: paitsi Historiallisen Seuran omia julkaisuja on kirjastossa Suomen valtionarkiston useimmat julkaisut, jotka Rein. Hausen on painosta toimittanut. Suomen Tiede-seuran toimittamista sarjoista »Bidrag till kannedom af Finlands natur och folk» ja »Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societets Förhandlingar» on useita numeroita. Niinikään Kansantaloudellisen yhdistyksen julkaisemasta sarjasta »Taloustieteellisiä tutkimuksia» on monia teoksia. Yliopiston julkaisuja on »Consistorii Academici Aboensis Protokoll». Suomalaisen Tiedeakatemian, Suomalais-ugrilaisen seuran, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran, Suomen maantieteellisen yhdistyksen julkaisuja, Suomen muinaismuistoyhdistyksen, Suomen sukututkimusseuran ja Ruotsalaisen Kirjallisuudenseuran julkaisuja on myös

kirjastossa. *Ulkomaisia* seuroja ja laitoksia: K. Vitterhets Historie och Antiquitetens Akademien: Fornvännen, 1906—1912 ja aikakauskirjaa »Antiquarisk Tidskrift» eräs numero. Kyrkohistoriska Föreningen: Kyrkohistorisk Årsskrift 1900—1907 ja sarjaa »Skrifter II» useita numeroita. Lundin yliopisto: Acta 1891—1916. Upsalan yliopisto: »Årsskrift» useilta vuosilta. Svenska Riksarkivet: Meddelanden 1877—1901 ja uutta sarjaa I ja II 1902—1916. Königl. Bayerische Akademie der Wissenschaften: Abhandlungen 1910—1912; Sitzungsbesichte 1909—1914. Schweizerisches Landesmuseum: Anzeiger für Schweizerische Altertumskunde 1902—1916. Reale Accademia dei Lincei: Rendiconti 1904—1914. Общество Изучения Олонецкой Губернии: Извѣстія 1914—1915.

Tilastollista kirjallisuutta sisältävä osasto käsittää paitsi Suomen virallista tilastoa myös Tilastollisen päätoimiston julkaisuja, Teollisuushallituksen tiedonantoja, Tullihallituksen Tilastokonttorin julkaisuja sekä Helsingin kaupungin ja Tampereen kaupungin tilastollisia julkaisuja.

Turun akatemiassa julkaistuista väitöskirjoista, jotka enimmäkseen ovat pitäjänkertomuksia tai muita paikallistutkimuksia tai koskevat taloudellista historiaa, luetellaan tässä kaikki ensinmainittua laatua olevat eli paikallistutkimukset ja jälkimäisistä mainitaan esimerkkejä. M. Alopaeus, Dissertatio Historiam Borgoe, 1795; G. R. Appelgren, Oförgripelige Tankar om Landtbrukets Uphjelpande uti Paldamo Soken, 1775; H. H. Aspegren, Försök Til En Historisk Beskrifning öfver Pedersöre Soken, 1763; C. Bergman, Historisk och oeconomisk Beskrifning öfwer Sjö-staden Ekenaes, 1760; Sama, Undersökning om Nyland och Tavastehus Län, 1789; G. J. Bergroth, Anmärkningar om Säkyälä Qvarnstens-brott, 1801; C. P. Borenius, Historisk och oeconomisk Beskrifning öfwer Somero Socken, 1774; E. Carenius, Physico-Oeconomisk Beskrifning öfver Hwittis Soken, 1759; E. Castren, Historisk och oeconomisk

beskrifning öfwer Cajanaborgs Län, 1754; Chr. Cavander, Historisk och Oeconomisk Beskrifning öfwer Sagu-Sockn; J. Chydenius, Om Gamle Carleby, 1754; H. Forsius, De Helsingforsia, 1755; Sama, Historisk och oekonomisk beskrifning öfwer Helsingfors, 1757; P. G. Fortelius, De primis initiis Biörneburgi, 1732; M. Hallenius, De Borea-Fennia, 1732; Chr. Herkepaeus, Historisk och oekonomisk beskrifning öfwer Hauho Sockn, 1756; E. Hoeckert, Historisk och oekonomisk beskrifning öfwer Nystad, 1753; H. H. John, Undersökning om Nyland och Tavastehus Län, 1789; E. Juvelius Tiärtilwärcningen i Österbotn, 1747; J. Lagus, Tanckar om hushållningens uphjelpande i Carelen, 1756; D. F. Mallén, De Paroecia Lemland eique Annexa Lumparland, 1792; S. G. Mellenius, Undersökning om Nyland och Tavastehus Län, 1789; S. H. Porthan, Dissertatio Descriptionem Parociae Cuopio continens, 1775; G. Rein & J. G. Norring, De veteri Carelia ante occupationem Sveconam, 1825; Chr. Salmenius, Historisk och oekonomisk beskrifning öfwer Calajoki Sockn, 1754; J. J. Snellman, De Vrbe Vloa, 1737; N. Wasström, Oeconomisk beskrifning öfwer Åbo Stad, 1749; A. H. Winter & G. F. Hjerppe, De Ecclesiis Careliae, 1796.

Muista Suomessa julkaistuista yliopistollisista väitöskirjoista luetellaan muutamia historian ja yhteiskuntatieteiden alalta. C. A. Alcenius, De scholis Fenniae post reformatam ecclesiam, 1848; K. A. Bomanson, Hertig Johan och hans tid, 1862; Ö. Elfving, Vermögenheitsbildung kleinbäuerlicher Ansiedler in Finland, 1915; A. Ensiö, Oppikoulujen pohjakoulukysymys Suomessa, 1917; L. Harmaja, Göötöporin järjestelmä Suomessa, 1907; H. A. Karsten, Karl Gustav Wrangel, 1916; Liisi Karttunen, Antonio Possevino, 1908; A. W. Liljensand, Om skifte af jord, 1857; O. W. Louhivuori, Kunnallinen köyhäinhoitorasitus Suomen suurimmissa kaupungeissa, 1915; O. Mantere, Historianopetuksesta erittäin silmällä pitäen oppikouluja, 1907; C. H. Molander, De antiquis Fenniae incolis aphorismi nonnulli, 1840; R. Numelin, Orsakerna till folkvandringarna på lägre kulturstadier, 1918; A. J. Pie-

tilä, Daniel Juslenius, 1907; J. O. I. R a n c k e n, De locis scriptorum vitam Catharinae Magni filiae Suecorum reginae declarantibus, 1850; S a m a, Något om Sveriges skollagstiftning och skolor närmast före deras reform 1856, 1861; C. M. S c h y b e r g s o n, Per Brahe och Åbo akademi, 1915.

Ulkomaalaisista väitöskirjoista luetellaan niinkään joukko historiän ja yhteiskuntatieteiden alalle kuuluvia. H. Almqvist, Sverige och Ryssland 1595—1611, 1907; J. A. Almqvist, Riksdagen i Gefle 1792, 1895; Th. Andersson, Den inre omflyttningen, 1897; E. Arosenius, Om sättet för grundlagsändring 1809—1866, 1895; G. Berg, Bidrag till den inre statsförvaltningens historia under Gustaf den förste, 1893; N. Bergsten, Bevillningsutskott vid frihetstidens riksdagar, 1906; D. Bergström, Befolkningsstatistiska studier öfver Sveriges härad och städer år 1811—1880, 1892; E. Billing, Luthers lära om staten, 1900; Hilma Borelius, Erik Gustaf Geijer, 1909; J. L. Carlbom, Sverige och England 1655—1657, 1900; Sam. Claason, Till reduktionens förhistoria, 1895; B. H. Dahlberg, Bidrag till svenska fattiglagstiftningens historia, 1893; N. Edén, Om centralregeringens organisation 1523—1594, 1899; P. J. Edler, Om börd och befordran under frihetstiden, 1915; P. E. Fahlbeck, Kritiska studier öfver det franska rikets äldsta samfundsskick, 1880; A. Falk, Gustaf Vasas utrikespolitik med afseende på handeln, 1907; J. Fenk, Sverige på kongressen i Wien, 1915; A. Grade, Sverige och Tilsitalliansen (1807—1810), 1913; Fr. Groenwall, Thomas Kantzow und seine pommersche Chronik, 1889; V. Gödel, Fornnorsk-Isländsk litteratur i Sverige, 1897; K. Hagman, Om den svenska statsrevisionens sammansättning och verksamhetsformer 1809—1866, 1897; C. Hallendorff, Bidrag till det stora nordiska krigets förhistoria, 1897; M. Hamnström, Om realisationsfrågan vid riksdagen i Norrköping år 1800, 1896; S. Hansson, Den svenska kyrkomötesinstitutionen, 1900; K. Hildebrand, Johan III och Europas katolska makter 1568—1580, 1898; Fr. Hjelmqvist, Kriget i Finland och Ingermanland 1707 och 1708, 1909; O. S. Holmdahl, Studier öfver prästeståndets

kyrkopolitik under den tidigare frihetstiden, 1912; Hj. Jansson, Sveriges accessioner till hannoverska alliansen, 1893; K. H. Karlsson, Den svenska konungens domsrätt och formerna för dess utöfning under medeltiden, 1890; R. Kjellén, Studier rörande ministeransvarigheten, 1890; Fr. Lagerroth, Frihetstidens författning, 1915; H. Larsson, Sveriges deltagande i den väpnade neutraliteten 1800—1801, 1888; H. Levin, Religionstvång och religionsfrihet i Sverige 1686—1782, 1896; S. Lönborg, Adam af Bremen och hans skildring af Nordeuropas länder och folk, 1897; C. Malmroth, Kamrarnas inbördes ställning i stater med tvåkammarsystem, 1900; R. Nordin, Studien in der Themistoklesfrage, 1893; K. Nordlund, Den svenska reformationstidens allmänna statsrättsliga idéer, 1900; P. B. Regnéer, Kriget och tillståndet i Vesterbotten 1809, 1891; C. A. Reuterskiöld, Till belysning af den Svensk-Norska Unionsförfattningen, 1893; J. Rosengren, Om Olof Wallqvist såsom biskop och eforus, 1901; M. Sandegren, Till historien om statshvälfningen i Sverige 1809, 1890; E. Sjöstrand, Mynt- och bankpolitik 1738—1764, 1908; E. Sommarin, Bidrag till kännedom om arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till 1720, 1908; A. Stille, Studier öfver Danmarks politik 1700—1707, 1889; P. Sörensson, Sverige och Frankrike 1715—1718, 1909; S. Tunberg, Studier rör. Skandinaviens äldsta politiska indelning, 1911; S. Wallengren, Hans Järta som politisk teoretiker, 1906; K. G. Westman, Svenska rådets historia till 1306, 1904; J. Wickman, M:me de Staël och Sverige, 1911; L. Widell, Sveriges finanser under senare hälften af 1800-talet, 1900; G. Wittrock, Carl X Gustafs testamente, 1908; C. Öhlander, Bidrag till kännedom om Ingermanlands historia och förvaltning 1617—1645, 1898.

Tässä luetellut teokset, niinkuin ylempänäkin on huomautettu, ovat siis mainitut vain esimerkkeinä kirjaston sisällyksestä. Kirjastosta on olemassa täydellinen painamaton lippuluettelo, joka on tutkijain käytettävissä.

4 §.

Rahavarainhoitaja prof. K. Grotenfelt antoi seuraavan selvityksen Seuran raha-asioista:

Suomen Historiallisen Seuran yleisen rahaston tili
9/11 1917—31/10 1918.

Voitto- ja tappiotili.

Vastattavaa:

Säästö edelliseltä vuodelta		44,643: 38
Furuhjelmin rahaston korko 1/2 v.	778: 17	
Valtion apuraha nostettu	5,000: —	
Tall.-Konttokuranttitilin korko	171: 53	
Suom. Säästöpankin ja Juoks. tilin korko	194: 21	
Turun obligatsioonien korko 1/2 v.	350: —	
Tampereen pellavat:n obl. korko 1/2 v. ..	220: —	
Valtion 1898 v:n obl. korko 1/2 v.	240: —	
Talletustilin korko 1/2 v.	152: —	
Turun obligatsioonien korko 1/2 v.	325: —	
Tall.-Konttokuranttitilin korko 1/2 v. ..	181: 86	
Suom. Säästöpankin korko 1/2 v.	186: 32	
Furuhjelmin rahaston korko 1/2 v.	1,000: —	
Tampereen pellavat:n obl. korko 1/2 v.	220: —	
Korko talletuksesta	25: 32	
Talletustilin korko 120 päivältä	51: 20	
Otava, myydyistä kirjoista	253: 17	
Erikoisrahastojen hoitokust. maksu	1,527: —	10,875: 78
Yhteensä		55,519: 16

Vastavaa:

Vahtimestarin palkkio	60: —
Tappio ulosarvotusta Turun obligatio-	
nista	21: 43

V. Annala (nälkävuositoimikunta)	100: —	
Rahastonhoitajan palkkiota, $\frac{1}{2}$ v.	300: —	
Sihteerin palkkiota, 7 kuuk.	1,050: —	
Laskuja (U. L. Lehtosen kautta)	160: —	
» (» »)	35: 20	
Rahastonhoitajan palkkiota, $\frac{1}{2}$ v.	300: —	
Sihteerin palkkiota, 5 kuuk.	750: —	
U. L. Lehtonen, korrehtuurilukua ..	350: —	
» postimerkkejä	75: —	
Rabben haudan hoito	20: —	
Ilmoitus- ja palovakuutusmaksuja	23: 50	
Vahtimestarin palkkio	300: —	
K. Grotenfelt, postimerkkejä, kuoria ..	10: —	3,555: 13
Koroista siirretty asiakirjarahastoon ..		320: —
Säästö ensi tilivuodelle		51,644: 03
	<u>Yhteensä</u>	<u>55,519: 16</u>

**Suomen Historiallisen Seuran yleisen rahaston
sijoitus $\frac{21}{10}$ 1918.**

V a s t a t t a v a a :

Suomen Historiallisen Seuran yleisen rahaston varat	51,644: 03
ja sen yhteydessä säilytetyn Asiakirjojen julkaisemisrahaston varat	9,521: 82
	<u>Yhteensä</u>
	<u>61,165: 85</u>

V a s t a a v a a :

Turun kaupungin 5 % obligatsioonilaina v:lta 1902, 13 kpl à 1,000 mk. (B n:ris 1213—15, 1430—31, 1433—36, 1438—41)	13,278: 57
Suomen valtion 3 % obl.-laina v:lta 1898 (A n. 1154 à 5,000, B n. 290,938, 1035—36, 1099—100, 1499, 1670, 1991, 2269,	

2350 à 1,000), nimellisarvo 16,000 fr.	11,165: —	
Tampereen pellavatehtaan laina v. 1909, 5½ % (B n:ris 999—1001, 1815—19), nimellisarvo 8,000 m.	7,985: —	
10 Kansallispankin osaketta (n:ris 98,151 —98,160), nim.-arvo 2,000 m.	6,240: —	
Vapaudenlainaan sijoitettu	4,000: —	
Talletuskonttokuranttitilillä (Kans.-P.)	7,975: 68	
Suom. Säästöpankissa vastakirjalla	8,721: 07	
Juoksevalla tilillä (Kans.-P.)	1,045: 13	
Puhdasta rahaa kassassa	755: 40	61,165: 85

Rahasto asiakirjain julkaisemiseksi valtiolaitoksemme perustamisajoilta 9/11 1917—31/10 1918.

Vastattavaa:

Säästö rahastossa	9,201: 82	
Vuoden korko	368: —	
	<hr/>	
Yhteensä		9,569: 82

Vastavaa:

Yleiseen rahastoon hoitokust. ½ %	48: —	
Säästö tilivuoden lopussa	9,521: 82	
	<hr/>	
Yhteensä		9,569: 82

Asiakirjain julkaisemisrahasto säilytetään yhdessä Seuran yleisen rahaston kanssa.

Senaatin historian rahaston tili 9/11 1917—31/10 1918.

Vastattavaa:

Säästö edell. tilivuodelta	566: 52	
Talletuskonttokuranttitilin korko	14: 30	
» » » »	10: 62	
Säästökassatilin korko	1: 20	
	<hr/>	
Yhteensä		592: 64

V a s t a a v a a:

Säästö vuoden lopussa	592: 64
Yhteensä	592: 64

Senaatin historian rahasto on sijoitettuna seuraavalla tavalla:

Talletuskonttokuranttitilillä (Kans.-P.)	588: 13
Juoksevalla tilillä (Kans.-P.)	4: 51
Yhteensä	592: 64

Suomen Historiallisen Seuran keräysrahaston tili
9/11 1917—31/10 1918.

V a s t a t t a v a a:

Säästö edell. tilivuodelta	236,828: 01	
Tall.-Konttokuranttit. korot (Kans.-P.)	376: 82	
» » (Länsi-Suomen P.)	344: 16	
» » (Savo-Karjalan P.)	1,499: 18	
» » (Oulu ja Kuopio)	383: 99	
Korko nostetuista talletuksista.....	1,072: 01	
Vapaudenlainan etukäteen saadut korot	2,352: 76	
Tall.-Konttokuranttitilien korot	2,562: 45	
Talletuksien korot	3,844: 62	
Nostettujen talletuksien korot	459: 58	
Savo-Karjalan Oy:n korko 1/4 v.	510: 26	13,405: 83
Keräysrahastoon tilivuoden kuluessa suoritettut sitoumukset ja uudet maksut	45,520: —	
Yhteensä	295,753: 84	

V a s t a a v a a:

Laskuja	122: 95
J. R. Danielson-Kalmari, apulaisten palkkaamiseksi (Aaltosen lahjoitus)	2,000: —
J. T. Hanholle apuraha	1,000: —

Provisioni nostetusta talletuksesta	120:—	
E. Juveliukselle apuraha	800:—	
I. Manniselle apuraha	1,200:—	
Provisioeja nostetuista talletuksista ..	239: 40	
Vapaudenlainan lokakuulta langennut		
korke suoritettu	183: 35	5,665: 70
Yleiseen rahastoon $\frac{1}{2}$ % hoitokust. vart.		1,479:—
Säästö tilivuoden lopussa		288,609: 14.
	<u>Yhteensä</u>	<u>295,753: 84</u>

Keräysrahaston varoista on 68,947 mk. 50 p. (Hårdhin lahjoitus 20,750:—, Tirkkosen 10,350—, Aaltosen 8,350:—, Attilan 10,350:—, Santaholman 10,350:—, Lehtisen 5,175:—, Frenc-kellin 2,070:—, Rönholmin 1,035:— ja Ignatiuksen 517: 50) erityisten määräysten alaisia rahastoja, mutta muu osa 219,661 mk. 64 p. Historiallisen Seuran vapaasti käytettävissä.

Seuran hallussa olevien varojen loppusumma on siis:

Yleinen rahasto	51,644: 03
Asiakirjain julkaisemisrahasto ..	9,521: 82
Senaatin historian rahasto	592: 64
Keräysrahasto:	
a) vapaasti käytettävissä	219,661: 64
b) erikoisrahastoja	68,947: 50
	<u>Yhteensä 350,367: 63</u>

Kerätyt varat ovat sijoitetut seuraavalla tavalla:

Vapaudenlainaan	76,000:—
Tallet. Kansallisos.-pankissa	71,000:—
Tall.-Konttokurantilla Kans.-Pankissa	24,482: 07
» Länsi-Suomen Pankissa ..	39,556: 54
» Savo-Karjalan Pankissa ..	53,662: 42
» Oulun Pohjoism. p:n kont.	12,805: 85
» Kuopion Kans. p:n kont.	8,219: 79

11 kpl. Kans. Osakepankin osaketta nim.-arvo 2,200: — ..	6,820: — 292,546: 67
Konttokuranttitililtä nostettu	3,815: —
Summa: varoja	288,731: 67
Säästö tilivuoden lopussa	288,609: 14
Jää minun hyväkseni	122: 53

Helsingissä 9 p. marrask. 1918.

Kustari Grotenfelt.

5 §.

Koska tilintarkastajien lausuntoa Seuran varojen hoidosta ei sattuneesta syystä oltu voitu saada tähän kokoukseen, päätti Seura lykätä sen esittämisen samoin kuin päätöksen teon tilivapauden myöntämisestä ensinnä pidettävään kokoukseen.

6 §.

Virkailijain palkkiot määrättiin samoiksi, kuin ne olivat olleet kuluneena toimivuotena, t. s. sihteerille 150 mk. kuukaudessa eli 1,800 mk. vuodessa ja rahavarainhoitajalle 50 mk. kuukaudessa eli 600 mk. vuodessa.

7 §.

Toimitettiin vaalit suljetuin lipuin ja valittiin siten varasimieheksi yliopettaja K. R. Melander, sihteeriksi uudelleen allekirjoittanut, kokoelmienhoitajaksi uudelleen tri K. W. Rauhala, rahavarainhoitajaksi uudelleen prof. K. Grotenfelt, taloudelliseksi neuvottelijaksi uudelleen valtioneuvos E. G. Palmén, kahdeksi tilintarkastajaksi tirehtöri Aug. Hjelt ja prof. V. Voionmaa sekä heidän varasimiehiksensä trit A. R. Cederberg ja K. O. Lindeqvist.

Vakuudeksi:

U. L. Lehtonen.

Kokous 16 p. jouluk. 1918.

Läsnä olivat esimies J. W. Ruuth sekä tutkijajäsenet A. R. Cederberg, J. R. Danielson-Kalmari, K. Grotenfelt, K. O. Lindeqvist, K. R. Melander, E. G. Palmén, K. W. Rauhala, G. Sarva, M. G. Schybergson ja allekirjoittanut sihteeri ynnä Seuran ulkopuolelta maist. Ilmari Manninen.

1 §.

Luettiin ja hyväksyttiin lokakuun 31 p. pidetyn Seuran kokouksen ynnä marraskuun 9 p. pidetyn Seuran vuosikokouksen pöytäkirjat.

2 §.

Maist. Ilmari Manninen esitti Pohjois-Karjalan taloudellisia oloja kuvaavina kolme kirjelmää, joista kaksi aikaisempaa oli kirjoittanut Ilomantsin kruununvouti Gabriel Vallenius, edellisen v. 1772 Kyminkartanon läänin maaherralle ja jälkimäisen v. 1792 Kuopion läänin maaherralle, hallituksen tältä vaatimaa kertomusta varten. Kolmas kirjelmä oli v:lta 1816, ja sen oli samoin jättänyt Kuopion läänin maaherralle mainitun kruununvoudin jälkeläinen ja samanniminen poika sen johdosta, että Hallituskonselji oli tällöin pyytänyt uusia kertomuksia maan tilasta. Sekä kirjelmät että niiden selostus päätettiin mielenkiintoisina painattaa Historialliseen Arkistoon.

Asiasta keskusteltaessa pidettiin sitä paitsi tärkeänä saada kootuksi ja jäljennetyiksi kaikki ne muutkin kruununvoutien kertomukset, jotka annettiin maaherroille v. 1816 kautta maan ja joihin sittemmin varsinaisesti perustui Seuran aikoinaan julkaisema, Hallituskonseljin mainittuna vuonna hallitsijalle jätettävä kertomus maan taloudellisesta tilasta. Valtioneuvos Danielson-Kalmarin ehdotuksesta päätettiin valtuuttaa Johtokunta ottamaan 1 tai 2 henkilöä tähän keräystyöhön ja pitämään muutenkin huolta sen toteutumisesta.

3 §.

Maist. Ilmari Manninen esitti seuraavan matkakertomuksensa Seuralta saamansa matkarahan nauttijana, mikä kertomus hyväksyttiin.

Suomen Historialliselle Seuralle.

Myöntäessään viime keväänä minulle 1,200 markan suuruisen apurahan ainesten keruuta varten Ilomantsin historiaan velvoitti S. Historiallinen Seura minut ennen vuoden loppua jättämään lyhyen selonteon apurahan käyttämisestä. Pyydän siis esittää työstäni seuraavaa:

Aloitin syyskuun lopulla tutkimukseni, käyden ensiksi käsiksi Ilomantsin kruununvoudin vanhaan arkistoon, jota säilytetään Joensuussa. Arkiston on, ohimennen sanottuna, aikoihin tri A. R. Cederberg S. Historiallisen Seuran puolesta järjestänyt. Senjälkeen se on, muutamia vuosia sitten, Ilomantsin kruununvoudin J. Hultinin toimesta siirretty tilapäisestä säilytyspaikastaan, vanhan kaupungintalon ullakolta, toiseen ehkä yhtä tilapäiseen ja tutkijalle epämukavaan paikkaan, nimittäin valtion viljamakasiiniin Ilosaarella. Asiakirjat ovat sulletut 14 isoon, tiukasti kiinninaulattuun pakkilaatikkoon. Arkiston käyttämistä nykyisin vaikeuttaa sekin, että makasiini on varattu sotilastarpeille ja päästäkseen sinne täytyy kääntyä kirjallisin anomuksin sotilaspäällystön puoleen, jonka armollisella luvalla ja vahtisotilaan seuratessa ovet vihdoin aukenevat.

Hartaasti toivottavaa olisi, että Ilomantsin kruununvoudin arkisto ennen pitkää voisi saada säilytyspaikan, mistä se helpommin olisi tutkijain käsiteltävissä. Vaikkei tämä arkisto ole iso, sisältää se silti runsaasti Pohjois-Karjalan historiantutkimukselle hedelmällistä tietoa. Hyvin vähän sitä on sieltä tähän saakka poimittu ja julkisuuteen saatettu. Tahdon tässä erikoisesti mainita vain laajan kokoelman kruununvouti Gabriel Valeniuksen kirjekonsepteja kolmelta 18-vuosisadan viimeiseltä vuosikymmeneltä. Tästä kokoelmasta en julkisuudessa ole nähnyt mitään merkkejä ja kuitenkin se on verrattoman rikas ja monipuol-

linen lähdekokoelma Pohjois-Karjalan olojen tuntemiseksi noina aikoina. Varsinkin ovat valaisevia kruununvouti Valleniuksen kirjeet läänin maaherralle.

Viikon päivät menestyksellä ja innostuksella työskenneltyäni Ilomantsin kruununvoudin arkistossa siirryin jatkamaan tutkimuksia Valtionarkistossa Helsingissä. Täällä olen käyttänyt 2 1/2 kuukautta yhtä mittaa, lokakuun alusta joulukuun puoliväliin. Olen käynyt läpi kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat Ilomantsin käräjiltä 1600-luvulla ja seuraavan sataluvun alkupuoliskolla. Tuloksiin niistä olen ollut erittäin tyytyväinen. Sensijaan laamanninoikeuden pöytäkirjat eivät sisältäneet Pohjois-Karjalasta juuri mitään. Runsaampia toisia taas ovat olleet maakirjat sekä verifikaattikirjat, joita olen selaillut vanhimmista alkaen aina v:teen 1800.

Työni ohella Valtionarkistossa olen koettanut tutustua painettuihin lähteisiin. Sitäpaitsi on minun painamattomista lähteistä vielä mainittava, että jo ennenkuin Seura minulle apurahan myönsi, olin ennakolta tutkinut Viipurin Hovioikeuden arkistossa 18-vuosisadan jälkimäisen puoliskon tuomiokirjat Ilomantsin käräjiltä. Kuten tunnettua, säilytetään Valtionarkistossamme 1750-luvulta lähtien vain alustelmapöytäkirjat, kun taas varsinaiset puhtaaksikirjoitetut ovat Viipurin Hovioikeuden arkistossa. Paitsi täällä näihin, olen ennakolta Savonlinnan tuomiokapitulin keskusarkistossa tutustunut Ilomantsin pitäjänkokousten pöytäkirjoihin ja samoin Porvoon tuomiokapitulin arkistossa niihin lähdetietoihin, enimmäkseen kirkollista laatua oleviin, mitä sieltä Ilomantsiin nähden on saatavissa.

Jo ainesten keruun alussa huomasin, että minun on luovuttava alkuperäisestä ajatuksestani kirjoittaa tavallinen pitäjänhistoria. Aineksia on keräytynyt siksi runsaasti, että yhtämittaisen pitäjänhistorian sijasta tuntuu houkuttelevammalta ottaa vain muutamia valittuja aiheita ja käsitellä niitä sitäkin laajemmin. Luulen tällä tavalla myös kaikkein parhaiten Historiallisen Seuran tarkoituksia edistäväni. Aiheitteni valinnan on ainehistoria määrännyt. Siitä olin kyllä alkuaankin selvillä, että Ilomantsin historiassa on suotava paljon huomiota *heimokysymykselle*: sekä

rauhallisille että sotaisille suhteille valtiorajan kahden puolen, heimosuhteille omassa maassa, kreikanuskoisten ja luterilaisten, alkuperäis-karjalaisten ja lännempää tulleiden uutisasukasten kesken. Paitsi heimokysymykselle, olen omistanut erikoista huomiotani *taloushistorialle*, lähemmin sanoen elinkeinoille, yhteiskuntaluokkain keskinäiselle asemalle, verotusaloille ja läänitys-laitokselle. Vihdoin kolmannen lajin aineksia ovat *kultuurihistorialliset* ainekset, joita tuomiokirjat ja pesäkirjat ovat tarjonneet. Esimerkiksi kirkollisen historian jätin pian ohjelmani ulkopuolelle, mikäli se ei koske luterilaisten ja kreikanuskoisten suhteita.

Toisessakin suhteessa olen havainnut ennakolta tekemieni suunnittelujen kaipaavan jonkun verran oikaisemista. Ilomantsin historia ei ole erotettavissa koko Pohjois-Karjalan historiasta. Eikä liene syytä koettaakaan sitä tarkalleen erottaa, sillä olot Ilomantsissa 17- ja 18-vuosisadoilla olivat monissa kohdin aivan samanlaiset kuin muissa Pohjois-Karjalan pitäjissä. Olenkin koettanut, mikäli se on ollut minulle mahdollista, verrata Ilomantsin oloja lähipitäjien tai koko maakunnan oloihin, huomauttaa vallitsevista yhtäläisyyksistä ja erilaisuuksista. Täten se ainehisto, minkä olen kerännyt, tulee toivoakseni luomaan valoa koko Pohjois-Karjalan menneisiin vaiheisiin.

Kuten apuraha-anomuksessani arvelin, on ainesten keräys, jonka vieläkään en voi vakuuttaa olevan aivan lopussa, vaahtunut aikaa neljän kuukauden verran. Paitsi pienempiä täydennyksiä arkistossa ja kirjastossa, on tarpeen Ilomantsissa perehtyä pitäjän nykyisiin oloihin. Nykyisyyttähän ei voi erottaa entisyydestä. Samoin olisi eduksi, jos olisin tilaisuudessa juuri Ilomantsissa ainehistoni järjestelemään. Siihen työhön en nyt toisetaiseksi, ilman taloudellista tukea, voi ryhtyä, vaan täytyy minun historiani kokoonpaneminen jättää siksi, kunnes minulla vastaisuudessa on toivoa tätä tukea saada.

Lausuen arv. Seuralle kiitokseni nauttimastani kannatuksesta merkitsen.

Helsingissä 14 p. jouluk. 1918.

Kunnioitteen
Ilmari Manninen.

4 §.

Tri K. O. Lindeqvist ilmoitti yhdessä prof. V. Voionmaan kanssa tarkastaneensa ja hyväksyneensä Seuran varojen tilityksen kuluneelta työ- ja tilivuodelta, minkä johdosta he ehdottivat tilivapauden myöntämistä Seuran rahavarainhoitajalle. Ilman muistutusta se annettiin.

5 §.

Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin kehottaa Suomen Kirkkohistoriallista Seuraa ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa asettamaan ensi tilassa kumpainkin yhden vakinaisen ja yhden varajäsenen siihen lautakuntaan, jonka on Seuran ensi vuosikokouksessa annettava Emil Hårdhin palkinto tätä koskevien lahjoituskirjan säännösten määräämällä tavalla. Samalla päätettiin valita Seuran omat edustajat mainittuun lautakuntaan vasta sen jälkeen, kuin Seura on saanut tiedon näiden kahden seuran valitsemista lautakunnan jäsenistä.

6 §.

Ilmoitettiin Johtokunnan määränneen Historiallisen Arkiston 27 osan hinnaksi, katsoen sen kokoen ja kalliisiin painatusoloihin, 10 mk. eikä 8 mk., niinkuin Seura aikaisemmin oli päättänyt, sekä luovuttaneen sen painoksesta korkeintaan 10 kapp. sanomalehdille ja aikakauskirjoille sihteerin harkinnan mukaan jaettaviksi.

Vakuudeksi:
U. L. Lehtonen.

Pöytäkirjain hakemisto.

Aleksanteri II, muistojulkaisu 15—17; — satavuotispäivä . . .	73	Laati, I.	9
Bauer, R. F., ratsumestari . . .	51	Lehtonen, U. L.	42, 51, 147
Biografinen Nimikirja . . .	15—17	Lindeqvist, K. O.	28, 42, 147 152
Blomstedt, K.	9	Maakunta-arkistokysymys . . .	12—15, 89, 96
Cederberg, A. R.	4, 7, 8, 147	Manninen, I.	49, 99, 148, 149
Chydenius, Anders, autobio- grafia,	99	Melander, K. R.	42, 59, 100, 108, 147
Colliander, O. I.	55, 67	Nevanlinna, E.	57, 67
Danielson—Kalmari, J. R.	108, 148	Nordenstreng, S.	57, 67
Elmgren, S. G., muistelmat . . .	44—49, 66	Palmén, E. G.	9, 10, 15, 42, 44, 62, 73, 147
Fellman, N. I.	43, 53, 101	Porin rykmentin historia . . .	62—66
Grottenfelt, Kustavi	4, 42, 95, 142, 147	Ramsay, July	51
Gummerus, J.	56, 67, 99	Rauhala, K. W.	42, 49, 102, 104, 122, 147
v. Haartman, L. G., kirjoitus- ten kerääminen,	52	Rinne, J.	57, 61, 67, 87
Hanho, J. T.	99	Ruuth, J. W.	42
Historiallinen Arkisto, 27 osa, 9, 99; — 28 osa	10, 99	Ruuth, Martti	58, 67
Historiallinen kirjallisuus, Suo- men, luettelo	52	Salenius, J. M.	9, 92, 100
Hjelt, Aug.	42, 95, 147	Saloisten kruununvoudin ar- kisto	8
Hårdh, Emil, palkintorahasto . . .	152	Sarva, G.	58, 67, 87, 98
Ilomantsin historia	149	Schauman, G.	3, 58, 67, 87
Isoviha, asiakirjain kerääminen . .	52	Senaatin historia	49
Juvelius, E. W.	49, 99, 108	Sohlberg, Seth, testamentti . . .	101
Kalajoen historia	4, 7	Speranski, Mikael, reformi- suunnitelmat.	108
Katovuodet Suomessa	61—62, 95	v. Stedingk, Kurt, lähettiläs, . .	51
Keskusvirastojen arkistot	104—107	Strählman, Valkjärven kirkko- herra	100
Koskimies, J. R.	56, 67	Suomalaisen Kirjallisuuden edistämisrahasto	50
Kruununvoutien kertomukset 1816, keräys	148		

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura	152	kirjaston järjestely	102—104;
Suomen historia 19. vuosis.	52, 88—89	— luettelo	132—141
Suomen Historiallinen Seura:		kirjavarasto	50
kokoukset	60	sääntöjen muutos 18—23, 23—27, 33—34, 41	
esitelmäkokoukset 9, 10, 50, 60—61, 95		toimikunnat 38—39, 118—121; — niiden kertomukset	99—100
vuosikokoukset	27, 110	Suomen Kirkkohistoriallinen Seura	152
vuosikertomukset 28—40, 110—122		Suomen Sukutieteellinen Seura, Vuosikirja I	18
kunniajäsen	43, 53	Tavast, Arvi Henrikinpoika	110
tutkijajäsenet	55—59, 66—67	Tawaststjerna, W.	10, 42, 43, 53, 110
kannattajajäsenet 43, 53—55, 87, 89—90, 96, 107		Turun lääninarkisto	9
vuosijäsenet	90, 107—108	Turun Suomalainen Yliopisto-seura	90—91
asiamiehet	67	v. Törne, P. O.	59, 67, 87
tulo- ja menoarvio	70—72	Törneskiöld, J., maaherra	4
apurahat, jaettavat	49, 72, 99	Vallenius, G., kruununvouti	148
julkaisujen myynti	98	Vapaussota, Suomen, 1918	85—87;
julkaisusarjat	44, 52	— ainesten keräys sen historiaa varten	88, 96—98
painatukset	11, 18, 51, 102	Voionmaa, V.	42, 147, 152
lahjoitukset Seuralle 11, 59, 107		Yliopistosäännöt v:ltä 1852	3
valtioapu Seuralle	12, 67—70		
arkiston järjestely	102—104;		
— luettelo	123—131		

Oikaisuja

K. R. Melanderin kirjoitukseen »Hirvieläimistä».

Siv. 13 rivi 20 ylhäältä seisoo:	Walftorph	lue	Wulframsdorf
» 14 » 7 » »	Walfsdorfin	»	Wulframsdorfin
» 28 » 5 » »	Lauritsa	»	Lauritsa
» 28 » 28 » »	1775	»	1778
» 54 » 19 » »	4. <i>Kastelholman</i>	»	5. <i>Kastelholman</i>
	<i>j. n. e.</i>		<i>j. n. e.</i>

Referate.

1. Prof. Dr. K. O. LINDEQVIST. *Die Verteidigung Finnlands während des grossen Nordischen Krieges.* — Nach der Schlacht bei Narwa hatte Karl XII Lust in Russland einzudringen, aber seine Generäle, Rehnsköld an der Spitze, rieten ihm davon abzustehen. Er begab sich nun nach Polen und liess etwa 30.000 Mann zur Verteidigung der Ostseeprovinzen zurück. Aber diese mussten über ein weites Gebiet verstreut sein, drei Armeen wurden gebildet und ausserdem mussten die Festungen Besatzungen haben. Die Leitung war zersplittert und schwach. Der König selbst stand allerdings im Briefwechsel mit den Feldherren und hat wahrscheinlich anfangs sogar einen Kriegsplan entworfen, in dem er die Forderungen eines Krieges auf diesen Gebieten ins Auge fasste. Aber je tiefer er in Polen eindrang, desto weniger konnte er den Kriegsereignissen in den Ostseeprovinzen und später in Finnland folgen. Die oberste Leitung wurde hier einer Verteidigungskommission anvertraut, die Karl XII, ehe er in den Krieg gezogen war, eingesetzt hatte und die er im Jahre 1703 dazu verordnet hatte. Sie sass in Stockholm und war darum zu weit entfernt, um die Dinge beurteilen zu können und ebenso wenig wollte sie durch Erteilung genauer Instruktionen die Verantwortung auf sich nehmen, sondern liess in der Regel die Feldherren nach eigenem Plane und Ermessen handeln. Die Befehlshaber ihrerseits waren verschiedener Meinung und konnten zu keinem gemeinsamen Handeln gelangen, und wenn sie Verluste hatten, schob der eine dem anderen die Schuld zu und sandte die Beschwerde an die Regierung. Zwietracht

herrschte auch zwischen den Feldherren und den Statthaltern, vorwiegend deshalb, weil die Letztgenannten nicht alles anschaffen konnten, was das Heer brauchte. Besonders die Wiborger Statthalter standen auf schlechtem Fusse mit der obersten Kriegsleitung. Als Wiborg 1710 verloren gegangen war und Schweden selbst in Gefahr zu stehen schien, überliess die Stockholmer Regierung dem Grafen Karl Nieroth sowohl die Kriegsleitung als auch die Zivilverwaltung in Finnland.

Er versetzte so gut als möglich Finnland in Verteidigungszustand, baute unter anderem in Vederlaks Bollwerke, um das verlorene Wiborg zu ersetzen, das er wiederzuerobern versuchte, ohne dass es ihm besser geglückt wäre wie mit der Besetzung von Ösel. Nachdem Nieroth zu Anfang des Jahres 1712 gestorben war, wurde Lybecker wiederum Befehlshaber und zeigte in seiner Wirksamkeit dieselbe Unentschlossenheit und denselben Wankelmuth wie früher. Infolge vieler an die Regierung gesandter Beschwerden wurde er zur Beratung nach Stockholm gerufen; kehrte aber nicht von dort zurück, und die an seiner Stelle verordneten Reichsräte Fersen und Taube kamen nicht hierher, sondern der Oberbefehl des Heeres wurde dem durch seine Tapferkeit bekannten Karl Armfelt anvertraut. Er liess sich allerdings in den Kampf ein, aber auch er erlitt Niederlagen. Noch ungünstiger als die zersplitterte Leitung wirkte der im Heere stets herrschende Mangel auf den Gang des Krieges. In den ersten Jahren schickte Schweden noch etwas Mittel. Während der ersten zehn Jahre des Krieges wurden ungefähr 25 Millionen Taler aussergewöhnlicher Steuern im Reiche erhoben, von denen etwa der zehnte Teil für den Kriegsbedarf in Finnland verwendet wurde, aber nach der Schlacht bei Pultawa, wo die eigentlich schwedischen Länder zum ersten Male bedroht wurden, erhielt Finnland so gut wie nichts. So schreibt z. B. die Regierung an Nieroth, er solle die aus Schweden kommende Unterstützung garnicht in seine Berechnungen aufnehmen. Die finnischen Mittel waren zu gering und die vorgeschriebenen Steuern konnten nicht annähernd zur richtigen Zeit aufgebracht werden; den an die Länsverwaltungen gesandten Zahlungsbefehlen konnte nicht nachgekommen werden; so wurden im Jahre 1712 nur 4—5.000 Silbertaler oder

ungefähr der Bedarf eines Monats aufgebracht. Die Kriegskasse war fast immer leer, die Offiziere erhielten ihre Gehälter nicht ausgezahlt, was wiederum Beschwerden und Elend veranlasste. Die Proviantierung wurde aus mehreren Gründen schwer; es gab wenig Mittel und der Transport war aus Mangel an guten Wegen und Pferden schwierig, besonders nachdem der Finnische Meerbusen in die Gewalt der Russen geraten war, nicht einmal Magazine gab es, die Bauern wollten keine Mittel hergeben, da sie keine Bezahlung dafür erhielten. Zwangsrequisirungen wandte Lybecker nicht so streng an, wie der König befohlen hatte, weswegen er später vor dem Kriegsgesichte angeklagt wurde. Die Zahl des Verteidigungsheeres — 6—11.000 Mann — war geringer als die der russischen Streitkräfte, aber auch das konnte aus Mangel an Proviant im nötigen Falle nicht zusammengehalten werden. Die Soldaten, die hauptsächlich der sogenannten Ersatzmannschaft (dubbling) angehörten, waren ungeübt, die Waffen waren mangelhaft, die Kleidung war schlecht. Das Selbstvertrauen verschwand bei Verlusten, wogegen das der Russen zunahm. Ordnung und Disziplin liessen nach und Desertion war ganz allgemein. Der Landsturm, der von 1702 an beim Androhen der Gefahr aufgeboden wurde, war noch schlechter, und es heisst er habe nur Verwirrung hervorgerufen. Die schwedische Flotte war besser als die russische, aber gewöhnlich verliess sie Karlskrona nicht sogleich, nachdem das Meer eisfrei geworden war, wovon die Russen Gebrauch machten. Dies war auch der Grund, dass Wiborg und Helsingfors von den Russen erobert wurden; ausserdem konnten die Russen mit ihren nicht tiefgehenden Rudergaleeren die Ufer heimsuchen und plündern, während die Schweden mit ihren grossen Fahrzeugen sie nicht anfallen konnten. — Die Schuld für den unglücklichen Ausgang des Krieges wurde den Feldherren zugemessen, aber die Hauptschuld lag doch daran, dass diese wegen Mangel an Mitteln und Streitkräften nicht ausführen konnten, was sie wollten und was die Situation erforderte. Dies wirkte niederdrückend auf sie; alle mit Ausnahme Armfelts starben auch während des Krieges. — Der ganze Krieg ging über die Kräfte Schwedens, und auf Finnlands Anteil kam eine allzu schwere Aufgabe;

es geriet in die Gewalt des Feindes, aber durch seinen Kampf schwächte es in hohem Grade den Schlag ab, der eigentlich gegen Schweden gerichtet war, denn die Absicht des Zaren war in die Hauptstadt des Reiches zu gelangen.

2. Oberlehrer Dr. K. R. MELÄNDER. *Über die Elche in Finnland und ihren Fang im 16:ten u. 17:ten Jahrhundert.* — Nach einem Überblick über die Entwicklung des Jagdrechts in einigen europäischen Ländern, wie auch in Finnland wird über die Verbreitung der Elche sowohl in Finnland als auch in den im Frieden zu Stolbowa Schweden zugefallenen Provinzen Ingermanland und Kexholms Län Bericht erstattet. Auch über die Elchjagd werden Nachrichten mitgeteilt. Die Darstellung bezieht sich hauptsächlich auf Aland, wo die Elchjagd dem Könige und seinen Jägern gehörte. Gerade aus diesem Grunde wurden die Elche schon im 16:ten Jahrhundert geschont. Zu Anfang des folgenden Jahrhunderts wurde angefangen genauer als früher darüber zu wachen, dass diese Vorschrift auch befolgt würde, und die Übertretung derselben wurde mit hohen Strafen belegt. Desungeachtet betrieb sogar der Statthalter von Aland Gören Wulframsdorf diese unerlaubte Jagd und gestattete sie auch anderen. Gustav Adolf II erliess im Jahre 1620, um dieser Willkür vorzubeugen, eine strenge Verordnung in betreff der Elchjagd auf Aland. Sie setzte die Todesstrafe nicht nur auf das Töten des Elches sondern auch auf seine tötliche Verwundung. Der König konnte jedoch den zum Tode Verurteilten begnadigen und ihn nach Ingermanland, dem schwedischen Sibirien verbannen. Neue Verordnungen das Töten der Elche auf Aland betreffend erschienen später 1647 und 1664, wo die strengen Bestimmungen der Verordnung von 1620 etwas gemildert waren. Tatsächlich wird jedoch sehr selten ein Todesurteil wegen Elchtötens auf Aland vollzogen worden sein, denn die meisten wurden gemildert und in andere Strafen umgewandelt. Sehr oft kamen die Aländer, wenn sie eines solchen Verbrechens beschuldigt wurden, durch falsche Berichte und Zeugnisse frei. Als Beweismittel wurden sehr oft Reinigungseid und Eidesbestätigung angewandt. Wenn bemerkt wurde, dass der Elch durch einen

Flintenschuss getötet worden war, wurden oft die Flinten untersucht, um zu erfahren, im wessen Flinté die Kugel passte. Aber bisweilen wurde der Elch durch Pfählen getötet, d. h. das Tier wurde gegen einen aufgerichteten spitzen Pfahl getrieben. Hierbei war es schwieriger den Schuldigen zu ermitteln. 1646 wurde den Aländern der Gebrauch von Flinten völlig verboten, um das Elchschiessen zu verhindern. Jedoch wurde dieses scharfe Verbot bald auf das Wandern im Walde mit geladenem Gewehr und ungekoppelten Hunden beschränkt, sodass der Gebrauch der Flinte auf dem Wasser offenbar erlaubt war. Nebst den Monarchen besuchten einige hochgestellte Beamte unseres Landes mit besonderer Erlaubnis Aland, um Elche zu jagen. Dann und wann wurden auch Jäger hingeschickt Elche zu schiessen. Nach dem Auslande und nach verschiedenen Orten Schwedens wurden bisweilen Elche aus Aland geschickt, die aussergewöhnlich stattliche Tiere gewesen sein dürften. 1655 wurden welche nach England geschickt, augenscheinlich an den Lordprotector Cromwell, und in den Jahren 1685 u. 1686 nach Holland, vermutlich an Wilhelm III. von Oranien. Kurz bevor die Russen während des Grossen Nordischen Krieges im Jahre 1714 nach dem Aländischen Inselhofe kamen, befahl die schwedische Regierung, die auf Aland anzutreffenden Elche zu schiessen. Was von ihnen noch übrig blieb, verstörten zum grössten Teile die Russen. Der letzten Elch soll 1778 auf Aland geschossen worden sein.

Wilde Renntiere wurden noch um die Mitte des 17:ten Jahrhunderts in Mittelfinnland angetroffen, soviel aus den Aufzeichnungen in den Gerichtsakten zu schliessen ist. Solche werden in der Umgegend von Hämeenkangas (in Hämeenkyrö, Jämijärvi und Kankaanpää), Ruovesi und Leppävirta angetroffen und scheinen sich auch weiterhin im Südosten Finnland aufgehalten zu haben. Die Ortsnamen zeigen, dass sie früher sogar in den südlichsten Teilen des Landes angetroffen wurden. Über den Fang wilder Renntiere werden in diesem Artikel einige Nachrichten mitgeteilt.

23 Renntiere, von denen 20 erwachsene Tiere waren, wurden wahrscheinlich als Beförderungsmittel im Winter, wenigstens 1612 auf dem Gute Korsholm, gehalten. Im Anfang

des 17:ten Jahrhunderts wurden Versuche gemacht Renntiere in Gestriksland, Helsingland, Medelpadd und Angermanland zu züchten, wohin sie aus Umeo-, Piteo-, und Luleo-Lappmark gebracht worden waren. Nach Aland wurden im Jahre 1583 auf Veranlassung von Johann III aus Westerbotten 20 Renntiere gebracht, über deren späteres Schicksal keine Nachrichten vorliegen. Auch nach dem Auslande wurden bisweilen welche geschickt. So schickte Sten Sture der Ältere im Jahre 1482 Renntiere nach Preussen, wie aus seinem Briefwechsel mit dem Danziger Bürgermeister Philipp Bischof hervorgeht.

Wildparke, in denen Hirsche und sogar Rehe gehalten wurden, gab es in Finnland zwei, nämlich in Ruissalo bei Abo und in Kastellholm auf Aland. Der erstere wurde im Jahre 1562 vom Herzog Johann gegründet, der auf dem Aboer Schlosse residierte. Wie viele Hirsche in jenem Jahre im Wildparke waren, geht aus den Rechnungen des Gutes nicht hervor, aber sehr reichlich wurden sie in dieser Zeit mit Brot gefüttert; sie erhielten nämlich 17 Tonnen¹. Vom Jahre 1564 an enthalten die Rechnungen Nachrichten über die Anzahl der Hirsche, die damals aus 7 erwachsenen Tieren und einem Kalbe bestand. Am grössten war ihre Anzahl im Jahre 1588, nämlich 24. Im Jahre 1599 wurde dieser Wildpark geschlossen und 9 dort befindliche Hirsche wurden weggebracht.

Bisweilen wurden aus diesem Wildparke einige Hirsche nach anderen Orten gebracht, wie im Jahre 1572 zwei nach Stockholm. Auch die Wölfe fielen sie einige Male an und töteten 1588 vier Hirsche und 1593 einen. Überhaupt gediehen sie nicht in Ruissalo, wo sie wegen der kalten Witterung im Winter im Stalle gehalten werden. Sie vermehrten sich darum nicht sehr. Kälber gab es in diesem Wildparke sehr wenige oft nur zwei. Die grösste Anzahl Hirschkalber verschiedenen Alters wird im Jahre 1571 angetroffen, nämlich 7. Die grösste Anzahl der innerhalb eines Jahre gestorbenen Hirsche betrug im Jahre 1584 sechs von sechzehn. Die Hirsche in

¹ Hier wird wahrscheinlich die Stockholmer Bezahlungstonne gemeint, die etwa $\frac{2}{3}$ der bei uns vor der Einführung des Metersystems angewandten Tonne betrug und somit 146,7 Liter enthielt.

Ruissalo wurden mit Hafer, Heu und jungen Baumzweigen gefüttert. Wenn Hafer und Heu auf dem Gute knapp waren erhielten sie mehr Baumzweige. Durchschnittlich scheinen die Hirsche im Wildparke von Ruissalo etwa die Hälfte der Hafermenge und ungefähr zwei Drittel des Heuquantums erhalten zu haben, was noch vor einigen Jahren ein Hirsch auf Hög-holmen in Helsingfors bekam, wie aus der von mir ausgearbeiteten statistischen Tabelle hervorgeht. Im letztgenannten wurde nämlich jedem Hirsche durchschnittlich ein halber Kilogramm Hafer und ein Kilogramm Heu täglich gefüttert. Die Zeit, wo die Hirsche in Ruissalo im Winter im Stalle gehalten wurden, wird einmal auf fünf Monate berechnet, was in Anbetracht dessen, dass das Vieh 6 bis 7 Monate im Winterschutze gehalten wurde, sehr kurze Zeit war.

Für den grossen Wildpark in Ruissalo scheint von Anfang an ein besonderer Tierwärter angestellt gewesen zu sein. Im Tiergarten von Kastellholm auf Aland soll im Jahre 1559 ein Hirschaar gefüttert worden sein, aber über andere dort befindliche Hirsche liegen keinerlei Nachrichten vor bis zu Anfang des 17:ten Jahrhunderts. Im Jahre 1607 schickte Karl IX von Stockholm Hirsche zu den schon dort befindlichen hinzu; im Jahre 1609 wird mitgeteilt, dass im Wildparke von Kastellholm 26 Hirsche gehalten werden. Von der Fütterung der Hirsche in diesem Wildparke ist uns sehr wenig überliefert. Sie war derjenigen im grossen Wildpark von Ruissalo ähnlich mit dem Unterschiede, dass anstatt Hafer Gerste gefüttert wurde und dazu noch etwas Stroh. Gerste bekam ein Hirsche im Jahre 1609 im Laufe des Winter annähernd 25 Liter. Der Umstand, dass diese Tiere im Winter im Stalle gehalten wurden, dürfte auch hier dazu beigetragen haben, dass sie nicht gut gediehen, obgleich das Klima auf Aland im Winter viel milder als dasjenige in Ruissalo ist.

Rehe scheint es im 16:ten Jahrhundert reichlich auf Aland gegeben zu haben. Sie werden zum ersten Male im Jahre 1537 in den historischen Urkunden erwähnt. Bald scheinen sie als schädliches Wild betrachtet worden zu sein, denn die Regierung liess einige Male diese sonst geschonten Tiere in grossen Mengen niederschliessen, z. B. im Jahre 1552 136 Stück.

Noch zu Anfang des 17:ten Jahrhunderts wurden noch einmal viele geschossen, nämlich 1608 20 Stück. Zu Anfang des folgenden Jahrzehntes hatte ihre Anzahl so abgenommen, dass sie im Jahre 1618 nur 30 Stück betrug. Im Jahre 1623 scheint Gustav Adolf II beschlossen zu haben, die Anzahl der Rehe auf Aland zu vermehren, denn er erteilte dem Statthalter Ribbing von Ostgötland den Befehl ein Schiff zu stellen, das Rehe nach Aland bringen sollte.

Rehe scheinen sich im 16:ten Jahrhundert frei auf Aland bewegt und wahrscheinlich sogar im Winter selbst sich Nahrung verschafft zu haben, aber im 17:ten Jahrhundert wurden sie im Wildparke von Kastellholm gehalten. Von dieser Zeit haben wir Kunde von ihrer Fütterung. Im Jahre 1618 erhielt jedes Reh im Winter $1\frac{1}{3}$ Fuhre Heu und 153 Bündel junge Zweige. Die soeben angegebene Heumenge zeugt von keiner schlechten Fütterung, denn 1618 erhielt auf den Staatsgütern Finnlands ein Schaf bei weitem nicht so viel und auch jetzt wird eine Fuhre Heu für genügende Futter für ein Schaf während des Winters gehalten. Für den Wildparke auf Aland war wenigstens vom Jahre 1610 an ein Tierwärter angestellt. Im Jahre 1613 erhielt Aland seinen eigenen Förster.

Das Klima auf Aland ist für ein Reh ziemlich geeignet, sowie auch die dortige Flora und die Bodenbeschaffenheit. Deshalb könnten sie noch jetzt dort gedeihen, obgleich sie wegen des Schadens, den sie für die Anpflanzungen verursachen könnten, in irgend einem weiten Wildparke gehalten werden müssten.

3. Prof. Dr. KUSTAVI GROTENFELT. *Einige Notizen über Steuererhebung in Lappland und über seine Grenzen im Mittelalter.* — Als im Anfang der Neuzeit während der Regierung Gustav Wasas die Frage über die Feststellung der Reichsgrenzen auf den früher herrenlosen Tundren Lapplands entstand, war es wichtig zu ermitteln wie weit die Untertanen Schwedens, besonders die „Birkleute“ ihre Jagd-, Fisch- und Steuererhebungsfahrten ausgedehnt hatten. Die folgenden Herrscher setzten die diesbezüglichen Nachforschungen fort. So entstand auch der hier herausgegebene Bericht, der unter den

Grenzfeststellungsurkunden Russlands vom Jahre 1595—97 vorkommt. Darin wird gesagt, wie Kemier Lappland zuerst Schweden zugefallen sein soll und welche Rechte seine Birkleute zur Steuererhebung auf der Halbinsel Kola hatten; dieses Steuererhebungsrecht soll daher rühren, dass im Mittelalter ein Birkmann aus dem russischen nach dem finnischen Kemi geflohen sein soll. Die Ursache, weshalb dieses Recht nicht genügend bewacht worden war, als Gustav Wasa das Steuererhebungsrecht der Birkleute für sich in Anspruch nahm, soll die gewesen, dass der Vogt, mit namen Jöns Håkonsson, den der König nach dem Torneoer und dem Kemier Lappland geschickt hatte, trotz der Aufforderung der Birkleute, nicht so weit fahren wollte. Wenn auch der Bericht, der sich auf Erzählung und mündliche Überlieferung im Volke gründet, mit Vorsicht aufzunehmen ist, hat er jedoch den Wert, dass er von der damals im Volke herrschenden Auffassung Zeugnis ablegt und wohl auch einige wahrheitsgetreue Nachrichten enthält. In demselben Berichte wird auch von den Versuchen des dänischen Königs gesprochen, die Russen am Ufer des Eismeeres von Vårdöhus bis Trinnäs (d. h. bis an die Kola-Halbinsel) ihres Rechtes zu berauben Zoll und Steuern zu erheben, wie auch von dem lebhaften Fischfang, der damals von den Russen, Holländern, Schotten, Engländern und anderen vor dem Kloster Pätzi getrieben wurde.

4. Prof. Dr. KUSTAVI GROTENFELT. *Die Frage von der Unterstellung Alands unter das Stockholmer Län während des Grossen Unfriedens.* — Als die Russen im Herbst 1713 in Finnlands Hauptstadt Abo inmarschierten, begaben sich der stellvertretende Statthalter Stjernstedt und die Länsregierung nach Aland, wo sie sich dann etwa 1 Jahr aufhielten, bis sie im folgenden Herbst bei der Ankunft der Russen nach Stockholm flohen. Als aber die Russen diesmal, nachdem sie Land und Leute furchtbar ausgeplündert hatten, Aland verliessen, begann Stjernstedt wieder von Stockholm aus die Angelegenheiten des Aländischen Inselhofes zu verwalten. Von schwedischer Seite wurde jedoch dann der Vorschlag gemacht, Aland in administrativer Hinsicht dem Stockholmer Läne zu unter-

stellen. Gegen diesen Vorschlag trat jedoch Stjernstedt energisch auf mit zwei Schreiben von 15. Januar 1715 worin er darauf aufmerksam machte, dass Aland natürlich auf Grund seiner Lage und seiner ökonomischen Bedürfnisse und nach uraltem Brauche Finnland und dem Aboer Läne zugehörte. Abtrennungsplan wurde auch nicht ausgeführt, und noch in den folgenden Jahren finden wir Stjernstedt als Statthalter, die Interessen derjenigen Inselgemeinden bewachend, die noch in irgendwelcher Verbindung mit Schweden standen. Stjernstedts Schreiben liegen dieser Untersuchung bei.

5. Lektor J. M. SALENUS. *Das Verzeichnis der Häuser Kexholms von Jahre 1618.* — Die Stadt Kexholm war im Mittelalter im Schutze der alten Festung entstanden und wird schon im Jahre 1314 erwähnt aber das ganze diesseitige Karelilien war lange Russland unterworfen. Nach den Steuerlisten dieses Reiches vom Jahre 1500 hatte Kexholm 222 Häuser. Als die Schweden im Jahre 1611 Kexholm erobert hatten, fingen besonders der Statthalter Tönne Jöransson, der auch die Steuereinnahme des Läns ordnete, und dann Hans Jonson sowie Anders Boye an sowohl Bauplätze als Häuser in der soeben erwähnten Stadt zu vergeben. Im Februar 1618 versprach dann Gustav Adolf II von Schweden den Bürgern auf zehn Jahre Befreiung von allen Abgaben und ausserdem Stadtrechte u. s. w. In demselben Jahre als die noch ungeordneten Verhältnisse in Kexholmer Läne untersucht wurden, wurde am 22:ten Mai ein Verzeichnis darüber gemacht, welche Häuser in Kexholm schon während der russischen Oberherrschaft vorhanden gewesen waren, welche öde lagen, welche Menschen auf den öden Plätzen gebaut hatten, wer jetzt die Häuser besass und mit wessen Erlaubnis. Die Zahl der Bauplätze betrug 103. Einige Häuser hatten früher irgendeinem Russen gehört, manche waren im Jahre 1580 zerstört worden, als die Schweden die Stadt bombardierten. Andere Bauplätze gehörten der Festung oder dem Staate. Fast alle waren klein, ungefähr 5—24 Taler wert und die Gebäude unansehnlich. Besitzer waren der Statthalter, der Schlossvogt, der Untervogt, der Kommandant, der Vogt der Gerichtsbezirks, der Schloss-

schreiber, zwei Pfarrer, ein Kaplan, „ryssäntiakka“, der Stallvogt, der Lieferant des Schlosses, der Lodjakapitän und -Steuermann, der Rittmeister, der Leutnant, der Vorsteher der Waffenkammer, der Quartiermeister, der Barbier, der Kastellan, der Musterungsschreiber, der Diener des Schlosses und der des Vogtes, der Kanonenschütze und der Flintenschütze, der Briefträger, die Garderobenfrau, der Peitscher, der Armenbezirkmeister, der Schlossdrechsler, der Zugnetzfischer, der Müller, der Bootsmann, der Zimmermann, der Hanfspinner, der Goldschmied, der Schneider, der Schuster, der Drechsler und der Bierbauer.

Es scheint als hätten die Strassen in Kexholm, wie auch in anderen Städten ihre Namen nach den in ihnen wohnenden Personen erhalten.

6. Staatsrat Dr. W. TAWASTSTJERNA. *Arvid Henriksson Tavast.* — Während des langwierigen Krieges, den Johann III gegen Russland führte, traten mehrere energische und tapfere finnische Männer als Befehlshaber im schwedischen Heere auf. Unter ihnen war Arvid Tawast einer der wirkksamsten. Über seine Jugend ist weiter nichts bekannt, als dass er damals ein „smäsven“ Herzog Karls war. In den Jahren 1573—75 begegnen wir ihm als Rittmeister der finnischen Adelsfahne, und darauf war er drei Jahre lang Vogt von Nyslott. Besonders bekannt wurde jedoch Arvid Tawast als Befehlshaber der schwedischen Infanterie, in welcher Stellung er mehr als zehn Jahre lang verblieb. Während der unruhigen Zeiten, die auf den Tod Johanns III folgten, stand er treu auf der Seite König Sigismunds gegen Herzog Karl. Im Winter 1576—77, als die Stürme des Klubenkrieges über Finnland hinbrausten, war Tawast Kommandant der Kexholmer Festung und wurde am Schlusse des Jahres 1598 von Sigismund zum Kommandanten von Wiborg ernannt. Als der Herzog im folgenden Jahre diese Festung einnahm, musste Arvid Henriksson das Schafott besteigen. — Mehrere Jahre lang war Tawast Richter der Hauhoer und Hollolaer Gerichtsbezirke gewesen. Weil er ausser dem von ihm gekauften Gute Wesunta und dem Erb-gute seiner Frau, namens Kurjala, noch etwa zehn andere Gü-

ter besass, die er als Lehen von König Johann erhalten hatte, war er einer der begütertsten Edelleute Finnlands. Von der Ökonomie seiner Familiengüter sowie auch von seinem Familienleben giebt die Tawastsche Sammlung im schwedischen Reichsarchive mancherlei Kunde.

Wissenschaftliche Mitteilungen.

(S. 1—5). Prof. *Kustavi Grotenfelt* veröffentlicht einen Brief des Wiborger Statthalters *J. Törneskiöld* vom Jahre 1662 über die Fahrt einer russischen Gesandtschaft durch Finnland.

(S. 5—12). *Mag. I. Laati* berichtet über im Aboer Länsarchiv befindliche Urkunden aus dem 18:ten Jahrhundert, über ihren Charakter, ihren Aufbewahrungsort und ihre Instandhaltung.

(S. 12—14). Eine von Staatsrätin *Jully Ramsay* herausgegebene Urkunde, das Protokoll des Narwaschen Stadtgerichts vom 1. Oktober 1700, die Desertion des Generals *R. F. Baur* aus Narwa zu dem Feinde, den Russen, betreffend.

(S. 14—15). Bischof *Dr. J. Gummerus* veröffentlicht eine Mitteilung über das Originalkonzept einer Autobiographie von *Anders Chydenius*.

(S. 16—19). Lektor *J. M. Salenius* berichtet über eine im 18:ten Jahrhundert erwünschte und bisweilen auch gezogene Verkehrsgrenze zwischen *Wiborg* und *Fredrikshamn*.

(S. 19—20). *Derselbe* veröffentlicht Auszüge aus einem Rechnungsbuche des Pfarrers von *Valkjärvi Strählman*, von den Jahren 1812—1839.

(S. 20). Oberlehrer *Dr. K. R. Melander* gibt Nachrichten über den Bau des Frühlingsweizens in Finnland im 15:ten Jahrhundert.

(S. 20—22). *Derselbe* berichtet über mittelalterliche Priestersteuern in *Tavastland*.

